GEORGES POLITZER

FELSEFENİN BAŞLANGIÇ İLKELERİ

SOL
YAYINLARI

GEORGES POLİTZER

FELSEFENİN BAŞLANGIÇ İLKELERİ

ERİŞ YAYINLARI

FELSEFENİN BAŞLANGIÇ İLKELERİ

GEORGES POLİTZER GUY BESSE ve MAURİCE CAVERİNG

[Türkçesi, Felsefenin Başlangıç İlkeleri, Sol Yayınları, Eylül 1996.]

Eriş Yayınları tarafından düzenlenmiştir, 2003.

erisyay@kurtuluscephesi.com

http://www.kurtuluscephesi.com

ALTINCI KISIM

FELSEFENİN BAŞLANGIÇ İLKELERİ

GEORGES POLİTZER GUY BESSE ve MAURİCE CAVERİNG

GEORGES POLITZER Georges Cogniot

SIK SIK şöyle denir: Georges Politzer her şeyden önce Gülüştür. Meydan okumanın Gülüşü; başkaldırmanın değil, devrimcinin Gülüşü; anarşistin değil, tarihin mahkumiyet hükmünden kurtulmak için eski dünyanın güçleriyle açıkça alay eden marksistin Gülüşü. Zincirler içinde, Pucheu'nün karşısında, Gestaponun işkenceleri içinde bile, galip gelenin Gülüşü; infaz mangasının karşısında, galip gelenin Gülüşü.

Georges Politzer, 1903'te doğmuştu. Macaristan'ın kuzeyindeki küçük bir kentte, Navyvarod'da dünyaya gelmişti; ama, 17 yaşında, gerici bir iktidarın eline düşen babasına kıymış olan bu ülkeyi terketmek zorunda kalmıştı. Fransa'yı seçmişti; zekasının ve yüreğinin yaptığı bir seçimdi bu; çünkü tepeden tırnağa Fransızdı. Fransız esprisinin pırıltılarını kimse ondan daha iyi anlatmamıştır. Fransız dilini, baba ocağında, Voltaire'i ve Diderot'yu okuyarak öğrenmiştir; ve Quartier Latin'de felsefe hocalığına dek bütün unvanları kazanmak için topu topu beş yıl geçirmiştir.

Georges Politzer’de bir dahi filozof yeteneği vardı. Tıpkı dostu ve işkence arkadaşı Jacques Solomon’un teorik fizik alanında olağanüstü bir uzman oluşu gibi.

Politzer; henüz bir tür idealist düşünce içinde çabaladığı 1926’ dan sonra gelişmiştir kuşkusuz. Savaşım vermiş, dişini tırnağına takarak ilerlemiştir. Yolun sonunda da marksizmle karşılaşmıştır.

Paris İşçi Üniversitesi, 1930 yılları başında, Mathurin-Moreau caddesinin eski binalarında kurulduğu zaman, öğretim üyeleri arasında dikkat çeken ve hatta ünlü birçok profesör vardı, ama hiçbir ders Georges Politzer’in verdiği diyalektik materyalizm dersi kadar öğrencileri, işçileri, memurları ve aydınları coşturmuyordu. En güç sorunlar, onun sayesinde, açık ve basit bir durum kazanıyordu. Hem de felsefi düzenlerini, teorik saygınlığını hiç yitirmeksizin. Ayrıca acımasız bir alay gücü, hasımlarının görüşlerindeki kararsızlığı çıplaklığıyla ortaya döküyordu. Marx’ın ve Lenin’in öğretilisi olan Polit- zer, korkunç bir polemikçi olduğu kadar, derin bir kültürle, karşı- konmaz bir yetenekle silahlanmış bir düşünürdü.

Bugün, marksizm, üniversitede anılma hakkı kazanmış, Marx ve Lenin, yarışma sınavları programına girmiş bulunuyor. Sovyet felsefesine eğilen koca koca üniversite kitapları var. Ama, kırk yıl önce durum hiç de böyle değildi: Auguste Cornu, Sorbonne’da, genç Marx’ın fikirlerinin oluşumu üstüne bir tezi desteklerken, bir öcü gibi, hatta onmaz bir çocuk gibi görünmüştü. Georges Politzer’in felsefi çalışmaları, Auguste

Cornu'nün araştırmalarıyla birlikte, felsefenin başlıca sorunlarını, diyalektik materyalizmin ışığı altında aydınlatmakta ilk önemli girişim olmuştur.

1929'da arıtıcı bir alevle haleli genç bir tanrıyı andıran kızıl saçlı filozofun Felsefi Bir Gösterinin Sonu: Bergsonculuku, resmi idealist düşünceye karşı bu ateş gemisini, ansızın suya indirdiği sırada, nasıl sağlıklı bir rüzgarın, akademik bataklıklardan tüten pis kokuları bir anda silip süpürdüğünü anlatmak güç bir şey. Savaş günlerine dek, Politzer, marksizmin bütün düşmanlarına karşı, kendi gözünde çağdaş rasyonalizmle kaynaşmış yenici polemiğini sürdürüyor, ve aynı zamanda büyük Descartes geleneğini çıkış noktası olarak alıyor, Fransız felsefe tarihinin ilerici geleneklerinin savunusunu görkemli bir biçimde üstleniyordu.

Politzer, psikoloji sorunlarıyla da çok yakından ilgilenmekteydi. Geleneksel idealist psikolojiye karşı, somut olarak adlandırdığı yeni bir psikoloji yaratma girişimini ona borçluyuz. Başlangıçta, psikolojik işlevleri ayrı ayrı dergilerde, canlı insanı bütünüyle inceleme eğiliminden ötürü kendisine çekici gelen Freud'un psikanaliz yönteminin bir ölçüde etkisine girmişti. Ama çok geçmeden, 1928'den sonra, fröydcülükte kabul edilmez yanlar olduğunu kavradı ve Pszkolojinin Temellerinin Eleştirisi adlı yapıtıyla bu akımdan ayrıldı. Kişiliğin toplumsal değerini belirtmek konusunda Politzer'in gösterdiği çaba, kendi çalışmalarına psikolog değeri kazandırdı.

Cherbourg lisesinde, sonra Evreux lisesinde, en sonunda da Saint-Maur lisesinde dersler verdi. O arada, Fransız Komünist Partisi belgeleme

merkezini kurmuş ve yönetmeye başlamıştı - büyük bir tutkuyla yapıyordu bu işi, öyle ki, orada, bazan sabaha kadar çalışıyordu. İktisatçı oldu. *l'Humanite*'deki yazıları, gittikçe genişleyen bir okur kitlesi tarafından izleniyordu.

Gazeteciliği çekici buluyordu. Bu satırlarin yazarı çok iyi biliyor bunu, çünkü Georges Politzer'in, 1937 ve 1939 arasında, zaman zaman, bu komünist gazetenin yayın yönetmeninin yerini birkaç günlüğüne doldurmak için nasıl bir sevinçli telaş içinde geldiğini anımsıyor. Maurice Thorez'nin bu olağanüstü militana sevgisi vardı.

Savaş gelip çatıyor. Paris'te, Harp Okulunda silah altına alınan Politzer, Komünist Partinin gizli yönetimi yanında kaldı. 6 Haziran 1940'ta, Paris'in savunulmasının örgütlenmesi konusunda Komünist Partinin tarihsel önerilerini hükümet adına halka çağrıda bulunması için Manzie'ye ileten oydu.

İlerde nazi kamplarının vahşeti içinde yaşamını yitirecek olan bulunmaz eşi Maıe Politzer'le birlikte 1940-1942 yılları arasında Üniversite Direnmesinin ruhu oldu. Bu konuda her zaman sarsılmaz bir yüreklilikle davrandığını söylemek yetmez bile: şaşılası soğukkanlılığından, büyük yiğitliğinden sözetmek de gerekir.

Temmuz 1940'ta terhis edildikten hemen sonra, Politzer'in, Jacques Solomon ve Daniel Decourdemanche'la birlikte, orta ve yüksek öğretim üyelerine hitabeden gizli bir bülten yayınlamaya başladığını görüyoruz.

Paul Langevin'in Gestapo tarafından tutuklanmasından hemen sonra *üniversite Libre'in* (Özgür Üniversitenin) 1. sayısı çıkıyor. Gazete, ünlü fızikçinin hapse atılışını ve faşist istilacıların başka marifetlerini anlatıyor; ve ekliyor:

Bütün bu olaylar akıp giderken, üniversite, eski düzenine yeniden kavuşmuştur: gene, onurlu tarihinde her zaman olduğu gibi, düşünce ve irade birliğini kurmuştur. Fransız Üniversitesinin sloganı olan ve ondan kalan özgürlük içinde, büyük kültür geleneğini, bütün zorlamalara karşın sürdürmek konusunda birlik halindedir.

Bundan sonra Özgür Ünzversite, düşmanın üniversiteye elatmasına karşı, Yahudi öğretim üyelerinin ve öğrencilerin tutuklanmasına karşı, programların gerici bir biçimde değiştirilmesine karşı, aslında nazi emperyalizminin hizmetinde gerici bir girişimden başka bir şey olmayan ulusal devrim iddiasına karşı, savaşını kesiksiz olarak yürütecektir. Gazete, liselerde ve yüksek öğrenim kurumların da düşmana karşı direnmeyi korkusuzca körüklemektedir. Özgür Üniversite'nin 1940-1941 koleksiyonu, komünistlerin, daha işgal başlar başlamaz kurtuluş savaşına katılışının en parlak belgesidir. Bu gerçek, gazetenin Ocak 1941'den önceki sekiz hazirandan önceki yirmi sayısında, bütün açıklığıyla görünür.

Sovyetler Birliği'ne hitlerci saldırı başladığı zaman, Özgür Üniversite'nin 1 Temmuz 1941 tarihli 22. sayısında Hitler'in Mezarı başlığı altında birleşmiş bir halkın birleşmiş ordusunun, yeni bir toplumun yeni ordusunun bilinen zaferi ilan ediliyor.

Mart 1941’den sonra, yurtsever çevrelerde, olağanüstü güçte ve kesinlikle anti-nazi bir yergi elden ele dolaşmaya başlamıştı. Yazarın adı belirtilmiyordu. Ama üslup, herkesin tanıdığı bir üsluptu. Herkes, *20. Yüzyılda Devrim ve Karşı-devrim’in* Politzer’in yapıtı olduğunu biliyordu. Ocak-Şubat içinde basılmış olan bu broşür, kırkbeş sayfalıktı. Reichsleiter Rosenberg’in, Kasım 1940 sonunda, 1789 fikirleriyle hesabı kesmek için Millet Meclisinde verdiği ve Kan ve Altın, ya da Kana Yenilmiş Altın başlığıyla yayınlanmış söylevine verilmiş parlak bir karşılıktı bu.

Politzer, bu yapıtında, demokrasinin ölmediğini, Hitler’in, yengileriyle toprağa gömülmediğini belirtiyordu. Burjuva demokrasisinin sınırlı oluşunu ve çürümüşlüğünü, kapitalizmin yıkılışı ve sosyalizmin gerçekleşmesiyle, gerçek demokrasiye geçme olanağını anlatıyordu.

Aslında, diye yazıyordu, barbarlıktan kurtulmuş uygarlığı, sosyalist uygarlığı yaratan Sovyetler Birliği’nce korunmuş ve güvence altına alınmış bilimi ve mantığı unutturabilecek hiçbir güç yoktur dünyada.

Fransız Komünist Partisi merkez komitesi, 15 Mayıs 1941 tarihli bir bildiriyle, Fransa’nın özgürlüğü ve bağımsızlığı için geniş bir ulusal cephe kurulmasını önerince, Politzer, J. Solomon ve D. Decourdemanche gibi seçkin aydınlar, çevrelerindeki komünist olmayan yurttaşların da bu cepheye katılması için iki kat çaba göstermeye başladı.

1942’de, ocaktan marta kadar süren ve yaklaşık olarak yüz- kırk komünist yurttaşın özgürlüğüne malolan büyük insan avı sırasında, Politzer

de tutuklanmıştı (şubat).

Bütün işkencelere karşın tek söz çıkmadı ağzından. Karısı bir mektubunda şöyle anlatıyor bunu:

Gestapo subayları, birçok kez, hemen salıverileceğimizi söyleyerek, tüm ailemize mutlu bir yaşam sağlanacağı konusunda güvence vererek, bunun karşılığında, onun; Fransız gençliğini değiştirme çalışmalarına katılmasını kabul etmesini istediler. Düşünmek için kendisine sekiz gün süre verdiler. Bir gün, çağrıldı ve tutumunu değiştirmediği öğrenilince, kendisine birkaç gün sonra kurşuna di- zileceği söylendi...

Kurşuna dizilmeden önce, benim hücremde, yirmi dakika geçirmesine izin verildi. Bir yücelik vardı halinde. Yüzü hiç bu kadar aydınlık olmamıştı. Işıltılı bir sükunet içindeydi ve her hareketi, cellatlarını bile duygulandırıyordu. Partisi uğrunda ve Fransa uğrunda ölmekten ne kadar mutluluk duyduğunu söyledi bana. Özellikle Fransa topraklarında öleceği için mutluydu. Bunun, onun için ne denli önemli olduğunu biliyorsunuz.

Ama, IV. Cumhuriyet daha az alçaklık etmedi; Georges Po- litzer'e, öldükten sonra, direnme kahramanı unvanının verilmesi istendiğinde, Eski Muhariplerin ardarda gelen bakanları tarafından, 1954-1955'te, buna inatla karşı çıkılmıştı. Bu bakanlardan birincisi, şimdi iyice unutulmuş olan Laniel hükümeti üyesi Andre Mutter'di; ikincisi ise, silik bir dögolcu olan Raymond Triboulet idi ve Edgar Faure adlı bir hükümet başkanının gölgesi altındaydı. Bu değersiz kişiliğin sefil tutumunu düzeltmek için, M. Bruguier

ve M. de Moro Giafferi'nin savunmaları üzerine, yerel mahkemenin, 1956'da, bir karar vermesi gerekmiştir.

Georges Politzer'in anısı için bu bayağılıkların pek bir önemi yok. Onun verdiği örnek, aydın kuşakları esinlemiştir, esinleyecek- tir.

Politzer'in üniversitede sağlam ve kolayca parlayacak bir yeri vardı; değeri uzmanlarca üstün bir biçimde kabul edilmişti. Ama, o, aynı zamanda, işçi sınıfına ve onun savaşımlarına canla başla bağlanmış, her gün bir militana düşen pratik çabalar konusunda da, düşüncenin düzeni olan yükselmiş yapıtlar konusunda da, partiye karşı eşit oranda kendisinde sorumluluk duyan bir aydın tipiydi.

Kültür Evlerinde, Paul Langevin'in Materyalist İncelemeler Gurubunda, İşçi Üniversitesinde, kalemleriyle olsun; sözleriyle olsun, gösterdikleri bütün çabalarda, Politzer de, Solomon da, aydınlara, bilginlere, öğrencilere, marksizmin nasıl tanıtılacağını göstermişlerdir. 1938 tatilinde, iki dağ yürüyüşü arasında, Bossons buzulunun eteğindeki bir köşkte, *Doğanın Diyalektiği*'ni çevirmeye başlamışlardı. Yüksek felsefe sorunları ufuklarından hiç silinmiyordu. Partilerinin yazgısının ayrılmaz bir biçimde gerçeğin yazgısına bağlı olduğuna inanmışlardı.

Pratikte, bu inanç, partiyle ve parti üyeleriyle birlikte yaşama kaygısıyla aynı anlama gelmekteydi. İki dostumuzun davranışı, aslında, burjuva etkilerine boyun eğdikleri halde, kitlelere akıl hocalığı taslayan

entelektüellerin iddialı davranışına taban tabana karşıttı. Politzer şöyle demişti:

Entelektüel bağımsızlık, eleştirel zeka, tepkiye boyun eğmek değil, tersine boyun eğmemek demektir.

Bu özdeyişin, onun bütün öğretim yaşamını yeterince özetlediği kanısındayız. Sayıları her gün daha çoğalan genç aydınlar, Mayıs 1942'de öldürülmüş kahramanın vasiyetini daima daha iyi bir biçimde tamamlayabilirler!

GEORGES COGNIOT

ÖNSÖZ

BAŞLANGIÇ bilgileri içeren bu elkitabı, Georges Politzer'in, 1935-1936 ders yılında, İşçi Üniversitesinde verdiği kurslarda, öğrencilerinden biri tarafından tutulmuş notlardan derlendi. Kitabın niteliğini ve kapsamını anlamak için, ilkin, hocamızın amacını ve yöntemini belirtmek gerekir.

Bilindiği gibi, İşçi Üniversitesi, 1932 yılında, küçük bir profesörler grubu tarafından, beden işçilerine marksist bilimi öğretmek ve onlara, zamanımızı anlama ve teknik alanda olduğu kadar siyasal ve toplumsal alanda da eylemlerini yürütme olanağını sağlayacak bir düşünme yöntemi öğretmek için kurulmuştu.

Başından beri, Georges Politzer, İşçi Üniversitesinde, marksist felsefeyi, diyalektik materyalizmi öğretme işini üzerine aldı. Resmi öğretim bu felsefeden habersiz kalmaya ya da onun niteliğini bozmaya devam ettiği ölçüde, bu zorunlu bir görevdi.

Bu kurslara katılmak ayrıcalığına erişmiş olanlardan hiçbiri, -o, her yıl, her yaş ve meslekten insanların oluşturduğu, ama genç işçilerin çoğunlukta bulunduğu bir dinleyici kitlesi karşısında konuşuyordu- böyle kuru ve zor bir konuyu, bu konuda hiç deneyimi olmayan dinleyicilerden her birinin kavrayabileceği bir açıklığa kavuşturmak için öylesine ustaca ve coşkulu, öylesine bilgili ve kardeşçe, öylesine özenli olan bu kızıl saçlı büyük çocuğun önünde duyduğu derin izlenimi unutmayacak.

Sert olmasını bilen ama her zaman adil ve yerinde olan saygın otoritesi, kurslarında, hoş bir disiplin yaratırdı, ve onun kişiliğinden öyle bir canlılık, öyle bir yaşam gücü ve öyle bir ışıltı fışkırırdı ki, bütün öğrencileri, ona hayranlık duyar ve onu severdi.

POLITZER, daha iyi anlaşılması için, her şeyden önce ancak konu ile daha önce karşılaşmış olanların kavrayabileceği felsefeye özgü bütün özel

deyimleri, bütün teknik terimleri, sözlüğünden çıkarırdı. Yalnızca herkesin bildiği yalın sözcükleri kullanmak isterdi. Özel bir terimi kullanmak zorunda kaldığı durumlarda, bunu, alışılmış, bildik örneklerle uzun uzun açıklamaktan geri durmazdı. Tartışmalarda öğrencilerinden herhangi biri, bilgiççe sözcükler kullanacak olsa, onu azarlar ve, onun yakınında bulunmuş olan herkesin çok iyi bildiği o iğneleyici sözleriyle, onu alaya alırdı.

O, yalın ve açık olmak isterdi ve her zaman sağduyuya seslenirdi, ama bunu yaparken açıklamakta olduğu fikirlerin ve teorilerin doğruluğundan ve gerçekliğinden, hiçbir zaman, hiçbir şey feda etmezdi. Dersten önce ve sonra, bütün dinleyicilerinin tartışmalara katılmasını sağlayarak kurslarını son derece canlı tutmasını bilirdi. Şöyle yapardı: Her dersin sonunda, yoklama sorusu dediği bir ya da iki soru verirdi; bu sorular, dersi özetlemek ya da derste anlatılanları herhangi özel bir konuya uygulamak amacına yönelik olurdu. Öğrenciler konuyu işlemek zorunda değildi, ama bunu görev bilenler pek çoktu ve bunlar, bir sonraki derse yazılı bir ödev getirirlerdi. O, derse girince, kimin ödev yaptığını sorardı; eller kaldırılırdı, o da aramızdan bazılarını seçer, yazdıklarımızı okutur ve gerekiyorsa sözlü açıklamalarla eksiklikleri tamamlardı. Politzer, eleştirir ya da kutlar ve öğrenciler arasında kısa süren bir tartışma başlatırdı; sonra bu tartışmadan dersler çıkararak, konuyu bir sonuca bağlardı. Bu yaklaşık olarak, yarım saat kadar sürerdi ve böylece bir önceki derste bulunamamış olanlara eksiklerini tamamlamak ve daha önce öğrenmiş oldukları ile bağlantı kurmak olanağını sağlardı; bu, aynı zamanda, hocaya da, ne ölçüde

anlaşıldığını görmek olanağını verirdi: gerekirse, karmaşık ve aydınlanmamış noktalar üzerinde yeniden dururdu.

Sonra, bir saat kadar süren günün dersine başlardı; öğrenciler, yeniden, anlatılanlar üzerine sorular sorardı. Bunlar genellikle ilginç ve yerinde sorular olurdu; Politzer, konuya açıklık getirmek ve kursun özünü değişik bir açıdan yeniden ele almak için, bu sorulardan yararlanırdı.

Kendi konusunda derin bir bilgiye ve hayranlık uyandıran kıvrak bir zekaya sahip olan Georges Politzer, her şeyden önce, dinleyicilerinin tepkilerine dikkat ederdi. Her seferinde genel havayı yoklar ve durmadan öğrencilerinin öğretilenleri ne ölçüde benimseyip özümlediklerini denetlerdi. Böylece öğrencileri tarafindan tutkulu bir ilgi ile izlenirdi. O, binlerce militanın yetişmesine katkıda bulunmuştur ve bunlardan pek çoğu, bugün, sorumlu görevlerde bulunuyorlar.

BU öğretimin değerini çok iyi anlayan, ve onu izleyemeyenleri, özellikle taşrada bulunan arkadaşlarımızı düşünen bizler, onun kurslarının yayınlanmasını diliyorduk. O, her zaman bu konuyu düşüneceğine söz veriyordu, ama sonu gelmez çalışmaları arasında hiçbir zaman bu tasarıyı gerçekleştirecek zamanı bulamıyordu.

İşçi Üniversitesinde yüksek felsefe kursu açılmıştı; bu kursun ikinci yılında iken, Politzer’den, ödevlerimi düzeltmesini istemek fırsatını buldum, isteği üzerine ödev defterimi kendisine verdim. Onları beğendi, iyi hazırlanmış dedi ve ben, notlarımdan yararlanarak başlangıç kursları

derslerini kaleme almasını önerdim. Onları gözden geçirmeye ve düzeltmeye söz vererek beni yüreklendirdi. Ne yazık ki, buna zaman bulamadı. Uğraşıları gittikçe daha yüklü olduğundan, yüksek felsefe kurslarını arkadaşımız Rene Maublanc'a bıraktı. Maublanc'a tasarımızı ilettim, kaleme aldığım ilk dersleri gözden geçirmesini istedim. Büyük bir istekle kabul etti ve çalışmayı sürdürüp bitirmem için beni isteklendirdi, sonradan onu Politzer'e sunacaktık. Ama savaş çıkageldi: Politzer, hitlerci işgalcilere karşı savaşımda kahramanca öldü.

Her ne kadar, hocamız, onayladığı ve bizi isteklendirmiş olduğu bir çalışmayı gereğince düzene koyup tamamlamak için artık aramızda değilse de, biz, bunu, kurs notlarıma göre yayınlamanın yararlı olduğuna inandık.

İŞÇİ Üniversitesindeki felsefe kursuna, her yıl, materyalizm sözcüğünün gerçek anlamını saptayarak ve bazılarının bu sözcük üzerinde yaptıkları iftiracı anlam değişikliklerini protesto ederek başlayan Georges Politzer, materyalist filozofun ülküden yoksun olmadığını ve bu ülküyü zafere ulaştırmak için savaşmaya hazır olduğunu vargücü ile yinelerdi. Sonradan, bunu, kendisini feda ederek tanıtlamasını bildi. Onun bu kahramanca ölümü, marksizmde teori ile pratiğin birliğinin doğruluğunu kesinlikle söylediği ilk kursunun ününü yaydı. Marksizmin, insanı makineye ya da ancak goril ya da şempanzeden üstün bir hayvana dönüştüren bir öğreti (Notre-Dame de Paris kilisesinde, 18 Şubat 1945'te, R. P. Panici tarafından okunan büyük perhiz vaazı) olarak sunulmasına yeniden cüret edildiği zamanda, bu bir ülküye sarsılmaz bağlılık, bu kendini

esirgemezlik ve bu yüksek ahlak değeri üzerinde ısrarla durmak yararsız değildir.

Arkadaşlarımızın anısına yapılan bu gibi hakaretlere karşı protestolarımızın hiçbiri yeterli değildir. Marksist olan ve Paris İşçi Üniversitesinde ders veren Georges Politzer'i, Gabriel Peri'yi, Jacques Solomon'u, Jacques Decour'u, bunlara, yalnızca örnek olarak anımsatalım: Onlar ki, hepsi bir kenar mahallede, işçilere felsefe, ekonomi politik, tarih ya da öteki diğer bilimleri öğretmek için zamanlarının büyük bir kısmını adamakta bir an bile duraksamayan, iyi, sade, yüce gönüllü, kardeşçe, candan arkadaşlarımızdı.

İşçi Üniversitesi, 1939'da dağıtıldı. Kurtuluştan hemen sonra, Yeni Üniversite adı ile yeniden doğdu. Candan bağlı yeni bir profesörler ekibi, kurşuna dizilenlerin nöbetini devralarak, kesilen işi yeniden başlatmaya geldi.

Bu başlıca görevde, bizi, İşçi Üniversitesinin yaratıcı ve kurucularından birine saygı borcumuzu ödemeye hiçbir şey daha fazla isteklendiremez ve hiçbir ödül, bize Georges Politzer'in Felsefenin Başlangıç İlkeleri'ni yayınlamaktan daha yerinde ve daha yararlı görünmüyor.

MAURICE LE GOAS

YAYINCILARIN ÖNSÖZÜ

GEORGES POLITZER'in *Felsefenin Başlangıç ilkeleri*'nin bu yeni baskısı, baştan sona yeniden gözden geçirildi, bazı yerleri daha iyi bir biçime kondu ve Adlar ve Kavramlar Dizini düzeltilip geliştirildi. Siyasal savaşımın yansısı ve ifadesi olan ideolojik savaşımın gittikçe keskinleştiği bir dönemde, her namuslu insanın, aldatma, gözboyama girişimlerine karşı kafaca silahlanmış bulunmasının daha önem kazandığı bir dönemde, okura,

önce sunmuş olduğumuzdan daha geliştirilmiş, yetkin bir çalışma aracı sunmak, bize, gerçekten zorunlu göründü. Doğrusunu söylemek gerekirse, ilk baskılarımızın bazı kusurlar taşıdığını söylemek zorundayız, bu kusurlar bizim, bu çok gerekli fikir aracını yaymak için gösterdiğimiz ivedilikten ileri geliyordu.

Onun için, Politzer'in açıklamalarının sunuluşunu, gerekli olduğu her yerde iyileştirerek, satır sıtır düzelttik. Söylemeye gerek yok ki, temelde hiçbir değişiklik yapmadık, düzeltmelerimiz yalnızca biçime yönelik oldu.

Aynı zamanda (arkadaşımız Le Goas'ın notları arasında bulunmuş ve Politzer tarafından işaretlenmiş) birkaç Yazılı Ödev'i ve Okuma Parçası'nı ekledik ve dizini baştan sona gözden geçirdik,

öyle ki, şimdiki haliyle kısa bir tarih sözlüğü oluşturmaktadir.

Büyük arkadaşımız Paul Langevin, İlkeler'in kendisinde bulunan nüshaları üzerinde, iyi bildiği bilimsel bir soru hakkında ayrıntıya ilişkin iki yanlışı kendi eliyle düzeltmişti (birinci baskının 79. sayfasında). Paul Langevin, kitabın yeni bir baskısında bu düzeltmelerin gerçekleştirilmesini istiyordu. İşte bugün o da yerine getirildi.

POLITZER'in yapıtı, bugün sunulduğu biçimiyle, eskisinden daha iyi olmak üzere, marksizmin temeli olan diyalektik materyalizmin öğrenilmesinde, vazgeçilmez bir hazırlık bilgisi taşımaktadır. Kitap, lise

öğrencisine olduğu kadar militan işçiye, belli bir uzmanlık edinmiş aydına olduğu kadar, meraklı okura da hizmet edecektir.

Kitapta bazı boşluklar olduğunu, bazı konuların açıklığa kavuşturulması için işlenmesi ve bazı olumlamaların tamamlayıcı açıklamalarla derinleştirilmesi gerektiğini, herkesten önce Politzer biliyordu. Ama, o, her şeyde olduğu gibi, felsefede de, en baştan başlamak gerektiğini de biliyordu. Öyleyse, İlkeler'le verilen bu öğretimi, bir başlangıç olarak kabul etmek gerekir.

HER dersin hemen arkasına, Politzer'in okunmasını salık verdiği şeylerin bir listesini ve aynı zamanda Politzer'in her dersin sonunda önerdiği yoklama sorularını koymaya özen gösterdik.

Bu soruların şu iki kategori içine giren okurlar için özellikle ilginç olacağını düşünüyoruz:

1. Öğrenciler için, yani kitabı yalnızca okumakla yetinmek istemeyip onu incelemek isteyenler için. Bunlara, her dersi, salık verilen okuma parçalarıyla birlikte tamamladıktan sonra kitabı kapamayı, sorulan soru ya da soruları düşünmeyi, ve sorulara kafadan ya da daha iyisi yazılı olarak yanıt vermeyi öğütleriz.

2. Öğretmenler için, yani bir marksist çalışma grubunda öğretimin temeli olarak bu kitaptan yararlanmak isteyecekler için. Bunlar için, sorular, öğrenimi canlandıracak ve verimli tartışmalara yolaçacaktır.

Ensonu, herkes için, bu kitap, girişte gösterilen yol ve bilgilerle, yoklama sorularıyla, kusursuz bir eğitim yöntemi sağlayacaktır.

(EDITIONS SOCIALES)

BİRİNCİ KISIM **FELSEFE SORUNLARI**

Georges Politzer Felsefenin Başlangıç İlkeleri

I. FELSEFEYI NIÇIN ÖĞRENMELIYIZ?

Bu kitapta, materyalist felsefenin başlangıç ilkelerini sunmak ve açıklamak amacındayız.

Niçin? Çünkü marksizm, bir felsefeye ve bir yönteme, diyalektik materyalizmin felsefesine ve yöntemine sıkısıkıya bağlıdır. Şu halde, marksizmi iyi anlamak için ve burjuva teorilerinin kanıtlarını çürütmek için olduğu kadar, etkin bir siyasal savaşımı üstlenmek için de bu felsefeyi ve bu yöntemi incelemek zorunludur.

Gerçekten de Lenin, şöyle demişti, "Devrimci teori olmadan devrimci hareket olamaz".[1] Bu, her şeyden önce, teoriyi pratiğe bağlamak gerekir, demektir.

Pratik nedir? Pratik; gerçekleştirme işidir. Örneğin, sanayi, tarım, bazı teorileri (kimyasal, fiziksel ya da biyolojik teorileri), gerçekleştirirler (yani gerçeğe geçirirler).

Teori nedir? Teori, gerçekleştirmeyi istediğimiz şeylerin bilgisidir.

Yalnızca pratik olabilir - ama o zaman yalnızca göreneğe dayanarak gerçekleştirilir. Yalnızca teori olabilir - ama o zaman da tasarlanan, kafada tasarlanan şey çoğu kez gerçekleşemez. Demek ki, teori ile pratik arasında bağlantı olması gerekir. Bugün sorun, bu teorinin ne olması gerektiğini ve pratik ile bağlantısının nasıl olması gerektiğini bilmektir.

Doğru bir devrimci eylemi gerçekleştirebilmek için işçi militana, doğru bir tahlil yöntemi ve doğru bir düşünme yönteminin gerekli olduğunu düşünüyoruz. Ona, bütün olguların çözümünü verecek bir dogma değil, ama hiçbir zaman aynı olmayan koşulları ve olguları hesaba katan bir yöntem, teoriyi pratikten, düşünceyi yaşamdan hiçbir zaman ayırmayan bir yöntem gerektiğini düşünüyoruz. İşte açıklamaya, anlatmaya niyetlendiğimiz bu yöntem, marksizmin temeli olan diyalektik materyalizm felsefesinin içerdiği yöntemdir.

II. FELSEFE ÖĞRENMEK ZOR BİR ŞEY MİDİR?

Felsefe öğreniminin, işçiler için, özel bilgileri gerektiren, güçlüklerle dolu bir şey olduğu genellikle düşünülür. Açıklamak gerekir ki, burjuva elkitapları, bu görüşleri onları inandırmak için ve onları ancak yıldırabilecek biçimde kaleme alınmıştır.

Genel olarak öğrenmenin, özellikle de felsefe öğrenmenin güçlükler taşıdığını yadsımıyoruz; ama bu güçlükler elbette yenilebilir güçlüklerdir ve özellikle, okurlarımızın çoğunluğu için yeni şeyler olmasından ileri gelir.

Biz de zaten, daha sözün başında, şeylere bellilik, açıklık kazandırarak, okurlarımızı, günlük dilde anlamı bozulmuş sözlerin bazı tanımlarını yeniden gözden geçirmeye, irdelemeye çağıracağız.

III. FELSEFE NEDİR?

Halk dilinde, filozof denince, ya bulutlarda yaşayan bir kimse, ya her şeyi hoşgören, hiçbir şeye aldırmayan kimse anlaşılır. Oysa tam tersine, filozof, bazı sorunlara, kesin, açık yanıtlar getirmek isteyen kişidir ve eğer felsefenin, evrenin (dünya nereden geliyor? nereye gidiyoruz? vb.) sorunlarına bir açıklama bulmak istediği dikkate alınırsa, elbette ki, filozofun pek çok şeyle uğraştığı ve, söylenenin tersine, çok şeye aldırdığı görülür.

Öyleyse, felsefeyi tanımlamak için, felsefenin, evreni, doğayı açıklamak istediğini, en genel sorunları incelediğini söyleyeceğiz. Daha az genel olan sorunlar, bilimlerce incelenir. Öyleyse felsefe, bilimlerin bir uzantısıdır, şu anlamda ki, felsefe, bilimlere dayanır ve onlara bağlıdır.

Burada hemen ekleyelim ki, marksist felsefe, bütün sorunların çözümüne bir yöntem getirir ve bu yöntem, materyalizm denen şeye ilişkin olan bir yöntemdir.

IV. MATERYALİST FELSEFE NEDİR?

Burada da, gene hemen belirtmemiz gereken bir anlam karışıklığı vardır; halk dilinde, materyalist denince, maddi zevkleri tatmaktan başka

birşey düşünmeyen kimse anlaşılıyor. Madde *(mattiere)* sözünü içeren materyalizm sözcüğü üzerinde sözcük oyunu yapılarak, ona baştan aşağı yanlış bir anlam verme yoluna gidiliyor.

Biz, materyalizmi incelerken, ona, -sözcüğün bilimsel anlamında-gerçek anlamını geri vereceğiz; göreceğiz ki, materyalist olmak, bir ülküye sahip olmaya ve bu ülküyü zafere ulaştırmak için savaşım vermeye engel değildir.

Dedik ki, felsefe, dünyanın en genel sorunlarına bir açıklama bulmak ister. Ama, insanlığın tarihi boyunca, bu açıklama, her zaman aynı olmadı.

İlk insanlar da doğayı, dünyayı açıklamak istediler, ama bunu başaramadılar. Gerçekten de, dünyayı ve bizi çevreleyen olayları açıklama olanağını bize veren, bilimlerdir; oysa bilimlerin ilerlemelerine olanak sağlayan buluşlar çok yenidir.

Demek ki, ilk insanların bilgisizliği, onların araştırmalarına bir engeldi. Bunun içindir ki tarih boyunca, bu bilgisizlik nedeniyle, dünyayı olağanüstü güçlerle açıklamak isteyen dinlerin ortaya çıktığını görüyoruz. Bu, bilime aykırı bir açıklamadır. Sonra yavaş yavaş, yüzyıllar boyunca, bilim gelişecek, insanlar, bilimsel deneyimlerden yola çıkarak maddi olgularla dünyayı açıklamayı deneyecektir - buradan, şeyleri bilimlerle açıklama iradesinden, materyalist felsefe doğdu.

Sonraki bölümlerde, materyalizmin ne olduğunu inceleyeceğiz, ama şimdiden, şunu aklımızda tutalım ki, materyalizm, evrenin bilimsel açıklamasından başka bir şey değildir.

Materyalist felsefenin tarihini incelerken, bilgisizliğe karşı savaşımın ne kadar çetin ve güç olduğunu göreceğiz. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, materyalizm ve bilgisizlik, yanyana, birarada varlıklarını sürdürdüklerine göre zamanımızda da, bu savaşım, henüz son bulmamıştır.

Marx ve Engels, işte bu savaşımın ortasında işe karıştılar. 19. yüzyılın büyük buluşlarının önemini anlayarak, materyalist felsefeye, evrenin bilimsel açıklamasında çok büyük ilerlemeler yapma olanağını sağladılar. Böylece diyalektik materyalizm doğdu. Sonra, ilkin, onlar, dünyayı yöneten yasaların, toplumların gelişmesini açıklamaya yaradığını anladılar; böylece ünlü tarihsel materyalizm teorisini dile getirdiler.

Bu kitapta, ilkin materyalizmi, sonra diyalektik materyalizmi, daha sonra da tarihsel materyalizmi inceleyeceğiz. Ama her şeyden önce, materyalizm ile marksizm arasındaki ilişkileri ortaya koymak istiyoruz.

V. MATERYALİZM İLE MARKSİZM ARASINDAKİ İLİŞKİLER NELERDİR?

Bu ilişkileri şöyle özetleyebiliriz:

1. Materyalizmin felsefesi, marksizmin temelini oluşturur.[2]

2. Dünyanın sorunlarına bilimsel bir açıklama getirmek isteyen bu materyalist felsefe, tarih boyunca, bilimlerle birlikte aynı zamanda ilerler. Dolayısıyla, marksizm de bilimlerden çıkmıştır, bilimlere dayanır ve bilimlerle birlikte evrim gösterir.

3. Marx ve Engels'ten önce de, birçok kez ve değişik biçimlerde materyalist felsefeler ortaya çıktı. Ama, 19. yüzyılda bilimler ileriye doğru büyük bir adım attıklarından, Marx ve Engels, çağdaş bilimlerden yola çıkarak, bu eski materyalizmi yenilediler ve bize, diyalektik materyalzim denilen ve marksizmin temelini oluşturan çağdaş materyalizmi sundular.

Bu birkaç açıklama ile görüyoruz ki, materyalist felsefenin, söylenenin tersine, bir tarihi vardır. Bu tarih, bilimlerin tarihine sıkı- sıkıya bağlıdır. Materyalizm üzerine kurulmuş olan marksizm, tek bir adamın kafasından çıkmamıştır. O, daha Diderot'da çok ilerlemiş bulunan eski materyalizmin uzantısı ve sonucudur. Marksizm, 18. yüzyıl ansiklopedicilerinin geliştirdiği ve 19. yüzyılın büyük buluşlarının zenginleştirdiği materyalizmin açılıp gelişmesidir. Marksizm, canlı, yaşayan bir teoridir ve hemen burada,

marksizmin, sorunları nasıl ele aldığını göstermek için herkesin bildiği sınıf savaşımı sorununu bir örnek olarak alacağız.

İnsanlar bu sorun üzerinde ne düşünürler? Bazıları, ekmeği savunmanın, siyasal savaşımdan ayrı bir şey olduğunu düşünür. Diğer bazıları, örgütlenme zorunluluğunu yadsıyarak, sokakta yumruklaşmanın yeterli olduğu görüşündedirler. Daha başkaları ise, yalnızca siyasal savaşımın bu soruna çözüm getireceğini önü sürerler.

Marksist için, sınıf savaşımı, şunları içerir:

a. Bir ekonomik savaşımı,

b. Bir siyasal savaşımı,

c. Bir ideolojik savaşımı,

Şu halde sorun, bu üç alana birlikte yerleştirilmelidir.

a. Barış uğruna savaşım verilmeksizin, özgürlüğü savunmaksızın ve bu amaçlar için savaşıma yarayan bütün fikirleri savunmaksızın, ekmek için savaşım verilemez.

b. Marx’tan beri gerçek bir bilim haline gelmiş olan siyasal savaşım için de durum aynıdır: Böyle bir savaşım yürütmek için, hem ekonomik durumu, hem de ideolojik akımları, aynı zamanda hesaba katmak zorunludur.

c. Propaganda ile kendini gösteren ideolojik savaşıma gelince, bu savaşımın etkili olması için, ekonomik ve siyasal durumu hesaba katmak gerekir.

Demek ki, bütün bu sorunlar, birbirlerine sımsıkı bağlıdır ve bu bakımdan, sınıf savaşımı denilen bu büyük sorunun herhangi bir görünümü -örneğin bir grev- karşısında, sorunun bütün verilerini ve bütünüyle sorunun kendisini dikkate almadan bir karar alınamaz.

Şu halde, bütün bu alanlarda savaşım verme yeteneğinde olan, harekete en iyi yönü verecektir.

Bir marksist, bu sınıf savaşımı sorununu işte böyle anlar. Oysa, her gün sürdürmek zorunda olduğumuz ideolojik savaşımda, ruhun ölümsüzlüğü, tanrının varlığı, evrenin başlangıcı gibi çözümlenmesi güç sorunlarla karşı karşıya bulunuruz. İşte diyalektik materyalizm, bize, bir uslamlama yöntemi verecek, bütün bu sorunları çözümlememize ve aynı zamanda marksizmi tamamlamak ve yenilemek iddiası ile marksizmi bozmaya çalışanların gerçek yüzünü ortaya çıkarmamıza olanak sağlayacaktır.

VI. BURJUVAZİNİN MARKSİZME KARŞI KAMPANYALARI

Marksizmi, böyle tahrife kalkışmak, çok çeşitli temellere dayanır. Marksizm-öncesi (Marx'tan önceki) dönemin sosyalist yazarlarını, marksizmin karşısına dikmeye çalışırlar. Böylece, ütopyacıların, Marx'a

karşı, sık sık kullanıldığı görülür. Başkaları Proudhon'u kullanırlar; bazıları, (Lenin tarafından ustaca çürütüldükleri halde) 1914 öncesinin revizyonistlerinden kaynaklanırlar. Ama, burjuvazinin marksizme karşı yürüttüğü susma kampanyasını özellikle belirtmek gerekir. Burjuvazi, ayrıca materyalist felsefenin marksist biçimiyle bilinmesini engellemek için her şeyi yapmıştır. Fransa'da yapılan felsefe öğretimi özellikle bu bakımdan çarpıcıdır.

Orta dereceli öğretim kuruluşlarında felsefe öğretilir. Ama bu öğretimin tümü, Marx ve Engels tarafından hazırlanıp geliştirilmiş materyalist bir felsefe olduğu hiçbir zaman öğrenilmeden, baştan sona izlenebilir. Felsefe elkitaplarında, marksizm ve materyalizm sorunu birbirinden daima *ayrıymış* gibi, materyalizmden (çünkü ondan sözetmek gereklidir) sözedilir. Marksizm, genellikle, yalnızca, siyasal bir öğreti olarak sunulur ve tarihsel materyalizmden sözedildiğinde de, bu konuyla ilgili olarak, materyalizm felsefesinden sözedilemez; diyalektik materyalizmin tümü ise, hiç bilinmiyor.

Bu durum, yalnızca ortaokullarda ve liselerde böyle [sayfa 33] değildir; üniversitelerde de tamamen aynıdır. En belirleyici olgu şudur: Fransa'da, marksizmin bir felsefesi bulunduğu, bunun da materyalizm olduğu bilinmeden, ve geleneksel materyalizmin çağdaş bir biçimi bulunduğu, bunun da diyalektik materyalizm ya da marksizm olduğu bilinmeden, Fransız üniversitelerinin verdikleri en yüksek dereceli diplomalarla donanmış olarak, bir felsefe uzmanı olunabilir.

Biz, marksizmin, yalnızca toplum hakkında değil, ama aynı zamanda evrenin kendisi hakkında genel bir anlayışı içerdiğini belirtmek istiyoruz. Demek ki, bazılarının ileri sürdüklerinin tersine, marksizmin, bir felsefeden yoksun oluşu gibi büyük bir kusuru bulunduğundan yakınmak ve marksizmin yoksun bulunduğu bu felsefeyi, işçi hareketinin bazı teorisyenleri gibi, orda burda yeniden aramak, yersizdir. Çünkü marksizmin bir felsefesi vardır ve bu da diyalektik materyalizmdir.

Zaten, bu susma kampanyasına, yönetici sınıfların yaptıkları bütün kalpazanlıklara ve aldıkları bütün önlemlere karşın, marksizm ve felsefesi, gittikçe daha çok tanınmaya, bilinmeye başlamıştır.

[sayfa 34]

BİRİNCİ BÖLÜM FELSEFE SORUNU

I. Felsefe öğrenmeye nasıl başlamalıyız?

II. Evreni açıklamanın iki biçimi.

I. FELSEFE ÖĞRENMEYE NASIL BAŞLAMALIYIZ?

Giriş kısmında birkaç kez belirttik ki, diyalektik materyalizm felsefesi, marksizmin temelidir.

Amacımız, bu felsefenin incelenmesi, öğrenilmesidir; ama bu amaca varmak için, aşama aşama ilerlememiz gerekir.

Diyalektik materyalizmden sözettiğimiz zaman önümüzde iki sözcük vardır: *materyalizm* ve *diyalektik;* bu demektir ki, materyalizm, diyalektiktir. Biliyoruz ki, Marx ve Engels'ten önce de materyalizm vardı, ama onlar, 19. yüzyılın buluşlarının yardımıyla, bu materyalizmin şeklini değiştirdiler [sayfa 35] ve "diyalektik" materyalizmi yarattılar.

Materyalizmin çağdaş biçimini belirten “diyalektik” sözcüğünü, daha ilerde inceleyeceğiz.

Ama, mademki Marx ve Engels’ten önce de materyalist filozoflar varolmuştu (örneğin 18. yüzyılda Diderot), ve mademki bütün materyalistler için ortak olan noktalar vardır, öyleyse, diyalektik materyalizmi ele almadan önce, materyalizmin *tarihini* öğrenmemiz gerekir. Aynı şekilde, materyalizme karşı çıkarılan anlayışları da bilmemiz gerekir.

II. EVRENİ AÇIKLAMANIN İKİ BİÇİMİ

Felsefenin “en genel sorunların öğrenilmesi” demek olduğunu ve felsefenin amacının, evreni, doğayı; insanı açıklamak olduğunu gördük.

Eğer bir burjuva felsefe elkitabını açıp bakarsak, içindeki felsefelerin çokluğu, çeşitliliği ile şaşırıp kalırız. Bu felsefeler, “izm” ile biten, az ya da çok karmaşık, çok çeşitli sözcüklerle donatılır, örneğin kritisizm (eleştiricilik), evolüsyonizm (evrimcilik), entelektüalizm (anıkçılık) ve benzerleri gibi. Bu çokluk, bir karışıklık yaratır. Zaten burjuvazi de durumu aydınlatmak için hiçbir şey yapmamış, tam tersini yapmıştır. Ama biz, bütün bu sistemler arasında bir seçim yapacak, iki büyük akımı, kesim olarak birbirine karşı iki anlayışı, ayırdedebilecek durumdayız. Dünyanın

a) bilimsel anlayışı,

b) bilimsel olmayan anlayışı.

III. MADDE VE RUH

Filozoflar, dünyayı, doğayı, insanı, yani sonuç olarak bizi kuşatan her şeyi açıklamak işine giriştikleri zaman, şeyleri ayırdetmek gerekli olmuştu. Biz, kendimiz de, gördüğümüz, dokunduğumuz maddi şeyler, nesneler bulunduğunu [sayfa 36] saptıyoruz. Ayrıca göremediğimiz, dokunamadığımız, ölçemediğimiz, örneğin fikirler gibi, başka gerçekler olduğunu da saptıyoruz.

Demek ki, şeyleri şöyle sınıflandırıyoruz: bir yanda maddi olan şeyler; öte yanda, ruh, düşünce ve fikirler alanında kalan, maddi olmayan şeyler.

İşte böylece, filozoflar, *madde* ve *ruh* ile karşı karşıya geldiler.

IV. MADDE NEDİR? RUH NEDİR?

Az önce, şeylerin madde ya da ruh oluşlarına göre nasıl sınıflandırdığını, genel olarak gördük.

Ama bu ayrımın, çeşitli biçimlerde ve çeşitli sözcüklerle yapıldığını belirtmeliyiz.

Böylece, ruhtan sözedilirken, düşünceden, fikirlerimizden, bilincimizden. sözediyoruz; gene aynı şekilde, doğadan, dünyadan, yeryüzünden, varlıktan sözedilirken, maddeden sözedilmiş olunuyor.

Gene bunun gibi, Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* adlı kitabında, varlık ve düşünceden sözettiği zaman, varlığa madde, düşünceye ruh demektedir.

Düşünce ya da ruhun, varlık ya da maddenin ne olduğunu tanımlamak için şöyle diyeceğiz:

Düşünce, bizim şeylerden edindiğimiz, şeyler hakkındaki fikrimizdir; bu fikirlerin bazıları, bize, alışıldığı üzere, duyumlarımızdan gelir ve maddi nesneleri karşılarlar; tanrı fikri gibi, felsefe, sonsuzluk ve bizzat düşünce gibi diğer bazı fikirler ise maddi nesneleri karşılamazlar. Burada, aklımızda tutmamız gereken esas şudur ki, biz, duygulara, düşüncelere, fikirlere, gördüğümüz ve duyduğumuz için sahibiz.

Madde ya da varlık, duyumlarımızın, algılarımızın bize [sayfa 37] gösterdiği, bize sunduğu, genel anlamda, bizi çevreleyen ve “dış dünya” dediğimiz her şeydir. Örnek: Elimdeki kağıt beyazdır. Bu kağıdın beyaz olduğunu *bilmek*, bir fikirdir, ve bu fikri bana veren benim duyularımdır. Ama madde, kağıdın kendisidir.

Bunun içindir ki, filozoflar, varlık ile düşünce arasındaki, ya da ruh ile madde arasındaki, ya da bilinç ile beyin arasındaki vb. ilişkilerden sözettikleri zaman, bunların soruları hep aynıdır: Madde ya da ruhtan, varlık ya da düşünceden hangisi daha önemlidir? Hangisi, diğerinden öncedir? İşte felsefenin temel sorusu budur.

V. FELSEFENİN TEMEL SORUSU YA DA SORUNU

Her birimiz, öldükten sonra ne olacağımızı, dünyanın nereden geldiğini, yeryüzünün nasıl oluştuğunu kendi kendimize sormuşuzdur. Ve bizim için herhangi bir şeyin her zaman varolduğunu kabul etmek, güç bir şeydir. [İnsanın] belli bir zamanda, hiçbir şeyin varolmadığını düşünmeye eğilimi vardır. Onun içindir ki, “Ruh, karanlıklar üzerinde yüzüyordu... sonra madde geldi” şeklindeki, dinin öğrettiğine inanmak daha kolaydır. Gene aynı biçimde, insan kendi kendine, bizim düşüncelerimizin *nerede* olduğunu sorar ve böylece, ruh ile madde arasında, beyin ile düşünce arasında bulunan ilişkiler sorunu, bize göre konmuş olur. Ayrıca sorunu, daha başka türlü koyuş biçimleri de vardır. Örneğin, irade ile güç arasındaki

ilişkiler nelerdir? İrade burada ruhtur, düşüncedir; güç ise olanaklı olandır, varlıktır, maddedir. "Toplumsal bilinç" ile "toplumsal varlık" arasındaki ilişkiler sorunuyla da aynı derecede sık karşılaşırız.

Demek ki, felsefenin temel sorusu, çeşitli görünümler altında kendini ortaya koyar ve bu, madde ile ruh arasındaki ilişkiler sorununun konuluş biçimini her zaman tanımanın ne kadar önemli olduğunu gösterir. Çünkü biz biliyoruz ki, [sayfa 38] bu soruya yalnız iki yanıt verilebilir:

1. bilimsel bir yanıt,

2. bilimsel olmayan bir yanıt.

VI. İDEALİZM YA DA MATERYALİZM

Böylece, filozoflar, bu önemli sorun üzerinde, tutum takınmak durumuna geldiler. İlk insanlar, büsbütün bilgisiz oldukları, gerek dünya, gerek kendileri hakkında hiçbir bilgileri olmadığı, dünya üzerinde etki yaratabilmek için ancak pek güçsüz araçlardan yararlanabildikleri için, kendilerini şaşkınlığa uğratan bütün olayların sorumluluğunu, doğaüstü varlıklara yüklüyorlardı. Soydaşlarını ve bizzat kendilerini canlı gördükleri düşlerinin etkisiyle, imgelemlerinde; herkesin çifte varlığı olduğu gibi bir anlayışa vardılar. Bu "çift" olma fikrinin verdiği rahatsızlık ve tedirginlikle, kendi düşüncelerinin ve kendi duyumlarının, "kendi öz bedenlerinin bir

eylemi olmadığı, ama bu bedende oturan ve ölüm anında bu bedenden ayrılan ayrı bir ruhun işi olduğu düşüncesine varmışlardır”.[3]

Daha sonra, ruhun ölmezliği ve ruhun madde dışında yaşayabileceği fikri doğdu.

Gene, tekniğin yenmeye elverişli olmadığı ve anlayamadıkları bütün bu (filizlenme, fırtınalar, seller vb.) olaylar karşısındaki, doğa güçleri karşısındaki kaygıları ve güçsüzlükleri, onları, bu güçlerin arkasında sonsuz bir güce sahip, iyilikçi ya da kötülükçü, ama her iki halde de kaprisli birtakım “ruhlar” ya da “tanrılar” bulunduğunu varsaymaya götürdü.

Gene, onlar, insanlardan daha güçlü olan varlıklara, tanrılara inanıyorlardı; ama onları, insan ya da hayvan biçiminde, maddi cisimler gibi tasarlıyorlardı. Ancak daha [sayfa 39] sonradır ki, ruhlar ve tanrılar (sonra da tanrıların yerini alan bir tek tanrı), salt ruhlar halinde kavrandılar. Bunun üzerine, gerçekte, bütünüyle kendilerine özgü, bedenlerinden büsbütün bağımsız bir yaşamları olan ve varolmak için bedenlere gereksinme duymayan ruhlar olduğu fikri doğdu.

Daha sonra bu soru, dindeki değişikliğe uygun olarak, şu şekilde, daha kesin, belirli bir biçimde soruldu:

> “Dünya, tanrı tarafından mı yaratılmıştır, yoksa bütün öncesizlik boyunca var mıydı?

> “Filozoflar, bu soruyu yanıtlayışlarına göre iki büyük kampa ayrılıyorlardı.”[4]

Bilimsel olmayan açıklamayı benimseyerek, dünyanın tanrı tarafından yaratıldığını kabul edenler, yani ruhun maddeyi yarattığını söyleyenler, idealizm kampını oluşturuyorlardı.

Ötekiler, dünyayı bilimsel olarak açıklamaya çalışanlar, doğanın, maddenin başlıca öğe olduğunu düşünenler, materyalizmin çeşitli okullarında yeralıyorlardı.

Başlangıçta, bu iki deyimin, yani idealizmin ve materyalizmin, başka bir anlamı yoktu.

Demek ki, idealizm ve materyalizm, felsefenin temel sorununa karşıt ve çelişik iki yanıt verirler.

İdealizm, bilimsel olmayan anlayıştır. Materyalizm ise, bilimsel dünya anlayışıdır.

Daha ilerde bu doğrulamanın kanıtları görülecektir, ama şimdiden, taşlar, metaller, toprak gibi, düşünceye sahip bulunmayan cisimlerin varolduğu deneyle yeterince saptanırsa da, tersine, bedensiz, yani cisimsiz ruhun varlığının hiçbir zaman saptanmadığını söyleyebiliriz.

Bu bölümü, çeşitli yorumlara yer vermeyen tek anlamlı bir vargı ile tamamlamak istersek, görürüz ki, nasıl oluyor da insan düşünüyor sorusuna

yanıt vermek için, ancak, [sayfa 40] baştanbaşa farklı ve bütünüyle birbirine karşıt iki yanıt vardır:

Birinci yanıt: *İnsan düşünüyor çünkü bir ruhu vardır.*

İkinci yanıt: *İnsan düşünüyor çünkü bir beyni vardır.*

Bu yanıtlardan birini ya da ötekini vereceğimize göre, bu sorudan doğan sorunlara da, farklı çözümler bulmaya çalışacağız. Yanıtımıza göre, idealist ya da materyalist olacağız. [sayfa 41]

OKUMA

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu,* İdealizm ve Materyalizm, s. 20 vd..

İKİNCİ BÖLÜM İDEALİZM

I. Ahlaki idealizm ve felsefi idealizm

II. Berkeley'in idealizmini niçin öğrenmeliyiz?

III. Berkeley'in idealizmi.

IV. "İdealist" uslamlamanın sonuçları

V. İdealist kanıtlar:

1 . Ruh maddeyi yaratır.

2 . Dünya bizim düşüncemizin dışında mevcut değildir.

3 . Şeyleri yaratan bizim fikirlerimizdir.

I. AHLAKİ İDEALİZM VE FELSEFİ İDEALİZM

Materyalizm konusunda, günlük konuşma dilinde, nasıl bir anlam karışıklığı yaratıldığını göstermiştik. İdealizm konusunda da aynı karışıklık vardır.

Gerçekten de *ahlaki* idealizm ile *felsefi* idealizmi birbirine karıştırmamak gerekir.

Ahlaki idealizm, insanın kendisini bir davaya, bir ülküye adaması demektir. Tüm dünyadaki işçi hareketinin tarihinden öğreniyoruz ki, sayılamayacak kadar çok devrimci ve marksist, yaşamlarını feda edecek kadar, kendilerini manevi bir ülküye [sayfa 42] adamışlardı

ve bununla birlikte gene de felsefi idealizm denilen şeye karşıydılar.

Felsefi idealizm, dünyanın ruh ile açıklanmasını temel alan bir öğretidir.

Bu öğreti, felsefenin temel sorusuna, "en önemli, başlıca ve ilk öğe, düşüncedir" diye yanıt veren öğretidir. Ve idealizm, düşüncenin birinci derecede önemli olduğunu ileri sürerken, varlığı, düşüncenin yarattığını ya da başka bir deyişle maddeyi, ruhun yarattığını ileri sürmektedir.

İdealizmin ilk görünüşü böyledir; ve idealizm, dinlerde, salt ruhun, yani tanrının, maddenin yaratıcısı olduğunu ileri sürerek, tam gelişmesini bulmuştur.

Bugün de felsefe tartışmalarının dışında olduğunu ileri süren ve sözde dışında olan din, gerçekte, tersine, idealist felsefenin dolaysız ve mantıklı sunuluşudur.

Oysa, yüzyıllar boyunca işe karışan bilim, kısa zamanda, maddeyi, dünyayı, şeyleri, yalnızca tanrı ile açıklamaktan başka bir açıklama biçimini, zorunlu hale getirdi. Çünkü, daha 14. yüzyılda, bilim, doğa olaylarını, tanrıyı hesaba katmaksızın ve yaradılış varsayımından vazgeçerek açıklamaya başladı.

Bilimsel, materyalist ve tanrıtanımaz bu açıklamalarla daha iyi savaşabilmek için elbette ki idealizmi daha ilerilere götürmek, *maddenin varlığınz bile yadsımak* gerekti.

İşte 18. yüzyılın başlarında, bir İngiliz piskoposu olan ve idealizmin babası diye adlandırılan Berkeley'in dört elle sarıldığı şey budur.

II. BERKELEY'İN İDEALİZMİNİ NİÇİN ÖĞRENMELİYİZ?

Demek ki, Berkeley'in felsefe sisteminin amacı, [sayfa 43] materyalizmi yıkmak, maddi varlığın varolmadığını bize tanıtlamaya çalışmak olacaktır. O, *Hylas ile Philonoüs'ün Söyleyişleri* adlı kitabının önsözünde şöyle yazar:

> "Eğer bu ilkeler kabul edilir ve bunlara gerçek gözüyle bakılırsa, bundan şu sonuç çıkar: Tanrıtanımazlık ve kuşkuculuk, ikisi birden, bir çırpıda tamamıyla yenilmiş, karanlık sorular aydınlanmış, hemen

hemen çözümlenmez güçlükler çözümlenmiş ve paradokslardan hoşlanan insanlar sağduyuya kavuşturulmuş olur.”[5]

O halde, Berkeley’e göre, doğru olan, maddenin varolmadığıdır ve tersini iddia etmek, aykırı bir tutumdur, yanılsamalı bir davranıştır.

Bunu bize nasıl tanıtlamaya çalıştığını göreceğiz. Ama felsefe öğrenmek isteyenlerin, Berkeley teorisini büyük bir özenle incelemelerinde direnmelerinin yersiz olmayacağını düşünüyorum.

İyi biliyorum ki, Berkeley’im tezleri, bazılarını güldürecektir, ama bizim 20. yüzyılda yaşadığımızı ve geçmişte yapılan bütün incelemelerden, çalışmalardan yararlandığımızı unutmamak gerekir. Ayrıca materyalizmi ve materyalizmin tarihini okuduğumuz zaman, eskinin materyalistlerinin de zaman zaman insanı güldürdüklerini göreceğiz.

Bununla birlikte, Marx ve Engels’ten önce, materyalist düşünürlerin en büyüğü olan Diderot’nun, Berkeley’in sistemini, “İnsan aklı ve felsefe için ne utanılacak bir şeydir ki, hepsinin en saçması olduğu halde, savaşım verilmesi en güç bir sistem”[5] [6] olarak tanımlarken, onu biraz da olsa önemsediğini bilmemiz gerekiyor.

Bizzat Lenin de, Berkeley’in felsefesine sayfalar ayırmıştı ve, modern idealist filozoflar, “materyalistlere karşı [sayfa 44] piskopos Berkeley’de bulunamayacak hiçbir... kanıt ortaya koymamışlardır”[7] diye yazıyordu.

Son olarak, işte liselerde yararlanılan bir felsefe tarihi kitabında, Berkeley’in maddesizciliği (immaterialisme) üzerine yapılan bir değerlendirme:

> “Kuşkusuz, henüz tamamlanmamış, ama hayran olmaya değer ve filozofların kafalarında bir maddi tözün varlığına olan inancı ebediyen yıkacak bir teori.”[8]

Demek ki, bu felsefi düşünüş tarzı -her ne kadar yukardaki aktarmalardan da görüldüğü gibi başka başka nedenlerle de olsa- herkes için önem taşımaktadır.

III. BERKELEY'İN İDEALİZMİ

Demek ki, bu sistemin amacı, bize, maddenin varolmadığını tanıtlamaktan ibarettir.

Berkeley diyordu ki:

> "Ruhumuzun dışında, düşünerek varolduğunu sandığımız, madde değildir, onları gördüğümüz için, onlara dokunduğumuz için, şeylerin varolduğunu düşünüyoruz; bu duyumları bize verdikleri için, onların varlığına inanıyoruz.
>
> "Ama duyumlarımız, bizim, ruhumuzda sahip olduğumuz fikirlerdir. Öyleyse, duyularımızla algıladığımız nesneler, fikirlerden başka bir şey değildir ve fikirler ise bizim ruhumuzun dışında varolamazlar."

Berkeley'e göre, şeyler vardır; o, onların doğasını ve onların varlığını yadsımıyor, ama onların, ancak, duyumlarımızın bir yargısı sonucu ve onları bize tanıtan duyumlar biçiminde varolduklarını ve nesnelerin ancak aynı ve tek bir şey olduğunu ileri sürüyor.

Şeyler vardır, bu kesindir, diyor, ama *bizde*, bizim [sayfa 45] ruhumuzda, ve şeylerin ruh dışında hiçbir gerçekliği yoktur.

Biz şeyleri, görme duyusunun yardımıyla kavrıyoruz; biz, onları, dokunma duyusunun yardımıyla algılıyoruz; koklama duyusu, bize, koku hakkında bilgi veriyor; tatma duyusu, tat hakkında, ses alma duyusu, sesler hakkında bilgi veriyor bize. Bu çeşitli duyumlar, bize fikirler veriyor; birbirleriyle bağdaşan bu fikirler dolayısıyla, onlara ortak bir ad veriyoruz ve onları nesneler gibi sayıyoruz.

> "Örneğin, belli bir düzenleniş içersinde, belli bir renk, bir tat, bir koku, bir biçim, bir kıvam gözlemlenir; elma sözcüğüyle belirlenen ayrı bir şey olarak tanınır; öteki fikir dermeleri, taş, ağaç, kitap ve öteki duyumlanabilir şeyleri oluştururlar..."[9]

Demek ki, dünyayı ve şeyleri, dıştaki şeyler olarak tanıdığımızı düşündüğümüz zaman, bunlar, yalnızca bizim zihnimizde varolduğuna göre, öyleyse, biz, yanılsamaların kurbanıyız.

Hylas ile Philonoüs'ün Söyleşileri adlı kitabında Berkeley, bu tezi, bize, şöyle tanıtlıyor:

> "Aynı bir şeyin, aynı zamanda, farklı olabileceğine inanmak, bir saçmalık değil midir? Örneğin aynı anda soğuk ve sıcak. Düşününüz ki, ellerinizden biri sıcak, öteki soğuk olsun ve her ikisini de aynı zamanda orta sıcaklıkta su ile dolu kaba daldırsanız, su, bir elinize sıcak, ötekine soğuk gelmeyecek midir?"[10]

Mademki, bir şeyin kendisinin aynı anda farklı olabilmesi saçma bir şeydir, bundan, o şeyin ancak bizim ruhumuzda varolduğu sonucunu çıkarmalıyız.

Peki kendi uslamlama ve tartışma yönteminde ne yapıyor Berkeley'? Nesneleri, şeyleri, tüm özelliklerinden soyuyor.

> "Siz diyorsunuz ki, nesneler vardır, çünkü onların bir renkleri, bir kokuları, bir tatları vardır; çünkü onlar, küçük ya da büyük, hafif ya da ağırdır. Ben, size, bunun, [sayfa 46] nesnelerde varolmadığını, ama bizim kafamızda varolduğunu tanıtlayacağım.
>
> "İşte bir kumaş parçası. Siz, bana, onun kırmızı olduğunu söylüyorsunuz. Bütünüyle doğru mu bu? Siz, kırmızının, kumaşın kendisinde olduğunu düşünüyorsunuz. Kesin mi bu? Biliyorsunuz ki, gözleri bizimkilerden farklı olan ve bu kumaşı kırmızı olarak görmeyecek hayvanlar vardır; aynı şekilde sarılığı olan bir insan da, onu, sarı görecektir. Öyleyse bu kumaşın rengi nedir? Bu, duruma bağlı mı diyorsunuz? Şu halde, kırmızı, kumaşın kendinde değil, ama gözde, yani bizdedir.
>
> "Bu kumaş hafif midir diyorsunuz? Bırakın bakalım bir karıncanın üzerine düşsün, karınca elbette ki ağır bulacak onu. Öyleyse kim haklı? Onun sıcak olduğunu düşünüyorsunuz? Ateşiniz olsaydı, soğuk bulacaktınız! Öyleyse sıcak mı, yoksa soğuk mu?

> “Bir sözcükle, aynı şeyler, aynı anda, bazıları için kırmızı, ağır ve sıcak, başkaları için tam tersi olabiliyorsa, bu demektir ki, biz yanılsamaların kurbanıyız ve şeyler, yalnızca bizim zihnimizde vardır.”

İşte böyle, nesnelerin tüm özelliklerini kaldırıp atarak, bunlar yalnızca bizim düşüncemizde vardır, yani *madde bir fikirdir* demeye kadar götürürsünüz işi.

Daha Berkeley’den önce de Yunan filozofları, tat, ses gibi bazı niteliklerin, şeylerin kendilerinde olmadıklarını, bizde olduklarını söylüyorlardı ki, bu doğruydu.

Ama, Berkeley’in teorisinde yeni olan, bu gözlemi, nesnelerin tüm niteliklerini içine alacak kadar genişletmesidir.

Yunan filozofları, gerçekten de şeylerin nitelikleri arasında şöyle bir ayrım yapmışlardı:

Bir yanda, nesnelerin kendilerinde olan ağırlık, büyüklük, dayanıklılık gibi *ilk nitelikler.*

Öte yanda, koku, tat, sıcaklık, vb. gibi bizde olan *ikincil nite*likler. [sayfa 47]

Oysa Berkeley, ikincil niteliklere ait tezi, ilk niteliklere aynen uygular, şöyle ki, *bütün nitelikler, bütün özellikler, nesnelerde değil, ama bizdedir.*

Güneşe bakarsak, biz, onu, yuvarlak, düz ve kırmızı görürüz. Bilim, bize, yanıldığımızı, güneşin düz ve kırmızı olmadığını öğretir. Öyleyse, bilimin yardımıyla, güneşe atfettiğimiz bazı yanlış nitelikleri bir yana bırakıyoruz, ama bu yüzden güneşin varolmadığı sonucunu da çıkarmıyoruz. Oysa Berkeley, böyle bir sonuca varıyor.

Berkeley, elbette ki, eskilerin yaptıkları ayrımın bilimsel çözümlemeye dayanmadığını gösterirken haksız değildi, ama kendisi, bu gözlemlerden onların sahip olmadıkları sonuçlar çıkararak bir uslamlama yanlışı yapıyor, safsata yapıyor. Şeylerin niteliklerinin, gerçekten de, duyularımızın bize gösterdiği gibi olmadığını, yani duyularımızın maddi gerçeği bozduğunu gösteriyor ve o, bundan, hemen maddi gerçeğin varolmadığı sonucunu çıkarıyor.

IV. İDEALİST USLAMLAMANIN SONUÇLARI

Tez, “Her şey, ancak bizim zihnimizde vardır.” olduğuna göre, bundan dış dünyanın varolmadığı sonucunu çıkarmak gerekir. Bu düşünüş tarzını sonuna kadar götürerek, “Mademki öteki insanları ancak benim fikirlerimle tanıyorum, mademki öteki insanlar benim için ancak, maddi nesneler gibi, fikir dermelerinden başka bir şey değildir, varolan yalnızca benim.” demeye kadar vardırırız işi. Buna, felsefede *(yalnızca kendim* demek olan) *tekbencilik (solipsisme*) denir.

Lenin, daha önce andığımız kitabında, bize diyor ki, Berkeley, böyle bir teoriyi savunduğu suçlamasına karşı, kendisini, içgüdüyle savunuyor. Hatta görüyoruz ki, idealizmin aşırı biçimi olan tekbencilik, hiçbir filozof tarafından savunulmamıştır. [sayfa 48]

Bunun için, idealistlerle tartışırken, maddeyi gerçekten yadsıyan uslamlamaların; mantıklı ve tutarlı olmak için, tekbencilik (so*lipsisme*) denen bu saçma aşırılığa varmaları gerektiğini ortaya çıkarmaya özen göstermeliyiz.

V. İDEALİST KANITLAR

Berkeley'in teorisini, elden geldiği kadar yalın bir biçimde özetlemeye önem verdik, çünkü felsefi idealizmin ne olduğunu en açık yüreklilikle ortaya koyan Berkeley'dir.

Ama bizim için yeni olan bu düşünüş tarzlarını iyi kavramak için, onları ciddiye almak ve anlamaya çalışmak artık kaçınılmaz olmuştur. Niçin?

Çünkü, daha ilerde göreceğiz ki, idealizm, yeni sözlerin ve deneyimlerin ardına gizlenerek, daha üstü örtülü bir biçimde karşımıza çıkarsa da, bütün idealist filozoflar, "eski Berkeley'in" (Lenin) kanıtlarını yeniden ele almaktan başka bir şey yapmazlar.

Çünkü, gene göreceğiz ki, *resmi* felsefe tarihine egemen olmuş ve hala egemen olan idealist felsefe, kendisiyle birlikte, içimize işlemiş bulunan bir düşünce yöntemi kullanarak, bütünüyle laik bir eğitime karşın, kafamıza yerleşmeyi başarabilmiştir.

Bütün idealist filozofların kanıtlarının temeli, piskopos Berkeley'in düşünüş tarzında bulunduğundan, bu bölümü özetlemek için, bu kanıtların başlıcalarının neler olduğunu ve bize, neyi tanıtlamaya yönelik bulunduklarını belirtmeye çalışacağız.

1. *Ruh maddeyi yaratır.*

Bu, artık biliyoruz, felsefenin temel sorusuna verilen idealist yanıttır; bu, ruhun dünyayı yarattığını kabul eden çeşitli dinlerde yansısını bulan idealizmin ilk biçimidir. [sayfa 49]

Bu iddia, iki anlama gelebilir.

Ya, tanrı dünyayı yaratmıştır ve o, bizim dışımızda, gerçekten vardır. Bu, teolojinin[11] görülegelen idealizmidir.

Ya, tanrı, bize, hiçbir maddi gerçeğe tekabül etmeyen fikirler vererek, bizde, dünya *yanılsamasını* yaratır. Bu madde bizim ruhumuz tarafından oluşturulmuş bir ürün olduğundan, ruhun tek gerçek olduğunu bize tanıtmak isteyen Berkeley'in "maddesizci idealizmidir".

Bunun için idealistler ileri sürerler ki:

2. *Dünya bizim düşüncemiz dışında mevcut değildir.*

İşte bu, Berkeley'in, şeyler ancak bizim ruhumuzda mevcut olduğu halde, biz, onlara, kendilerine özgü olabilecek özellikler ve nitelikler

yükleyerek yanılgıya düştüğümüzü kesin olarak söylerken, bize tanıtlamak istediği şeydir.

İdealistlere göre, sıralar ve masalar pekala vardır, ama bizim dışımızda değil, yalnızca bizim düşüncemizde, çünkü:

3. *Şeyleri yaratan bizim fikirlerimizdir.*

Başka bir deyişle, şeyler, düşüncemizin yansısıdır. Gerçekten de, mademki madde yanılsamasını yaratan ruhtur, mademki bizim düşüncemize madde fikrini veren ruhtur, mademki şeyler karşısında duyduğumuz duyumlar şeylerin kendilerinden değil; ama yalnız bizim düşüncemizden ileri gelir, dünyanın ve şeylerin gerçekliğinin kaynağı bizim düşüncemizdir, ve buna göre, bizi kuşatan her şey, bizim ruhumuzun dışında mevcut değildir ve ancak bizim düşüncemizin yansısı olabilir. Ama, Berkeley'e göre, *bizim* ruhumuz *kendi başına*, bu fikirleri yaratmak yeteneğinde olamayacağından ve zaten her istediği fikri (onları kendi kendine yaratabilseydi, bunu başarabileceği için) yaratamadığından, [sayfa 50] daha güçlü başka bir ruhun bu fikirlerin yaratıcısı olduğunu kabul etmek gerekir. Şu halde, bizim ruhumuzu yaratan ve ruhumuzda karşılaştığımız dünya hakkındaki bütün fikirleri bize buyuran tanrıdır.

İşte idealist öğretilerin dayandıkları başlıca tezler ve felsefenin temel sorusuna verdikleri yanıtlar bunlardır. Şimdi de materyalist felsefenin bu

soruya ve bu tezlerin ortaya çıkardığı sorunlara verdiği yanıtın ne olduğunu görmeye sıra geldi. [sayfa 51] [11]

Berkeley, *Dialogues d'Hylas et de Philonoüs* (Hylas ile Philonoüs'ün Söyleşileri).

Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 11-31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MATERYALİZM

I. Niçin materyalizmi öğrenmemiz gerekir?

II. Materyalizm nereden gelir?

III. Materyalizm nasıl ve niçin gelişti?

IV. Materyalistlerin ilkeleri ve kanıtları nelerdir?

1 . Ruhu yaratan maddedir.

2 . Madde her ruhun dışında vardır.

3 . Bilim, deney yoluyla, şeyleri tanımamıza olanak sağlar.

I. NİÇİN MATERYALİZMİ ÖĞRENMEMİZ GEREKİR?

Gördük ki, “Varlık ile düşünce arasındaki ilişkiler nelerdir?” sorusuna, ancak karşıt ve çelişik iki yanıt olabilir.

Bundan önceki bölümde, idealist yanıtı ve idealist felsefeyi savunmak için sunulan kanıtları inceledik.

Şimdi de, bu temel soruna (yineleyelim, her felsefenin temelinde bulunan soruna) verilen ikinci yanıtı incelemek ve materyalizmin savunma kanıtlarının neler olduğunu görmek gerekir. Materyalizm, marksizmin felsefesi [sayfa 52] olduğu için, bizim açımızdan

ne kadar önemli ise, bunu öğrenmek de o kadar önemlidir.

Öyleyse, bu bakımdan, materyalizmi iyi tanımak zorunludur. İyi tanımak özellikle zorunludur, çünkü bu felsefe anlayışları, çok az bilinmektedir ve tahrif edilmişlerdir. Gene zorunludur, çünkü, eğitimimizle -ilk ya da en yükseği olsun- gördüğümüz öğretimle, yaşayış ve düşünüş

alışkanlıklarımızla, idealist anlayışlar, farkında olmaksızın hepimizin içine az ya da çok işlemiştir. (Zaten başka bölümlerde, bu olumlamanın birçok örneklerini ve niçin böyle olduğunu göreceğiz.)

Demek ki, marksizmi öğrenmek isteyenler için, onun temelini, yani materyalizmi bilmek bir zorunluluktur.

II. MATERYALİZM NEREDEN GELİR?

Felsefeyi, genel bir biçimde, dünyayı, evreni açıklama çabası olarak tanımladık. Ama biliyoruz ki, insanlığın bilgi düzeyine göre, bu açıklamalar değişmiştir ve insanlık tarihi boyunca dünyayı açıklamak için iki tutum benimsenmiştir: bunlardan biri, bir ya da birkaç üstün ruha, doğaüstü güçlere başvuran bilime karşı tutumdur; öteki ise olgulara ve deneylere dayanan bilimsel tutumdur.

Bu tutumlardan biri idealist filozoflarca, öteki ise materyalistlerce savunulur.

Bunun içindir ki, bu kitabın daha başında, materyalizm hakkında edinilecek ilk fikrin, bu felsefenin evrenin bilimsel açıklanışı olduğunu söyledik.

İdealizm, nasıl insanların bilgisizliğinden doğmuşsa -bilgisizliğin, idealist anlayışları paylaşan siyasal ve kültürel güçler tarafından, toplumlar

tarihinde, nasıl korunduğunu ve sürdürüldüğünü göreceğiz-, materyalizm de bilisizliğe ya da bilmesinlerciliğe karşı savaşımdan doğmuştur.

Bunun içindir ki, bu felsefe uzun süre önlenmeye çalışıldı ve bunun içindir ki, resmi üniversite dünyasında, çağdaş [sayfa 53] biçimiyle (diyalektik materyalizm), ya değeri bilinmedi, ya hiç bilinmedi ya da pek az tanındı.

III. MATERYALİZM NASIL VE NİÇİN GELİŞTİ?

Bu felsefeye karşı savaşım verenlerin ve bu öğretinin yirmi yüzyıldan beri hep aynı yerde durduğunu söyleyenlerin iddialarının tersine, materyalizmin tarihi, bize, bu felsefede canlı bir şeyin ve her zaman hareket halinde olan bir şeyin varlığını gösteriyor.

Yüzyıllar boyunca insanların bilimsel bilgileri ilerledi. Düşünce tarihinin başlangıcında, Yunan antikçağında, bilimsel bilgiler, hemen hemen hiç yok denecek gibiydi; ilk bilginler, aynı zamanda filozof idiler; çünkü o çağda, felsefe ve doğmakta olan bilimler, bir bütün oluşturuyordu, biri ötekilerin uzantısı oluyordu.

Zamanla, bilimler, dünya olaylarının açıklanmasına, idealist filozofların dogmaları ile çelişen ve tedirginlik yaratan bir açıklık getirince, felsefe ile bilimler arasında bir çatışma başladı.

Bu çağın resmi felsefesi ile çelişmekte olan bilimlerin, felsefeden ayrılmaları zorunlu oldu. Böylece, "...onların, geleceğin yakın bir çözümü için *olgunlaşmış* bulunan daha sınırlı sorunları ele almak üzere, felsefenin karmaşık şeyler yığınından kendilerini kurtarmak ve derin varsayımları filozoflara bırakmak ilk işleri oldu. Böylece, felsefe ve ... bilimler arasında bu ayrılma oluştu."[12]

Ama, bilimlerle birlikte doğan, onlara bağlı ve bağımlı olan materyalizm, çağdaş materyalizm ile, yani Marx ve Engels'in materyalizmi ile, bilim ve felsefeyi, diyalektik materyalizm içinde yeniden birleştirmek üzere, bilimlerle birlikte ilerledi ve gelişti. [sayfa 54]

Uygarlığın ilerleyişine bağlı olan bu gelişmeyi ve bu tarihi daha ilerde inceleyeceğiz, ama şimdiden, materyalizm ile bilimlerin birbirine bağlı olduklarını ve materyalizmin mutlak olarak bilime bağımlı olduğunu belirtiyoruz, ki bunu akılda tutmak çok önemlidir.

Şimdi, materyalizmin esaslarını, çeşitli biçimler altında materyalist olduğunu ileri süren bütün felsefeler için ortak olan esasları, yerlerine yerleştirmek ve tanımlamak gerekiyor.

IV. MATERYALİSTLERİN İLKELERİ VE KANITLARI NELERDİR?

Bunu yanıtlayabilmek için, felsefenin temel sorusuna, varlık ile düşünce arasındaki ilişkilere, yani bunlardan hangisinin daha önemli olduğu sorusuna dönmemiz gerekir.

Materyalistler, her şeyden önce, varlık ile düşünce arasında, madde ile ruh arasında belirli bir ilişkinin varolduğunu öne sürerler. Onlara göre, ilk gerçek, ilk şey varlıktır, maddedir ve ruh ise ikinci gerçektir, sonradan gelendir, maddeye bağımlıdır.

Şu halde, materyalistlere göre, dünyayı ve maddeyi yaratmış olan tanrı ya da ruh değildir, ama ruhu yaratmış olan dünyadır, maddedir, doğadır:

> "Tinin kendisi, maddenin en üstün bir ürününden başka birşey değildir."[13]

Bunun içindir ki, ikinci bölümde sorduğumuz soruyu tekrar ele alırsak ve "düşünme, insana nereden gelir?" dersek, materyalistler, insan düşünüyor çünkü onun bir beyni vardır ve düşünce beynin ürünüdür, diye yanıt verirler. Onlara göre, maddesiz, cisimsiz düşünce olamaz.

> "Bize ne kadar yüce görünürlerse görünsünler, bilincimiz ve düşüncemiz, maddi, bedensel bir organın, beynin ürünlerinden [sayfa 55] başka bir şey değildir."[14]

Buna göre materyalistler için, madde, varlık, bizim düşüncemizin dışında varolan gerçek şeylerdir ve varolmak için düşünceye ya da ruha

gereksinme duymazlar. Aynı şekilde, ruh maddesiz varolamayacağına göre, ölümsüz ve bedenden bağımsız bir ruh da yoktur.

İdealistlerin söylediklerinin tersine, bizi kuşatan şeyler bizden bağımsız olarak mevcutturlar, bize düşüncelerimizi veren onlardır; ve bizim fikirlerimiz, şeylerin bizim beynimizdeki yansısından başka bir şey değildir.

Bunun içindir ki, varlık ile düşünce arasındaki ilişkiler sorusunun ikinci yönü -"Bizim çevremizdeki dünya hakkındaki düşüncelerimiz ile bu dünya arasında nasıl bir bağıntı vardır? Bizim düşüncemiz, gerçek dünyayı bilebilecek durumda mıdır? Gerçek dünyaya ilişkin tasarımlarımızda ve kavramlarımızda gerçekliğin doğru bir yansısını verebilir miyiz? Bu soru, felsefe dilinde, düşünce ile varlığın özdeşliği. sorunu diye adlandırılır."[15]- karşısında, materyalistler, şu olumlamada bulunur: Evet, biz dünyayı tanıyabiliriz, ve bizim bu dünyaya ilişkin edindiğimiz fikirler, gittikçe daha doğru olmaktadır, çünkü biz, dünyayı bilimlerin yardımıyla inceleyip öğrenebiliyoruz, çünkü bilimler, sürekli olarak deney yoluyla bizi çevreleyen şeylerin kendilerine özgü ve bizden bağımsız bir gerçekleri olduğunu tanıtlamaktadır ve insanlar daha şimdiden bu şeylerin bir bölümünü yeniden üretebilmekte ve yapay olarak yaratabilmektedirler.

Şu halde, özetlemek için şöyle diyeceğiz: materyalistler, felsefenin temel sorunu karşısında:

1. *Ruhu yaratan maddedir* ve bilimsel olarak, asla maddesiz ruh görülmedi.

2. *Madde, her ruhun dışında vardır* ve maddenin kendine özgü bir varlığı olduğundan, varolmak için ruha [sayfa 56] gereksinme duymaz, dolayısıyla idealistlerin söylediklerinin tersine, şeyleri yaratanlar, bizim fikirlerimiz değildir, biz fikirlerimizi şeylerden alırız.

3. Biz, dünyayı tanımak yeteneğindeyiz, maddeden ve dünyadan edindiğimiz fikirler, giderek daha doğru oluyorlar, çünkü bilimlerin yardımıyla daha önce bildiklerimizi kesinleştirebildiğimizi ve bilmediklerimizi de bulabildiğimizi doğrularlar.

YAYINCILARIN NOTU

Bu bölümü daha iyi anlayabilmek için, burada öğrenilenleri, daha ilerde, Altıncı Kısımda okunacak olan çok önemli bilgilerle karşılaştırınız.

Engels'in, düşüncenin beynin bir ürünü olduğunu söylemekle, karaciğerin safra salgılaması gibi, beynin de düşünce salgıladığını söylediği sanılmamalıdır. Tersine, Engels, bu görüşle savaşmıştır (özellikle *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* adlı kitabına, ayrıca Lenin'in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm'inin* birinci ve ikinci bölümlerine bakınız.)

Bilinç bir organın salgısı değil, beynin işlevidir. Bilinç, safra gibi ya da bir hormon gibi bir şey değildir. Bir eylemdir, bir işlevdir. Daha karmaşık

bazı organik koşullarda beyin kabuğu işin içine karıştığından -organik koşulların kendileri de, Politzer'in daha ilerde gösterdiği gibi, toplumsal koşullardan ayrılamazlar- insan eylemi bilinçlidir.

Bu konuda Lucien Seve'in *Introduction au Leninisme'ine* (Leninizm'e Giriş, s. 98-108) başvurmanızı salık veririz. *Essais de la Nouvelle Critique.* (Editions Sociales, 1960.) [sayfa 57]

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KİM HAKLI

İDEALİST Mİ, MATERYALİST Mİ?

I. Sorunu nasıl koymalıyız?

II. Dünyanın yalnızca bizim düşüncemizde varolduğu doğru mudur?

III. Şeyleri bizim fikirlerimizin yarattığı doğru mudur?

IV. Ruhun maddeyi yarattığı doğru mudur?

V. Materyalistler haklıdırlar, bilim, onların iddialarını tanıtlar.

I. SORUNU NASIL KOYMALIYIZ?

Şimdi, idealistlerin ve materyalistlerin tezlerini bildiğimize göre, kimin haklı olduğunu bulmaya çalışacağız.

Anımsayalım ki, her şeyden önce, bu tezler, mutlak olarak birbirine karşı ve birbiriyle çelişiktirler; diğer yandan bu tezlerden birini ya da ötekini savunduğumuz an, savunduğumuz tez, bizi, sonuçlan dolayısıyla, çok önemli olan vargılara götürecektir. [sayfa 58]

Kimin haklı olduğunu bilmek için, iki tarafın kanıtlarını özetlediğimiz üç noktaya başvuracağız.

İdealistler ileri sürüyorlar:

1. Maddeyi yaratan ruhtur;

2. Madde bizim dışımızda mevcut değildir, o halde bizim için bir yanılsamadan başka bir şey değildir;

3. Şeyleri yaratan bizim fikirlerimizdir.

Materyalistler ise bunun tam tersini ileri sürüyorlar.

İşimizi kolaylaştırmak için, ilkin, ortak görüneni ve bizi en çok şaşırtanı incelemek gerekir.

1. Dünyanın yalnızca bizim düşüncemizde varolduğu doğru mudur?

2. Şeyleri bizim fikirlerimizin yarattığı doğru mudur?

İşte Berkeley'in "maddesizci" idealizminin savunduğu iki kanıt, bundan çıkan sonuçlar, bütün tanrıbilimlerde olduğu gibi üçüncü sorumuzla sonuçlanır:

3. Ruhun maddeyi yarattığı doğru mudur?

Bu üç soru, felsefenin temel sorununa dayandığından, çok önemlidir. Öyleyse, kimin haklı olduğunu, ancak bu soruları tartışarak bulacağız ve bu sorular, materyalistler için özellikle ilginçtir, şu anlamda ki, bu sorulara verilen materyalistçe yanıtlar, bütün materyalist felsefeler için -bu bakımdan diyalektik materyalizm için de- ortak olan yanıtlardır.

II. DÜNYANIN YALNIZCA BİZİM DÜŞÜNCEMİZDE VAROLDUĞU DOĞRU MUDUR?

Bu soruyu incelemeden önce, okumalarımızda sık sık karşılaşacağımız ve kullanacağımız iki felsefe terimini iyice öğrenmeliyiz.

Öznel gerçek (yalnızca bizim düşüncemizde varolan gerçek anlamına gelir.)

Nesnel gerçek (düşüncemizin dışında varolan gerçek anlamına gelir). [sayfa 59]

İdealistler, dünya nesnel bir gerçek değil, ama öznel bir gerçektir, derler.

Materyalistler ise, dünya nesnel bir gerçektir, derler.

Dünyanın ve şeylerin yalnızca bizim düşüncemizde varolduğunu bize tanıtlamak için piskopos Berkeley, onları (renk, büyüklük, yoğunluk gibi) özelliklerine ayrıştırır. Ve bireylere göre değişen bu özelliklerin, şeylerin kendilerinde değil, ama bizim her birimizin ruhunda olduğunu iddia eder. Bundan, maddenin nesnel değil, ama öznel olan bir özellikler kümesi olduğu, dolayısıyla varolmadığı sonucunu çıkarır.

Eğer güneş örneğini tekrar ele alırsak, Berkeley, kırmızı, yuvarlak nesnel gerçeğine inanıp inanmadığımızı bize sorar; ve özellikleri, tartışma yöntemi ile, kendi yöntemi ile, güneşin, kırmızı ve yuvarlak olmadığını bize gösterir. Demek ki, güneş nesnel bir gerçek değildir, çünkü, kendi kendine var değildir; ama ancak öznel bir gerçektir, çünkü yalnızca bizim düşüncemizde vardır.

Materyalistler, güneşin, kırmızı, düz bir yuvarlak olarak gördüğümüz için varolduğunu ileri sürmezler, -çünkü bu, çocukların ve gerçeği denetlemek için duyularından başka şeyleri olmayan ilk insanların safça, çocuksu gerçekçiliğidir- ama onlar, güneşin varolduğunu, bilimin yardımıyla doğrularlar. Bilim, gerçekten de, duyularımızın bizi düşürdüğü yanılgıları düzeltmemize olanak verir.

Ama, bu güneş örneğinde, sorunu açıkça koymalıyız. Berkeley’le birlikte, biz de, güneşin yuvarlak olmadığını, kırmızı olmadığını söyleyeceğiz, ama onun çıkardığı sonuçları, güneşi nesnel gerçek olarak yadsımasını kabul etmeyeceğiz.

Şeylerin özelliklerini değil, onların varlığını tartışıyoruz.

Duyularımızın bizi yanıltıp yanıltmadığını, maddi gerçeği bozup bozmadığını anlamak için değil, ama bu gerçeğin bizim duyularımızın dışında varolup olmadığını bilmek için tartışıyoruz. [sayfa 60]

Peki, materyalistler, bu gerçeğin bizim dışımızdaki varlığını kesin olarak söylüyorlar ve onlar kanıtlarını doğrudan doğruya bilimden alıyorlar.

İdealistler haklı olduklarını bize göstermek için ne yapıyorlar? Sözcükler üzerinde tartışıyorlar, büyük söylevler veriyorlar, sayısız sayfalar dolduruyorlar.

Bir an haklı olduklarını varsayalım. Dünya, yalnızca bizim düşüncemizde var ise, insanlardan önce var değildi demektir. Biliyoruz ki, bu yanlıştır, çünkü bilim, insanın yeryüzünde çok sonradan ortaya çıktığını bize tanıtlıyor. O zaman, bazı idealistler bize diyecekler ki, insandan önce hayvanlar vardı ve düşünce, hayvanlarda eğleşebiliyordu. Ama biz, hayvanlardan önce hiçbir organik yaşamın olanaklı olmadığı, üzerinde oturulmaz bir yeryüzü olduğunu biliyoruz. Daha başkaları da diyecekler ki, yalnız güneş sistemi var idiyse ve insanlar mevcut değil idiyse de, ruh, tanrıda mevcuttu. Böylece idealizmin en yüksek biçimine varıyoruz. Tanrı ile bilim arasında bir seçim yapmamız gerekiyor. İdealizm tanrısız tutunamaz, desteklenemez, tanrı ise, idealizmsiz varolamaz.

İdealizm ve materyalizm sorununu, tam şöyle koymak gerekir: Kim haklı? Tanrı mı, bilim mi?

Tanrı, maddenin yaratıcısı salt bir ruhtur, tanıtsız bir iddiadır.

Bilim, pratikle ve deneyle dünyanın nesnel bir gerçek olduğunu bize tanıtlayacak ve şu soruya yanıt vermemize olanak sağlayacaktır:

HI. ŞEYLERİ BİZİM FİKİRLERİMİZİN YARATTIĞI DOĞRU MUDUR?

Örneğin, şeylerin nesnel bir gerçek mi, yoksa öznel bir gerçek mi olduğunu, şeyleri yaratanın bizim fikirlerimiz olduğunun doğru olup olmadığını tartıştığımız bir idealistle birlikte, yolun karşısına geçerken, yoldan gelen bir otobüsü [sayfa 6i] alalım. Elbette ki, eğer ezilmek istemiyorsak, her ikimiz de çok dikkatli olacağız, demek ki, pratikte, idealist, otobüsün varlığını tanımak zorundadır. Ona göre, pratikte nesnel bir otobüs ile öznel bir otobüs arasında bir ayrım yoktur ve bu, o kadar doğrudur ki, pratik, idealistlerin yaşamda materyalist olduklarını tanıtlar.

Bu konuda, idealist filozofların ve bu felsefeyi tutanların, kendilerine göre öznel gerçekten başka bir şey olmayan şeyleri elde edebilmek için, bazı "nesnel" bayağılıklara tenezzül ettiklerini görebileceğimiz sayısız örnekler sayabilirdik.

Zaten bunun içindir ki, artık kimsenin, Berkeley gibi, dünyanın varolmadığını ileri sürdüğü görülmüyor. Kanıtlar artık çok daha ince, kurnazca, çok daha gizli-kapaklı. (İdealistlerin kanıtlama biçimlerine örnek olarak *Lenin'in Materyalizm ve Ampiryokritisizm* adlı kitabının, "Dünya Öğelerinin Bulunması" bölümüne bakınız.)[16]

Demek ki, Lenin'in söylediği gibi, "pratiğin ölçütü" ile idealistleri susturmamız olanaklı olacaktır.

Zaten idealistler teori ile pratiğin birbirine denk olmadıklarını, birbirinden apayrı iki şey olduklarını söylemekten geri durmayacaklardır. Bu, doğru değildir. Bir anlayışın, yanlış ya da doğru olduğunu, bize, yalnızca pratik gösterecektir.

Otobüs örneği, bize dünyanın nesnel bir gerçekliği olduğunu ve ruhumuz tarafından yaratılmış bir düş olmadığını gösteriyor.

Berkeley'in maddesizcilik teorisi, bilimlerin karşısında tutunamadığına ve pratiğin ölçütüne karşı duramadığına göre, şimdi de, idealist felsefelerin, dinlerin, tanrıbilimlerin hepsinin vardığı sonucu, *ruh maddeyi yaratır* savını görmek kalıyor. [sayfa 62]

IV. RUHUN MADDEYİ YARATTIĞI DOĞRU MUDUR?

Daha yukarda da gördüğümüz gibi, idealistlere göre, ruh, en üstün, en yüce biçimini tanrıda bulmuştur. Tanrı, onların teorisinin son sözü, son yanıtı, vardığı sonuçtur, ve bunun içindir ki, *ruh-madde* sorunu, son tahlilde, idealist mi, yoksa materyalist mi, kim haklı, "tanrı mı, bilim mi?" biçimine konur.

İdealistler, tanrının bütün sonsuzluk boyunca varolmuş olduğunu ve hiçbir değişikliğe uğramadığı için her zaman aynı kaldığını söylerler. Tanrı, salt ruhtur, tanrı için zaman ve uzay (mekan) mevcut değildir. O, maddenin yaratıcısıdır.

İdealistler; tanrı hakkındaki savlarını savunmak için de herhangi bir kanıt göstermezler.

Maddenin yaratıcısını savunmak için bilimsel bir aklın kabul edemeyeceği bir yığın gizeme başvururlar.

Bilimin kaynaklarına inildiği zaman, görülür ki, ilk insanlar, tanrı fikrini, kafalarında, büyük bilgisizliklerinden dolayı, ve bu bilgisizlik ortasında uydurdular. 20. yüzyıl idealistleri ise, sabırlı ve direşken bir çalışmanın bilinmesini olanaklı hale getirdiği tüm şeylerden, ilk insanlar gibi tamamen habersiz kalmaya devam ettiler. Çünkü, ensonu, tanrı, idealistlere göre, açıklanamıyor ve onlar için, geriye hiçbir kanıtı bulunmayan bir *inanç* kalıyor. İdealistler, dünyanın bir yaradılışı olması zorunluluğunu “tanıtlamak” istedikleri zaman, bize, maddenin her zaman varolmadığını aşağı yukarı bir başlangıcı olması gerektiğini söylerken, asla bir başlangıcı olmamış olan bir tanrıya başvuruyorlar. Bu açıklamanın neresi daha aydınlıktır?

Materyalistler ise kanıtlarını savunmak için, insanların “bilgisizliklerinin sınırlarım” geride bırakarak gitgide geliştirdikleri bilimden yararlanacaklardı.

Peki, bilim, ruhun maddeyi yaratmış olmasını düşünmemize [sayfa 63] izin verir mi? Hayır.

Salt bir ruh tarafından yaradılış fikri, anlaşılmaz bir şeydir, çünkü biz, deney ve gözlemimizde böyle bir şey tanımıyoruz. Bunun olanaklı olabilmesi için, idealistlerin dedikleri gibi, ruhun maddeden önce yalnız başına varolması gerekecekti, oysa bilim bunun olanak-dışı olduğunu ve hiçbir zaman maddesiz bir ruh olmadığını bize tanıtlıyor. Tersine, ruh (akıl) her zaman maddeye bağlıdır ve özellikle insan ruhu (aklı), fikirlerimizin ve düşünmemizin kaynağı olan beyne bağlıdır. Bilim, fikirlerin boşluk içinde varolduklarını kavramamıza izin vermiyor...

Şu halde, tanrı ruhunun varolabilmesi için bir beyin olması gerekecekti. Bunun içindir ki, maddeyi, dolayısıyla insanı yaratan tanrı değildir, ama ruh-tanrıyı yaratmış olan insan beyni biçimindeki maddedir, diyebiliriz.

Daha ilerde, bilimin, bize, bir tanrıya ya da onun üzerinde zamanın etkisiz olacağı ve kendisinin, sürenin, hareketin ve değişikliğin dışında kalacağı herhangi bir şeye inanmak olanağını verip vermediğini göreceğiz.

Bundan sonra, bir yargıya varabiliriz. Felsefenin temel sorununa verdikleri yanıtta:

V. MATERYALİSTLER HAKLIDIRLAR VE BİLİM ONLARIN İDDİALARINI TANITLAR

Materyalistler şunları ileri sürmekte haklıdırlar:

1. Berkeley’in idealizmine ve onun maddesizciliği ardına gizlenen filozoflara karşı, bir yandan dünyanın ve şeylerin bizim düşüncemiz dışında da pekala varolduğunu ve varolmak için bizim düşüncemize gereksinmeleri bulunmadığını; öte yandan, şeyleri, bizim düşüncelerimizin yaratmadığını, tersine, bize fikirlerimizi şeylerin verdiklerini ileri sürerken,

2. Maddenin ruh tarafından yaratıldığını ileri sürmekle, yani son ısrarda, tanrının varlığını ileri sürmekle ve tanrıbilimleri [sayfa 64] savunmakla sonuçlanan bütün idealist felsefelere karşı, materyalistler, bilimlere dayanarak, ruhu, maddenin yarattığını, maddenin yaradılışını açıklamak için tanrı varsayımına gereksinme bulunmadığını ileri sürer ve kanıtlarlar.

Not- İdealistlerin sorunları koyuş biçimine dikkat etmeliyiz. Tanrıyı insanın yaratmış olduğunu gördüğümüz halde, onlar, insanı tanrının yarattığını ileri sürerler. Gene biz, gerçekte, tam tersinin doğru olduğunu görürken, onlar, maddeyi, ruhun yarattığını iddia ederler. İşte burada, şeylere bakışı, bakış açısını öylesine tersine çeviriş vardır ki, bunu belirtmek zorundayız. [sayfa 65]

OKUMA PARÇALARI

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 72-85; “Doğa İnsandan Önce Var mıydı?”; s. 85-93: “İnsan Beyni ile mi Düşünür?”

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, “İdealizm ve Materyalizm”, s. 20 vd.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BİR FELSEFE VAR MIDIR? BİLİNEMEZCİLİK

I. Niçin üçüncü bir felsefe?

II. Bu üçüncü felsefenin ileri sürdüğü kanıtlar.

III. Bu felsefe nereden geliyor?

IV. Vardığı sonuçlar.

V. Bu “üçüncü” felsefe nasıl çürütülür?

VI. Vargı.

I. NİÇİN ÜÇÜNCÜ BİR FELSEFE?

Bu ilk bölümlerden sonra, bize öyle gelebilir ki, bütün teorileri, iki büyük akım, yani idealizm ve materyalizm paylaştığına göre, bütün bu felsefi düşünüş biçimleri ortasında kendi yerimizi bulmak, oldukça kolaydır. Ve gitgide, kanıtların, materyalizm lehine savaştığı kanısı kesinlik kazanıyor.

Öyle görünüyor ki, birkaç incelemeden sonra, bizi, usun (aklın) felsefesine, yani materyalizme doğru götüren yolu yeniden bulduk.

Ama işler bu kadar basit değil. Daha önce de belirttiğimiz [sayfa 66] gibi, zamanımızın idealistleri, piskopos Berkeley kadar açık yürekli değiller. Onların düşünceleri, "çok daha kurnazca bir biçime sokulmuş, ve 'yeni' terminolojiyle bulanıklaştırılmış böylece, saf kişiler, bu fikirleri, 'modern' bir felsefe olarak kabul etmişlerdir."[17]

Gördük ki, felsefenin temel sorusuna, ancak birbirine tamamıyla karşıt, birbiriyle çelişik ve uzlaşmaz iki yanıt verilebilir. Bu iki yanıt, çok açıktır ve hiçbir karışıklığa meydan vermez.

Gerçekten de, aşağıyukarı 1710'a kadar, sorun şöyle konuyordu: bir yanda, düşüncemizin dışında maddenin varolduğunu ileri sürenler - bunlar materyalistlerdi; öte yanda, Berkeley ile birlikte maddenin varlığını

yadsıyanlar, maddenin yalnızca bizde, bizim ruhumuzda varolduğunu ileri sürenler - bunlar idealistlerdi.

Ama bu dönemde, bilimler ilerlerken, başka filozoflar da işin içine karıştı; bunlar, bu iki teori arasına bir karışıklık sokan bir felsefe akımı yaratarak, idealistler ile materyalistler arasındaki oy dengesini bozmaya çalıştılar; bir üçüncü felsefenin aranması, bu karışıklığın kaynağı oldu.

II. BU ÜÇÜNCÜ FELSEFENİN İLERİ SÜRDÜĞÜ KANITLAR

Berkeley'den sonra geliştirilerek hazırlanan bu felsefenin esasına göre, şeylerin gerçek doğasını bilmeye çalışmak yararsızdır ve biz, görünüşlerden başka bir şeyi bilemeyiz.

Onun içindir ki, bu felsefeye, *bilinemezcilik* (*agnostisizm*) denir. (Yunancada: *a*, olumsuzluk bildirir; *gnostikos*, bilinirlik, bilinebilir anlamına gelir; *agnostisizm* ise, bilinemezcilik demektir.)

Bilinemezcilere göre, dünyanın, gerçekte, ruh mu, yoksa [sayfa 67] doğa mı olduğu bilinemez. Şeylerin dış görünüşlerini tanımak, bizim için olanaklıdır, ama gerçeği tanıyamayız, bilemeyiz.

Güneş örneğini alalım. Daha önce gördük ki, güneş ilk insanların düşündükleri gibi, düz ve kırmızı bir daire değildir. Demek ki, bu daire, bir yanılsamadan, bir görünüşten başka bir şey değildir (görünüş, bizim şeyler hakkında sahip olduğumuz *yüzeysel* fikirdir, onun gerçeği değildir).

Bunun içindir ki, idealistler ile materyalistlerin, şeylerin madde mi, ruh mu olduklarını, şeylerin bizim düşüncemizin dışında varolup olmadıklarını; bizim için onları tanıyıp bilmenin olanaklı olup olmadığını anlamak için tartıştıklarını dikkate alarak, bilinemezciler, görünüşler pekala bilinebilir, ama gerçek hiçbir zaman bilinemez diyorlar.

Onlar diyorlar ki, duyularımız bizim şeyleri görmemizi, duymamızı, onların dış görünümlerini, dış yönlerini, yani görünüşlerini tanımamızı sağlar; öyleyse bu görünüşler, bizim için mevcuttur; onlar, felsefe dilinde "bizim-için-şey" denilen şeyi oluştururlar. Ama biz, bizden bağımsız olan şeyi, kendine özgü ve "kendinde-şey" denilen şeyi, kendi gerçeği ile tanıyamayız, bilemeyiz.

Durmaksızın bu konu üzerinde tartışan idealistler ile materyalistler, tıpkı biri mavi, öteki pembe gözlük takıp da karda gezinen ve karın gerçek renginin ne olduğunu tartışan iki adama benzetilebilirler. Varsayalım ki, gözlüklerini hiç çıkaramıyorlar. Bir gün karın gerçek rengini bilebilecekler midir? Hayır. İşte, kimin haklı olduğunu anlamak için tartışan idealistler ile materyalistlerin, biri mavi, öteki pembe gözlük takıyor. Hiçbir zaman gerçeği bilemeyeceklerdir. Kar hakkında "kendileri-için" bir bilgi edinecekler, her biri kendine göre, kendi tarzında görecektir, ama hiçbir zaman "kendinde" karı bilemeyeceklerdir. İşte bilinemezcilerin düşünüş tarzları böyledir. [sayfa 68]

III. BU FELSEFE NEREDEN GELİYOR?

Bu felsefenin kurucuları, Hume (1711-1776) İskoçyalı, Kant (1724-1804) bir Alman'dı. Her ikisi de materyalizm ile idealizmi uzlaştırmaya çalıştılar.

İşte, Lenin’in *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* adlı kitabında aktardığı Hume’un düşünüş tarzından bir parça:

> “İnsanların doğal içgüdüleriyle ya da doğal yetenekleriyle kendi duygularına güvenmeye eğilimli oldukları ve bizim algılarımıza bağımlı olmayan ve duyarlıkla bezenmiş bütün varlıklarla birlikte ortadan kalktığımız takdirde bile varolacak olan bir dış evrenin varlığı, en ufak bir uslamlama yapmadan ya da hatta uslamlamaya başvurmadan önce, her zaman varsaydığımız apaçık belli bir şey olarak kabul edilebilir. ... Ama bütün insanların bu evrensel ve birincil kanısı, bize, zihnimizde hiçbir şeyin bir simgesi ya da algısı dışında varolamayacağını ve duyumların zihin ve nesne arasında doğrudan doğruya herhangi bir müdahalede (Intercourse) bulunma yeteneğinden yoksun olarak bu imgelerin içerisinden geçtiği birer kanaldan başka bir şey olmadığını öğreten birazcık felsefeyle hemen sarsılır. Görmekte olduğumuz masa; ondan uzaklaştıkça daha küçük görünür, ama bizden bağımsız olarak varolan gerçek masa, değişmez; o halde bizim zihnimiz, masanın imgesinden başka bir şeyi algılamamıştır. Usun gösterdikleri bunlardır.”[18]

Görüyoruz ki, Hume, her şeyden önce, sağduyuya uygun geleni, yani bize bağımlı bulunmayan “dış evrenin varlığını” kabul ediyor. Ama hemen ardından bu varlığı nesnel bir gerçek olarak kabul etmeyi reddediyor. Ona göre, bu varlık, bir imgeden başka bir şey değildir ve bu varlığı, bu imgeyi kaydeden duyularımız, ruh ile nesne arasında herhangi bir ilişki kurma yeteneğinde değildir.

Kısacası, biz, şeylerin ortasında, sanki, perde üzerinde [sayfa 69] nesnelerin imgesini onların varlığını saptadığımız, ama imgelerin kendileri ardında, yani perdenin ardında herhangi bir şeyin bulunmadığı bir sinemada yaşıyor gibiyiz.

Şimdi, bizim aklımızın şeyleri nasıl tanıdığı bilinmek istenirse, bu, "bizzat zihnin enerjisine ya da bir tür görülemez ve bilinemez bir ruhun varsayımına ya da bizce çok daha az bilinen bir başka nedene" bağlı olabilir.[19]

IV. VARDIĞI SONUÇLAR

İşte gözkamaştırıcı, ayrıca da çok yaygın bir teori. Tarih boyunca, felsefe teorileri arasında, çeşitli görünümler altında bu teoriyle karşılaşıyoruz; zamanımızda ise, ona “tarafsız kalmak ve bilimsel bir ihtiyatlılık içinde durumunu korumak” savında olanlarda rastlıyoruz.

Şu halde, bu düşünüş tarzlarının doğru olup olmadığını ve bunlardan hangi sonuçların çıktığını incelememiz gerekir.

Eğer, bilinemezcilerin savundukları gibi, şeylerin gerçek doğasını bilmemiz gerçekten olanaklı değilse, eğer bizim bilgimiz şeylerin görünüşü ile sınırlıysa, o zaman, nesnel gerçeğin varlığını ileri süremeyiz ve şeylerin kendi başlarına varolup olmadıklarını bilemeyiz. Bize göre örneğin, otobüs nesnel bir gerçektir; bilinemezci ise, bize diyor ki, bu kesin değil, bu otobüsün bir düşünce mi, yoksa bir gerçek mi olduğu bilinemez. Demek ki, düşüncemizin, şeylerin yansısı olduğunu savunmamızı yasaklıyor. Görüyoruz ki, işte burada, tam bir idealist düşünüş tarzının ortasındayız, çünkü, şeylerin varolmadıklarını ileri sürmekle, kısaca onların varolup olmadıklarının bilinemeyeceğini ileri sürmek arasındaki fark, pek büyük değildir!

Bilinemezcinin, şeyleri, “bizim-için-şeyler” ve “kendinden şeyler” olarak birbirinden ayırdığını gördük. Demek ki, bizim-için- şeylerin incelenmesi, öğrenilmesi olanaklıdır, bu [sayfa 70] bilimdir; ama kendinde-

şeylerin incelenmesi olanaklı değildir, çünkü, bizim dışımızda varolan şeyleri tanıyamayız, bilemeyiz.

Bu düşünüş tarzının sonucu şudur: Bilinemezci, bilimi kabul eder, ve ancak, doğadan bütün doğaüstü güçleri çıkarıp atmak koşuluyla bilim yapılabileceğinden, bilim karşısında, materyalisttir.

Ama eklemekte acele eder ki, bilim, bize ancak görünüşleri verir, ve öte yandan, gerçekte maddeden başka bir şey bulunmadığını, ya da hatta maddenin varolduğunu, ya da tanrının varolmadığını, hiçbir şey tanıtlamaz. İnsan aklı bu konuda hiçbir şey bilemez, öyleyse bu konulara burnunu sokmamalıdır. Dinsel inanç gibi kendinde-şeyleri bilmenin başka yolları varsa, bilinemezci, bunu da bilmek istemez ve bunu tartışma hakkını kendinde bulmaz.

Demek ki, bilinemezci, yaşamın gidişine ve bilimin yapısına gelince, materyalisttir; ama materyalizmi olumlamaya cüret edemeyen, her şeyden önce idealistlerle sorun çıkarmamaya çalışan ve dinle çatışma haline girmemeye özen gösteren bir materyalisttir. "Utangaç bir materyalisttir".[20]

Vardığı sonuç şudur ki, bilimin derin değerinden kuşku duymakla ve bilimde yalnızca görünüşleri görmekle, bu üçüncü teori, bize, bilime hiçbir gerçeklik yüklememeyi öğütler ve herhangi bir şeyi öğrenmeye çalışmanın, ilerlemeye katkıda bulunmak için çaba göstermenin, tamamen yararsız olduğunu ileri sürer.

Bilinemezciler şöyle diyorlar: Eskiden, insanlar, güneşi düz bir daire olarak görüyorlardı ve gerçeğin öyle olduğunu sanıyorlardı; yanılıyorlardı. Bugün, bilim bize, güneşin gördüğümüz gibi olmadığını söylüyor ve her şeyi açıklayacağını ileri sürüyor. Ama gene biz biliyoruz ki, bilim de bir önceki gün yaptığını, bugün yıkarak, sık sık yanılıyor. Dün yanlış [sayfa 71] bugün doğru, ama yarın yanlış. Böylece, diye savunuyorlar bilinemezciler, bilemeyiz; akıl, bize kesin hiçbir bilgi. getirmez. Ve eğer, örneğin dinsel inanç gibi akıldan başka araçlar, bize mutlak olarak kesin bilgiler vermeyi iddia ederlerse, bilim, bizi bunlara inanmaktan bile alıkoyamayacaktır. Bilime karşı güven ve inancı zayıflatarak, bilinemezcilik, böylece, dinlere geri dönüşü hazırlar.

V. BU "ÜÇÜNCÜ" FELSEFE NASIL ÇÜRÜTÜLÜR?

Gördük ki, materyalistler, savlarını tanıtlamak için, yalnızca bilimden değil, ama aynı zamanda bilimlerin denetlenmesine olanak veren *deneyimden* de yararlanırlar. "Pratiğin sağladığı ölçüt" sayesinde şeyler *bilinebilir*, tanınabilir.

Bilinemezciler, bize dış dünya vardır ya da yoktur diye iddia etmek olanağı yoktur, diyorlar.

Oysa, pratik ile dünyanın ve şeylerin varolduklarını biliyoruz. Bizim şeylerden edindiğimiz fikirlerin akla-yatkın, akılsız olmayan fikirler

olduğunu, şeylerle kendimiz arasında kurduğumuz ilişkilerin gerçek ilişkiler olduğunu biliyoruz.

> “Bu nesneleri, onlarda algıladığımız niteliklere göre, kendi yararımıza kullanmaya başladığımız an, duyusal algılarımızın doğruluğunu ya da yanlışlığını yanılmaz bir sınamadan geçirmekteyizdir. Bu algılar yanlışsa, bir nesnenin onlara göre kestirdiğimiz kullanım yolunun da yanlış olması ve çabamızın boşa gitmesi gerekir. Ama amacımıza varmayı başarırsak, o nesne ile onun bizdeki ideasının uyuştuğunu anlarsak; nesne, ereğimiz için kendisinden beklediğimizi verirse, o zaman bu, bizim o nesne ve onun nitelikleri üzerine olan algılarımızın kendi dışımızdaki gerçeklikle uyuştuğunun o ölçüde olumlu kanıtıdır. Ve bir başarısızlığa uğradığımız zaman, başarısızlığımızın nedenini bulmada genellikle pek gecikmeyiz; kendisine dayanarak iş gördüğümüz algının ya eksik ve yüzlek, ya da başka algıların sonuçları ile onların elvermediği [sayfa 72] bir tarzda birleştirilmiş olduğunu -kusurlu usa vurma dediğimiz şey buduranlarız. Duyularımızı gerektiği gibi eğitmeye ve kullanmaya, ve eylemimizi gerektiği gibi edinilmiş ve kullanılmış algıların belirlediği sınırlar içinde tutmaya ne kadar dikkat edersek, eylemimizin sonucunun, algılarımızla algılanan nesnelerin nesnel doğası arasındaki uyuşmayı gösterdiğini o kadar iyi anlayacağız. Şimdiye kadar, bilimsel olarak denetlenmiş duyu-algılarımızın, zihnimizde, doğaları gereği, dış alem bakımından gerçeklikle çatışmalı idealar yarattığı, ya da dış

> alemle onun bizdeki duyu-algıları arasında bir iç bağdaşmazlık bulunduğu sonucuna varmamıza yolaçan tek bir örnek yoktur.”[21]

Engels’in tümcesini alarak, “çöreğin (varlığının -ç.) kanıtı, onun yenmesindedir” (İngiliz atasözü) diyeceğiz. Eğer çörek varolmasaydı, ya da bir fikirden başka bir şey olmasaydı, çöreği yedikten sonra açlığımız hiç de giderilmiş olmazdı. Onun için şeyleri tanımamız ve fikirlerimizin gerçeğe uyup uymadıklarını görmemiz pekala mümkündür. Bilimin verilerini deneyim yoluyla ve bilimlerin teorik sonuçlarının pratikteki uygulamaları demek olan sanayi yoluyla denetlememiz olanağı vardır. Eğer biz, yapay kauçuk elde edebiliyorsak, bu, bilim, kauçuk olan bu “kendinde-şeyi” biliyor, tanıyor demektir.

Şu halde görüyoruz ki, kimin haklı olduğunu anlamaya çalışmak yersiz ve gereksiz değildir, çünkü, bilimin düşebileceği teorik yanılgılar ortasında, deneyim, bize, her keresinde gerçekten bilimin haklı olduğunun kanıtını verir.

VI. VARGI

18. yüzyıldan beri, bilinemezcilikten az ya da çok yararlanmış olan çeşitli düşünürlerin, bu felsefeyi, bazan idealizme, bazan da materyalizme doğru çekmiş olduklarını [sayfa 73] görürüz. Bu düşünürler, Lenin'in dediği gibi, yeni sözcüklerin ardına gizlenerek, hatta kendi düşünce düzenlerini payandalamak için bilimden yararlandıklarını bile ileri sürerek, iki teori arasında karışıklık yaratmaktan başka bir şey yapmazlar; böylelikle de, bazı kişilerin, bilimden yararlandıkları için idealist olmadıklarını, ama kanıtlarında ta sonuna kadar gitmeyi göze alamadıkları ve tutarlı olmadıkları için de materyalist olmadıklarını bildirmek olanağını veren rahat bir felsefe edinmelerine olanak sağlar.

> "Gerçekten, bilinemezcilik, 'utangaç' bir materyalizmden başka nedir? Bilinemezci doğa kavramı, baştan sona materyalisttir. Bütün doğal alem, yasalara bağımlıdır, ve bir dış etkinin işe karışmasını kesinlikle dışarır. Ancak, bilinemezci, şunu ekler: bilinen evrenin ötesinde yücelerden yüce bir varlığın bulunduğunu ileri sürmemizi de çürütmemizi de sağlayacak hiçbir aracımız yoktur."[22]

Bu felsefe, demek ki idealizme yardım ediyor ve bilinemezciler; kendi uslamlamalarında tutarsız olduklarından, sonunda idealizme varıyorlar. "Bilinemezciyi kazıyın, diyor Lenin, idealisti bulacaksınız".

Gördük ki, materyalizm ile idealizmden hangisinin haklı olduğu bilinebiliyor.

Şimdi görüyoruz ki, bu iki felsefeyi uzlaştırmak iddiasında olan teoriler, gerçekte idealizmi tutmaktan başka bir şey yapmıyorlar, felsefenin temel sorusuna üçüncü bir yanıt getirmiyorlar, bu bakımdan da, *üçüncü bir felsefe yoktur.* [sayfa 74]

OKUMA PARÇALARI

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm,* s. 25-27; 145-152. F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu,* s. 20 vd..

F. Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* Giriş, s. 3055.

GİRİŞ

1. Militan işçi için, felsefe öğrenmek ne önem taşır?

2. Militan işçi, için, diyalektik materyalizmi öğrenmek özellikle ne önem taşır?

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Felsefenin temel sorunu nedir?

2. İdealizm ve materyalizm sözcüklerinin yolaçtığı, devam eden anlam karışıklığını açıklayınız ve düzeltiniz

İKİNCİ BÖLÜM

İdealistlerin başlıca kanıtları nelerdir?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İdealizm ile materyalizmin birbirlerine karşı oldukları noktalar nelerdir?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dünyanın yalnızca bizim düşüncemizde mevcut olduğunu ileri sürenleri nasıl yanıtlamak gerekir?

BEŞİNCİ BÖLÜM

İdealizm ile materyalizm arasında üçüncü bir felsefeye yer var

mıdır? [sayfa 75]

I. Madde nedir?

II. Birbirini izleyen madde teorileri.

III. Materyalistlere göre madde nedir?

IV. Uzay, zaman, hareket ve madde.

V. Vargı.

İLKİN bütün materyalistler için ortak olan fikirleri, bunu izleyerek bütün materyalistlerin idealist felsefelere karşı kanıtlarını belirttikten, ve ensonu, bilinemezciliğin yanılgısını gösterdikten sonra, şimdi bu bilgilerden sonuçlar çıkaracağız ve aşağıdaki iki soruya kendi yanıtlarımızı getirerek materyalist kanıtları güçlendireceğiz:

1. Madde nedir?

2. Materyalist olmanın anlamı nedir?

I. MADDE NEDİR?

Sorunun önemi. Ne zaman önümüzde çözümlenecek bir sorun olsa, sorularımızı çok açık bir biçimde sormalıyız. [sayfa 79] Gerçekten, burada, doyurucu bir yanıt vermek o kadar kolay bir iş değildir. Bu soruya yanıt verecek duruma gelebilmemiz için, bir madde teorisi yapmamız gerekir.

Genellikle, insanlar, maddenin, kendisine dokunulabilen, dayanıklı ve katı bir şey olduğunu düşünürler. Eski Yunan'da da madde, bu biçimde tanımlanıyordu.

Bugün, bilimlerin yardımıyla, biliyoruz ki, bu tanımlama tam değildir.

II. BIRBIRINI İZLEYEN MADDE TEORILERI

(Amacımız, bilimsel açıklamalara girişmeden, maddeye ilişkin çeşitli teorileri, olabildiğince yalın bir biçimde gözden geçirmektir.)

Eski Yunanlılarda, maddenin, sonsuz olarak bölünemeyen, nüfuz edilemeyen dolu bir gerçek olduğu düşünülüyordu. Parçalar, bir andan sonra artık bölünemez deniyordu ve bu parçacıklara atom (atom = *bölünmez)* adı veriliyordu. Öyleyse bir masa, bir atomlar kümesi, bir

atomlar topağıdır. Gene, bu atomların birbirlerinden farklı oldukları düşünülüyordu; zeytinyağının atomları gibi, pürüzsüz ve yuvarlak atomlar vardı, sirkenin atomları gibi, pürtüklü ve çengelli atomlar vardı.

Bu teoriyi, dünyanın materyalistçe açıklamasını ilk kez denemiş olan antikçağ materyalisti Demokritos kurmuştur. Demokritos, örneğin, insan bedeninin kaba atomlardan oluştuğunu, ruhun ise daha ince atomlar yığını olduğunu düşünüyordu. Ve tanrıların varlığını kabul ettiği, ama gene de her şeyi maddeci bir biçimde açıklamak istediği için, tanrıların kendilerinin de son derece ince atomlardan oluştuklarını söylüyordu.

19. yüzyılda bu teori büyük bir değişikliğe uğradı.

Gene, maddenin atomlara bölündüğü, atomların da birbirlerini çeken çok katı parçacıklar olduğu düşünülüyordu. [sayfa 80] Yunanlıların teorisi terkedilmişti, ve bu atomlar, artık pürüzsüz ya da çengel biçiminde kabul edilmiyordu, ama nüfuz edilmez, bölünmez olduklarını ve birbirlerine karşı bir çekim hareketine tutulmuş bulundukları savunulmaya devam ediliyordu.

Bugün, atomun nüfuz edilemez ve parçalara ayrılmaz (yani bölünmez) madde tanesi olmadığı, ama atomun kendisinin de, atom kütlesinin hemen hemen tümünün yoğunlaşmış bulunduğu bir *çekirdeğin* çevresinde büyük bir hızla dönen ve *elektron* denilen parçacıklardan (partiküllerden) oluştuğu tanıtlanıyor. Atomun kendisi nötr ise de, elektronlar ve çekirdek bir elektrik yükü ile yüklüdür, ama çekirdeğin pozitif yükü, elektronların taşıdığı negatif yüklerin toplamına eşittir. Madde, bu atomlardan oluşmuş bir

kütledir ve kendisi üzerinde etkiye bir dirençle karşı koyuyorsa, bu kendisini oluşturan parçacıkların hareketi nedeniyledir.

Maddenin elektriğe ilişkin özelliklerinin bulunuşu, özellikle elektronların keşfedilmesi, 20. yüzyılın başında, idealistlerin, bizzat maddenin varlığına karşı bir saldırıya geçmelerine yolaçtı. Şöyle iddia ediyorlardı: “Elektronda maddi olan hiçbir şey yoktur. Elektron, hareket halindeki elektrik yükünden fazla bir şey değildir. Peki, negatif yükte madde yoksa, pozitif çekirdekte neden olsun? Madde yokolmuştur. Yalnızca enerji vardır!”

Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*’de (bölüm V) enerji ile maddenin birbirinden ayrılmaz şeyler olduklarını göstererek, şeyleri yerli yerine oturtmuştur. Enerji, maddidir ve hareket, maddenin varoluş biçiminden başka bir şey değildir. Kısacası, idealistler bilimin bulgularını tersine çevirerek yorumluyorlardı. Bilim, maddenin o zamana kadar bilinmeyen yönlerini, görünümlerini, apaçık bir biçimde ortaya koyar koymaz, idealistler, hemen, madde ile hareketin birbirinden ayrı iki gerçek oldukları sanıldığı zamanlarda, kendisi hakkında sahip olunan eski fikre uygun olmadığı [sayfa 8i] bahanesiyle, maddenin varolmadığı sonucunu çıkarıyorlardı.[23]

III. MATERYALİSTLERE GÖRE MADDE NEDİR?

Bu konuda, bir ayrım yapmak zorunludur. İlkin şunu görmek gerekir:

1. Madde nedir?

sonra,

2. Madde nasıldır?

Materyalistler, birinci soruya, madde, bizim ruhumuzdan bağımsız, bir dış gerçektir ve varolmak için bizim ruhumuza gereksinmesi yoktur, yanıtını verirler. Lenin bu konuda, şöyle der: "Madde kavramı, bize duyum içinde verilen nesnel gerçekten başka bir şey ifade etmez."[24]

Şimdi ikinci soruya, yani "Madde *nasıldır*?" sorusuna, materyalistler, "Buna yanıt vermek bize değil, bilime düşer." diyorlar.

Birinci yanıt, eski çağlardan zamanımıza kadar değişmemiştir:

İkinci yanıt ise *değişir* ve değişmek *zorundadır,* çünkü bilimlere, insan bilgilerinin durumuna bağlıdır. Bu, son ve kesin bir yanıt olmuyor.

Görüyoruz ki, sorunu iyi koymak ve idealistlerin iki sorunu birbirine karıştırmalarına izin vermemek mutlaka zorunludur. Bu iki soruyu birbirinden ayırmak, başlıca sorunun birinci soru olduğunu ve bu soruya yanıtımızın, eskiden beri; her zaman değişmez kaldığını göstermek çok gereklidir. [sayfa 82]

"Çünkü maddenin biricik 'özelliği', ki felsefi materyalizm onun tanınmasına bağlıdır, nesnel bir gerçeklik olması, zihnimizin dışında varolması özelliğidir."[25]

IV. UZAY, ZAMAN, HAREKET VE MADDE

Maddenin bizim dışımızda varolduğunu iddia ediyorsak, bunun gerçekliğini gösterdiğimiz için, aynı zamanda, biz belirtmiş oluyoruz ki:

1. Madde, zaman ve uzay içinde vardır.

2. Madde hareket halindedir.

İdealistler ise, zamanın ve uzayın bizim ruhumuzun fikirleri olduğunu düşünürler (bunu, ilk kez savunan Kant olmuştur). Onlara göre, uzay, şeylere bizim verdiğimiz bir biçimdir ve insan ruhundan doğmuştur. Zaman için de durum aynıdır.

Materyalistler, tersine, iddia ederler ki, uzay bizde değildir, ama biz uzayın içinde bulunuyoruz. Gene iddia ederler ki, zaman, yaşamımızın akışının vazgeçilmez koşuludur. Ve o halde, zaman ve uzay, bizim dışımızda varolan maddeden ayrılmazlar.

"...her Varlığın temel biçimleri uzay ve zamandır, ve zaman dışında bir Varlık, uzay dışında bir Varlık denli büyük bir

saçmalıktır."[26]

Demek ki, bilinçten bağımsız bir gerçek olduğunu düşünüyoruz. Hepimiz, dünyanın bizden önce de varolmuş olduğuna ve bizden sonra da varolmayı sürdüreceğine inanıyoruz. Dünyanın, varolmak için bize gereksinme duymadığına inanıyoruz. Paris'in bizim doğuşumuzdan önce varolduğu ve kesin olarak yerlebir edilmedikçe, bizim ölümümüzden sonra da varolacağı inancındayız. Paris'in, kendisini düşünmediğimiz zamanda da varolduğu gibi, hiçbir zaman [sayfa 83] ayak basmadığımız ve adlarını bile bilmediğimiz onbinlerce kentin de bizim haberimiz olmadan varolduklarından eminiz. İnsanlığın genel kanısı bu yoldadır. Bilimler, idealistlerin bütün düzenbazlıklarını sıfıra indiren bu kanıtı, bir açıklığa ve sağlamlığa kavuşturmuşlardır.

> "Doğa bilimleri, yeryüzünün insanın da, başka herhangi bir canlı varlığın da varolmadığı, varolamadığı bir durumda da, varolduğunu kesin olarak doğrular. Organik madde, çok sonradan gelen bir olgudur, uzun bir evrimin ürünüdür."[27]

Bilimler, bize, maddenin zaman ve uzay içinde varolduğunu tanıtlarken, aynı zamanda maddenin hareket halinde olduğunu da öğretirler. Çağdaş bilimlerin bize sağladıkları bu son belginlik çok önemlidir, çünkü, maddenin hareket yeteneği bulunmadığı, yani eylemsiz olduğu yolundaki eski teoriyi yıkmaktadır.

> “Hareket *maddenin varoluş biçimidir.* ... Hareketsiz madde, maddesiz hareket denli akıl almaz bir şeydir.”[28]

Biliyoruz ki, dünya, bugünkü durumuyla, her alanda uzun bir evrimin ürünü, bu bakımdan, yavaş ve sürekli bir hareketin ürünüdür. O halde, maddenin varlığını ortaya koyduktan sonra, kesinlikle belirtelim ki: “Evren hareket halindeki maddeden başka bir şey değildir ve bu hareket halindeki madde, uzay ve zamandan başka bir şeyin içinde hareket edemez.”[29]

V. VARGI

Gösterilen bu gerçeklerden şu sonuç çıkıyor ki, tanrı fikri, evrenin yaratıcısı bir “salt ruh” fikri anlamsızdır; çünkü, zaman ve uzay dışında bir tanrı, varolamayacak bir şeydir. [sayfa 84]

Zaman dışında varolan, yani hiçbir an varolmayan, ve uzay dışında varolan, yani hiçbir yerde varolmayan bir tanrıya inanmak için, idealist gizemciliğine katılmak, bu nedenle hiçbir bilimsel denetimi kabul etmemek gerekir.

Materyalistler, bilimin vargılarıyla güçlenmiş olarak, maddenin uzay içinde ve belli bir anda (yani zaman içinde) varolduğunu iddia ederler. O halde, evren yaratılmış olamaz, çünkü, tanrıya dünyayı yaratmak için hiçbir an olmamış olan bir an gerekirdi (mademki tanrı için zaman mevcut değildir) ve dünyanın hiçten ortaya çıkmış, yani yoktan var edilmiş olması gerekirdi.

Yaradılışı kabul etmek için, demek ki, ilkin evrenin varolmadığı bir anın varolduğunu, sonra da hiçten bir şey çıktığını kabul etmek gerekir ki, bilim bunu kabul edemez.

Görüyoruz ki, idealistlerin kanıtları, bilimlerle karşı karşıya geldiklerinde, tutunamazlar; oysa materyalist filozofların kanıtları,

bilimlerin kendilerinden ayrılamazlar. Böylece, bir kez daha materyalizm ile bilimleri birbirine bağlayan sıkı ilişkileri belirtmiş oluyoruz. [sayfa 85]

OKUMA PARÇALARI F. Engels, *Anti-Dühring,* s. 116.

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm,* Üçüncü Bölüm, s. 153-161; Beşinci Bölüm, s. 277-349.

İKİNCİ BÖLÜM

MATERYALİST OLMAK NE DEMEKTİR?

I. Teori ile pratiğin birliği.

II. Düşünce alanında materyalizm yanlısı olmak ne demektir?

III. Pratikte nasıl materyalist olunur?

a) Sorunun birinci yönü.

b) Sorunun ikinci yönü.

IV. Vargı.

I. TEORİ İLE PRATİĞİN BİRLİĞİ

Yürüttüğümüz incelemenin amacı, marksizmin ne olduğunu tanıtmak, materyalist felsefenin diyalektik materyalizm haline gelerek, marksizmle nasıl özdeşleştiğini göstermektir. Daha önceden biliyoruz ki, bu felsefenin temellerinden biri, teori ile pratik arasındaki sıkı bağdır.

Materyalistlere göre maddenin ne *olduğunu* ve maddenin nasıl olduğunu gördükten sonra, yani bu iki teorik sorudan sonra, *materyalist* olmanın ne anlama geldiğini, yani [sayfa 86] materyalistin nasıl davrandığını söylemek zorunludur. Bu da, bu sorunların pratik yanıdır.

Materyalizmin esası, düşüncenin kaynağı olarak, varlığı kabul etmektir. Ama sürekli olarak bunu yinelemek yeterli midir? Materyalizmin tutarlı, gerçek bir yanlısı olmak için: 1. düşünce alanında;

2. eylem alanında materyalist olmak gerekir.

II. DÜŞÜNCE ALANINDA MATERYALİZM YANLISI OLMAK NE DEMEKTİR?

Düşünce alanında materyalizm yanlısı olmak, materyalizmin temel formülünü, yani varlığın düşünceyi yarattığı formülünü ve bu formülün nasıl uygulanabileceğini bilmektir.

Varlık düşünceyi yaratır dediğimiz zaman, *soyut* bir formülü dile getirmiş oluyoruz, çünkü, *varlık* ve *düşünce* sözleri soyut sözlerdir. Burada "varlık" dendiği zaman, sözkonusu olan, genel olarak varlıktır; "düşünce" dendiğinde de, genel olarak düşünce denmek isteniyor. Varlık genel olarak düşünce gibi, öznel bir gerçektir. (Birinci Kısım, Dördüncü Bölüm, "öznel gerçek" ile "nesnel gerçeğin açıklamasına bakınız); "öznel gerçek" *mevcut* değildir, bu bir *soyutlamadır.* O halde, "Varlık düşünceyi yaratır" demek, soyut bir formüldür; çünkü, soyutlamalardan oluşmuştur.

Bunun gibi, örneğin, atları çok iyi tanıyoruz, ama attan, sözettiğimiz zaman, *genel olarak* at demek istiyoruz; öyleyse genel olarak at bir soyutlamadır.

Eğer atın yerine *genel olarak* insanı ya da varlığı koyacak olursak, bunlar da gene soyutlamalardır.

Ama, genel olarak at mevcut değilse, nedir varolan? *Özel olarak* atlar. "Ben genel olarak atlara bakıyorum, özel olarak atlara değil" diyen bir

veteriner, herkesi kendine güldürür, insanlar hakkında aynı şeyleri söyleyecek bir doktor için de durum aynıdır.

Öyleyse, genel olarak varlık yoktur, ama, özel nitelikleri [sayfa 87] olan özel varlıklar vardır. Düşünce için de durum aynıdır.

Diyeceğiz ki, öyleyse, genel olarak varlık soyut bir şeydir. Özel varlık *somut* bir şeydir; genel olarak düşünce ve özel düşünce için de durum aynıdır.

Materyalist, varlığın nerede olduğunu, düşüncenin nerede olduğunu, bütün durumlarda tanımasını ve somutlaştırmasını bilen

kimsedir.

Örnek: beyin ve fikirlerimiz,

Genel soyut formülü, somut bir formüle dönüştürmeyi bilmemiz gerekir, Demek ki, materyalist, beyni varlık olarak ve fikirlerimizi düşünce olarak özdeşleştirecektir. Şöyle düşünecektir: fikirlerimizi (düşünceyi) yaratan beyindir (varlıktır), Bu, basit bir örnektir; ama biz, şimdi daha karmaşık bir örneği, insan toplumu örneğini ele alalım ve bir materyalistin nasıl uslamlayacağını görelim,

Toplum yaşamı ana çizgileriyle bir ekonomik yaşamdan ve bir siyasal yaşamdan oluşur, Ekonomik yaşam ile siyasal yaşam arasındaki ilişkiler

nelerdir? ,,, Somut bir formül haline getirmek istediğimiz bu soyut formülün birinci etkeni nedir?

Materyaliste göre birinci etken, yani varlık, toplumu toplum yapan, ona can veren, ekonomik yaşamdır, İkinci etken, yani düşünce, varlık tarafından yaratılmış olan ve ancak onunla yaşayabilen siyasal yaşamdır,

Demek ki, materyalist, mademki siyasal yaşam, ekonomik yaşamın bir ürünüdür, ekonomik yaşam, siyasal yaşamı *açıklar* diyecektir,

Burada özeti yapılan bu gözlem, *tarihsel materyalizmin* köküdür ve ilk kez Marx ve Engels tarafından yapılmıştır,

İşte daha ince bir başka örnek: ozan, Elbette ki, ozanı “açıklamak” için sayısız öğeler işin içine karışır; ama biz, burada, bu sorunun bir yönünü göstermek istiyoruz,

Genellikle denilecektir ki, ozan (şiir) yazar; çünkü esin, onu yazmaya iter, Böyle söylemek, ozanın, neden şunu [sayfa 88] değil de, daha çok bunu yazdığını açıklamaya yeter mi? Hayır, Kuşkusuz, ozanın kafasında düşünceler vardır, ama ozan, aynı zamanda, toplum içinde yaşayan bir varlıktır, Göreceğiz ki, ilk etken, ozana kendi özel yaşamını veren toplumdur; ikinci etken, ozanın beyninde taşıdığı fikirlerdir, O halde, öğelerden biri, ozanı “açıklayan” temel öğe, toplum, yani ozanın bu toplum içinde yaşadığı ortam olacaktır, (“Ozan” ile diyalektiği okuduğumuz zaman

tekrar karşılaşacağız, çünkü o zaman bu sorunu iyice inceleyebilmek için bütün öğelere sahip olacağız,)

Biz, örneklerle görüyoruz ki, materyalist, materyalizmin formülünü her zaman ve her yerde, her an ve bütün durumlarda, uygulamayı bilir,

III. PRATİKTE NASIL MATERYALİST OLUNUR?

a) *Sorunun birinci yönü.*

Yukarda gördük ki, üçüncü bir felsefe yoktur, ve eğer materyalizmin uygulanmasında tutarlı olunmazsa, ya idealist olunur ya da idealizm ve materyalizm karması gibi bir şey elde edilir.

Burjuva bilgini, incelemelerinde ve deneylerinde, her zaman materyalisttir. Bu normaldir, çünkü, bilimde ilerlemek için madde üzerinde çalışmak gerekir ve eğer bilgin, gerçekten, maddenin yalnızca kendi ruhunda varolduğunu düşünseydi, deney yapmayı yersiz, gereksiz bulurdu.

Öyleyse birçok bilgin türü vardır.

1. Tutarlı ve bilinçli materyalist olan bilginler.[30]

2. Bilmeden materyalist olan bilginler; yani hemen hemen hepsi, çünkü, maddenin varlığını tanımadan bilim yapmak olanağı yoktur. Ama,

bu sonuncular arasında ayrım yapmak gerekir: [sayfa 89]

(a) Materyalizmi izlemeye başlayanlar ama yarı yolda kalanlar, çünkü, bunlar materyalist olduklarını söylemeyi göze alamazlar; bunlar Engels'in "utangaç materyalistler" dediği bilinemezcilerdir.

(*b*) Tutarsız ve bilmeden materyalist olan bilginler. Onlar, laboratuvarda materyalisttir, ama işlerinden çıktıklarında idealist, imanlı ve dindar olurlar.

Gerçekte, bu son söylediklerimiz, fikirlerinde bir düzen sağlamayı becerememişler ya da sağlamak istememişlerdir. Kendi kendileriyle sürekli olarak çelişki halindedirler. Zorunlu olarak materyalistçe olan çalışmalarını, felsefe anlayışlarından ayrı tutarlar. Bunlar "bilgin"dir, ama gene de, her ne kadar maddenin varlığını kesin olarak yadsımasalar da, şeylerin gerçek içeriğini bilmenin gereksiz olduğunu düşünürler ki, bu de pek bilimsel bir tutum değildir. Bunlar, "bilgin"dir, ama gene de, hiçbir tanıta gerek duymadan, olanaksız şeylere inanırlar. (Örneğin Pasteur Branly ve daha başkaları, bilgin olmalarına karşın, tanrıya inanıyorlardı, eğer bir bilgin tutarlı ise dinsel inancından vazgeçmelidir.) Bilim ve [dinsel] inanç, kesin olarak birbirine karşıdır.

Materyalizm ve eylem: Gerçek materyalistin, bu felsefenin temeli olan formülü, her yerde ve her durumda uygulayan kişi olduğu doğru ise, bunu iyi uygulamaya çok dikkat etmelidir.

Şimdi gördüğümüz gibi, tutarlı olmak gerekir, ve tutarlı bir materyalist olmak için de, materyalizmi eyleme aktarmak gerekir.

Pratikte materyalist olmak, *gerçeği* birinci ve en önemli etken olarak, *düşünceyi* ise ikinci etken olarak alıp, materyalizm felsefesine uygun bir biçimde davranmaktır.

Hiç akıllarına getirmeden düşünceyi birinci etken olarak alanlar ve böyle aldıkları anda bilmeksizin idealist olanların nasıl bir tutum takındıklarını göreceğiz. [sayfa 90]

1. Dünyada sanki tek başına imiş gibi yaşayanlara ne denir? *Bireyci*. O, kabuğuna çekilmiş olarak yaşar; dış dünya, yalnızca onun için vardır. Onun için önemli olan *kendisi* ve kendi düşüncesidir. O, salt bir idealisttir ya da tekbenci (*solipsiste*) denilen adamdır. (Bu sözün anlamı için, Birinci Kısım, İkinci Bölüme bakınız.)

Bireyci *bencildir* ve bencil olmak, materyalist bir davranış değildir. Bencil, evreni, kendi kişiliğinde sınırlandırır.

2. Öğrenmeye hevesli, öğrenme zevki için öğrenen kimse; öğrenmeyi pek benimser, öğrenmekte de güçlük çekmez, ama öğrendiklerini yalnızca kendine saklar. Kendisine ve kendi düşüncesine her şeyden çok önem verir.

İdealist, dış dünyaya, gerçeğe kapalıdır. Materyalist ise, her zaman gerçeğe *açıktır;* onun için, marksizm kurslarını izleyenler ve kolayca

öğrenenler, öğrendiklerini başkalarına *aktarmaya* çalışmalıdır.

3. Her şeyi *kendine göre* düşünen kişi, idealist bir bozulmaya

uğrar.

O, örneğin, kendisi hakkında hoş olmayan şeyler söylenmiş bulunan bir toplantı için, "kötü bir toplantı" diyecektir. Şeyleri böylece çözümlememek gerekir; toplantıyı kendine göre değil, ama örgüte göre, toplantının amacına göre yargılamak gerekir.

4. *Sektarizm* de materyalist bir tutum değildir. Çünkü, sekter (bağnaz) kişi, sorunları anlamıştır, kendi kendisiyle uyum içinde olduğundan, başkalarının da kendisi gibi olması gerektiğini iddia eder. Bu da, gene kendi kendine ve kendi kliğine en büyük önemi

vermek demektir.

5. *Doktriner* de metinleri okumuştur, bu metinlerden tanımlamalar çıkarmıştır; ama materyalist metinleri aktarmakla yetindiği ve yalnızca bu metinlerle oturup kalktığı zaman, gene idealist olur, çünkü o zaman da gerçek dünya kaybolur. O, öğrendiği formülleri, gerçeğe uygulamadan yineleyip durur. En büyük önemi, metinlere, fikirlere verir. [sayfa 91] Yaşam onun bilincinde, metinler biçiminde olup biter ve genellikle doktrinerlerin, aynı zamanda sekter olduğu da görülür.

Devrimin bir eğitim sorunu olduğunu sanmak ve devrimin zorunluluğu, işçilere “bir kez iyice” anlatılınca, işçiler bunu anlamalıdırlar, eğer anlamak istemiyorlarsa, ille de devrim yapmaya çalışmak gereksizdir demek de sekterliktir, materyalist bir tutum değildir.

İnsanların anlamadıkları durumları saptamalı, neden böyle olduğunu araştırmalı, baskıyı, burjuva gazetelerinin, radyo ve sinemanın propagandasını gözlemeli ve bildiriler, broşürler, gazeteler ve okullar aracılığıyla ne istediğimizi anlatmak için elden gelen bütün yolları araştırmalıyız.

Gerçek duygusuna sahip olmamak, bulutlar üstünde yaşamak, durumları ve gerçekleri hiç hesaba katmadan pratiğe ilişkin tasarılar yapmak, gerçekleşebilir olup olmadıklarına bakmadan güzel tasarılara birinci derecede önem vermek, idealistçe bir tutumdur. Durmadan eleştirenler, ama işlerin daha iyi yürümesi için hiçbir şey yapmayanlar, hiçbir çözüm önermeyenler, kendi kendilerine karşı eleştiri duygusundan yoksun olanlar, işte bütün bunlar, tutarlı olmayan materyalistlerdir.

IV. VARGI

Bu örneklerle, görüyoruz ki, her birimizde az ya da çok bulunabilen bu kusurlar, idealistçe kusurlardır. Biz, bu gibi kusurlara tutuluyoruz, çünkü biz pratiği teoriden ayırıyoruz, ve bizi etki altında tutan burjuvazi, gerçeğe önemini vermememizden hoşlanıyor. İdealizmi tutan burjuvaziye göre, teori ile pratik tamamen birbirinden ayrı, birbiriyle hiçbir ilişkisi olmayan iki şeydir. Öyleyse bu kusurlar zararlıdır, ve biz onlara karşı savaşım vermeliyiz, çünkü sonunda, bunlar, burjuvazinin işine yarar. Kısaca, toplumun, eğitimimizin [sayfa 92] ve kültürümüzün teorik temellerinin bizde yarattığı ve daha çocukluğumuzda içimize kök salmış bu kusurların, burjuvazinin eseri olduğu ortaya çıkmalı ve onlardan kurtulmalıyız. [sayfa 93]

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MATERYALİZMİN TARİHİ

I. Bu tarihi öğrenme zorunluluğu.

II. Marksizm-öncesi materyalizm.

1. Yunan antikçağı.
2. İngiliz materyalizmi.
3. Fransa'da materyalizm.
4. 18. yüzyıl materyalizmi.

III. İdealizm nereden gelir?

IV. Din nereden gelir?

V. Marksizm-öncesi materyalizmin değerleri.

VI. Marksizm-öncesi materyalizmin kusurları.

BURAYA kadar genel olarak materyalizmin ne olduğunu ve *bütün* materyalistler için ortak olan fikirlerin neler olduklarını inceledik. Şimdi de materyalizmin, çağdaş materyalizme varıncaya kadar, antikçağdan beri nasıl geliştiğini göreceğiz. Kısacası, materyalizmin tarihini, baştan sona kısaca gözden geçireceğiz.

Burada olduğu gibi, birkaç sayfa içinde, materyalizmin tarihinin 2.000 yılını açıklamak gibi bir iddiamız yok; [sayfa 94] yalnızca

okura yol gösterecek olan genel bilgileri vermek istiyoruz.

Bu tarihi, kısaca da olsa, iyi incelemek için, şeylerin *niçin* böyle ortaya çıkmış olduklarını, her an görmekten kaçınılmamalıdır. Bu yöntemi uygulamamaktansa, bazı tarihsel adları anmadan atlayıp geçmek, daha iyidir. Ama okurlarımızın kafalarını bir sürü adla doldurmak istememekle birlikte, kendilerince azçok bilinen bellibaşlı materyalist filozofları tarih sırasına göre anmanın gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Bu nedenle, işi basitleştirmek için, bu ilk sayfaları, konunun sırf tarihsel yanına ayıracağız, sonra, bu bölümün ikinci kısmında, materyalizmin evriminin niçin bilinen gelişme biçimini geçirmesi *gerektiğini göreceğiz.*

I. BU TARİHİ ÖĞRENME ZORUNLULUĞU

Burjuvazi, materyalizmin tarihini sevmez ve bunun içindir ki, burjuva kitaplarında öğretilen bu tarih, tamamen eksik ve her zaman yanlıştır. Bu tarihi tahrif için çeşitli yollar kullanılır:

1. Büyük materyalist düşünürler bilmezlikten gelinemediğine göre, bu düşünürler, materyalist incelemeleri *dışında* ne yazmışlarsa onlardan

sözedilerek anılır ve bunların materyalist filozoflar olduklarını söylemek *unutulur.*

Liselerde ya da üniversitelerde okutulan felsefe tarihinde, böyle *unutma* olaylarına pek çok raslanır ve biz örnek olarak, Marx ve Engels'ten önce en büyük materyalist düşünür olan Diderot'yu anacağız.

2. Tarih boyunca, tutarsız ya da bilmeksizin materyalist olan sayısız düşünür yaşamıştır. Yani onlar bazı yazılarında materyalist, bazı yazılarında ise idealist idiler, örneğin Descartes gibi.

Oysa, burjuvazi tarafından yazılan tarih, bu düşünürlerin, [sayfa 95] yalnızca materyalizmi etkilemekle kalmamış, aynı zamanda bu felsefeden tam bir akımın doğmasını sağlayan materyalist düşüncelerini karanlıkta bırakmıştır.

3. Sonra, eğer bazı düşünürleri gözlerden gizlemede bu iki tahrif yöntemi başarı sağlamazsa, bu düşünürler düpedüz hasıraltı edilir.

İşte böylece, çağının büyük düşünürleri olan Holbach ve Helvetius "bilinmeden", 18. yüzyılın edebiyat ve felsefe tarihi öğretilir.

Bu niçin böyledir? Çünkü materyalizmin tarihi, dünyanın sorunlarını anlamak ve bilmek için özellikle öğreticidir ve çünkü, materyalizmin gelişmesi, yönetici sınıfların ayrıcalıklarını destekleyen ideolojiler için uğursuz bir gelişmedir.

Materyalizmin capcanlı ve her zaman hareket halinde bir şey olmasına karşın, burjuvazinin onu yirmi yüzyıldır değişmemiş, donup kalıplaşmış bir öğreti gibi sunmasının nedenleri bunlardır.

> "Nasıl idealizm bütün bir dizi gelişim evrelerinden geçmişse, materyalizm de geçmiştir. Materyalizm, doğa bilimleri alanında çağ açan her yeni buluş ile kaçınılmaz olarak biçimini değiştirmek zorundadır."[31]

Özet olarak da olsa, materyalizmin tarihini incelemenin gereğini şimdi daha iyi anlıyoruz. Bu incelemeyi yapmak için, 1° başlangıçtan (Yunan antikçağından) Marx ve Engels'e kadar; 2° Marx ve Engels'in materyalizminden günümüze kadar olan iki dönemi birbirinden ayırmalıyız. (Bu ikinci kısmı, diyalektik materyalizm ile birlikte inceleyeceğiz.)

Birinci döneme, "marksizm-öncesi" *(premarxiste*) materyalizm diyoruz, ikincisine "marksist materyalizm" ya da "diyalektik materyalizm" diyoruz. [sayfa 96]

II. MARKSİZM-ÖNCESİ MATERYALİZM

1. *Yunan antikçağı.*

Materyalizmin, her zaman bilimlere bağlı ve bilimlerle birlikte evrim gösteren ve ilerleyen bir öğreti olduğunu anımsayalım. Yunan antikçağında, İÖ 6. ve 5. yüzyıllarda, bilimler, "fizikçiler"le birlikte boy vermeye başladığı zaman, bu çağın (Thales, Anaksimenes, Heraklitos gibi) en iyi düşünür ve filozoflarını kendine çeken materyalist bir akım da ortaya çıkıyor. Bu ilk filozoflar, Engels'in dediği gibi, "ister istemez diyalektikçi" olacaklardır. Bunlar, her yerde hareket, her yerde değişiklik bulunması ve şeylerin birbirlerinden ayrı, tek başlarına değil, ama birbirleriyle sıkıca bağlı olduğu olgusuyla etkilendiler.

"Diyalektiğin babası" denilen Heraklitos şöyle diyordu:

> "Hiçbir şey hareketsiz değildir; her şey akar; aynı ırmakta iki kez yıkanılamaz, çünkü ırmak ardarda gelen iki an içinde asla aynı ırmak değildir; bir andan ötekine değişmiştir; başka olmuştur."

Heraklitos, ilk olarak, hareketi, değişmeyi açıklamaya çalışır ve şeylerin evriminin nedenlerini *çelişkide* görür.

Bu ilk filozofların anlayışları doğruydu, ama gene de bu anlayışlar bırakıldı, çünkü bu anlayışları önsel (a *priori)* olarak formüle etmekle haksız bir duruma düşüyorlardı; bir başka deyişle, bu çağın bilimlerinin durumu, onların ileri sürdükleri fikirleri tanıtlamaya elverişli değildi. Öte yandan diyalektiğin açılıp gelişmesi için zorunlu olan toplumsal koşullar (bunların neler olduklarını daha ilerde göreceğiz), henüz gerçekleşmemişti.

Ancak çok sonra, 19. yüzyıldadır ki, diyalektiğin doğruluğunu tanıtlamaya (toplumsal ve düşünme düzeyi bakımından) olanak veren koşullar gerçekleşeceklerdir.

Başka Yunan düşünürlerinin de materyalist anlayışları [sayfa 97] oldu: Demokritos'un hocası olan Leucippos (İÖ 5. yüzyıl) daha o zaman, Demokritos'un teorisini kurduğu atomlar sorununu tartışıyordu.

Demokritos'un öğretilisi Epiküros (İÖ 341-270), felsefesi ortaçağ kilisesi tarafından tamamen tahrif edilmiş olan çok büyük bir düşünürdür. Kilise, felsefi materyalizme karşı kini yüzünden, Epiküros'un öğretisini, son derece ahlaka aykırı ve bayağı tutkuları savunan bir öğreti olarak sunmuştur. Gerçekte ise, Epiküros, dünya zevklerinden elini eteğini çekmiş bir kişi idi ve onun felsefesi, insan yaşamına, bilimsel (dolayısıyla dine karşı) bir temel kazandırmayı hedef alıyordu.

Bütün bu filozoflar, felsefenin, insanlığın yazgısına bağlı olduğu bilincine sahiptiler ve biz, orada, daha şimdiden onlar tarafından, materyalizme karşı çıkan resmi teoriye bir muhalefet yürütüldüğünü saptıyoruz.

Ama, antikçağ Yunanistan'ına büyük bir düşünür egemendir. Bu, daha çok idealist olan Aristoteles'tir. Etkisi çok büyük olmuştur. Bu nedenle, onu, özellikle anmamız gerekir. Aristoteles, o çağın, yeni bilimlerin yarattığı boşluklarla dolup taşan insan bilgilerinin bir envanterini hazırlamıştır. Evrensel bir kafaya sahip olarak bütün konular üzerinde

sayısız kitaplar yazmıştır. Yalnızca idealist eğilimleri anılan, ama materyalist ve bilimsel yönleri üzerinde durulmayan Aristoteles, bilgisinin evrenselliği ile ortaçağın sonuna kadar, yani yirmi yüzyıl boyunca, felsefe anlayışları üzerinde çok etkili oldu.

Demek ki, bu dönem boyunca, antikçağ geleneği izlendi ve ancak Aristoteles ile düşünüldü. Amansız bir baskı, başka türlü düşünenleri kasıp kavuruyordu. Ama her şeye karşın; ortaçağın sonlarına doğru, maddeyi yadsıyan idealistler ile maddi bir gerçeğin varolduğunu düşünenler arasında bir savaşım başladı.

11. ve 12. yüzyıllarda, Fransa'da, özellikle İngiltere'de bu çekişme sürdü. [sayfa 98]

Başlangıçta, materyalizmin geliştiği başlıca ülke, İngiltere'dir. Marx şöyle der:

"Materyalizm, Büyük Britanya'nın gerçek çocuğudur."[32]

Kısa bir süre sonra, materyalizm, Fransa'da açılıp gelişecektir. Kısacası, 15. ve 16. yüzyıllarda, iki akımın, İngiliz materyalizmi ile Fransız materyalizminin ortaya çıktığını görüyoruz ki, bu iki akımın birleşmesi, 18. yüzyıl materyalizminin gelişmesine çok büyük bir katkıda bulunacaktır.

2. *İngiliz materyalizmi.*

> “İngiliz materyalizminin... gerçek atası Bacon’dır. Doğa deneyine dayanan bilim, onun gözünde gerçek bilimi oluşturur ve duyulur fizik, gerçek bilimin en soylu parçasıdır.”[33]

Bacon, bilimlerin incelenmesinde, deneysel yöntemin kurucusu olarak ün yapmıştır. Onun için önemli olan, bilimi, “doğanın büyük kitabı”nda okumaktır, ve bu, bilimin, Aristoteles’in birkaç yüzyıl önce bıraktığı kitaplarda arandığı bir çağda, özellikle ilginçtir.

Örneğin fizik incelemesi yapmak için şöyle bir yol izleniyordu: Belirli bir konuda Aristoteles’in yazdığı parçalar alınıyordu; sonra, büyük bir tanrıbilimci olan Aquinolu Thomas’ın kitapları alınıyor ve Aquinolu Thomas’ın, Aristoteles’in parçaları üzerine yazdıkları okunuyordu. Profesör ise, kişisel bir yorum yapmıyor, hele ne düşündüğünü hiç söylemiyordu, ama Aristoteles’i ve Thomas’ı yineleyen üçüncü bir kitaba uyuyordu. İşte ortaçağın skolastik denilen bilimi bu idi: Bu, *kitabi* bir bilimdi, çünkü yalnızca kitaplarda inceleniyordu.

İşte Bacon, “doğanın büyük kitabı”nı incelemeye çağrıda bulunarak, bu skolastiğe, bu donmuş öğrenime karşı çıkıyordu. [sayfa 99]

Bu çağda, bir soru soruluyordu:

Fikirlerimiz nereden geliyor? Bilgilerimiz nereden geliyor? Her birimizin fikirleri var, ev fikri gibi. Materyalistler, bize fikir, evler varolduğu için gelir derler. İdealistler ise, bize ev fikrini tanrının verdiğini

düşünürler. Bacon da, fikrin yalnızca şeyler görüldüğü ya da şeylere dokunulduğu için varolduğunu söylüyor, ama bunu, henüz tanıtlayamıyordu.

Fikirlerin deneyimden nasıl geldiğini tanıtlamaya ilk girişen Locke (1632-1704) olmuştur. Locke, bütün fikirlerin deneyimden geldiğini ve bize, fikirlerimizi yalnız deneyimin verdiğini gösterdi. İlk masa fikri, insana, daha masa olmadan önce gelmiştir, çünkü, o deneyiyle, daha önce de bir ağaç kütüğünü ya da bir taşı masa gibi kullanıyordu.

İngiliz materyalizmi, Locke'un fikirleri ile, 18. yüzyılın ilk yarısında, Fransa'ya geçer; çünkü, bu felsefe, İngiltere'de özel bir biçimde gelişmekte iken, Fransa'da da materyalist bir akım oluşmaktaydı.

3. *Fransa'da materyalizm.*

Descartes'tan (1596-1650) başlayarak, Fransa'da da açıkça materyalist bir akımın doğuşuna yer verilebilir. Descartes'ın bu felsefe üzerinde büyük bir etkisi olmuştur, ama genellikle, ondan sözedilemez.

Feodal ideolojinin, bilimlerin içinde bile capcanlı olduğu, gördüğümüz gibi skolastik bir biçimde inceleme yapıldığı bu çağda, Descartes, bu durumla savaşıma girişti.

Dinsel anlayış, feodal ideolojinin içine işlemiştir. Bu bakımdan feodal ideoloji, kilisenin, tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak, gerçeği tekelinde bulundurmasına dikkat eder. Buradan çıkan sonuç şudur ki, düşüncesini, kilise öğreniminin buyruğuna bağımlı kılmayan hiç kimse, herhangi bir doğru ileri süremez. Descartes, bu anlayışı topa tutuyor. Elbette ki, kiliseye, kilise olarak saldırmaz, ama yüreklilikle, [sayfa 100] her insanın, inansın ya da inanmasın, aklinin ("doğal ışık"ın) deneyimiyle gerçeğe ulaşabileceğini öğretir.

Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşmalar (Discours de la methode)* adlı kitabının daha başında, "Sağduyu, herkesin en iyi paylaştığı şeydir" diye açıklar. Bu nedenle, herkes bilim önünde eşit haklara sahiptir. Ve örneğin, o zamanın hekimliğinin güzel bir eleştirisini (Moliere'in *Hastalık Hastası*, Descartes'ın eleştirilerinin bir yankısıdır) yapıyordu, çünkü bilimin gerçek bir bilim olması için, tek "kanıtları" Aristoteles ve Aziz Thomas olan ve kendi zamanına kadar öğretilenin terkedilerek doğanın araştırılması üzerine kurulmuş gerçek bir bilim olmasını istiyordu.

Descartes, 17. yüzyılın başında yaşıyordu; bunu izleyen yüzyılda, devrim patlak vermişti, bu nedenle denilebilir ki, o, yeni bir dünyaya, doğmakta olan dünyaya girmek üzere, kaybolmakta olan bir dünyadan çıkıyordu. Bu durum, Descartes'ı bir uzlaştırıcı yapar; o, materyalist bir bilim yaratmak ister, ama aynı zamanda da idealisttir, çünkü dini kurtarmak ister.

Onun çağında, niçin yaşayan hayvanlar vardır? diye bir soru sorulduğu zaman, tanrıbilimin hazır yanıtlarına tamamen uygun olan, çünkü onları yaşatan bir ilke vardır, diye karşılık verilirdi. Descartes, tersine, hayvan yaşamı yasalarının yalnızca maddede bulunduğunu savunuyordu. Ayrıca, öteki makinelerin demirden ve tahtadan yapılmış olmaları gibi, hayvanların da etten, kastan yapılma makinelerden başka bir şey olmadıklarına inanıyor ve bunu iddia ediyordu. Hatta, ne bu makinelerin, ne de ötekilerin duyumları olmadıklarım düşünüyordu ve onun felsefesiyle övünen kişiler, Port-Royal manastırında, haftalarca süren incelemeleri sırasında köpeklere bir şey batırıldığı zaman, şöyle diyorlardı: “Doğa ne kadar iyi yapılmış, sanılır ki acı duyuyorlar!..”

Materyalist Descartes’a göre hayvanlar, demek ki, [sayfa 101] birer makine idi. Ama insan, o başka, çünkü onun bir ruhu var, diyordu idealist Descartes...

Descartes’ın geliştirdiği ve savunduğu fikirler, bir yandan açıkça materyalist olan bir felsefe akımı, beri yandan da idealist bir akım doğuracaktır.

Karteziyen (dekartçı) materyalist kolu sürdürenler arasında, yalnızca La Mettrie (1709-1751) üzerinde duracağız. La Mettrie, bu makine-hayvan tezini alarak, onu insana kadar genişletir. Niçin insan da bir makine olmasın?.. O, insan ruhunun kendisini de fikirlerin mekanik bir biçimde hareket ettikleri bir mekanizma olarak görür.

İşte bu dönemde, İngiliz materyalizmi, Locke'un fikirleri ile Fransa'ya girer. Bu iki akımın bileşiminden, daha gelişmiş bir materyalizm doğacaktır. Bu da şu olacaktır:

4. *18. yüzyıl materyalizmi.*

Bu materyalizm, aynı zamanda alkışlanmaya değer yazarlar ve düşünce savaşçıları olmasını da bilen filozoflar tarafından savunuldu; bunlar, her zaman toplumsal kurumlan ve dini eleştirdikleri, teoriyi pratiğe uyguladıkları ve iktidara karşı sürekli savaşım halinde oldukları için, zaman zaman Bastille ya da Vincennes zindanlarına atıldılar.

Bunlar, çalışmalarını büyük *Ansiklopedi'de* topladılar ve orada materyalizmin yeni doğrultusunu saptadılar. Ayrıca, büyük bir etki yarattılar, çünkü, Engels'in de dediği gibi, bu felsefe, "bütün kültürlü gençliğin inancıydı".

Bu, Fransız felsefe tarihinde de, Fransız özelliği taşıyan bir felsefenin gerçekten halka malolduğu tek çağ oldu.

1713'te Langres'da doğan ve 1784'te Paris'te ölen Diderot, bütün bu harekete egemendir. Burjuva tarihinin söylemediği, ama her şeyden önce söylenmesi gereken şey, Diderot'nun, Marx ve Engels'ten önce, en büyük

materyalist düşünür olduğudur. Lenin, Diderot'nun, çağdaş (diyalektik) [sayfa 102] materyalizmin sonuçlarına *hemen hemen* ulaştığını söyler.

Diderot, gerçek bir militan olmuştur; her zaman kiliseye karşı, toplumsal duruma karşı savaşmış, zindanları tanımıştır. Çağdaş burjuvazi tarafından yazılan tarih, onu çoğu kez hasıraltı etmiştir. Diderot'nun materyalizm üzerindeki pek büyük etkisini anlamak için *Diderot ile d'Alembert'in Diyalogları*'nı, Rameau'nun Yeğen'ini, *Kaderci Jacques*'ı okumak gerekir.[34]

19. yüzyılın ilk yarısında, tarihsel olaylar nedeniyle, materyalizmde bir gerileme görüyoruz. Bütün ülkelerin burjuvazisi, idealizm ve dinden yana büyük bir propagandaya başlıyor, çünkü, o, yalnızca ilerici (materyalist) fikirlerin yayılmasını istememekle kalmıyor, ayrıca iktidarı elinde tutabilmek için düşünürleri ve yığınları uyutmaya da gereksinme duyuyor.

İşte o sırada, Almanya'da, Feuerbach'ın, bütün idealist filozofların ortasında, "materyalizmi, açıkça ve yeniden tahta çıkartarak"[35] materyalist inançlarını açıkladığını görüyoruz.

Feuerbach, dinin eleştirisini kökünden geliştirerek, materyalizmin unutulmuş olan temellerini sağlıklı ve gününe uygun bir biçimde yeniden ele alıyor ve böylece çağının filozoflarını etkiliyor.

19. yüzyılda, sayesinde bilimlerin çok büyük bir ilerleme kaydettiği, özellikle üç büyük buluşun yapıldığı döneme, canlı hücrenin, enerjinin

dönüşümünün, evrimin (Darwin) bulunuşu[36] dönemine geliyoruz; bunlar, Feuerbach tarafından etkilenmiş olan Marx ve Engels'in, bize çağdaş ya da diyalektik materyalizmi vermek üzere, materyalizmi geliştirmelerine yolaçacaktır. [sayfa 103]

Marx ve Engels'ten önceki materyalizmin tarihini, çok kısa olarak, görmüş bulunuyoruz. Marx ve Engels, kendilerinden önce gelen materyalistlerle, birçok ortak noktalarda aynı görüşte olmakla birlikte, aynı zamanda bu eski materyalistlerin yapıtlarında birçok kusur ve boşluk olduğunu düşünüyorlardı.

Onların marksizm-öncesi materyalizmde yaptıkları değiştirmeleri anlamak için, bu kusur ve boşlukların neler olduğunu ve niçin böyle olduğunu araştırmak kesin olarak zorunludur.

BAŞKA bir deyişle, materyalizmin ilerlemesine katkısı olan çeşitli düşünürleri bir bir saydıktan sonra, bu ilerlemenin nasıl ve hangi anlamda gerçekleştiğini ve neden şu ya da bu biçimde bir evrim gösterdiğini araştırmasaydık, materyalizmin tarihinin incelenmesi eksik kalırdı.

Özellikle 18. yüzyıl materyalizmi ile ilgileniyoruz, çünkü bu materyalizm, materyalizm felsefesinin çeşitli akımlarının sonucu olmuştur.

Şu halde, bu materyalizmin yanılgıları nelerdi, eksik yanları nelerdi, onları inceleyeceğiz; ama şeylere, hiçbir zaman tekyanlı bir anlayışla değil, tersine, bütün yönlerini ele alan bir anlayışla bakmamız gerektiğinden, bu

materyalizmin erdemlerini, değerli yanlarının neler olduğunu da belirteceğiz.

Başlangıcında diyalektik olan materyalizm, bu temeller üzerinde gelişmesini sürdüremedi. Bilimsel bilgilerin yetersizliği nedeniyle, diyalektik düşünme tarzı bırakılmak zorunda kalındı. Önce bilimleri yaratmak ve geliştirmek gerekiyordu. "Süreçleri incelemeden önce, şeyleri incelemek gerekiyordu"[37].

Demek ki, materyalizm ile bilimler arasındaki sıkı birlik, bu felsefeye, daha sağlam ve bilimsel temeller üzerinde, [sayfa 104] yeniden diyalektik materyalizm haline, yani Marx ve Engels'in materyalizmi haline gelme olanağını sağlayacaktır.

Öyleyse, materyalizmin doğum kaydını, bilimin doğum kaydı yanında bulacağız. Ama, biz materyalizmin nereden geldiğini her buluşumuzda, idealizmin nereden geldiğini de ortaya koyabileceğiz.

III. İDEALİZM NEREDEN GELİR?

İdealizm, tarih boyunca, eğer dinin yanıbaşında varolabilmiş, din tarafından hoşgörüyle karşılanmış ve onanmışsa, bu, aslında idealizmin dinden doğmasından ve dinden türemesindendir.

Lenin, bu konuda öğrenmemiz gereken bir formül yazmıştır: "İdealizm, dinin arıtılmış ve inceltilmiş bir biçiminden başka bir şey değildir." Bu, ne demektir? Bu, idealizm, kendi anlayışlarını dinden çok daha esnek bir biçimde sunabilir demektir. Evrenin, karanlıklar üstünde yüzmekte olan bir ruh tarafından yaratılmış olduğunu, tanrının maddesiz olduğunu iddia etmek, sonra, birdenbire dinin yaptığı gibi, tanrının (kelam ile) konuştuğunu ve tanrının bir oğlu olduğunu (İsa) açıklamak, bunlar kabaca sunulmuş bir dizi fikirlerdir. İdealizm, dünyanın ancak bizim düşüncemizde, bizim ruhumuzda varolduğunu iddia etmekle, kendini daha üstü kapalı bir biçimde sunar. Aslında, biz biliyoruz ki, bu da öz olarak aynı anlama gelir, ama biçim olarak daha az kaba ve daha incedir. Bunun için idealizm, dinin inceltilmiş biçimidir.

İdealizm daha da işlenmiş, daha da inceltilmiştir, çünkü idealist filozoflar, tartışmalarda, Berkeley'in diyalogları Philonoüs'ün zavallı Hylas'a yaptığı gibi, soruları önceden görüp önlemeyi ve tuzaklar

kurmayı bilirler.

Ama idealizm dinden gelir demek, sorunu kısaca geçiştirmek, ertelemektir, ve biz hemen kendimize sormalıyız, o halde: [sayfa 105]

IV. DİN NEREDEN GELİR?

Engels, bu konuda, bize çok açık bir yanıt vermiştir: “Din, insanın sınırlı anlayışlarından doğmuştur”. *(Sınırlı* burada *dar* anlamındadır.)

İlk insanlar için bu bilgisizlik iki kattır: doğayı bilmemek, kendi kendilerini bilmemek. İlkel insanların tarihini incelerken, sık sık bu ikili bilgisizliği düşünmek gerekir.

Gene de ilerlemiş bir uygarlık saydığımız Yunan antikçağında, bu bilgisizlik, bize çocuksu görünür; örneğin, Aristoteles’in yeryüzünün hareketsiz olduğunu, evrenin merkezi olduğunu ve gezegenlerin yeryüzünün çevresinde döndüğünü düşündüğünü gördüğümüz zaman. (Aristoteles’e göre, bu gezegenler 46 taneydi, bunlar bir tavana çakılı çiviler gibi kımıldamadan ve bir bütün halinde, yeryüzünün çevresinde dönmekte idi...)

Yunanlılar, su, toprak, hava ve ateş dedikleri ve artık ayrıştırılamayan dört öğenin varolduğunu düşünüyorlardı. Bütün bunların yanlış olduğunu biliyoruz, çünkü şimdi artık suyu, toprağı ve havayı kendi öğelerine ayırabiliyoruz ve ateşi de bu yukardakilerle aynı türden bir cisim saymıyoruz.

Yunanlılar, bizzat insan hakkında da çok bilgisizdiler, çünkü organlarımızın görevlerini bilmiyorlardı ve örneğin yüreğin, cesaretin merkezi olduğunu sanıyorlardı.

Daha o zamandan çok ilerlemiş saydığımız Yunan bilginlerinin bilgisizliği bu kadar büyük olduğuna göre, onlardan binlerce yıl önce yaşamış insanların bilgisizliği ne olur? İlkel insanların doğa ve kendileri hakkındaki anlayışları; bilgisizlik yüzünden gelişmemişti. Ama bu insanlar, herşeye karşın, eşyayı açıklamaya çalışıyordu. İlkel insanlar hakkında elimizde bulunan bütün belgeler, bize, düşlerin, bu insanların kafalarında, düşüncelerinde çok yer tuttuğunu söyler. Daha ilk bölümümüzde,[38] insanın bir "eş" varlığı [sayfa 106]olduğuna inanarak, bu düşler sorununu, nasıl çözümlemiş olduklarını gördük. Başlangıçta, bu eşe ayrıca maddi kıvamı olan bir tür saydam ve hafif bir beden atfediliyordu. İnsanda, ölümden sonra da yaşamını sürdüren maddesiz bir ilke, ruhsal bir ilke olduğu anlayışı, çok sonra doğmuştur. (Ruhsal, yani *spiritüel* sözcüğü, ruhtan, yani esprit'den gelir ki, *esprit*, Latince'de, *soluk* demektir; son nefes ile birlikte giden soluk esnasında, ruh (can, âme) çıkar ve yalnız "ikind"nin varlığı sürer gider.) Öyleyse, düşünceyi ve düşü açıklayan ruhtur.

Ortaçağda, insanların, ruh üzerine garip anlayışları vardı. Yağlı bir bedende ince bir ruh, ince bir bedende ise büyük bir ruh olduğu düşünülüyordu. Bunun içindir ki, bu çağda, çileciler (zahitler, *ascetes)*, büyük bir ruhları olsun diye, ruha büyük bir barınak yapmak için sık sık uzun süren oruç tutuyorlardı.

İlkel insanlar, önce saydam eş biçiminde ve sonra ruh biçiminde, insanın ölümünden sonra da yaşadığı ruhsal ilkeyi benimseyerek, tanrıları yarattılar.

İlkin insandan daha güçlü, gene de maddi bir biçimde bulunan varlıklara inanırken, buradan yavaş yavaş bizimkinden üstün bir ruh biçiminde tanrıların varlığına inanmaya vardılar. Böylece, Yunan antikçağında olduğu gibi, her birinin belirli bir görevi olan birleşik birçok tanrı yarattıktan sonra, buradan tek tanrı anlayışına ulaştılar. İşte o zaman, günümüzdeki tektanrıcı din[39] yaratılmış oldu. Böylece açıkça görüyoruz ki, dinin kökeni, bugünkü biçimiyle bile, bilgisizlik olmuştur.

Demek ki, idealizm, insanın sınırlı, dar anlayışlarından, bilgisizliğinden doğuyor; oysa materyalizm, tersine, bu sınırların geriye itilmesinden, geriletilmesinden doğar.

Felsefe tarihi boyunca, idealizm ile materyalizm [sayfa 107] arasındaki bu sürekli savaşıma tanık olacağız. Materyalizm bilgisizliğin, sınırlarını geriletmek ister, ve bu, materyalizmin zaferlerinden biri, erdemlerinden biri olacaktır. İdealizm ve onu besleyen din, tersine, *bilgisizliğin* sürdürülmesi için, yığınların bu bilgisizliğinden, onlara baskıyı, ekonomik ve toplumsal sömürüyü kabul ettirmede yararlanmak için bütün çabaları harcar.

V. MARKSİZM-ÖNCESİ MATERYALİZMİN DEĞERLERİ

Yunanlılarda, embriyon halinde bir bilim oluşur oluşmaz, materyalizmin de doğduğunu gördük. Bilim geliştiği zaman, materyalizm de gelişir ilkesini izleyerek, tarih boyunca şunları saptıyoruz:

1. Ortaçağda bilimlerde zayıf bir gelişme, materyalizmde bir duraklama.

2. 17. ve 18. yüzyıllarda bilimlerde çok büyük bir gelişmeye uygun düşen materyalizmde büyük bir gelişme. 18. yüzyıl Fransız materyalizmi, bilimlerdeki gelişmenin dolaysız sonucudur..

3. 19. yüzyılda sayısız büyük buluşlara tanık oluyoruz ve materyalizm, Marx ve Engels ile büyük bir değişikliğe uğruyor.

4. Bugün, bilimler ve aynı zamanda da materyalizm büyük bir hızla ilerlemektedir. En iyi bilginlerin, çalışmalarında, diyalektik materyalizmi uyguladıkları görülmektedir.

Demek ki, idealizm ile materyalizmin kökenleri tamı tamına birbirine karşıdır; ve biz, yüzyıllar boyunca, bu iki felsefe arasında, yalnızca akademik olmayan ve zamanımızda da devam eden bir savaşım olduğunu görüyoruz.

İnsanlık tarihinin içinde geçen bu savaşım, bilim ile bilgisizlik arasındaki savaşımdır, iki akım arasındaki savaşımdır. Biri, insanlığı bilgisizliğe doğru çeker, onu bu [sayfa 108] bilgisizlik içinde tutar; öteki,

tersine, bilgisizliğin yerine bilimi koyarak insanları özgür kılmaya, kurtarmaya yönelir.

Bu savaşım, engizisyon döneminde olduğu gibi, zaman zaman, çetin biçimler almıştır. Engizisyon için, başka birçok örnek arasında, Galilei örneğini alabiliriz. Galilei dünyanın döndüğünü ileri sürer. Bu, */nciVle* ve Aristoteles ile çelişen yeni bir bilgidir: eğer dünya dönüyorsa, demek ki evrenin merkezi değildir, kısaca evren içinde bir noktadır, öyleyse yapmamız gereken şey, düşüncelerimizin sınırlarını genişletmek olmalıdır. Acaba Galilei'nin bu buluşu karşısında ne yapılıyor?

İnsanlığı bilgisizlik içinde tutmak için dinsel bir mahkeme kurulur ve Galilei pişman olmaya zorlanır.[40] İşte, bilgisizlik ile bilim arasındaki savaşıma bir örnek.

Şu halde, bu çağın filozoflarım ve bilginlerini, bilgisizliğin bilime karşı savaşımı içindeki yerlerine bakarak yargılamalıyız; ve göreceğiz ki, onlar, bilimi savunurken, kendileri de, bilmeden materyalizmi savunmaktaydılar. Bunun gibi, Descartes da bize, düşünceleriyle, materyalizmi ileri götürebilmiş olan fikirler vermiştir.

Ayrıca, bu savaşımın, tarih boyunca, yalnızca teorik bir savaşım değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir savaşım olduğunu da iyi görmek gerekir. Egemen sınıflar, bu savaşta her zaman bilgisizlikten yanadırlar. Bilim devrimcidir ve insanlığın kurtuluşuna katkıda bulunur.

Burjuvazinin durumu ilginçtir. 18. yüzyılda burjuvazi, feodal sınıfın egemenliği altındadır ve o sıralarda bilimden yanadır; bilgisizliğe karşı bir savaşım *yürütür* ve bize *Ansiklopedi*'yi[41] verir. 20. yüzyılda burjuvazi egemen sınıftır ve bilgisizlikle bilim arasındaki bu savaşımda, o, eskisinden [sayfa 109] çok daha büyük bir vahşetle *bilgisizlikten yanadır* (hitlerciliği inceleyiniz).

Şu halde görüyoruz ki, marksizm-öncesi materyalizm, önemli bir rol oynamıştır ve tarihsel önemi çok büyük olmuştur. Marksizm- öncesi materyalizm, bu bilgisizlikle bilim arasındaki savaşım boyunca, dine, yani bilgisizliğe karşı olabilen genel bir dünya anlayışı geliştirebilmiştir. Ve gene materyalizmin bu evrimi, materyalizm çalışmalarının bu ardarda sıralanışı iledir ki, diyalektik materyalizmin meydana çıkabilmesi için gerekli koşullar gerçekleşebilmiştir.

VI. MARKSİZM-ÖNCESİ MATERYALİZMİN KUSURLARI

Materyalizmin evrimini anlamak ve kusurlarını ve boşluklarını iyi görebilmek için, bilimle materyalizmin birbirine bağlı olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir.

Başlangıçta, materyalizm, bilimlere göre daha öndeydi, ve onun içindir ki, bu felsefe, kendisini hemen kabul ettiremedi. Diyalektik materyalizmin haklı olduğunu tanıtlamak için, bilimleri kurmak ve geliştirmek

gerekiyordu, ama bu yirmi yüzyıldan fazla bir zaman almıştı. Bu uzun dönem içinde materyalizm, bilimlerden, özellikle de bilimsel düşünüşten ve aynı zamanda en çok gelişmiş

özel bilimlerden etkilendi.

Bunun içindir ki, "geçtiğimiz yüzyılın (yani 18. yüzyılın) materyalizmi her şeyden çok mekanikçi idi, çünkü bu çağda, bütün doğa bilimleri arasında yalnız mekanik ve henüz ancak -yeryüzündeki ve gökyüzündeki- katı cisimlerin mekaniği, kısaca yerçekimi mekaniği belli bir olgunlaşma durumuna ulaşmıştı. Kimya henüz çocuksu, filojistik biçimiyle vardı. Biyoloji henüz kundaktan çıkmamıştı; bitkisel ve hayvansal organizmalar ancak kabaca incelenebilmişti ve ancak salt mekanik nedenlerle açıklanıyorlardı; Descartes için hayvan nasıl bir makine ise, 18. yüzyılın materyalistlerine göre de insan öyle bir makineydi."[42] [sayfa 110]

"Hıristiyan ortağın kış uykusu" döneminden sonra, bilimlerin uzun ve yavaş evriminden çıkmış olan materyalizm, işte bu durumdaydı.

Dünyayı büyük bir mekanizma olarak kabul eden bu dönemin büyük yanılgısı, her şeyden, mekanik denilen bu bilimin yasalarına göre sonuç çıkarmak olmuştur. Hareket, basit bir mekanik hareket sayılarak, aynı olayların da durmadan yenilenmesi gerektiği düşünülüyordu. Şeylerin makine yanı görülüyor, ama *yaşayan* yanı görülmüyordu. Onun için bu materyalizme mekanik (ya da mekanikçi) materyalizm denir.

Bir örnek verelim: Bu materyalistler, düşünceyi nasıl açıklıyorlardı? Şöyle: "Nasıl karaciğer safrayı salgılarsa, beyin de düşünceyi salgılar! Bu dar bir düşünüştür!" Marx'ın materyalizmi, tersine, bir dizi açıklık getirir. Düşüncelerimiz yalnızca beyinden gelmez. Fikirlerimizin, düşüncelerimizin niçin şöyle değil de böyle olduğunu anlamaya çalışmamız gerekir; o zaman, bizim fikirlerimizi, toplumun, çevrenin vb. belirlediğinin farkına varırız. Mekanikçi materyalizm, düşünceyi basit bir mekanik olay olarak kabul eder. Oysa düşünce, daha üstün bir şeydir. "Mekanik yasaların da elbette ki işlediği, etkili olduğu. ama daha üst sıradan yasalarca daha geri plana atıldıkları kimyasal ve organik yapıdaki olaylara da yalnız tek başına mekaniğin uygulanması, klasik Fransız materyalizminin özgül, ama o dönem için kaçınılmaz darlıklarından biridir."[43]

İşte 18. yüzyıl materyalizminin birinci büyük yanlışı. Bu yanılgının [42] [43] sonuçları şunlardı ki, o, genel olarak tarihi, yani tarihsel gelişmenin bakış açısını, süreci bilmiyordu; bu materyalizm, dünyanın evrim göstermediğini, düzenli aralıklarla birbirine benzer durumların yeniden ortaya çıktığını düşünüyordu ve insanın ve hayvanların evrimi diye [sayfa 111] bir şeyi de aklından geçirmiyordu.

"Bu materyalizmin ikinci özgül darlığı, evreni bir süreç olarak, kesintisiz tarihsel gelişme yolunda bir madde olarak kavramadaki yetersizliğidir. Bu, o çağda doğa bilimlerinin ulaşmış oldukları düzeye ve bu doğa bilimlerine bağlı olan metafizik,[44] yani anti-diyalektik felsefe tarzına uygun düşüyordu. Doğanın, aralıksız sürüp giden bir hareket içinde olduğu biliniyordu. Ama, çağın fikirlerine göre, bu hareket, gene aynı

şekilde aralıksız sürüp giden bir çember çiziyordu ve bu yüzden de hiç ilerlemiyordu; daima aynı sonuçları veriyordu."[45]

İşte bu materyalizmin ikinci yanlışı.

Üçüncü yanılgısı, kendi düşüncelerine fazla dalması, içine kapanmasıdır; bu materyalizm, insan eyleminin dünyadaki ve toplumdaki rolünü yeteri kadar görmüyordu. Marx'ın materyalizmi, dünyayı yalnız *açıklamakla* yetinmememizi, aynı zamanda, onu değiştirmemiz gerektiğini de öğretir. İnsan, tarihte, dünyayı değişikliğe uğratabilecek etkin bir öğedir.

Rus komünistlerinin eylemi, yalnızca devrimi hazırlamak, yapmak ve başarıya ulaştırmak yeteneğinin değil, aynı zamanda, 1918' den beri, büyük güçlüklerin ortasında sosyalizmi kurmak yeteneğinin de canlı bir örneğidir.

Marksizm-öncesi materyalizm, bu insan eylemi anlayışının bilincinde değildi. O çağda, insan ortamın[46] bir ürünüdür diye düşünülüyordu; oysa Marx bize öğretiyor ki, ortam, insanın bir ürünüdür ve öyleyse insan da, başlangıçta verilen bazı koşullar altında, kendi öz etkinliğinin ürünüdür. İnsan nasıl ortamın etkisine uğrarsa, kendisi de ortamı, toplumu değiştirebilir; öyleyse, buna göre, kendisini de değiştirebilir. [sayfa 112]

Demek ki, 18. yüzyılın materyalizmi, fazlaca düşüncelerine dalıp kalıyordu, çünkü her şeyin bir tarihsel gelişmesi olduğunu bilmiyordu. Ama bu, o zaman için kaçınılmaz bir şeydi; çünkü bilimsel bilgiler, dünyayı ve

şeyleri eski düşünme yönteminden, yani metafizikten başka bir yöntem kullanarak kavrayabilmek için yeteri kadar ileri gitmemişti. [sayfa 113]

OKUMA PARÇALARI

K. Marx-F. Engels, *Kutsal Aile*, s. 168-179.

Karl Marx, *Feuerbach Üzerine Tezler,* Alman İdeolojisi, s. 2026.

Plehanov, Materyalizm Tarihi Üzerine Deneme *(Holbach, Helvetius, Marx)*, Editions Sociales, 1957.

YOKLAMA SORULARI

BİRİNCİ BOLÜM

Pasteur, aynı zamanda, hem bilgin, hem de dinsel inanç sahibi nasıl olabiliyordu?

İKİNCİ BOLÜM

Kitapları incelemenin aynı zamanda, hem zorunlu, hem de yetersiz olduğunu gösteriniz.

ÜÇÜNCÜ BOLÜM

1. Diyalektik materyalizm neden antikçağda doğmadı?

2. Yunan antikçağından 18. yüzyıla kadar başlıca materyalist akımları gösteriniz.

3. 18. yüzyıl materyalizminin yanlışları ve değerleri nelerdir?

YAZILI ODEV

Bir idealist ile bir materyalist arasında, tanrı üzerine bir söyleşi tasarlayınız.

ÜÇÜNCÜ KISIM **METAFİZİĞİN İNCELENMESİ**

TEK BÖLÜM

METAFİZİK YÖNTEM NEDİR?

I. Bu yöntemin temel özellikleri.

1. Birinci temel özellik: Özdeşlik ilkesi.

2. İkinci temel özellik: Şeylerden ayırma (tecrit).

3. Üçüncü temel özellik: Sonsuz ve aşılmaz bölmeler.

4. Dördüncü temel özellik: Karşıtların karşı karşıya konması.

II. Özet.

III. Metafizik doğa anlayışı.

IV. Metafizik toplum anlayışı.

V. Metafizik düşünce anlayışı.

VI. Mantık nedir?

VII. "Metafizik" sözcüğünün açıklaması.

BİLİYORUZ Kİ, 18. yüzyıl materyalistlerinin yanlışları, onların düşünü; biçimlerinden, onların, “metafizik yöntem” dediğimiz özel araştırma yöntemlerinden gelmektedir. Öyleyse, [sayfa 117] metafizik yöntem, özel bir dünya anlayışını anlatır, ve belirtmemiz gerekir ki, nasıl marksist materyalizmi, marksizm-öncesi materyalizmin karşısına koyuyorsak, diyalektik materyalizmi de metafizik materyalizmin karşısına koyuyoruz.

Bunun için, daha sonra, karşıtı, diyalektik materyalizmi incelemek için şimdi bu “metafizik” yöntemin ne olduğunu öğrenmemiz

gerekir.

I. BU YÖNTEMİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Burada “Hegel’in ‘metafizik’ yöntem dediği... eski araştırma ve düşünme yöntemini”[47] inceleyeceğiz.

Hemen basit bir gözlemle işe başlayalım. İnsanların çoğuna, hangisi daha doğal gelir: hareket mi, hareketsizlik mi? Onlara göre şeylerin olağan (normal) durumu nedir: durgunluk mu, değişkenlik mi?

Genellikle, hareketten önce durgunluğun varolduğu ve bir şeyin harekete başlayabilmesi için önce durgunluk halinde bulunduğu düşünülür.

Kutsal kitap da, bize, tanrı tarafından yaratılmış olan evrenden önce, hareketsiz sonsuzluğun, yani durgunluğun varolduğunu söylüyor.

İşte sık sık kullandığımız bazı sözcükler: durgunluk ve hareketsizlik, hareket ve değişme. Ama bu son iki sözcük, eş anlamlı değillerdir.

Hareket, sözcüğün dar anlamında, yer değiştirmedir. Örnek: düşen bir taş, yürüyen bir tren hareket halindedir.

Değişme, sözcüğün tam anlamıyla, bir biçimden başka bir biçime geçmektir. Yapraklarını döken bir ağaç, biçim *değiştirmiştir.* Ama değişiklik aynı zamanda bir *durumdan* başka bir *duruma* geçiştir. Örnek: hava solunulamaz hale gelmiş; bu değişmedir.

Şu halde, hareket, yer değiştirme anlamına gelir; [sayfa 118] değişme, değişiklik ise, biçim ya da durum değiştirmek demektir. Anlam karışıklığını önlemek için bu ayrıma saygı göstereceğiz (diyalektiği incelediğimiz zaman bu sözcüklerin anlamlarını yeniden görmemiz gerekecek).

Görmüş bulunuyoruz ki, genel bir biçimde, hareket ve değişmenin durgunluktan daha az olağan olduğu düşünülür, ve biz, şeyleri, değişmesiz ve durgun saymayı yeğ tutarız.

Örnek: Biz, bir çift sarı ayakkabı aldık, bir zaman sonra, birçok onarımdan (pençe, topuk değiştirme, birçok yamadan) sonra, biz, gene de “sarı ayakkabılarımı giyeceğim” diyoruz, onların artık o aynı ayakkabılar olmadıklarını hiç hesaba katmıyoruz. Onlar, bizim için, hep şu zaman, bu fiyata satın aldığımız sarı ayakkabılardır. Ayakkabılarınızda sonradan meydana gelen değişmeyi dikkate almıyoruz. Onlar daima aynıdırlar, *onlar özdeştirler.* Biz, yalnız özdeşliği gördüğümüz için, sanki önemli bir şey olmamış gibi, değişikliği önemsemiyoruz. İşte bu da:

1. *Metafizik yöntemin birinci temel özelliği: Özdeşlik ilkesi.*

Bu olaylar karşısında hareketsizliği harekete, özdeşliği değişmeye tercih etmekten ibarettir.

Bu tercih, metafizik yönteminin birinci temel özelliğini oluşturur ve bütün bir dünya anlayışından ileri gelir. Evren dondurulmuş gibi düşünülür, diyecektir Engels. Doğa için, toplum ve insan için de aynı şey düşünülecek. Onun için sık sık “güneşin altında yeni olan bir şey yok” diye iddia edilir. Bu, evren hareketsiz ve özdeş kalmış olduğundan, sonsuzdan beri, hiçbir değişme olmamıştır demektir. Bununla, aynı zamanda, dönem dönem aynı olaylara dönüldüğü de anlatılır. Tanrı, balıkları, kuşları, memelileri vb. oluşturarak dünyayı yarattı ve o zamandan beri hiçbir şey değişmedi, dünya kımıldamadı. Gene denir ki, “insanlar hep aynıdır”, sanki insanlar sonsuzdan beri değişmedi. [sayfa 119]

Her gün kullanılan bu deyimler bizim içimizde ta derinlere kadar kök salmış olan bir anlayışın yansısıdırlar ve burjuvazi bu yanlıştan sonuna kadar yararlanır.

Sosyalizm eleştirilirken, çok sevdikleri kanıtlardan birini, insan *bencildir*, onu zor altında tutmak için savaşımcı bir baskı zorunludur, yoksa karışıklık egemen olurdu kanıtını öne sürerler. Bu da, gene, insanın her zaman için değişmez bir doğası olduğunu düşünen bu metafizik anlayışın sonucudur.

Elbette, birdenbire komünist bir düzende yaşama olanağına sahip olsaydık, yani ürünler, herkesin emeğine göre değil de gereksinmesine göre üleştirilmeye hemen kalkışılsaydı, besbelli ki, gereksinmesinden fazlasına sahip olma heveslerini karşılamak isteyenlerin saldırısına uğrayacak ve böyle bir toplum yönetilemeyecekti. Bu böyle olmakla birlikte, gene de komünist toplum yukarda belirtildiği gibidir ve bu da akla-uygundur. Ama içimizde kök salmış metafizik bir anlayış yüzündendir ki, göreli olarak, geleceğin insanının, uzak bir gelecekte de bugünün insanına benzer bir biçimde yaşayacağım tasarlıyoruz.

Bu bakımdan, sosyalist ya da komünist toplumun yaşanabilir bir toplum olmadığı, çünkü insanın bencil olduğu ifade edilirken, toplum değiştiği zaman insanın da *değişeceği* unutuluyor.

Sovyetler Birliği üzerine, her gün birtakım eleştiriler işitilir. Bu eleştiriler, onları dile getirenlerin şeyleri kavramadaki güçsüzlüklerini

gözlerimizin önüne sermektedir. Bu onların metafizik bir dünya anlayışına sahip olmalarından, şeyleri metafizik bir biçimde anlamalarından ileri gelir.

Verebileceğimiz birçok örnekten yalnızca şunu ele alalım: Bize diyorlar ki, “Sovyetler Birliği’nde, bir işçi, ürettiklerinin toplam değerine karşılık olmayan bir ücret almaktadır; demek ki bir artı- değer vardır, yani onun ücretinden bir miktar alınmaktadır. Öyleyse çalınmaktadır. [sayfa 120] Fransa’da da durum aynıdır, işçiler sömürülüyor; şu halde bir Sovyet işçisi ile bir Fransız işçisi arasında fark yoktur.”

Metafizik anlayış bu örneğin neresindedir? Bu anlayış, burada, iki tip toplum olduğunun dikkate alınmamasında, iki toplum arasındaki ayrılıkların hesaba katılmamasındadır. Burada ve orada, her iki ülkede, artı-değerin varolduğunu sanmak da, insanın ve makinenin artık Fransa’daki ile aynı ekonomik ve toplumsal anlamı olmayan SSCB’de ortaya çıkan değişmeleri dikkate almaksızın, metafizik bir biçimde düşünmek demektir. Oysa, bizim ülkemizde, emeğini sömürmek için insan ve makine (patronun hizmetinde) üretmek için vardır. SSCB’de ise, insan, kendi emeğinin meyvesinden yararlanmak için ve makine (insanın hizmetinde) üretmek için vardır. Fransa’da artı-değer patrona gider, SSCB’de ise sosyalist devlete, yani sömürücü olmayan ortaklığa gider. Şeyler değişmiştir.

Şu halde; bu örnekte görüyoruz ki, yargılama yanlışları, iyi niyetli olanlarda, metafizik bir düşünce yönteminden, özellikle bu yöntemin birinci temel özelliğinin, yani değişmeye değer vermemek, hareketsizliği seçmek

ya da kısaca, özdeşliği sonsuzlaştırmaya yönelik olmak biçiminde kendini gösteren temel özelliğin uygulanmasından ileri gelmektedir.

Peki ama nedir bu özdeşlik? Diyelim ki, 1 Ocak 1935'te tamamlanan bir evin yapılışını gördük. 1 Ocak 1936'da ve bunu izleyen diğer yıllarda, bu evin, özdeş bir ev olduğunu söyleyeceğiz, çünkü hep iki katlıdır, ön yüzünde hep yirmi penceresi ve iki kapısı vb. vardır, çünkü o hep aynı kalıyor, değişmiyor, farklı değildir. Demek ki, özdeş olmak, aynı kalmaktır, başka olmamaktır. Ama gene de bu ev *değişmiştir*! O yalnızca ilk bakışta, yüzeysel olarak, aynı kalıyor. Şeyleri daha yakından gören mimar ya da duvarcı ustası, evin yapılışından bir hafta sonra artık onun aynı ev olmadığını iyi bilir: şurada burada küçük bir çatlak oluşmuştur, şurada bir taş oynamıştır, ötede rengi solmuştur vb.. Şu halde [sayfa 121] şeyler, ancak "kaba olarak" düşünüldüklerinde, özdeş gibi görünürler. Ayrıntılarıyla *tahlil* edildiklerinde, durmadan değiştikleri (anlaşılır).

Öyleyse, metafizik yöntemin birinci temel özelliğinin, *pratik sonuçlan* nelerdir?

Biz, şeylerde özdeşlik görmeyi, yani onları aynı kalmış görmeyi daha çok sevdiğimiz için, örneğin şöyle diyoruz: !Yaşam yaşamdır ve ölüm ölümdür!. İddia ediyoruz ki, yaşam (aynı) yaşam olarak kalıyor, ölüm de aynı ölüm olarak kalıyor; her şey bunun gibi.

Şeyleri kendi özdeşi içinde düşünmeye alıştığımız için, onları birbirlerinden ayırıyoruz. "Bir sandalye, bir sandalyedir" demek, doğal bir

gerçeği belirtmektir, ama bu, özdeşlik üzerine parmak basmak ve aynı zamanda, bu bir sandalye değildir, bir başka şeydir, demektir.

Bunu söylemek o kadar doğal bir şeydir ki, onun altını çizerek belirtmek, çocukça görünür. Aynı türden fikirlerle şöyle diyeceğiz: “At, attır ve at olmayan bir başka şeydir”. Şu halde sandalyeyi bir yana, atı bir yana ayırıyoruz ve her şey için aynı şeyi yapıyoruz. Böylece, şeyleri kesinlikle birbirinden ayırarak, ayırdediyoruz, ve dünyayı ayırdedilmiş şeylerin bir koleksiyonu haline dönüştürüyoruz, bu da:

2. *Metafizik yöntemin. ikinci temel özelliği: Şeylerden ayırma (tecrit).*

Şimdi söylediklerimiz bize öyle doğal görünür ki, bunu söylemek de ne oluyor diye kendi kendine sorabilir insan. Göreceğiz ki, her şeye karşın bunu söylemek zorunlu idi, çünkü bu düşünüş tarzı, bizi şeyleri belli bir açıdan görmeye götürür.

Ve gene bu yöntemin ikinci temel özelliğini de, pratik sonuçlarıyla değerlendireceğiz.

Günlük yaşamda, hayvanlan ele alır ve onlar hakkında, varlıkları birbirinden ayırarak düşünürsek, başka başka cinslerden [sayfa 122] ve türlerden olan varlıklar arasında ortak olan şeyleri görmeyiz. Bir at, bir attır ve bir inek, bir inektir. Onlar arasında hiçbir ilişki yoktur.

Bu, hayvanları, kesin olarak birbirlerinden ayırarak sınıflandıran ve onlar arasında hiçbir ilişki görmeyen eski zoolojinin bakış açısıdır. Bu da, gene metafizik yöntemin uygulanmasının sonuçlarından biridir.

Bir başka örnek olarak şunu alabiliriz: Burjuvazi, bilimin bilim olarak, felsefenin felsefe olarak, siyasetin de siyaset olarak kalmasını ister; ve kuşkusuz, üçü arasında, ortak hiçbir şey, kesin olarak herhangi bir ilişki yoktur.

Böyle bir uslamlamanın pratik sonucu şudur: Bilgin, bilgin olarak kalmalıdır, bilimi felsefeye, siyasete karıştırmamalıdır. Bir filozof için de, bir siyaset adamı için de durum aynı olacaktır.

İyi niyetli bir insan böyle düşündüğü zaman, bir metafizikçi olarak uslamlama yürütüyor denilebilir. İngiliz yazarı Wells, birkaç yıl önce, artık hayatta bulunmayan, büyük yazar Maksim Gorki'yi ziyaret etmek üzere Sovyetler Birliği'ne gitti. Gorki'ye, siyasetle uğraşmayacak bir edebiyatçılar kulübü kurmayı önerdi, çünkü, onun kafasında, edebiyat edebiyattı ve siyaset siyasetti. Gorki ve arkadaşlarının gülmeye başladığını gören Wells üzülmüş. Ne var ki, Wells, yazarı, toplumun dışında yaşayan bir adam olarak görüyor ve öyle kavrıyordu; oysa Gorki ve arkadaşları, yaşamın böyle olmadığını, gerçekte, her şeyin -istense de, istenmese de- birbirine bağlı olduğunu biliyorlardı.

Günlük yaşamın pratiği içinde, şeyleri sınıflandırmaya, birbirlerinden ayırmaya, onları yalnız kendileri için görmeye ve incelemeye çalışıyoruz.

Marksist olmayanlar, genellikle devleti toplumdan ayırarak, toplum biçiminden bağımsız olarak görürler. Böyle düşünmek, devleti toplumdan yalıtmak, onu gerçekte olan ilişkilerinden ayırmak demektir.

İnsanı öteki insanlardan, çevresinden, toplumdan yalıtıp ondan sözedildiğinde de, aynı yanlış yapılır. Makinenin de, üretimde bulunduğu toplumdan [sayfa 123] yalıtılarak kendisi için makine olarak düşünülmesi, şu yanlış anlayışa benzer: "Paris'te makine, Moskova'da makine; burada da, orda da artı-değer, hiçbir fark yok, tıpatıp

aynı şeyler".

Bununla birlikte, bu sürekli okunan ve okuyanların benimsedikleri bir düşünüş tarzıdır, çünkü, alışılagelen ve genel olan bakış açısı, şeyleri böler, (birbirinden) ayırır. Bu metafizik yöntemin alışılmış bir temel özelliğidir.

3. *Üçüncü temel özellik: Sonsuz ve aşılmaz bölmeler.*

Şeyleri, değişmeyen ve hareketsiz olarak düşünmeyi tercih ettikten sonra, biz, onları sınıflandırdık, onlardan kataloglar yaptık, böylelikle de, onlar arasında, birbirleriyle olabilecek ilişkilerini bize unutturan bölmeler yarattık.

Bu biçimde görmek ve karara varmak, bizi, bu bölmelerin bir zaman varoldu mu, her zaman varolduklarını (bir at, bir attır) ve *mutlak,* aşılmaz ve

sonsuz olduklarını sanmaya götürür. İşte metafizik yöntemin üçüncü temel özelliği.

Ama bu yöntemden sözettiğimiz zaman dikkat etmemiz gerekir; çünkü biz marksistler, kapitalist toplumda, iki sınıfın, burjuvazi ile proletaryanın varolduğunu söylediğimiz, bölmeler yaptığımız zaman, bizim de, metafizik görüşle gerdeğe girdiğimiz sanılabilir. Ancak, yalnızca bölmeler yapmış olmakla, metafizikçi olunmaz, bu bölmeleri yapış biçimiyle, bu bölmeler arasında bulunan farkları ve ilişkileri yerleştiriş tarzıyla metafizikçi olunur.

Biz, toplumda iki sınıf var dediğimiz zaman, burjuvazi, örneğin, hemen zenginler ve yoksullar var diye düşünür. Ve kuşkusuz, bize "*Her zaman* zenginler ve yoksullar olmuştur" diyecektir.

"Her zaman olmuştur" ve "her zaman olacaktır", işte bu, metafizik bir düşünüş tarzıdır. Şeyler, birbirlerinden bağımsız olarak *her zaman* için sınıflandırılır, onların arasına [sayfa 124] aşılmaz bölmeler, duvarlar konur.

Burjuvazi ile proletaryanın varlığının gerçek olduğunu göstermek yerine, toplum, zenginler ve yoksullar olarak bölünür, burjuvazi-proletarya bölmesi kabul edilse bile, bu sınıflar, karşılıklı ilişkileri, yani sınıf savaşımı dışında düşünülür. Şeyler arasına kesin engeller yerleştiren bu üçüncü temel özelliğin pratik sonuçları nelerdir? Buna göre, bir at ve inek arasında herhangi bir akrabalık bağı olamaz. Bizi kuşatan her şey için ve bütün bilimler için de aynı şey olacak. Daha ilerde bunun doğru olup olmadığını

göreceğiz; ama şimdi, tanımlamış bulunduğumuz bu üç ayn temel özelliğin sonuçlarının neler olduğunu araştırmak gerekiyor; bu da:

4. *Dördüncü temel özellik: Karşıtların karşı karşıya konması.*

Şimdi bütün bu söylediklerimizden şu çıkıyor: “Yaşam, yaşamdır ve ölüm, ölümdür” dediğimiz zaman, yaşam ve ölüm arasında hiçbir ortak yan olmadığını iddia ediyoruz. Yaşamı ve ölümü; her birini, kendileri için görerek, aralarında varolabilecek ilişkileri görmeksizin, onları, birbirlerinden ayrı olarak sınıflandırıyoruz. Bu koşullar içinde, yaşamını yitirmiş olan bir adam, ölü bir şey sayılmalıdır, çünkü yaşam ile ölüm, karşılıklı olarak birbirlerini dıştaladıklarına göre, bu insanın, aynı zamanda, hem canlı, hem de ölü olması olanaksızdır.

Şeyleri birbirinden ayrı, kesin olarak birbirinden farklı sayarak, onları, birbirleriyle *karşı karşıya* tutmuş oluruz.

İşte, bu *karşıtları* birbirine karşı tutan, *karşıt iki şeyin aynı zamanda varolmayacağını* iddia eden metafizik yöntemin dördüncü temel özelliği.

Gerçekte, bu yaşam ve ölüm örneğinde, üçüncü bir olanak olamaz. Birbirinden ayırdığımız bu iki olanaktan birini seçmemiz kesenkes gereklidir. Kabul ediyoruz ki, üçüncü bir olanak bir *çelişki* olacaktır, ve bu çelişki bir saçmalıktır, [sayfa 125] o halde, olanaksız bir şeydir.

Metafizik yöntemin dördüncü özelliği, öyleyse çelişki korkusudur.

Bu düşünüş tarzının pratik sonuçları şöyledir: Örneğin, demokrasi ve diktatörlükten sözedildiğinde, metafizik görüş, ister ki, toplum, bu ikisi arasında bir *seçim* yapsın, çünkü demokrasi demokrasidir, diktatörlük de diktatörlüktür. Demokrasi, diktatörlük değildir, ve diktatörlük, demokrasi değildir. Seçmemiz gerekir, yoksa bir çelişki; bir saçmalık, bir olanaksızlıkla karşı karşıya kalırız.

Marksist tutum, büsbütün başkadır.

Bizler, tersine, proletarya diktatörlüğünün, örneğin, aynı zamanda, hem yığınların diktatörlüğü ve hem de sömürülen yığınlar için demokrasi olduğunu düşünürüz.

Biz, yaşamın, canlı varlıkların yaşamının, ancak hücreler arasında sonsuz bir savaşım olduğu için, ancak sürekli olarak bir kısım hücreler öldükleri ve başka hücreler onların yerlerini aldıkları için olabildiğini düşünürüz. Bu biçimde, yaşam, kendi içinde ölümü de içerir. Biz, metafiziğin düşündüğü gibi, ölümün öylesine tam, eksiksiz ve yaşamdan ayrı olmadığını düşünürüz; çünkü bazı hücreler belirli bir süre yaşamaya devam ettiğine ve bu ölüden başka yaşamlar doğacağına göre, bir ölü üzerinde bütün yaşam tamamen yok olmamıştır.

II. ÖZET

Şu halde görüyoruz ki, metafizik yöntemin çeşitli temel özellikleri, bizi, şeyleri belirli bir açıdan anlamaya zorlar ve belirli bir biçimde düşünmeye sürükler. Daha ilerde, inceleyeceğimiz ve genellikle karşılaşılan görme, düşünme, inceleme, tahlil tarzı biçimine çok uygun düştüğünü gösterdiğimiz bu tahlil tarzının, belirli bir “mantığı” olduğunu saptayacağız. [sayfa 126]

Konumuzu özetlememizi sağlayacak sıralamaya şöyle başlanabilir:

1. Şeyler, hareketsizlikleri, özdeşlikleri içinde görülür.

2. Şeyler, birbirlerinden ayrılırlar ve karşılıklı ilişkilerinden sıyrılırlar.

3. Şeyler arasına, sonsuz bölmeler, aşılmaz duvarlar çekilir.

4. Birbirine karşıt iki şeyin, aynı zamanda varolamayacakları iddia olunarak, karşıtlar, birbirine karşı konur.

Genel özelliklerin her birinin pratik sonuçlarını incelerken, bunlardan hiçbirinin gerçeğe uygun düşmediğini gördük.

Acaba dünya, bu anlayışa uygun mudur? Acaba, doğada, şeyler değişmez ve hareketsiz midir? Hayır. Biz her şeyin değiştiğini saptıyoruz ve hareket halinde olduğunu görüyoruz. O halde, bu anlayış, şeylerin kendileriyle bağdaşmaz. Elbette ki, haklı olan doğadır ve yanlış olan bu anlayıştır.

Daha en başta, felsefe, evreni, insanı, doğayı vb. açıklamak ister, diye tanımlamıştık. Bilimler özel sorunları inceler, felsefe ise, yukarda söylediğimiz gibi, bilimleri birleştiren ve derinleştiren daha genel sorunları inceler.

Oysa, bütün sorunlara, uygulanan eski metafizik düşünüş yöntemi de, evreni, insanı ve doğayı tamamıyla özel bir biçimde ele alan bir felsefe anlayışıdır.

> “Metafizikçi için, şeyler ve onların düşüncedeki yansılan olan kavramlar, biri ötekinden sonra ve öteki olmaksızın dikkate alınacak değişmez, eğilip bükülmez, her zaman tıpkı kalan, yalıtık irdeleme konularıdır. Metafizikçi orta terimler olmaksızın, yalnızca anti-tezler aracıyla düşünür: evet evet, hayır hayır der; bunun ötesine geçen şey metelik etmez. Ona göre, bir şey ya var, ya da yoktur; bir şey aynı zamanda hem kendisi, hem de bir başkası olamaz. Olumlu ile olumsuz birbirlerini mutlak olarak dıştalarlar; neden ve sonuç da aynı derecede sert *bir biçimde birbirlerine karşı gelirler"*[48]

Demek ki metafizik anlayış “evreni, donmuş şeyler kümesi gibi" [sayfa 127] düşünür. Bu düşünüş biçimini iyice kavramak için, onun, doğayı, toplumu, düşünceyi nasıl anladığını, nasıl tasarladığını inceleyeceğiz.

HI. METAFİZİK DOĞA ANLAYIŞI

Metafızik, doğayı, kesin olarak saptanmış şeyler topluluğu olarak kabul eder.

Ama şeylere bakışın iki biçimi vardır.

Düşünüşün birinci tarzı, dünyayı, kesin olarak, hareketsiz kabul eder ve hareketin, bizim duyularımızın bir yanılsaması olduğuna inanır. Eğer görünürde olan hareketi çıkarırsak, doğa kımıldamaz.

Bu teori, Elealılar denilen bir Yunan felsefe okulu tarafından savunuldu. Bu dargörüşlü anlayış, gerçekle öylesine çelişik bir anlayıştır ki, zamanımızda artık tutulmamaktadır.

Doğayı donmuş şeyler kümesi olarak düşünüşün *ikinci tarzı*, çok daha ustacadır. Doğanın hareketsiz olduğu söylenmez, pekala kımıldadığı, ama bu hareketin *mekanik* bir yer değiştirme olduğu iddia edilir. Burada, birinci düşünüş tarzı ortadan kalkar; artık hareket yadsınmaz ve bu, metafizik bir anlayış değilmiş gibi görünür. Bu anlayışa “mekanikçi" anlayış (ya da “mekanikçilik") denir.

Bu anlayış, pek sık işlenen ve 17. ve 18. yüzyıl materyalistlerinde rasladığımız bir yanlıştır. Gördük ki, bunlar doğayı, hareketsiz saymıyorlar,

hareket halinde sayıyorlar, ne var ki, onlara göre, bu

hareket bayağı bir mekanik değişme, yer değiştirmedir.

Onlar, güneş sistemini tamamen kabul ederler (yer yuvarlağı, güneşin çevresinde döner), ama bu hareketin salt mekanik bir hareket, yani bir yer değiştirme olduğunu düşünürler ve bu hareketi yalnızca bu yönüyle, bu görünümüyle [sayfa 128] dikkate alırlar.

Ama şeyler böylesine yalın değildir. Yer yuvarlağının dönmesi, elbette ki mekanik bir harekettir, ama yer yuvarlağı bir yandan dönerken, bir yandan da bazı etkilere uğrar, örneğin soğur. Öyleyse yalnız bir yer değiştirme yoktur, meydana gelen başka değişiklikler de vardır.

Demek ki, “mekanikçi” denilen bu anlayışın temel özelliğini belirleyen şey, *yalnız* mekanik hareketin dikkate alınmasıdır.

Dünya durmaksızın dönüyorsa da ona hiçbir şey olmaz; dünya *yer* değiştirir, yuvarlağın *kendisi* değişmez; kendi kendisiyle *özdeş* kalır. Bizden önce olduğu gibi, bizden sonra da dönmeye devam eder, daima ve daima döner. Böylece her şey, sanki hiçbir şey olmamış gibi sürer gider. Öyleyse görüyoruz ki, hareketi kabul etmek, ama onu salt bir mekanik hareket olarak kabul etmek, metafizik bir anlayıştır, çünkü bu hareketin *tarihi* [yani *başı ve sonu* -ç.] yoktur.

Parçaları kusursuz olan ve aşınmaz bir malzemeden yapılmış bir saat, hiçbir değişime uğramadan sonsuza kadar işleyecektir ve böyle bir saatin

bir tarihi olmayacaktır. Böyle bir dünya anlayışına Descartes'ta sık sık raslanır. O, bütün fizik ve fizyoloji yasalarını mekaniğe indirgemeye çalışır. Kimyaya ilişkin hiçbir fikri yoktur (kan dolaşımı açıklamasına bakınız), ve onun, şeylere ilişkin mekanikçi anlayışı, 18. yüzyıl materyalistlerinin de anlayışı olacaktır.

(Salt olarak daha az mekanikçi olan ve diyalektik anlayışı sezinleyen Diderot'yu bunlardan ayrı tutacağız.)

18. yüzyıl materyalistlerinin temel özelliklerini belirleyen şey, onların, doğayı, bir saat mekanizması gibi kabul etmeleridir.

Eğer gerçekten böyle olsaydı, şeyler, hiç iz bırakmadan aynı noktaya dönüp gelirlerdi ve doğa, kendi kendine özdeş kalırdı. Bu da metafizik yöntemin birinci özelliğidir. [sayfa 129]

IV. METAFİZİK TOPLUM ANLAYIŞI

Metafizik anlayış, toplumda, hiçbir şeyin değişmemesini ister. Ama, bu istek, genellikle, böyle sunulmuyor. Örneğin, üretimde hammaddelerden mamul nesneler üretilmesinde olduğu gibi, siyasette hükümetlerin birbirini izlemesinde olduğu gibi, değişiklikler olduğu kabul edilir. İnsanlar, bütün bunları bilirler. Ama kapitalist rejimi, kesin, sonsuz sayarlar ve hatta bazan bir makine ile karşılaştırırlar.

İşte böyle zaman zaman ekonomi makinesinin bozulmasından sözedilir, ama makineyi kaybetmemek için, onun onarılması istenir. Bu ekonomi makinesinin, otomatik bir aygıt gibi, bazılarına kâr payları, bazılarına da yoksulluk dağıtmayı sürdürebilmesi istenir.

Gene, burjuva parlamenter rejimi olan siyaset makinesinden sözedilir, ve bazan solda, bazan sağda olsa da, ondan yalnızca bir şey, kapitalizmin ayrıcalıklarını korumak için işlemesi istenir.

İşte toplumu bu biçimde düşünmek de, mekanikçi, metafizik bir anlayıştır.

Bağrında bütün bu çarkların işlediği ve böylece işleyişini sürdürdüğü bu toplum olanaklı olsaydı, hiçbir iz bırakmayacaktı; sonuç olarak, o halde, tarih içinde geçmişi ve geleceği olmayacaktı.

Gene bütün evren için, özellikle toplum için geçerli olan, çok önemli bir mekanikçi anlayış vardır ki, bu tarih daima yinelenir formülü ile, düzenli bir gidiş ve aynı olaylara devirli biçimde dönüp gelme fikrini yaymaktan ibarettir.

Bu anlayışların çok yaygın olduğunu belirtmek gerekir. Toplum içinde bulunan ve varlığı saptanan hareket ve değişme, gerçekten yadsınmaz, ama hareketin kendisi, yalın bir mekanizmaya çevrilerek, tahrif edilir. [sayfa 130]

V. METAFİZİK DÜŞÜNCE ANLAYIŞI

Çevremizde, alışılan düşünce anlayışı nedir?

Biz sanırız ki, insan düşüncesinin başı sonu yoktur ve olmamıştır. Şeyler değişse bile, bizim uslamlama biçimimizin, yüz yıl önce yaşayan insanın uslamlama biçimi ile özdeş olduğuna inanırız. Duygularımızın eski Yunanlıların duyguları ile aynı olduğunu, iyiliğin ve aşkın her zaman varolduğunu düşünürüz. Böylece "sonsuz aşk" tan sözederiz. İnsan duygularının değişmediği inancı, çok yaygındır.

Bu yüzden, örneğin bireysel ve bencil zenginleşmeye dayanmayan başka bir toplumun varolamayacağı söylenir ve yazılır. Gene "insanların istekleri, her zaman aynıdır" sözünün sık sık duyulması da bunun içindir.

Çoğu kez böyle düşünürüz. Birçokları daha sık böyle düşünür. Metafizik anlayışın, diğer bütün şeylerde olduğu gibi, düşüncenin hareketi içine işlemesine de karışmayız. Çünkü bizim eğitimimizin temelinde bu yöntem, "bu düşünce biçimi, bize ilk bakışta son derece usayatkın görünüyorsa bunun nedeni bu düşünce biçiminin sağduyu denilen şeyin düşünce biçimi olmasıdır"[49].

Bundan çıkan sonuca göre, bu metafizik görüş ve düşünüş biçimi, yalnızca bir dünya anlayışı değil, aynı zamanda, *düşünmek için tutulan bir yol, bir yöntemdir.*

Oysa, her ne kadar metafizik düşünüşleri reddetmek, göreli olarak kolaysa da, buna karşılık, metafizik düşünüş yönteminden kaçınmak çok daha güçtür. Bu konuya bir açıklık getirmeliyiz: Evreni görüş biçimimize *bir anlayış,* açıklamaları arayış biçimimize *bir yöntem* diyoruz.

Örnekler:

a) Toplumda gördüğümüz değişiklikler, yalnızca dış görünüşlerdir, daha önce de varolanı yinelerler. İşte bir “anlayış”. [sayfa 131]

b) Toplum tarihinde daha önceden yeralmış bir şey, “güneşin altında yeni hiçbir şey yoktur” sonucunu çıkarmak için araştırılırsa, işte bu, bir “yöntem”dir.

Ve biz saptıyoruz ki, *yöntemi, anlayış* esinler ve belirler. Çok açıktır ki, anlayış tarafından bir kez esinlenen yöntem bu kez anlayışı yöneterek, ona yol göstererek, onun üzerinde etkili olur.

Metafizik anlayışın ne olduğunu gördük; şimdi de onun araştırma yöntemini göreceğiz. Buna mantık denir.

VI. MANTIK NEDİR?

"Mantık"ın iyi düşünme sanatı olduğu söylenir. Gerçeğe uygun bir biçimde düşünmek demek, mantığın kurallarına göre düşünmektir.

Bu kurallar nelerdir? Başlıca şu üç büyük kural vardır:

1. *Özdeşlik ilkesi:* Daha önce de gördüğümüz gibi, bu, bir şeyin kendi kendisine özdeş olduğunu, değişmediğini kabul eden kuraldır (at, attır).

2. *Çelişmezlik ilkesi:* Bir şey, aynı zamanda, hem kendisi, hem de karşıtı olamaz. Seçmek gerekir (yaşam, hem yaşam ve hem de ölüm olamaz).

3. *Üçüncünün olanaksızlığı ilkesi* - ya da üçüncü durumun olanaksızlığı: Bu demektir ki, çelişik iki olabilirlik arasında, bir üçüncünün yeri yoktur. Yaşam ile ölüm arasında seçim yapmak gerekir. Üçüncü bir olanak yoktur.

Şu halde, mantıklı olmak iyi düşünmek demektir, iyi düşünmek ise bu üç kuralı uygulamayı unutmamak demektir.

Daha önce incelediğimiz ve metafizik anlayıştan gelen ilkelerden, bunu biliyoruz.

O halde, mantık ile metafizik sıkı sıkıya birbirine bağlıdır; mantık, her şeyi çok belirli bir biçimde *sınıflandırma* yolunu tutan, bu bakımdan bizi, şeyleri kendi kendileriyle [sayfa 132] *özdeş* görmeye zorlayan, ve sonra bizi, seçmek, evet ya da hayır demek zorunda bırakan ve sonuç olarak, iki durum arasında, örneğin yaşam ile ölüm arasında, üçüncü bir olanağı *kabul etmeyen* bir düşünüş yöntemi, bir alettir.

“Bütün insanlar ölümlüdür; bu arkadaş da bir insandır; öyleyse o da ölümlüdür” dendiği zaman, bu, *tasım* (kıyas, *syllogisme)* denilen şeydir (bu, mantıklı düşünüşün tipik biçimidir). Biz, böyle düşünmüş olmakla, arkadaşın yerini belirlemiş olduk, bir sınıflandırma yaptık.

Bir insanla ya da bir şeyle karşılaştığımız zaman, “Onu nasıl sınıflandırmak (nereye koymak) gerekir?” diye kendi kendimize sormak, bizim zihinsel eğilimimizdir. Aklımıza, bu sorundan başka bir şey gelmez. Biz, şeyleri, çeşitli boyutlarda, çemberler ya da kutular gibi düşünürüz, ve aklımız, bu çemberleri ya da kutuları, belli bir sıraya göre birbiri içine sokmaya çalışır.

Yukarıdaki örneğimizde, ilkin *bütün* ölümlüleri içine alan bir çember, sonra *bütün* insanları içine alan daha küçük bir çember; ve daha sonra da yalnız *bu* arkadaşı içine alan bir çember gösteriyoruz.

Eğer bu çemberleri sınıflandırmak istersek, belli bir “mantık”a göre, bu çemberleri birbiri içine sokacağız.

Demek ki, metafizik anlayış, mantık ve tasımla yapılmıştır. Bir tasım üç önermelik bir gruptur; ilk iki önermeye, önceden gönderilmiş anlamında *öncüller* denir; üçüncü önerme *vargıdır.* Başka bir örnek: “Sovyetler Birliği’nde; son anayasadan önce proletarya diktatörlüğü vardı. Diktatörlük, diktatörlüktür. SSCB’de de diktatörlüktür. Öyleyse SSCB ile, diktatörlüğün ülkeleri İtalya ve Almanya arasında hiçbir fark yoktur”.

Burada, diktatörlüğün *kimin için* ve *kimin* üzerinde işlediğine bakılmıyor, aynı biçimde, burjuva demokrasisi övüldüğünde de, bu demokrasinin *kimin* çıkarına işlediği söylenmiyor. [sayfa 133]

Böylece, şeyleri ve toplumsal dünyayı, ayrı ayrı çemberlerle bölünmüş ve bu çemberleri birbiri içine girmiş gibi düşünmeye, sorunları bu biçimde koymaya varılır.

Kuşkusuz bunlar, teorik sorunlardır, ama pratikte de bir davranış biçimine götürürler. Bunun gibi, örneğin, mutsuz 1919 Almanyası örneğini söyleyebiliriz. Almanya’da sosyal-demokrasi, davranışı ile kapitalizmin varlığını sürdürüp gitmesine izin vereceğini ve naziliğe de vesile olacağını göremeden, demokrasiyi korumak için, proletarya diktatörlüğünü öldürdü.

Hayvanların da, bitkilerin de bir *evrimi* olduğu bilininceye kadar, zooloji ve biyoloji de şeyleri ayrı ayrı görür ve incelerdi. eskiden, bütün varlıklar, şeyler, nasıl ise, her zaman öyle oldukları düşünülerek sınıflandırılıyordu.

“Ve gerçekten, geçen yüzyılın sonuna dek, doğabilim, her şeyden çok olguları toplayan bir bilim, bir tamamlanmış şeyler bilimi oldu.”[50]

Ama bu konuyu tamamlamamız için şunu da görmemiz gerekir:

VII. “METAFİZİK” SÖZCÜĞÜNÜN AÇIKLAMASI

Felsefede metafizik denilen önemli bir bölüm vardır. Ama metafizik, ancak, tanrı ve ruhla uğraştığı için, burjuva felsefesinde böyle bir önem taşır. Onda her şey sonsuzdur. Tanrı, sonsuzdur, değişmez, kendi kendisiyle özdeş kalır; ruh da öyle. İyi de, kötü de vb. hep aynıdır, bütün bunlar, açıkça belirlenmiş, kesin ve sonsuzdur. Demek ki, felsefenin metafizik denilen bu bölümünde, şeyler, donmuş bir topluluk olarak görülürler ve her şeyi karşı karşıya koyma yoluyla, ruh maddeye karşı, iyi kötüye karşı vb. konarak, yani karşıtlar arasındaki birbirine karşı olma durumuyla uslamlama yürütülür. [sayfa 134]

Bu uslamlama, bu düşünüş biçimine, bu anlayışa, “metafizik” denir. Çünkü bu anlayış, tanrı gibi, iyilik, ruh, kötülük vb. gibi fizik dışında bulunan şeyleri ve fikirleri işler. Metafizik, Yunanca “ötesinde” demek olan *meta* ve dünya olaylarının bilimi demek olan *fizik* sözlerinden gelir. Demek ki metafizik, dünyanın *ötesinde* yeralan şeylerle uğraşır.

Ayrıca, bu anlayış, tarihsel bir raslantı sonucu da, “metafizik” diye adlandırılır. Mantığı ilk inceleyen (ki hala kullanılmaktadır) Aristoteles, çok şeyler yazdı. Ölümünden sonra, öğretilileri, onun yazılarını sınıflandırdılar; bir katalog yaptılar ve sonra, *Fizik* diye başlık atılmış bir yazı ile ruh sorunlarını işleyen başlıksız bir yazısını buldular. Ve o yazıyı, *fizikten sonra* anlamına gelen Yunanca *Metafizik* sözü ile sınıflandırdılar.

Sonuç olarak, incelediğimiz üç terim arasında bulunan bağ üzerinde önemle duralım:

Metafizik, mekanikçilik, mantık. Bu üç bilgi kolu, her zaman *birlikte* görünürler ve hep birbirlerini gerektirirler. Bir *sistem* oluştururlar ki, biri olmadan öteki anlaşılamaz. [sayfa 135]

YOKLAMA SORULARI

1. Örnekler vererek, bizim, şeyleri hareketsiz olarak düşünmeye alışık olduğumuzu gösteriniz.

2. Metafizik dünya anlayışı üzerine örnekler veriniz.

3. Mekanikçilik nedir ve niçin metafiziktir?

4. Mantık nedir?

5. Metafizik anlayış ve yöntemin özellikleri nelerdir?

YAZILI ÖDEV

Hem metafizikçi, hem devrimci olunabilir mi?

DÖRDÜNCÜ KISIM **DİYALEKTİĞİN İNCELENMESİ**

Georges Politzer Felsefenin Başlangıç İlkeleri

BİRİNCİ BÖLÜM

DİYALEKTİĞİN İNCELENMESİNE GİRİŞ

I. Hazırlayıcı uyarılar.

II. Diyalektik yöntem nereden doğmuştur?

III. Diyalektik, uzun zaman, niçin metafizik anlayışın baskısı altında kaldı?

IV. 18. yüzyıl materyalizmi niçin metafizikti?

V. Diyalektik materyalizm nasıl doğdu: Hegel ve Marx.

I. HAZIRLAYICI UYARILAR

Diyalektikten, bazan, gizemli bir şey gibi sözedilir ve o, karmaşık herhangi bir şey gibi gösterilir. Diyalektik iyi bilinmediği için, ondan gelişigüzel sözedildiği de olur. Bütün bunlar, cansıkıcıdır ve sakınılması gereken yanlışlara neden olurlar.

Sözcüğün kaynak anlamına bakıldığında, "diyalektik" terimi, yalnızca tartışma sanatı demektir, ve uzun uzun tartışan insan için kullanıldığında da bu anlam anlaşılır; ve [sayfa 139] gene sözün anlamı genişletilerek, iyi konuşan bir insan için de diyalektikçi (diyalektisyen) denir.

Biz, diyalektiği, bu anlamda incelemeyeceğiz. Diyalektik sözü, felsefi bakış açısından başka bir anlam kazanmıştır. Felsefi anlamda diyalektik, sanılanın tersine, herkesin erişebileceği, apaçık ve gizemsiz bir şeydir.

Ama, diyalektik herkesçe anlaşılabilirse de, gene de bazı güçlükleri vardır; işte bu güçlüklerin nedenini bilmemiz gerekir.

El işlerinden bazıları basit, bazıları pek karmaşıktır. Örneğin, ambalaj sandıkları yapmak, basit bir iştir. Tersine, bir telsiz aygıtını monte etmek, parmaklarda çok daha ustalık, duyarlık ve kıvraklık isteyen bir iştir.

Ellerimiz ve parmaklarımız, bizim için iş aletleridir. Ama düşünce de bir iş aletidir. Nasıl parmaklarımız her zaman irice, titizlik isteyen bir iş yapmıyorlarsa, beynimiz için de durum aynıdır.

İnsan emeğinin tarihinde, insan, başlangıcında ancak kaba işleri yapmayı biliyordu. Bilimlerdeki ilerleme, daha belirli, daha kesin işlerin yapılabilmesine yolaçtı.

Düşünce tarihi için de tam aynı şey olmuştur. Metafizik, parmaklarımız gibi, ancak kaba hareketleri yapabilme yeteneğinde bir düşünce yöntemidir (örneğin metafiziğin sandıklarını çivilemek ya da çekmecelerini çekmek gibi).

Diyalektik, bu yöntemden ayrılır, çünkü çok daha büyük bir açıklık, incelik sağlar. Ve diyalektik, büyük bir açıklığa, inceliğe sahip bir düşünce yönteminden başka bir şey değildir.

Düşüncenin evrimi de, tıpkı, el işinin evrimi gibi olmuştur. Bunun öyküsü de aynıdır, bu evrimde de hiçbir sır yoktur, her şey apaçıktır.

Güçlükler şuradan gelmektedir: 26 yaşına kadar sandık çiviliyoruz ve sonra, birdenbire, bizi, monte etmek üzere telsiz aygıtının önüne koyuyorlar. Elbette çok güçlük çekeceğiz. [sayfa 140] Elbette ki, ellerimiz hantal, parmaklarımız beceriksiz olacaktır. Ancak zamanla yavaş yavaş kıvraklaşabilecek ve bu işi gerçekleştirebileceğiz. Başlangıçta bize çok güç görünen; sonra çok basit gelecektir.

Diyalektik için de aynı şey. Eski metafizik düşünce yönteminin ağırlığıyla kafamız karmakarışık iken, diyalektik yöntemin kıvraklığını, inceliğini kavramamız gerekiyor. Ama göreceğiz ki, bunda da gene hiçbir sır, hiçbir karışıklık yoktur.

II. DİYALEKTİK YÖNTEM NEREDEN DOĞMUŞTUR?

Biz biliyoruz ki, metafizik, dünyayı donmuş şeyler kümesi olarak kabul eder, oysa, doğaya baktığımızda, tersine, her şeyin kımıldadığını, her şeyin değiştiğini görürüz. Düşünce için de aynı şeyi saptarız. O halde, bu saptamadan, metafizik ile gerçek arasında bir uyumsuzluk bulunduğu sonucu çıkar. Bunun için, yalın bir biçimde tanımlamak ve öz bir fikir vermek için denilebilir ki: "metafizik" diyen "hareketsizlik" demektedir, "diyalektik" diyen de "hareket" demektedir.

Bizi kuşatan her şeyde bulunan hareket ve değişme, diyalektiğin temelinde yatan şeylerdir.

> "Doğayı, insan tarihini ya da kendi öz kafa etkinliğimizi düşüncenin incelemesi altına koyduğumuz zaman, bize ilk görünen şey, hiçbir şeyin olduğu gibi, olduğu yerde, olduğu biçimde kalmadığı, ama her şeyin hareket ettiği, değiştiği, olduğu ve yokolduğu sonsuz ve karşılıklı ilişkiler ve etkiler yumağı tablosudur."[51]

Engels'in bu çok açık metninden sonra, diyalektik bakış açısından, her şeyin değiştiğini, hiçbir şeyin olduğu yerde kalmadığını, hiçbir şeyin nasıl ise öyle devam etmediğini, ve bu bakımdan bu görüşün gerçekle tam bir uyum içinde [sayfa 141] bulunduğunu görüyoruz. Hiçbir şey, bulunduğu yerde durmaz, bize hareketsiz görünse bile kımıldar; yerin, güneşin çevresindeki hareketiyle birlikte kımıldar, yerin kendi ekseni üzerindeki hareketiyle birlikte kımıldar. Metafizikte özdeşlik ilkesi, bir şeyin kendi kendisi olarak kalmasını ister. Oysa biz, tersine, hiçbir şeyin olduğu gibi kalmadığını görüyoruz.

Hep aynı kalıyormuşuz gibi bir izlenimimiz vardır bizim, bununla birlikte, Engels bize "aynılar, farklıdırlar" diyor. Siz, özdeş olduğumuzu düşünüyoruz, ama daha bunu düşünürken biz değiştik bile. Çocuktuk, adam olduk, ve bu adam, fiziksel olarak, hiçbir zaman aynı kalmaz; günbegün yaşlanır.

Demek ki, Elealıların savundukları gibi, hareket aldatıcı görünüş değildir; mademki, gerçekte, her şey kımıldar ve değişir, aldatıcı görünüş hareketsizliktir.

Tarih de bize, şeylerin oldukları gibi durmadıklarını tanıtlıyor.

Toplum hiçbir zaman hareketsiz değildir. İlkçağda, ilkin köleci toplum varoldu, ondan sonra feodal toplum geldi, onu da kapitalist toplum izledi. Bu toplumlann incelenmesi, bize, yeni bir toplumun doğmasına yolaçan öğelerin, bu toplumlann bağrında sürekli olarak ve yavaş yavaş, gözle

görülmeksizin geliştiklerini gösteriyor. Bunun gibi, kapitalist toplum da, her gün değişmektedir ve SSCB'de artık varolmaktan çıkmıştır. Çünkü hiçbir toplum hareketsiz kalmaz, Sovyetler Birliği'nde kurulan sosyalist toplum da, bir gün, ortadan kalkmak durumundadır. Daha şimdiden gözle görülebilecek biçimde değişmektedir. Onun için, metafizikçiler, orada ne olup bittiğini anlamıyorlar. Hala kapitalist baskının etkisi altındaki insanların duyguları ile, tümüyle dönüşmüş bir toplumu yargılamaya devam ediyorlar.

Bizim duygularımız da değişir, ki biz bunu pek az hesaba katıyoruz. Bir sempatiden başka bir şey olmayan şeyin bir aşka dönüştüğünü, sonra da bazan bir kin haline geldiğini görürüz. [sayfa 142]

Her yerde, doğada, tarihte, düşüncede gördüğümüz şey, değişme ve harekettir. İşte diyalektik, bu saptama ile başlar.

Yunanlılar, her yanda değişmeyle ve hareketle karşılaşılması olgusundan etkilendiler. Daha önce gördük ki, "diyalektiğin babası" denilen Heraklitos, bize, ilk olarak, diyalektik bir dünya *anlayışı* getirmiştir, yani dünyayı hareket halinde ve donmamış olarak tanımlamıştır. Heraklitos'un görüş tarzı, bir *yöntem* haline gelebilir.

Ama bu diyalektik yöntem, ancak çok zaman sonra kabul edilebilmiştir. Diyalektiğin, niçin bu kadar uzun zaman metafizik yöntemin baskısı altında kaldığını görmemiz gerekir.

III. DİYALEKTİK, UZUN ZAMAN, NİÇİN METAFİZİK YÖNTEMİN BASKISI ALTINDA KALDI?

Diyalektik anlayışın, tarihte, çok erkenden doğmuş olduğunu, ama insanların bilgilerinin yetersizliğinin, metafizik yöntemin gelişmesine ve diyalektiğin önüne geçmesine olanak sağladığını görmüştük.

Burada, insanların büyük bilgisizliğinden doğan idealizm ile diyalektiğin yeterince tanınmamasından doğan metafizik anlayış arasında, bir paralellik kurabiliriz.

Bu, niçin ve nasıl olanaklı olabilirdi?

İnsanlar, doğayı incelemeye tam bir bilgisizlik içinde başladılar. Saptadıkları olayları incelemek için, onları sınıflandırmaya başlıyorlar. Ama sınıflandırma tarzı, bir düşünüş alışkanlığı yaratıyor. Kategoriler yaparak ve bunları birbirlerinden ayırarak, aklımız, böyle ayırmalar yapmaya alışıyor ve biz, burada, metafizik yöntemin ilk özelliğini buluyoruz. Şu halde, metafizik, bilimlerin gelişmesinde yetersizlikten çıkıyor. Daha 150 yıl önce, bilimler birbirlerinden ayrılarak inceleniyordu. Örneğin, kimya, fizik, biyoloji, kendi başlarına, ayrı ayrı inceleniyordu ve aralarında hiçbir ilişki [sayfa 143] görülmüyordu. Bu yöntem, bilimlerin *kendi içinde* de uygulanıyordu. Fizik, sesi, ısıyı, manyetiği, elektriği inceliyordu ve bu çeşitli olaylar arasında hiçbir ilişki olmadığı düşünülüyordu; her biri, ayrı bölümlerde inceleniyordu.

İşte burada da metafiziğin, şeyler arasındaki ilişkilerin tanınmamasını, aralarında ortak bir şey bulunmamasını kabul eden ikinci temel özelliğini çok iyi görüyoruz.

Aynı şekilde, şeyleri durgunluk halinde kavramak, hareket halinde kavramaktan çok daha kolaydır. Örnek olarak fotoğrafçılığı alalım: Görürüz ki, ilkin, şeyler kendi hareketsizlikleri içinde (bu fotoğraftır), sonra, ancak zamanla, hareketleri içinde (bu da, sinemadır) saptanmaya çalışılır. Pekala! Fotoğraf ve sinemanın imgesi, bilimlerin ve insan zihninin gelişmesinin bir imgesidir. Şeyleri, hareket içinde incelemeden *önce*, durgun halleriyle inceliyoruz.

Peki niçin? Çünkü, *bilinmiyordu.* Öğrenmek için de en kolay bakış açısı seçildi; çünkü hareketsiz şeyler, kavranması ve incelenmesi daha kolay şeylerdir. Kuşkusuz, şeyleri durgunluk halinde inceleme, diyalektik düşüncenin zorunlu bir anıdır ama yalnız bir *an*, eksik, parçalı ve oluş halindeki şeylerin incelenmesiyle bütünleşmesi gereken bir andır.

Bu anlayışı, örneğin, biyolojide, zoolojinin ve botaniğin incelenmesinde görüyoruz. Çünkü bunlar iyi bilinmiyorlardı; önceleri, hayvanlar, soy ve tür biçiminde sınıflandırıldı ve aralarında ortak hiçbir şey bulunmadığı ve bu durumun *her zaman böyle olmuş olduğu* düşünülüyordu (metafiziğin üçüncü temel özelliği). "Saptanımcılık" *(fixisme)* denilen (ve "evrimcilik"in tersine, örneğin, hayvan türlerinin bugün ne iseler her zaman öyle olduklarını ve hiçbir evrim göstermediklerini iddia eden) teori buradan

gelir; demek ki bu, metafizik bir teoridir ve insanların bilgisizliğinden ileri gelmektedir.

IV. 18. YÜZYIL MATERYALİZMİ NİÇİN METAFİZİKTİ?

Mekanikçiliğin 18. yüzyıl materyalizminde çok büyük bir rol oynadığını ve bu materyalizme çok kez “mekanikçi materyalizm” dendiğini biliyoruz. Neden böyle oldu? Çünkü materyalist anlayış, bütün bilimlerin gelişmesine bağlıdır ve bilimler arasında ilk gelişmiş olan da mekanik bilimidir. Günlük dilde mekanik makinelerin incelenmesi, bilimsel dilde ise yer değiştirme olarak hareketin incelenmesidir. Mekanik ilk gelişen bilim olmuşsa, bu mekanik hareketin, en basit hareket olmasındandır. Ağaç üzerinde, rüzgarda sallanan bir elmanın hareketini incelemek, olgunlaşmakta olan bir elmanın içinde oluşan değişmeyi incelemekten çok daha kolaydır. Rüzgarın elma üzerinde etkisi, elmanın olgunlaşmasından çok daha kolaylıkla incelenebilir. Ama bu inceleme “kısmidir” ve böyle bir inceleme metafiziğe kapı açar.

Eski Yunanlılar, her ne kadar her şeyin hareket olduğunu gözledilerse de, bu gözlemlerinden *yararlanamadılar,* çünkü bilgileri yetersizdi. O halde şeyler ve olaylar gözleniyor, sınıflandırılıyor, yer değiştirmenin incelenmesi ile yetiniliyor, bundan da mekanik ortaya çıkıyor; ve bilim alanlarındaki bilgilerin yetersizliği, metafizik anlayışı doğuruyor.

Materyalizmin, her zaman bilimler üzerinde kurulu olduğunu biliyoruz. Bu çağda, bütün bilimler arasında en çok gelişmiş olan bilim, mekanikti.

“Bunun için, *diyecektir Engels*, 18. yüzyıl materyalizminin metafizik, mekanikçi bir materyalizm olması kaçınılmazdı, çünkü bilimler de öyleydi.”

Şu halde diyeceğiz ki, bu metafizik, mekanikçi materyalizm, materyalistti, çünkü felsefenin temel sorusunu, birinci etken maddedir diye yanıtlıyordu; ama aynı zamanda metafizikti; çünkü, evreni, donmuş, kalıplaşmış ve mekanik şeyler kümesi sayıyordu, çünkü her şeyi mekanik aralığından görüyor ve inceliyordu. [sayfa 145]

Bir gün gelecek, araştırmaların birikimiyle, bilimlerin de hareketsiz olmadıkları saptanacak. Kimyayı, fizikten ya da biyolojiden ayırdıktan sonra; tek başlarına birini ya da ötekini incelemenin olanaksız hale geldiğinin farkına varılacaktır. Örneğin, biyoloji alanına giren sindirimi, kimya olmadan incelemek, olanaksızdır. 19. yüzyıla doğru, bilimlerin birbirlerine bağlı oldukları anlaşılacak ve bunu, bilimler içindeki metafizik anlayışta bir geri çekilme izleyecektir, çünkü doğa hakkında daha derinleştirilmiş bilgilere sahip olunacaktır. O zamana kadar, fizik olayları ayrı ayrı incelenmişti; ama şimdi, bütün bu olayların aynı nitelikte olduğu kabul edilmek zorunda kalınıyor. Böylece, önce ayrı ayrı incelenen elektrik ve manyetik, bugün bir tek bilim: elektro-manyetik olarak birleştirilmiştir.

Ses ve ısı olayları incelenirken, aynı şekilde, her ikisinin de, aynı nitelikte bir olaydan çıkmış olduğunun farkına varıldı.

Bir çekiçle vurulurken bir ses elde edilir ve bir ısı oluşturulur. Isıyı oluşturan harekettir. Ve biz biliyoruz ki, ses, havanın titreşimleridir; titreşimler ise, onlar da harekettir. İşte yapısı (doğası) aynı iki olay.

Biyolojide, giderek daha inceden inceye, titizlikle sınıflandırma yaparak, öyle türler bulunmuştur ki, bunları, artık ne bitkisel, ne de hayvansal olarak sınıflandırma olanağı yoktur. Ve incelemeler her gün daha ileri götürülerek, hayvanların, her zaman aynı olmadıkları sonucuna varılıyor. Olgular, saptanımcılığı ve metafizik zihniyeti mahkum etmiştir.

Materyalizmin diyalektik olmasını sağlayan şimdi görmüş olduğumuz bu dönüşüm, 19. yüzyılda oluşmuştur. Diyalektik, gelişimleri sırasında, metafizik anlayıştan vazgeçen bilimlerin öz ereğidir. Materyalizm dönüşebildi, çünkü bilimler değişti. Metafizik bilimlere, metafizik materyalizm uygun düşüyordu; ve yeni bilimlere, yeni bir materyalizm, yani diyalektik materyalizm uygun düşüyor. [sayfa

146]

V. DİYALEKTİK MATERYALİZM NASIL DOĞDU:

HEGEL VE MARX

Metafizik materyalizmden diyalektik materyalizme bu dönüşme nasıl oldu diye sorarsak, genellikle şöyle yanıtlanır:

1. 18. yüzyılın metafizik materyalizmi vardı.

2. Bilimler değişti.

3. Bu arada Marx ve Engels geldi; onlar metafizik materyalizmi ikiye böldüler, metafiziği attılar, materyalizme diyalektiği ekleyerek alıkoydular.

Şeyleri bu biçimde sunma eğilimi, şeyleri bir şema haline getirerek basitleştirmemizi isteyen metafizik yöntemden ileri gelir. Oysa biz, tersine, sürekli olarak, *gerçeğin olgularının hiçbir zaman şemalaştmlmaması gerektiğini aklımızdan çıkarmamalıyız.* Olgular, bize göründüklerinden ve bizim düşündüğümüzden daha karmaşıktırlar. Onun için metafizik materyalizmin diyalektik materyalizme dönüşmesi, o kadar basit olmadı.

Diyalektik, gerçekte, bilimlerde meydana gelen değişmeyi anlamasını bilen idealist Alman filozofu Hegel (1770-1831) tarafından geliştirildi. Heraklitos'un eski fikrini yeniden ele alarak, bilimsel ilerlemelerin de yardımıyla, evrende, her şeyin hareket ettiğini ve değiştiğini, hiçbir şeyin ayrı, tek başına olmadığını, her şeyin her şeye bağlı bulunduğunu saptadı ve böylece diyalektiği yarattı. Hegel'den dolayı, bugün, dünyanın diyalektik hareketinden sözediyoruz. Hegel'in başta sezinlediği şey, düşüncenin hareketidir ve Hegel, buna, doğal olarak, diyalektik adını vermiştir.

Ama Hegel idealisttir. Yani ruha birinci derecede önem verir, bu yüzden de, o, özel bir hareket ve değişme anlayışı yaratır. Ruhun değişmelerinin, maddedeki değişmelerin nedeni olduğunu düşünür. Hegel'e göre, evren, maddeleşmiş fikirdir (idee'dir) ve evrenden *önce*, ilkin ruh vardır ve ruh, [sayfa 147] evreni bulur. Özet olarak, Hegel, ruhun ve evrenin aralıksız değişme halinde olduğunu saptar, ama bundan maddedeki değişmeleri, ruhun değişikliklerinin belirlediği sonucunu çıkarır.

Örnek: Mucidin bir fikri vardır, fikrini gerçekleştirir, işte bu maddeleşmiş fikir, maddede değişiklikler yaratır.

Demek ki Hegel, pekala diyalektikçidir, ama diyalektiği idealizme bağımlı kılar.

Ve işte bunun üzerine Hegel'in öğretilileri olan, ama materyalist öğretilileri olan ve materyalist olduklarına göre maddeye birinci önemi veren Marx (1818-1883) ve Engels (1820-1895), Hegel'in diyalektiğinin doğru ama tersine olumlamalar verdiğini düşünürler. Engels bu konuda şöyle diyecektir: Diyalektik, Hegel ile, tepesi üzerinde duruyordu, onu ayakları üzerine oturtmak gerekti . Marx ve Engels, Hegel'in tanımladığı bu düşüncenin hareketinin başlangıç nedenini, maddi gerçeğe geçirdiler ve Hegel'den aynı terimi alarak, buna, doğal olarak, diyalektik dediler.

Onlar, Hegel'in düşüncenin ve evrenin aralıksız değişme halinde olduğunu söylemekte haklı olduğunu, ama fikirlerdeki değişmelerin şeylerdeki değişmeleri belirlediklerini iddia etmekle yanıldığını düşünürler.

Tersine, bize fikirleri şeyler verir ve fikirler, şeyler değiştikleri için değişirler.

Eskiden posta arabasıyla yolculuk edilirdi. Bugün trenle yolculuk ediyoruz; bizim trenle yolculuk etme gibi bir fikrimiz olduğu için değil, bu yolculuk aracı varolduğu için yapıyoruz. Bizim fikirlerimiz değişmiştir, çünkü şeyler değişmiştir.

Şu halde, "Marx ve Engels'in elinde, bir yanda 18. yüzyıl Fransız materyalizminden gelen materyalizm, öte yanda da Hegel'in diyalektiği vardı, ve onlara, artık bu ikisini birbirine bağlamaktan başka bir şey kalmıyordu" demekten kaçınmak gerekir:

Bu, şeylerin daha karmaşık olduklarını unutan dargörüşlü, [sayfa 148] şematik bir anlayış olur; bu, metafizik bir anlayıştır.

Marx ve Engels, kuşkusuz, diyalektiği Hegel'den alacaklar, ama onu değiştireceklerdir. Materyalizm için de aynı şeyi yapacaklar ve bize, diyalektik materyalizmi vereceklerdir. [sayfa 149]

İKİNCİ BÖLÜM DİYALEKTİĞİN YASALARI BİRİNCİ YASA: DİYALEKTİK DEĞİŞME

I. Diyalektik hareketten ne anlaşılır?

II. “Diyalektik için, kesin, mutlak, kutsal... hiçbir şey yoktur". (Engels)

III. Süreç.

I. DİYALEKTİK HAREKETTEN NE ANLAŞILIR?

Diyalektiğin birinci yasası, “hiçbir şey olduğu yerde kalmaz, hiçbir şey olduğu gibi kalmaz” gözlemiyle başlar. Kim ki, diyalektik der, hareket demektedir, değişme demektedir. Buna göre, diyalektiğin bakış açısında yeralmaktan sözedildiği zaman, bu, hareketin, değişmenin bakış açısında yeralmak demektir: Şeyleri diyalektiğe göre incelemek istediğimiz zaman, onları hareketleri *içinde,* değişmeleri *içinde* inceleyeceğiz:

İşte bir elma. Bu elmayı incelemek için iki yolumuz var: bunlardan biri metafizik bakış açısıdır, öteki ise diyalektik [sayfa 150] bakış açısıdır.

Birinci durumda, bu meyvenin biçiminin ve renginin bir tanımlamasını vereceğiz. Onun özelliklerini sıralayacağız, onun tadından vb. sözedeceğiz. Sonra elmayı bir armutla karşılaştırabilir, benzerliklerini ve ayrılıklarını görebiliriz ve sonunda bir elma, bir elmadır ve bir armut, bir armuttur sonucunu çıkarabiliriz. Eskiden şeyler bu biçimde inceleniyordu, sayısız kitaplar bunun tanıtıdır.

Eğer elmayı, diyalektik açıdan incelemek istersek, hareket açısından inceleyeceğiz; ama elmanın, yuvarlandığı ve yer değiştirdiği zamanki hareketi açısından değil, onun *evriminin hareketi* açısından inceleyeceğiz. O zaman göreceğiz ki, olgun elma, şu anda ne ise her zaman öyle olmamıştır. Önce, yeşil bir elma idi. Çiçek olmadan önce bir tomurcuktu; böylece elma ağacının ta ilkyaz dönemindeki haline kadar uzanabileceğiz. Demek ki elma, her zaman bir elma olmadı, elmanın bir tarihi, bir geçmişi vardır; ve şimdi de olduğu gibi kalmayacaktır. Eğer yere düşerse, çürüyecek, ayrışacaktır, çekirdekleri ortaya çıkacaktır, bu çekirdekler de, işler yolunda giderse, bir filiz, sonra da bir ağaç vereceklerdir. Demek ki, elma, hep olduğu gibi değildi ve hep olduğu gibi kalmayacaktır.

İşte şeyleri hareket açısından incelemek denilen şey budur. Bu, şeylerin, geçmişi ve geleceği açısından incelenmesidir. Böyle incelenince, elma, artık, ne olduğu ile ne olacağı arasında, yani geçmiş ile gelecek arasında, ancak bir *geçiş* olarak görülür.

Şeylere bu biçimde bakmayı, kafalara daha iyi yerleştirebilmek için iki örnek daha alacağız: yeryüzü ve toplum.

Metafizik bakış açısında yeralırsak, yeryüzünün biçimini, bütün ayrıntıları ile betimleyeceğiz. Yüzeyde denizlerin, karaların, dağların bulunduğunu saptayacağız; toprağın yapısını inceleyeceğiz. Sonra yeryüzünü öteki gezegenlerle [sayfa 151] ya da ayla karşılaştırabilir ve, en sonunda şu vargıya varırız: Yeryüzü, yeryüzüdür.

Oysa, yeryüzünü diyalektik açıdan incelerken, onun her zaman ne ise öyle olmadığını, birtakım değişikliklere uğradığını ve bu yüzden, yeryüzünün gelecekte de başka yeni değişikliklere uğrayacağını görürüz. Şu halde, bugün yeryüzünün güncel durumunun, geçmiş değişmeler ile gelecekteki değişmeler arasında bir geçişten başka bir şey olmadığını kabul etmeliyiz. Bu geçiş içinde gerçekleşen, olan değişmeler, bir elmanın olgunlaşmasında olan, gerçekleşen değişmelerden çok daha büyük bir ölçüde olsalar bile, seçilmez, farkedilmez değişmelerdir.

Şimdi de, marksistleri özellikle ilgilendiren toplum örneğini görelim.

Gene iki yöntemimizi uygulayalım: Metafizik bakış açısından bize denecektir ki, zenginler ve yoksullar her zaman oldu. Büyük bankaların, koskoca fabrikaların bulunduğu belirtilecek, kapitalist toplumun ayrıntılı bir betimlemesi verilecek, geçmiş toplumlarla (feodal ve köleci toplumlarla); benzerlikleri ya da ayrılıkları araştırılarak, karşılaştırılacak ve bize şu denecek: kapitalist toplum ne ise odur.

Diyalektik bakış açısından, kapitalist toplumun, her zaman ne ise o olmadığını öğreneceğiz. Eğer biz, geçmişte, bir zaman başka toplumların da

yaşamış olduğunu saptarsak, bunu, kapitalist toplumun da, bütün öteki toplumlar gibi, sonuncu toplum olmadığı, kapitalist toplumun dokunulmaz bir temeli bulunmadığı, ama bizim için, tersine, ancak geçici bir gerçek olduğu, geçmişle gelecek arasında bir geçişten başka bir şey olmadığı sonucunu çıkarmak için yapacağız.

Bu birkaç örnekle, şeylere diyalektik bakış açısından bakmanın, her şeye, geçici olarak, geçmişte bir tarihi olan ve gelecekte de bir tarihi olması gereken, bir başlangıcı olan ve bir sonu olması gereken şeyler olarak bakmak demek olduğunu görüyoruz. [sayfa 152]

II. DİYALEKTİK İÇİN KESİN, MUTLAK, KUTSAL HİÇBİR ŞEY YOKTUR

> "Diyalektik felsefe karşısında hiçbir şey sonal, mutlak, kutsal değildir; bu felsefe, her şeyin geçici karakterini ve her şeydeki geçici karakteri ortaya çıkarır ve onun karşısında, kesintisiz oluş ve yokoluş sürecinden... başka hiçbir şey yürürlükte kalamaz."[52]

İşte bu, yukarda görmüş olduğumuz ve önümüzde inceleyeceğimiz şeyi belirten bir tanımlamadır:

Diyalektik için kesin hiçbir şey yoktur. Bu demektir ki, diyalektiğe göre her şeyin bir geçmişi vardır ve bir geleceği olacaktır; demek ki, her şey, bir kez bulunduğu yerde, her zaman için, kesin olarak bulunmaz, ve bugünkü o, kesin ve son değildir. (Elma, yeryüzü, toplum örnekleri.)

"Diyalektiğe göre, ne dünyada, ne de dünya dışında, hiçbir güç yoktur" ki, şeyleri, kesin, son biçimini almış bir durumda saptayabilsin; şu halde, "hiçbir şey mutlak" değildir. *(Mutlak=absolu,* hiçbir koşula bağlı olmayan, dolayısıyla evrensel, başsız ve sonsuz, eksiksiz, tam demektir.)

"Hiçbir şey kutsal değildir" demek, diyalektik her şeyi hoşgörür, hiçbir şeye saygısı yoktur demek değildir. Hayır! Kutsal bir şey, değişmez sayılan, dokunulmaması, tartışılmaması gereken, ama ancak ululanacak bir şey demektir. Örneğin, kapitalist toplum "kutsal"dır. Pekala!, diyalektik diyor

ki, *hiçbir şey,* hareketten, değişmeden, tarihin değişikliklerinden kurtulamaz, kaçamaz.

“Kalımsızlık” (caducite), yaşla birlikte tükenen anlamına gelen *“kadük”* olan, dayanıksız olan, yıpranan, yaşlanan ve yokolmak zorunda olan bir şeydir. Diyalektik, kadük olan bir şeyin artık varlık nedeni olmayan bir şey olduğunu, ve her şeyin ortadan kalkmak, yokolmak gibi bir yazgısı olduğunu bize gösteriyor. Genç olan yaşlanır; bugün yaşayan [sayfa 153] yarın ölür ve diyalektiğe göre, “oluşun ve geçişin kesintisiz sürecinden başka” hiçbir şey mevcut değildir.

Demek ki, diyalektik görüş açısında yeralmak, değişmeden başka hiçbir şeyi sonsuz saymamak demektir. Bu, özel hiçbir şey “oluş”un dışında sonsuz olamaz demektir.

Ama Engels’in, tanımlanmasında sözünü ettiği “oluş” nedir?

Gördük ki, elmanın bir tarihi vardır. Şimdi de, örneğin, gene bir tarihi olan bir kalemi alalım.

Bugün kullanılmış olan bu kalem, yeni idi. Kalemin yapıldığı tahta, bir tahta kalastan çıkar, bu kalas da bir ağaçtan. Şu halde görüyoruz ki, elmanın da, kalemin de birer tarihleri vardır ve ne biri, ne de öteki, her zaman ne iseler, o olmamışlardır. Ama bu iki tarih arasında, bir farklılık vardır. Elbette!

Yeşil elma, olgun elma olmuştu. Yeşil elma olduktan sonra, her şey yolunda gittiği takdirde olgun olmayabilir miydi? Hayır, olgunlaşmak zorunda idi, nasıl ki, yere düştüğünde de, çürümek, ayrışmak ve çekirdeklerini bırakmak zorundaysa.

Oysa, kalemin geldiği ağaç, bir tahta olmayabilirdi ve bu tahta da bir kalem *olma*yabilirdi. Kalemin kendisi de, daima bütün, yani yontulmamış kalabilirdi.

Şu halde, bu iki tarih arasında bir fark olduğunu görüyoruz.

Elma için, olgun elma olan yeşil elmadır, eğer olağanın dışında bir şey olmazsa, elma çiçeği elma haline gelmiştir. Şu halde, veri olan bir aşamayı, öteki aşama, *zorunlu olarak,* kaçınılmaz olarak, izler (herhangi bir şey, evrimi durdurmazsa).

Kalemin tarihinde ise, tersine, ağaç bir tahta kalas, tahta kalas bir kalem, kalem de yontulmuş bir kalem olmayabilir. Demek ki, veri olan bir aşamayı, öteki aşama *izlemeyebilir.* Eğer kalem, bütün bu aşamalardan geçiyorsa, bu, yabancı bir müdahale, yani insanın araya girmesi yüzündendir.

Elmanın tarihinde, ikinci aşamanın birinci aşamadan vb. [sayfa 154] çıktığı, birbiri ardından. gelen aşamalar görüyoruz. Elmanın tarihi, Engels'in sözünü ettiği oluşu izliyor. Kalemin tarihinde ise, aşamalar,

birbirlerinden çıkmaksızın yanyana konulurlar. Elma ise, doğal bir süreç izler.

III. SÜREÇ[53]

Neden yeşil elma, olgun elma olur? Bu, onun içinde taşıdığı şeyden dolayıdır. Elmayı olgunlaşmaya doğru iten birbirine zincirleme bağlı iç olaylardan dolayıdır; bu, *olgun elma. olmadan önce, elma olduğu için ve olgunlaşmadan edemeyeceği içindir.*

Elma olacak çiçek, sonra olgunlaşacak yeşil elma incelendiği zaman, elmayı, kendi evrimine iten bu iç zincirleme bağların, *otodinamizm (özgüç)* denilen güçlerin baskısı altında etkin olduğu görülür ki, buna, kendi varlığından gelen güç denilebilir.

Kalem, henüz tahta kalas halinde iken, onu bir kalem haline getirmek üzere insanın işe karışması gerekli oldu, çünkü, tahta kalas hiçbir zaman, kalem haline dönüşemezdi. İç güçler, otodinamizm (özgüç), süreç olmadı burada. Şu halde, diyalektik diyen yalnızca hareket demez, aynı zamanda otodinamizm de der.

Demek ki, diyalektik hareketin, kendinde, süreci ve diyalektik hareketin özü olan otodinamizmi içerdiğini görüyoruz. Her hareket ve her değişme, diyalektik değildir. Eğer, diyalektik bakış açısından inceleyeceğimiz bir pireyi alırsak, diyeceğiz ki, o her zaman ne ise o olmadı ve her zaman da ne ise o olmayacak; ama onu ezersek, kuşkusuz, pire için bir değişme olacaktır, ama bu değişme diyalektik bir değişme mi olacaktır?

Hayır. Biz olmasaydık, pire ezilmeyecekti. Şu halde bu değişme, diyalektik bir değişme değil, [sayfa 155] ama mekanik bir değişmedir.

Şu halde diyalektik değişmeden sözettiğimiz zaman, çok dikkat etmeliyiz. Biz, eğer yeryüzü varolmakta devam ederse, kapitalist toplumun yerini sosyalist toplumun, onun yerini de komünist toplumun alacağını düşünüyoruz. Bu, diyalektik bir değişme olacaktır. Ama, eğer yeryüzü havaya uçarsa, kapitalist toplum otodinamik bir değişmeyle değil, ama mekanik bir değişmeyle ortadan kalkacaktır.

Bir başka fikir düzeni içinde, bir disiplin doğal olmadığı zaman, buna, mekanik disiplin diyoruz. Ama serbestçe kabul edildiği, yani doğal ortamından geldiği zaman, bu disiplin, otodinamik bir disiplindir. Mekanik bir disiplin, dışardan kabul ettirilen bir disiplindir; bu, kumanda edenlerden başka, şeflerden gelen bir disiplindir. (O halde, mekanik olmayan, otodinamik bir disiplini, bütün örgütlerin sağlayamayacağını anlıyoruz.)

Demek ki, diyalektiği, mekanik bir biçimde kullanmaktan kaçınmamız gerekir. Bu da, bize, metafizik biçimde düşünme alışkanlığımızdan gelen bir şeydir. Şeylerin her zaman ne ise o olmadıklarını, bir papağan gibi yinelememek gerekir. Bir diyalektikçi, bunu söylediği zaman, şeylerin *daha önce* ne olmuş olduklarını, olgular içinde aramalıdır. Çünkü bunu söylemek, uslamlamanın sonu demek değildir, şeylerin *daha önce* ne olduklarını titizlikle gözlemek için yapılacak incelemelerin başlangıcıdır.

Marx, Engels ve Lenin, kapitalist toplumun kendilerinden önce ne olduğu üzerine uzun ve açık incelemeler yaptılar. Diyalektik değişiklikleri saptamak için, en küçük ayrıntıları gözlemlediler. Lenin, kapitalist toplumun değişmelerini tanımlamak ve eleştirmek, emperyalist dönemi tahlil etmek için ayrıntılı incelemeler yaptı ve sayısız istatistikleri inceledi.

Gene otodinamizmden sözettiğimizde de, onu, bir edebi söz haline getirmemeliyiz; bu sözü, bilerek ve onu tümüyle [sayfa 156] anlayanlar için kullanmalıyız.

Son olarak, bir şeyi incelerken, otodinamik değişmelerin neler olduklarını gördükten ve hangi değişmenin saptandığını söyledikten sonra, otodinamik olanın nereden geldiğini irdelemeli,

araştırmalıyız.

Bunun içindir ki, diyalektik, araştırmalarla ve bilimlerle sıkı- sıkıya bağlıdır.

Diyalektik, şeyleri incelemeksizin açıklama ve tanıma yolu değildir; diyalektik, şeylerin başlangıcını ve sonunu, nereden geldiklerini ve nereye gittiklerini araştırırken, iyi inceleme ve iyi gözlemler yapma aracıdır. [sayfa 157]

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İKİNCİ YASA: KARŞILIKLI ETKİ

I. Süreçlerin zincirleme sıralanışı.

II. 19. yüzyılın büyük buluşları.

1. Canlı hücrenin ve gelişiminin bulunuşu.
2. Enerjinin dönüşümünün bulunuşu.
3. İnsanda ve hayvanlarda evrimin bulunuşu.

III. Tarihsel gelişim ya da sarmal (spiral) gelişim.

IV. Vargı.

I. SÜREÇLERİN ZİNCİRLEME SIRALANIŞI

Biraz önce elmanın öyküsü dolayısıyla, bir sürecin ne olduğunu gördük. Gene bu örneği ele alalım. Elmanın nereden geldiğini araştırdık, ve araştırmalarımızı ağaca kadar götürmemiz gerekti. Ama bu araştırma sorunu, ağaç içinde kendini ortaya koyar. Elmanın incelenmesi, bizi, ağacın yazgısını ve kökenlerini incelemeye götürür. Ağaç nereden geliyor? Elmadan. Ağaç, yere düşen ve yeni bir filize can vermek üzere toprakta çürüyen elmadan gelir, bu durum, bizi, yeri, elmanın [sayfa 158] çekirdeklerinin filiz verebilmesi koşullarını, havanın, güneşin vb. etkilerini incelemeye götürür. Böylece, elmanın incelemesinden yola çıkarak, elma sürecinden ağaç sürecine geçip, oradan yerin incelenmesine geldik, ağaç süreci de yerin sürecine zincirleme bağlanıyor. İşte "süreçlerin zincirleme sıralanışı" denilen şeyle karşı karşıyayız. Bu, bize, diyalektiğin ikinci yasasını açıklamak ve incelemek olanağını verecektir. Bu yasa, karşılıklı etki yasasıdır. Süreçlerin zincirleme sıralanışına örnek olarak, elma örneğinden sonra Paris İşçi Üniversitesi örneğini alalım.

Bu okulu diyalektik görüş açısından incelersek, nereden geldiğini araştıracağız, ve ilkin şöyle bir yanıtımız olacak: 1932 güzünde, biraraya gelmiş bazı arkadaşlar, marksizmi incelemek üzere, Paris'te, bir işçi üniversitesi kurmaya karar verdiler.

Ama, bu komite, marksizmi öğretme fikrine nasıl vardı? Besbelli ki, marksizm varolduğu için. Peki, o halde, marksizm nereden geliyor?

Görüyoruz ki, süreçlerin zincirleme sıralanışını araştırmak, bizi, tam ve titiz incelemelere götürüyor. Dahası var: Marksizmi araştırırken, bu

öğretinin, bizzat proletaryanın bilgisi olduğunu saptamaya kadar varmış olacağız; şu halde görüyoruz ki, (ister marksizmden yana, ister ona karşı olunsun) proletarya mevcuttur; o zaman şu yeni soruyu soracağız: proletarya nereden geliyor?

Biliyoruz ki, proletarya, bir ekonomik sistemden, kapitalizmden geliyor. Biliyoruz ki, toplumun sınıflara bölünüşü, sınıf savaşımı, marksizme karşı olanların iddia ettikleri gibi, marksizmden doğmamıştır, tersine, marksizm bu sınıf savaşımının varlığını *saptar* ve gücünü zaten daha önceden varolan proletaryadan alır.

Şu halde, süreçten sürece, kapitalizmin varoluş koşullarının incelenmesine kadar geleceğiz. İşte böylece, her şeyin, her şey üzerinde etki oluşturduğunu bize gösteren bir [sayfa 159] süreçler zincirlemesi var önümüzde. Her şeyin her şeyi etkilemesi, *karşılıklı* etki yasasıdır.

Şimdi de bu iki örnekle, elma ve Paris İşçi Üniversitesi örneği ile metafizikçi nasıl bir yöntem izlerdi, onu görelim.

Elma örneğinde, metafizikçi, yalnızca “elmanın nereden geldiğini” düşünebilecekti. “Elma ağaçtan gelir” demekle yetinirdi. Daha ilerisini araştırmazdı.

İşçi Üniversitesi için de, “Fransız halkını baştan çıkarmak isteyen” bir grup insan tarafından kurulmuş bir üniversite olduğunu söyler ya da incir çekirdeğini doldurmayan başka sözler söyleyerek gönlünü eğlendirirdi.

Ama diyalektikçi, bir yanda elma, diğer yanda da İşçi Üniversitesi ile sonuçlanan bütün süreçler zincirini görür. Diyalektikçi özel, tikel olayı, ayrıntıyı, bütüne bağlar.

Diyalektikçi, elmayı ağaca bağlar, ve daha öteye, bütünü içinde doğaya kadar gider. Elma, yalnız elma ağacının meyvesi değildir, bütün doğanın meyvesidir de.

İşçi Üniversitesi, yalnız proletaryanın "meyvesi" değil, ama kapitalist toplumun "meyvesi"dir de.

Şu halde görüyoruz ki, dünyayı kalıplaşmış şeylerin kümesi gibi kavrayan metafizikçinin tersine, diyalektikçi, dünyayı bir süreçler kümesi olarak görecektir. Ve diyalektik görüş açısı, nasıl doğa için ve bilimler için doğru ise, toplum, için de doğrudur.

> "Hegel'in 'metafizik' yöntem dediği, verilmiş ve değişmez nesneler olarak düşünülen şeylerin incelenmesiyle uğraşmayı yeğleyen ... eski araştırma ve düşünce yönteminin doğruluğu, zamanında, tarihsel olarak ortaya çıkmıştı."[54]

Bu bakımdan, o çağda, her şey ve toplum, bir "veri olan değişmez nesneler" kümesi gibi inceleniyor, ayrıca toplumun yalnızca değişmemesi şöyle dursun, yokolması alnında yazılı değilmiş gibi inceleniyordu. [sayfa 160]

Engels, diyalektiğin başlıca önemini belirtir: Bu büyük temel düşünce, “dünyanın, bir tamamlanmış *şeyler* karmaşası olarak değil de, görünüşte durulmuş şeylerin, tıpkı beynimizdeki zihinsel yansıları olan kavramlar gibi, kesintisiz bir oluş ve yokoluş değişmesinden geçtikleri, son olarak bütün görünüşteki raslantılara ve geçici geriye dönüşlere karşın, ilerleyici bir gelişmenin eninde sonunda belirmeye başladığı bir *süreçler* karmaşası olarak dikkate alınması gerektiği” düşüncesidir.[55]

Kapitalist toplumun kendisi de, demek ki, bir “tamamlanmış şeyler karmaşası” olarak ele alınmamalıdır, tersine, o da bir süreçler karmaşası olarak incelenmelidir.

Metafizikçiler, kapitalist toplumun her zaman varolmamış olduğunun farkındadırlar, onun bir tarihi olduğunu söylerler, ama kapitalizmin ortaya çıkışı ile toplumun evriminin bittiğini ve bundan böyle “değişmez” (*fixee*) kalacağını düşünürler. Her şeyi bitmiş, tamamlanmış sayarlar, yeni bir sürecin başlangıcı saymazlar. Dünyanın tanrı tarafından yaradılışının anlatısı, dünyanın, tamamlanmış şeylerin bir karmaşası olarak açıklanmasıdır. Tanrı, [yaradılışın ilk altı gününde, -ç.] her gün, bir işi bitirdi. Bitkileri, hayvanları, insanı, bir kerede, artık değişmemek üzere, kesin olarak yarattı - saptanımcılık *(fixisme)* teorisi de buradan gelir.

Diyalektik, bunun karşıtı biçimde düşünür. Şeyleri “değişmez nesneler” olarak değil, üstelik “hareket halinde” düşünür. Diyalektiğe göre hiçbir şey bitmiş, tamamlanmış bir biçimde bulunmaz; her şey, her zaman bir sürecin sonu ve başka bir sürecin başıdır, her zaman değişme ve gelişme

durumundadır. Bunun içindir ki, biz kapitalist toplumun, sosyalist topluma dönüşeceğine bu kadar güveniyoruz. Hiçbir şey, son ve kesin olarak tamamlanmış olmadığından, kapitalist toplum, bir sürecin sonudur ki, onu, sosyalist toplum, [sayfa 161] sonra komünist toplum izleyecek ve bu böyle sürüp gidecektir; sürekli olarak bir gelişme vardır ve olacaktır.

Ama burada, diyalektiği, alınyazısı bir şey gibi almamaya dikkat etmek gerekir; böyle bir sanıdan, şöyle bir sonuç çıkarılabilir: “Mademki siz istediğiniz değişmeden bu kadar eminsiniz, ne diye savaşım veriyorsunuz?” Çünkü, Marx’ın da dediği gibi “sosyalist toplumu *doğurtmak* için, bir ebe gerekecektir”; işte devrimin, eylemin zorunluluğu buradan gelir.

Ne var ki, işler bu kadar basit değildir. Bu dönüşümü önceye alabilecek ya da geciktirebilecek insanların rolü unutulmamalıdır (bu soruyu, bu kısmın beşinci bölümünde, “Tarihsel Materyalizm” den sözederken yeniden yanıtlayacağız).

Şimdilik saptadığımız şey, her şeyde, şeylerin içgücü ile (yani otodinamizm ile) oluşan süreçlerin, zincirleme sıralanışının varlığıdır. Diyalektiğe göre, yeniden üzerinde duruyoruz, *hiçbir şey bitmiş, tamamlanmış değildir.* Şeylerin gelişmesine, son sahnesi olmayan bir gelişme olarak bakmak gerekir. Dünya tiyatrosunda, bir piyesin sonu, başka bir piyesin birinci perdesiyle başlar. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu birinci perde, bir önceki piyesin son perdesinde başlamıştır bile.

II. 19. YÜZYILIN BÜYÜK BULUŞLARI

Metafizik düşünüşün terkedilmesini belirleyen, bilginleri sonra da Marx ve Engels'i, şeyleri, diyalektik hareketleri içinde ele almaya zorlayan şeyin, 19. yüzyılda yapılan buluşlar olduğunu biliyoruz. Bu çağın özellikle üç büyük buluşu, Engels'in *Ludwig Feuerbach'ta* değindiği buluşlar, diyalektiğin ilerlemesini sağlamışlardır.[56] [sayfa 162]

1. *Canlı hücrenin ve gelişiminin bulunuşu.*[57]

Bu buluştan önce, temel olarak alınan düşünüş tarzı, "saptanımcılık"tı. Türler birbirlerine yabancı olarak düşünülüyordu. Üstelik, hayvanlar dünyası bir yanda, bitkiler dünyası da öbür yanda, kesin olarak birbirlerinden ayrı tutuluyorlardı.

Hücrenin bulunuşu, 18. yüzyılın bilginlerinin ve düşünürlerinin daha önce de ortaya attıkları "evrim" fikrinin belginlik kazanmasına yolaçıyor. Bu buluş, yaşamın, ölümlerin ve doğuşların ardarda sıralanarak oluştuğunu ve her canlı varlığın benzer hücreleri olduğunu anlamaya olanak sağladı. Bu gerçeğin ortaya çıkarılmış olması, hayvanlarla bitkiler arasında herhangi bir sınırın varlığına artık izin vermez ve metafizik anlayışı kovup atar.

2. *Enerjinin dönüşümünün bulunuşu.*

Eskiden, bilim, örneğin, ses, ısı ve ışığın birbirine tamamıyla yabancı olduklarına inanıyordu. Oysa, bütün bu başka başka olayların birbirlerine dönüşebildikleri, *cansız (inerte)* maddede de, canlı doğada olduğu kadar süreç zincirleri olduğu bulunuyor. Bu buluş da, metafizik düşünüşe indirilmiş bir darbedir.

3. *İnsanda ve hayvanlarda evrimin bulunuşu.*

Engels der ki, Darwin, tüm doğa ürünlerinin, başlangıçta tek- hücreli küçük tohumların uzun [sayfa 163] bir gelişme sürecinin sonucu olduğunu, her şeyin kökeninde hücre bulunan uzun bir sürecin ürünü olduğunu ortaya koymuştur.

Ve gene Engels, bu üç büyük buluş sayesinde, bütün doğa olaylarının zincirleme sıralanışını, yalnızca çeşitli bilim alanlarının kendi içlerinde değil, ama değişik bilim alanları arasında da izleyebileceğimiz sonucuna varır.

Demek ki, bu ikinci karşılıklı etki yasasının ifade edilebilmesi, bilimlerle sağlanmıştır.

Bitkisel, hayvansal ve madensel konular arasında kesiklik yoktur, yalnız süreçler vardır; her şey zincirleme birbirine bağlanır. Ve bu, toplum için de doğrudur. İnsanlığın tarihi içinden geçmiş olan değişik toplumlar, birinin zorunlu olarak kendinden önce gelen toplumdan çıktığı bir süreçler zinciri dizisi olarak ele alınmalıdır.

Demek ki, şunu aklımızda tutmak zorundayız: *Bilim, doğa, toplum* bir süreçler zinciri olarak görülmelidir ve bu zincirlemeyi geliştirmek için işleyen motor da *otodinamizmdir.*

III. TARİHSEL GELİŞME YA DA SARMAL (SPİRAL) GELİŞME

Tanımaya başladığımız süreci biraz daha yakından inceleyecek olursak görürüz ki, elma, bir süreçler zincirlemesinin sonucudur. Elma nereden geliyor? Ağaçtan geliyor. Ağaç nereden geliyor? Elmadan. Şu halde öyle düşünebiliriz ki, burada bir kısır döngü var ve hep aynı noktaya gelmek üzere, bu kısır döngü içinde dönüyoruz. Ağaç elma. Elma ağaç. Aynı biçimde yumurta tavuk örneğini alalım. Yumurta nereden geliyor? Tavuktan. Tavuk nereden geliyor? Yumurtadan.

Eğer şeyleri bu biçimde ele alırsak, bu bir süreç olmaz, bir çember olur, zaten bu görünüş de sonsuz dönüş fikrini vermiştir. Yani biz hep aynı noktaya, aynı çıkış noktasına dönüp geleceğiz.

Ama sorunun doğru olarak nasıl konduğunu görelim:

1. İşte bir elma. [sayfa 164]

2. Bu elma, değişikliğe uğrayarak, bir ağacı ya da ağaçları meydana getirir.

3. Bir ağaç bir elma vermez, birçok elma verir.

Demek ki, *aynı* çıkış noktasına dönüp gelmiyoruz; biz, elmaya dönüp geliyoruz, ama, başka bir düzlem üzerinde.

Gene ağaçtan yola çıkarsak, şimdi bizim:

1. Bir ağacımız olacak, bu ağaç,

2. elmalar verecek, bu elmalar da

3. ağaçlar verecek.

Burada da gene ağaca geri geliyoruz, ama başka bir düzlem üzerinde. Bakış açısı *genişlemiştir.*

Demek ki, görünüşlerin düşündürttüğü gibi bir çember, bir döngü yok karşımızda, ama *tarihsel gelişme* diye adlandıracağımız bir gelişme süreci var. Tarih, zamanın iz bırakmaksızın geçip gitmediğini gösterir. Zaman geçer, ama yeniden ortaya çıkan aynı gelişmeler değildir. Dünya, doğa, toplum, bir gelişme oluştururlar ki, bu tarihsel bir gelişmedir ve felsefe dilinde buna *"sarmal"* (spiral) gelişme denir.

Bu imge, fikirleri saptamak için kullanılır; şöyle ki: Şeyler, çemberimsi bir sürece göre evrim gösterirler, ama çıkış noktasına dönüp gelmezler, biraz daha yükseğe, başka bir düzlem (plan) üzerinde bir noktaya gelirler,

ve böylece sürüp giderek, yükselen, yukarı doğru bir sarmal oluşturur; bu imge işte bu olguyu canlandırmak için yapılan bir benzetmedir.

Demek ki, dünyanın, doğanın, toplumun (sarmal biçiminde) tarihsel bir gelişmesi vardır ve bu gelişmeyi hareket ettiren, bunu unutmayalım, otodinamizmdir (özgüçtür).

IV. VARGI

Diyalektik konusundaki bu ilk bölümlerde ilk iki yasayı; değişme yasasını ve karşılıklı etki yasasını incelemiş bulunuyoruz. [sayfa 165] Bu inceleme, çelişki yasasının incelenmesini ele alabilmek için zorunlu idi, çünkü, bu, "diyalektik değişme"nin devindirici gücünü, otodinamizmi anlamamızı sağlayacaktır.

Diyalektiğe ilişkin birinci bölümde, bu teorinin metafizik anlayışın baskısı altında niçin kalmış olduğunu, ve niçin 18. yüzyıl materyalizminin metafizik bir materyalizm olduğunu gördük. Şimdi, 19. yüzyılın, materyalizmin gelişmesine olanak sağlayarak diyalektik olmasını sağlayan üç büyük buluşunu kısaca gördükten sonra, bu felsefenin tarihinin, şu üç büyük dönemden, (1) antikçağ materyalizmi (atomlar teorisi); (2) 18. yüzyıl materyalizmi (mekanikçi ve metafizikçi), son olarak da (3) diyalektik materyalizm gibi üç büyük dönemden geçmesinin niçin zorunlu olduğunu daha iyi anlıyoruz.

Materyalizmin bilimlerden doğduğunu ve onlara bağlı bulunduğunu belirtmiştik. Bu üç bölümden sonra, bunun ne kadar doğru olduğunu görebiliriz. Diyalektik hareket ve diyalektik değişmenin incelenmesi konusunda, sonra karşılıklı etki yasasının incelenmesinde, *bizim bütün düşünüş tarzlarımızın bilimlere dayandığını* gördük.

Bilimsel incelemelerin son derece özelleştiği ve (genellikle diyalektik materyalizmi bilmeyen) bilginlerin, bazan, kendi özel buluşlarının, bilimlerin *tümüne* oranla önemini anlayamadıkları bugünkü günde, demiştik ki, felsefenin rolü, ona düşen özel görev, dünyanın ve daha genel sorunların açıklamasını yapmaktır; özellikle de, her bilim kolunun tüm özel buluşlarını, bunların bir sentezini yapmak üzere biraraya getirmek ve böylece bizi, giderek daha çok Descartes'ın dediği gibi, "doğanın efendisi ve sahibi" yapacak bir teori vermek, diyalektik materyalizmin özel görevidir. [sayfa 166]

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ÜÇÜNCÜ YASA: ÇELİŞKİ

I. Yaşam ve ölüm.

II. Şeyler, kendi karşıtlarına dönüşürler.

III. Olumlama, yadsıma ve yadsımanın yadsınması.

IV. Durumu gözden geçirelim.

V. Karşıtların birliği.

VI. Sakınılacak yanlışlar.

VII. Diyalektiğin pratik sonuçları.

DİYALEKTİĞİN, şeylere, aralıksız değişmekte olan, sürekli gelişen, kısacası, diyalektik bir harekete uğrayan şeyler olarak baktığını gördük (birinci yasa).

Bu diyalektik hareket, her şey, biz onu incelediğimiz anda, ancak, bir süreçler zincirinin, yani birbirinden çıkan bir aşamalar zincirinin sonucu olduğu için olanaklıdır. Ve incelememizi daha ileri götürerek, bu süreçler zincirinin, zaman içinde, “anlık geri dönüşlere karşın” ilerleyici bir hareketle, zorunlu olarak geliştiğini gördük.

Bu harekete, “tarihsel gelişme” ya da “sarmal gelişme” [sayfa 167] dedik, ve biliyoruz ki, bu gelişme otodinamizmle (özgüçle) kendi kendini yaratır.

Peki otodinamizmin yasaları nelerdir? Aşamaların birbirlerinden çıkmalarına yol veren yasalar nelerdir? Buna, “diyalektik hareketin yasaları” denir.

Diyalektik, bize, şeylerin sonsuz olmadıklarını, şeylerin, bir son ile, bir ölümle tamamlanan bir başlangıçları, bir olgunlukları, bir yaşlılıkları olduğunu öğretiyor.

Bütün şeyler şu aşamalardan geçerler: doğuş, olgunluk, yaşlılık, son. Bu, niçin böyledir? Niçin şeyler sonsuz değildir?

Bu, insanlığın, her zaman ilgisini uyandırmış olan eski bir sorudur. Neden ölmek gerekir? İnsanlar bu zorunluluğu anlamak istemişler ve tarih boyunca sonsuz yaşamın düşünü kurmuşlardır; örneğin ortaçağda, (gençlik iksiri, yaşam iksiri gibi) büyülü içkiler türeterek ölümlülükten kurtulmayı düşlemişlerdir.

Peki, doğan bir şey, niçin ölmek zorundadır? İyice anlamamız için, metafizikle karşılaştırmamız gereken diyalektiğin büyük bir yasasıdır bu.

I. YAŞAM VE OLUM

Metafizik bakış açısından şeyler, diğer şeylerden ayrılarak, kendi başlarına, ayrı ayrı ele alınırlar ve metafizik, şeyleri böyle incelediği için, onları tekyanlı, yani bir tek yandan görür. Onun içindir ki, şeylere bir tek yanından bakanlara, metafizikçi denebilir. Kısaca, bir metafizikçi yaşam denilen olayı incelerken, bu olayı, bir başka olaya bağlamaz. Yaşamı, kendisi için ve kendinde, tekyanlı olarak görür. Ona bir tek yandan bakar. Olümü inceleyecek olsa, gene aynı şeyi yapacaktır; kendi tekyanlı görüş açısını uygulayacak ve şu sonuca varacaktır: yaşam yaşamdır, ve ölüm ölümdür. İkisi arasında ortak hiçbir şey yoktur, çünkü bunlar birbirlerine [sayfa 168] karşı olan, birbirinin tam karşıtı iki ayrı şeydir.

Şeylere böyle bakmak, onlara, yüzeysel bir biçimde bakmaktır. Eğer onları biraz daha yakından inceleyecek olursak, ilkin, birinin diğerine karşıt konulamayacağını, ve hatta onların, birbirinden bu kadar kabaca ayrılamayacağını göreceğiz; çünkü, deney, gerçek, bize gösterir ki, ölüm yaşamı sürdürür, ölüm canlıdan gelir.

Ya yaşam, ölümden çıkabilir mi? Evet. Çünkü ölü bedenin öğeleri, başka yaşamları doğurmak için dönüşecektir, örneğin toprak için gübre olacaklardır ve toprak daha verimli olacaktır. Ölüm, pek çok durumda, yaşama yardım edecek, ölüm yaşamın doğmasına izin verecek, ve canlı

bedende yaşam, ancak, ölen hücrelerin yerini sürekli olarak doğan başka hücrelerin almasıyla olanaklı olacaktır.[58]

Demek ki, yaşam ve ölüm sürekli olarak birbirine dönüşür; ve şu büyük yasanın her şeye bağlı olduğunu gözlemliyoruz: Her yerde, şeyler, kendi karşıtlarına dönüşür.

II. ŞEYLER KENDİ KARŞITLARINA DÖNÜŞÜR

Metafizikçi, karşıtları, birbirinin karşısına koyar, ama gerçek bize gösteriyor ki, karşıtlar birbirine dönüşür; şeyler, kendileri olarak kalmaz, ama karşıtlarına dönüşür.

Eğer doğru ile yanlışı incelersek, şöyle düşünürüz: bunlar arasında ortak hiçbir şey yoktur. Doğru doğrudur ve yanlış yanlıştır. Bu, tekyanlı bakış açısı, iki karşıtı, [sayfa 169] kabaca birbirinin karşısına koyar, tıpkı ölüm ile yaşamı karşı karşıya koyduğu gibi.

Gene de, “Bakın yağmur yağıyor!” desek, bazan öyle olabilir ki, biz daha sözümüzü bitirmeden, artık yağmur yağmayabilir. Bu tümceye başladığımız zaman sözümüz doğru idi, ama yanlışa dönüştü. (Yunanlılar da daha önce bu durumu saptamışlardı ve yanılmamak için hiçbir şey söylememek gerekir diyorlardı!)

Gene, yeniden elma örneğini alalım. Yere düşmüş olgun bir elma görülür, ve “İşte olgun bir elma” denir. Bununla birlikte, o, belirli bir zamandan beri yerdedir ve çürümeye başlamıştır bile; böylece doğru, yanlış olur.

Bilimler de, bize uzun yıllar boyunca “doğru” sayılmış, ama, bilimsel ilerlemeler sonucu, belirli bir anda, “yanlış” oldukları meydana çıkmış sayısız yasa örnekleri verirler.

Şu halde görüyoruz ki, doğru yanlışa dönüşür. Acaba yanlış da doğruya dönüşür mü?

Uygarlığın başlangıcında, özellikle Mısır’da, insanlar, güneşin doğmasını ve batmasını açıklamak için tanrılar arasında kavga yapıldığını tasarlıyorlardı; bu, tanrıların, güneşi hareket ettirmek için itildiğinin ya da çekildiğinin söylenmesi ölçüsünde yanlıştı. Ama bilim, gerçekten güneşi hareket ettiren güçler (salt fizik güçler, başka nedenler) olduğunu söyleyerek, bu düşünüş biçimine kısmen hak verir. Öyleyse görüyoruz ki, yanlış, açıkça doğruyla karşı karşıya değildir.

Şeyler kendi karşıtlarına dönüşüyorsa, bu, nasıl olanaklı olur? Yaşam ölüme nasıl dönüşür?

Yalnızca yaşam olsaydı, yaşam yüzde-yüz yaşam olsaydı, o, hiçbir zaman ölüm olmazdı; ve eğer ölüm, tüm olarak kendi kendisi, yüzde-yüz

ölüm olsaydı, birinin ötekine dönüşmesi olanaklı olmazdı. Ama yaşam içinde ölüm, ve dolayısıyla ölüm içinde yaşam, daha önce de vardır.

Yakından bakarken göreceğiz ki, bir canlı varlık hücrelerden oluşur; hücreler, kaybolarak ve aynı yerde yeniden [sayfa 170] görünerek yenilenirler. Hücreler, canlı bir varlığın içinde durmadan yaşarlar ve ölürler, öyleyse orada hem yaşam, hem ölüm vardır.

Gene biz biliyoruz ki, bir ölünün sakalı uzamaya devam eder. Tırnakları ve saçları da uzar. İşte açıkça, yaşamın, ölümün içinde devam ettiğini, kesin olarak kanıtlayan olaylar.

Sovyetler Birliği'nde, bir ölünün kanı, özel koşullar içinde saklanıyor ve kan aktarımı için kullanılıyor; böylece, bir ölünün kanıyla, bir canlı iyileştirilir. Dolayısıyla, diyebiliriz ki, ölümün bağrında yaşam vardır.

> "Öyleyse yaşam da şeylerin ve süreçlerin kendinde varolan, ara vermeden ortaya çıkan ve çözülen bir çelişkidir. Ve çelişki biter bitmez, yaşam da biter, ölüm başgösterir.''[59]

Öyleyse, şeyler yalnız birbirine dönüşmekle kalmaz, hatta bir şey yalnız kendi kendisi değildir, aynı zamanda kendisinin karşıtı olan başka bir şeydir de, çünkü her şey kendi karşıtını da içinde

taşır.

Her şey, aynı zamanda, hem kendini, hem de karşıtını içerir.

Bir şey, bir çemberle gösterilirse, burada, merkezden dışa doğru itiş örneğinde olduğu gibi, bu şeyi yaşama doğru iten bir güç bulacağız (dışa doğru baskı), ama aynı zamanda, bu şeyi, tam karşı doğrultuda, dıştan merkeze doğru iten ölüm güçlerini de bulacağız (içe doğru baskı).

Böylece her şeyin içersinde, birbirine karşı güçler, uzlaşmaz güçler birarada bulunurlar.

Bu güçler arasında ne olur? Birbirlerine karşı savaşım verirler. Öyleyse, bir şey, değişikliğe, yalnızca bir yönde etki yapan bir güç tarafından uğramaz; her şey, gerçekte, birbirine karşı doğrultuda iki güç tarafından değişikliğe uğrar. Şeylerin olumlanmasına *(affirmation,* tasdik) ve yadsınmasına doğru, yaşama doğru ve ölüme doğru. Şeylerin [sayfa 171] olumlanması ve yadsınması ne demektir?

Yaşamın içinde, yaşamı koruyan ve sürdüren, yaşamın olumlanmasına yönelik güçler vardır. Ayrıca canlı organizmalarda, yadsımaya doğru yönelen güçler de vardır. Her şeyde, güçlerden bazıları olumlamaya eğilimlidir ve diğer bazıları yadsımaya eğilimlidir, ve olumlama ile yadsıma arasında *çelişki* vardır.

Demek ki, diyalektik, değişmeyi ortaya çıkarır, peki ama neden şeyler değişirler? Çünkü şeyler, kendi kendileriyle uyum halinde değildirler, çünkü güçler arasında, uzlaşmaz iç karşıtlıklar arasında savaşım vardır, çünkü çelişki vardır. İşte diyalektiğin üçüncü yasası: Şeyler değişir, *çünkü kendi kendilerinde çelişkiyi içerirler, kendi içlerinde çelişki taşırlar.*

(Biz, zaman zaman (diyalektik gibi, otodinamizm gibi) az- çok karmaşık sözcükler ya da geleneksel mantığa aykırı gibi görünen ve anlaması güç terimler kullanmak zorunda kalıyorsak, bunu, burjuvaziyi örnek aldığımız ve şeyleri yerli yersiz, herhangi bir neden yokken karmaşıklaştırmayı sevdiğimiz için yapmıyoruz.[60] Ama, başlangıç niteliğinde olsa da, bu incelemenin olabildiğince eksiksiz olmasını ve sonra bu terimleri kullanan Marx, Engels ve Lenin'in felsefe yapıtlarının daha kolay anlaşılmasını sağlamak istiyoruz. Demek ki, alışılmamış bir dil kullanmamız gerekiyor, bu dili, bu inceleme sınırı içinde, onu herkesçe anlaşılabilir bir hale getirmeye çok

önem veriyoruz.)

III. OLUMLAMA, YADSIMA VE YADSIMANIN YADSINMASI

Şimdi, burada, size "evet" denildiği ve sizin de "hayır" diye yanıtladığınız bir durumu anlatan, *sözdeki* çelişki ile, şimdi görmüş olduğumuz diyalektik çelişki denilen, yani [sayfa 172] *olgulardaki*, şeylerdeki çelişki arasında bir ayrım yapmamız gerekiyor.

Kapitalist toplumun bağrında varolan çelişkiden sözettiğimiz zaman, bu, bazı teoriler hakkında bazılarının evet, bazılarının hayır dediği anlamda bir çelişki değildir; bu, olgularda bir çelişki var demektir, birbiriyle çatışan savaşım veren gerçek güçler var demektir: burada önce kendini olumlamaya yönelik güç, kendini korumayı sürdürmeye yönelik güç vardır, bu, burjuva sınıfıdır; sonra burjuva sınıfının yadsınmasına yönelik ikinci bir toplumsal güç vardır, bu da, proletaryadır. Öyleyse çelişki olgulardadır, çünkü burjuvazi kendi karşıtını, yani proletaryayı yaratmaksızın varolamaz. Marx'ın dediği gibi, "burjuvazinin ürettiği, her şeyden önce, kendi mezar kazıcılarıdır".[61]

Buna engel olmak için, burjuvazinin, kendi kendisi olmaktan vazgeçmesi gerekirdi ki, bu da, saçma bir şey olurdu. Öyleyse kendi kendini olumlarken, kendi yadsımasını yaratır.

Bir tavuğun yumurtladığı ve üzerinde kuluçkaya yattığı bir yumurta örneğini alalım: görürüz ki, yumurtanın içinde, belirli bir ısıda ve belirli bazı koşullar altında gelişen bir tohum *(germe*) bulunur. Bu tohum, gelişerek, bir civciv verecektir. Bu tohum, daha şimdiden yumurtanın yadsınmasıdır. Böylece, çok iyi görüyoruz ki, yumurtanın içinde iki güç var: onu yumurta kalmaya doğru çeken güç ve civciv olmaya doğru çeken güç. Öyleyse yumurta, kendi kendisi ile uyumsuzluk içindedir ve her şey, kendi kendisi ile uyumsuzluk içindedir.

Bu, insana, kavranması güç bir şey gibi gelir, çünkü biz metafizik düşünüş tarzına alışmışızdır ve bunun içindir ki, *şeyleri kendi gerçeklikleri içinde* görmeye yeni baştan alışmak için bir çaba harcamalıyız. [sayfa 173]

Bir şey, *yadsımadan* çıkan bir olumlama olarak başlar. Civciv, yumurtanın yadsınmasından çıkmış bir olumlamadır. Bu, sürecin bir evresidir. Ama tavuğun kendisi de, civcivin değişmesi, başka bir hale dönüşmesi olacaktır ve bu dönüşmenin ortasında, civcivin tavuk olması için savaşım veren güçler ile civcivin civciv kalması için savaşım veren güçler arasında bir çelişki olacaktır. Demek ki, tavuk civcivin yadsınması olacaktır; civciv ise, yumurtanın yadsınmasından gelmektedir.

Öyleyse, tavuk, yadsımanın yadsınması olacaktır. Ve bu diyalektik evrelerin genel gidişi işte böyledir.

1. Olumlama ya da Tez.

2. Yadsıma ya da Karşı-tez.

3. Yadsımanın yadsınması ya da Sentez.

Bu üç sözcük, diyalektik gelişimi özetler. Bunlar, evrelerin ardarda zincirlenişini betimlemek ve bir evre'nin, kendinden önceki evre'nin yıkımı olduğunu göstermek için kullanılırlar.

Yıkım, bir yadsımadır. Civciv meydana gelirken yumurtayı kırdığına göre, civciv, yumurtanın yadsınmasıdır. Buğday başağı, gene aynı şekilde, buğday tanesinin yadsınmasıdır. Tane, toprakta filizlenecektir. Bu filizlenme buğday tanesinin yadsınmasıdır; buğday bitki verecek ve bu bitki çiçek açacak ve buğday başağını verecektir; bu başak ise bitkinin yadsınması ya da yadsımanın yadsınması olacaktır. Böylece, görüyoruz ki, diyalektiğin sözünü ettiği yadsıma, yıkımdan sözetmenin özetlenmiş bir biçimidir. Yok olanın, yıkılmış olanın yadsınması vardır.

1. Feodalizm, köleciliğin yadsınması oldu.

2. Kapitalizm, feodalizmin yadsınmasıdır.

3. Sosyalizm, kapitalizmin yadsınmasıdır.

Çelişki yönünden, sözdeki, çelişki ile mantık çelişkisi arasında bir ayrım yaptığımız gibi, "hayır" denen sözdeki [sayfa 174] yadsıma ile "yıkım" demek olan diyalektik yadsıma arasında bir ayrım olduğunu çok iyi bilmeliyiz.

Ama, yadsıma, yıkım demekse de, burada herhangi sıradan bir yıkım değil, ama diyalektik bir yıkım sözkonusudur. Bunun gibi, bir pireyi parmaklarımız arasında ezdiğimiz zaman, o, bir iç yıkımla, diyalektik bir yadsıma ile ölmez. Onun ölümü, otodinamik aşamaların bir sonucu değildir; salt mekanik bir değişikliğin sonucudur.

Yıkım, *ancak* bir olumlama ürünü ise, bir olumlamadan çıkıyorsa, bir yadsıma demektir. Bunun gibi, kuluçkaya yatırılmış yumurta, yumurta olan şeyin olumlaması olarak, kendi yadsımasını doğurur: civciv olur; ve civciv, yumurtanın kabuğunu kırarak, onu yıkarak, yumurtanın yıkımını ya da yadsınmasını simgelerle ifade eder.

Civcivde birbirine düşman iki güç görüyoruz: “civciv” ve “tavuk”; sürecin bu gelişmesi sırasında tavuk yumurtalar yumurtlayacaktır, bu da yadsımanın yadsınmasıdır. Öyleyse, bu yeni yumurtalardan; yeni bir süreçler zinciri başlayacaktır.

Buğdayda da, aynı şekilde, bir olumlama, sonra bir yadsıma ve bir yadsımanın yadsınmasını görürüz.

Bir başka örnek olarak, materyalist felsefe örneğini vereceğiz.

Başlangıçta, bilisiz olduğu için kendi öz yadsımasını, yani idealizmi yaratan ilkel, kendiliğinden bir materyalizm buluyoruz. Ama eski materyalizmi yadsıyan idealizm, kendisi de çağdaş ya da diyalektik materyalizm tarafından yadsınacaktır, çünkü felsefe gelişmektedir ve

bilimlerle birlikte idealizmin yıkımına yolaçmaktadır. Demek ki, burada da, olumlama, yadsıma ve yadsımanın yadsınmasını buluyoruz.

Bu çevrimi (cycle), toplumun evriminde de saptıyoruz.

Tarihin başlangıcında, bir ilkel komünist toplumun, sınıfsız, toprağın ortak mülkiyetine dayanan bir toplumun varlığını görüyoruz. Ama bu mülkiyet biçimi, üretimin gelişmesi [sayfa 175] için bir engel oluyor ve kendisi tarafından kendisinin yadsınmasını, yani sınıflı, özel mülkiyete ve insanın insan tarafından sömürülmesine dayanan toplumu yaratıyor. Ama bu toplum da, kendi öz yadsımasını kendi içinde taşıyor, çünkü üretim araçlarının üstün bir gelişmesi, toplumun sınıflara bölünmesini yadsımaya, özel mülkiyeti yadsıma zorunluluğuna götürüyor ve böylece çıkış noktasına geri geliyoruz: komünist toplumun zorunluluğu, *ama başka bir düzeyde;* başlangıçta, bir ürün eksikliğimiz vardı; bugün, çok yükselmiş bir üretim yeteneğimiz var.

Bu konuda, verdiğimiz bütün örneklerle, hep çıkış noktasına geri geldiğimize; ama başka bir düzey üzerinde, *en yüksek bir düzey üzerinde* (sarmal gelişme) geri geldiğimize dikkat edelim.

Böylece görüyoruz ki, çelişki, diyalektiğin büyük bir yasasıdır. Evrim uzlaşmaz karşıt güçlerin savaşımıdır. Şeyler, yalnız birbirlerine dönüşmekle kalmazlar, ama her şey kendi karşıtına dönüşür. Şeyler kendi kendileriyle uyum içinde değildir, çünkü şeylerde, birbirine karşı güçler arasında savaşım vardır, çünkü şeylerde bir iç çelişki vardır.

Not: Şuna çok dikkat etmemiz gerekir ki, olumlama, yadsıma, yadsımanın yadsınması, ancak diyalektik evriminin uğraklarının özetlenmiş ifadeleridir, ve her yerde bu üç aşamayı bulmak için dünyayı dolanmak gerekmez. Çünkü, onların hepsini her zaman bulamayacağız; ama bazan yalnızca birinciyi, bazan yalnızca ikinciyi bulacağız, çünkü evrim bitmiş değildir. Öyleyse, her şeyde, bu değişmeleri, böylesine mekanik biçimde aramamak gerekir. Ancak, özellikle şunu aklımızda tutalım ki, çelişki, diyalektiğin büyük yasasıdır. İşin özü budur.

IV. DURUMU GÖZDEN GEÇİRELİM

Daha önceden de biliyoruz ki, diyalektik, iyi gözlemler ve iyi inceleme yapmamızı sağlayan bir düşünüş, uslamlama, [sayfa 176] çözümleme yöntemidir; çünkü diyalektik, her şeyin kaynağını araştırmaya ve onun tarihini anlatmaya bizi zorlar.

Kuşkusuz, eski düşünüş yöntemi; gördüğümüz gibi, kendi zamanında zorunlu idi. Ama, diyalektik yöntemle incelemek, öğrenmeye çalışmak, yineleyelim, görünüşte hareketsiz olan her şeyin bir başlangıcı ve bir sonu olduğunu, her şeyde, "son olarak bütün görünüşteki raslantılara ve geçici geriye dönüşlere karşın, ilerleyici bir gelişmenin eninde sonunda belirmeye başladığı bir süreçler"[62] zincirinden başka bir şey olmadığını meydana çıkarmak demektir.

Yalnızca diyalektik, bizim, şeylerin gelişmesini ve evrimini anlamamıza izin verir; yalnızca o, eski şeylerin yıkımını ve yenilerinin doğuşunu anlamamızı sağlar. Yalnızca diyalektik, şeylerin karşıtlardan oluşmuş bütünler olduklarını bize öğreterek, onların gelişmesini, dönüşümleri içinde anlamamızı sağlar. Çünkü, diyalektik anlayışa göre, şeylerin doğal gelişmesi, yani evrim, birbirine karşı güçlerin ve ilkelerin sürekli savaşımıdır.

Öyleyse, diyalektiğe göre, birinci yasa, hareketin ve değişmenin "Hiçbir şey olduğu gibi kalmaz, hiçbir şey olduğu yerde kalmaz." kuralının saptanması, ortaya konulması ise de, şimdi biliyoruz ki, bu yasa, şeylerin yalnız birbirine dönüşerek değil, ama kendi karşıtlarına dönüşerek değişmesiyle açıklanır. Demek ki, çelişki, diyalektiğin büyük bir yasasıdır.

Diyalektik görüş açısından çelişkinin ne olduğunu inceledik; ama bazı açıklıklar getirmek ve sakınılması gereken bazı yanlışları belirtmek için, çelişki üzerinde tekrar durmalıyız.

Besbelli ki, her şeyden önce, gerçekle uyuşan şu olumlamaya, yani şeylerin kendi karşıtlarına dönüşmeleri olumlamasına kendimizi iyice alıştırmalıyız. Kuşkusuz bu, [sayfa 177] sağduyuya ters düşer, bizi şaşırtır, çünkü biz, eski metafizik yöntemle düşünmeye alışmışızdır. Ama bunun niçin böyle olduğunu gördük; örnekler yardımıyla, bunun gerçekte böyle *olduğunu*, ve şeylerin niçin kendi karşıtlarına dönüştüğünü ayrıntılı bir biçimde gördük.

Onun için, şöyle denebilir ve iddia edilebilir: Eğer şeyler dönüşüyor, değişiyor ve evrim gösteriyorlarsa, bu, kendi kendileriyle çelişki halinde olmalarındandır, kendi içlerinde kendi karşıtlarını taşımalarındandır, kendi içlerinde karşıtların birliğini içermelerindendir.

V. KARŞITLARIN BİRLİĞİ

Her şey, bir karşıtlar birliğidir.

Böyle bir şeyi iddia etmek, ilk bakışta, bir saçmalık gibi görünür. “Bir şey ile onun karşıtının ortak herhangi bir yanı yoktur.”, genellikle böyle düşünülür. Ama, diyalektiğe göre, her şey, aynı zamanda, hem kendi kendisi, hem de karşıtıdır; her şey bir karşıtlar birliğidir, ve bunu iyice açıklamamız gerekir.

Karşıtların birliği, bir metafizikçi için, olanaksız bir şeydir. Ona göre şeyler, bir tek parçalı ve kendi kendileriyle uyumlu olarak yapılmışlardır, oysa şimdi biz, tersini iddia ediyoruz, yani şeyler iki parçadan -kendi kendileri ile kendi karşıtlarından- yapılmışlardır, şeylerde birbiriyle çatışan iki güç vardır, çünkü şeyler kendi kendileriyle uyumlu değildir; kendi kendileriyle çelişki halindedir, diyoruz.

Bilgisizlik ve bilim örneğini, yani bilgi örneğini alırsak, biliyoruz ki, bunlar metafizik görüş açısından tümüyle birbirine karşı ve birbirinin karşıtı olan iki şeydir. Bilgisiz bir kişi, bilgin değildir; bilgin bir kişi ise, bilgisiz değildir.

Bununla birlikte, eğer olgulara bakarsak, bu iki şeyin böylesine katı bir karşıtlığa yer vermediğini görürüz. Görürüz ki, önce bilgisizlik egemendi,

sonra bilim geldi; burda da, [sayfa 178] bir şeyin kendi karşıtına, bilgisizliğin bilime dönüştüğünü saptıyoruz.

Bilimsiz bilgisizlik, yüzde-yüz bilgisizlik yoktur. Bir birey, ne kadar bilgisiz olursa olsun, en azından nesneleri, yiyeceğini tanımasını bilir; *hiçbir zaman mutlak bir bilgisizlik yoktur;* bilgisizlik içinde her zaman bir bilim payı vardır. Bilim, daha tohum halinde bilgisizliğin içinde vardır; öyleyse, bir şeyin karşıtının, o şeyin kendi içinde olduğunu iddia etmek doğrudur.

Şimdi de bilimi görelim. Yüzde-yüz bir bilim olabilir mi? Hayır. Her zaman bilinmeyen bir şey vardır. Lenin "Bilginin konusu tükenmez". der; bu demektir ki, her zaman öğrenilecek bir şey vardır. *Mutlak bilim yoktur.* Her bilgi, her bilim, bir bilgisizlik payı içerir.[63]

Gerçekte varolan bilim ile bilgisizliğin bir karışımı, *göreli* bir bilgisizlik ve *göreli* bir bilimdir.

Öyleyse, burada, bu örnekte saptadığımız, şeylerin kendi karşıtlarına *dönüşmeleri* değil, ama *aynı şeyde* karşıtlarının ya da *karşıtların birliğinin* varlığıdır.

Daha önce gördüğümüz örnekleri yeniden alabiliriz: Yaşam ve ölüm, gerçek olan ve yanlış olan örneklerinde, birinde ve ötekinde; her şey olduğu gibi bir karşıtların birliğinin varolduğunu, yani her şeyin aynı zamanda hem

kendi kendini, hem de karşıtını içinde taşıdığını gördük. Bunun için Engels diyecektir ki:

> "Oysa araştırmada hiç şaşmadan daima bu görüş açısından yola çıkılırsa, artık bir daha kesin çözümler ve sonsuz gerçekler istemekten kesin olarak vazgeçilir; her zaman edinilen her bilginin zorunlu olarak sınırlı olma niteliğinin ve bu bilginin, içinde kazanılmış olduğu koşullara bağımlılığının bilincinde olunur; hala geçerli olan eski metafiziğin, [sayfa 179] doğru ve yanlış, iyi ve kötü, özdeş ve değişik, zorunlu ve olumsal gibi giderilemez karşıtlıklarının zorunlu etkisinden de kaçınılabilir artık; bilinir ki bu karşıtlıkların ancak göreli bir değerleri vardır, şimdi doğru olarak tanınan şeyin gizli bir yanlış yanı da vardır ve bu, daha sonra ortaya çıkacaktır, tıpkı şimdilik yanlış tanınanın da doğru bir yanı olduğu ve bu doğru yanı yüzünden daha önce doğru sayılır olduğu gibi."[64]

Engels'in bu metni, diyalektiği ve karşıtların birliğinin gerçek anlamını nasıl anlatmak gerektiğini, bize çok iyi göstermektedir.

VI. SAKINILACAK YANLIŞLAR

Yanlış anlamalara meydan vermemek için, diyalektiğin büyük yasası çelişkiyi, çok iyi açıklamak gerekir.

Her şeyden önce, onu, mekanik bir biçimde anlamamalıdır. Her bilgide, gerçeklik *artı* yanılgı ya da doğru *artı* yanlış bulunduğunu düşünmemek gerekir.

Bu yasa, böyle uygulansaydı, her düşüncede, her kanıda bir doğru yan *artı* bir yanlış yan vardır, “yanlış olanı çıkaralım, geriye doğru olan kalır, bu da iyidir diyenlere” hak verilirdi. Bu, sözde- marksist bazı çevrelerce söylenir; bu çevreler şöyle düşünür: Marksizm, kapitalizmde ekonomik yaşamı ellerinde tutan fabrikalar, tröstler, bankalar bulunduğunu göstermekte haklıdır; marksizm, bu ekonomik yaşamın kötü gittiğini söylemekte haklıdır; ama marksizmde yanlış olan, ekleyelim ki, sınıf savaşımıdır; sınıf savaşımı teorisini bir yana bırakalım, bakın nasıl iyi bir öğretimiz olacak. Gene denir ki, toplumun incelenmesine uygulanan marksizm haklıdır, doğrudur. “Ama ne diye diyalektiği karıştırmalı buna? İşte bu yanlış yanı, diyalektiği kaldıralım, marksizmin geri kalanını doğru olarak saklayalım!” [sayfa 180]

Bunlar, karşıtların birliğinin, mekanik yorumlarıdır.

İşte başka bir örnek daha: Proudhon, bu karşıtlar teorisini öğrendikten sonra, her şeyde, bir iyi, bir de kötü yan olduğunu düşünüyordu. Bunun için, toplumda, burjuvazinin ve proletaryanın bulunduğunu belirterek, kötü olanı, yani proletaryayı kaldıralım, diyordu. Böylece, parçalı (*parcellaire*) mülkiyeti yaratacak, yani proleterlere mülk sahibi olma olanağını verecek olan krediler sistemini kurdu; artık, böylelikle, yalnız burjuvalar olacaktı ve toplum da iyi olacaktı.

Bununla birlikte, biz çok iyi biliyoruz ki, *burjuvasız* proletarya yoktur ve burjuvazi, ancak proletarya ile vardır: bunlar, birbirinden ayrılamayan iki karşıttırlar. Bu karşıtların birliği, içte olan, gerçek bir birliktir, ayrılmaz bir birliktir. Öyleyse, karşıtları ortadan kaldırmak, onları birbirinden kesip ayırmak yeterli değildir. İnsanın insan tarafından sömürüsüne dayanan bir toplumda, zorunlu olarak birbiriyle uzlaşmaz iki sınıf vardır: antikçağda, efendiler ve köleler, ortaçağda senyörler ve serfler, bugün de burjuvazi ve proletarya.

Kapitalist toplumu kaldırmak için sınıfsız toplumu kurmak için, hem burjuvaziyi, hem de proletaryayı kaldırmak gerekir - özgür insanlara, maddi bakımdan ve kafa bakımından daha gelişmiş bir toplum yaratma olanağını sağlamak ve hasımlarının ileri sürdükleri gibi "yoksullukta eşitlikçi" bir komünizm yaratmak için değil, üstün toplum biçimine doğru yolalmak için.

Demek ki, karşıtların birliğini açıkladığımız ya da onu bir örneğe, bir incelemeye uyguladığımız zaman, çok dikkat etmek zorundayız. Her yerde ve her zaman, örneğin, yadsımanın yadsınmasını bulmak ve mekanik bir

biçimde uygulamak istemekten her yerde ve her zaman karşıtların birliğini görmek istemekten kaçınmalıdır; çünkü bizim bilgilerimiz, genellikle çok sınırlıdır ve bizi çıkmaza sürükleyebilir. [sayfa ısı]

Önemli olan ilke şudur: Diyalektik ve diyalektiğin yasaları, şeylerin evrimini ve bu evrimi belirleyen güçleri, yani karşıtları bulup ortaya çıkarmak için, bizi, şeyleri incelemeye zorlar. Demek ki, şeylerin içinde saklı bulunan karşıtların birliğini incelememiz gerekir ve bu karşıtların birliği, *bir olumlama, hiçbir zaman mutlak bir olumlama değildir,* çünkü o kendi içinde bir yadsıma payını içerir, demeye gelir. İşte işin özü budur: *Şeyler, kendi öz karşıtlarını içlerinde taşıdıkları içindir ki, değişir, başka şeye dönüşürler.* Yadsıma "çözücü"dür (*dissolvant*), o olmasaydı, şeyler değişmeyeceklerdi. Ve gerçekte şeyler, dönüştüklerine göre, kendi içlerinde çözücü bir ilke taşıyor olmaları gerekir. Şeylerin değiştiğini gördüğümüze göre, böyle çözücü bir ilkenin varlığını önceden kabul edebiliriz, ama şeyin kendisini inceden inceye incelemeden bu ilkeyi bulup çıkaramayız, çünkü bu ilke, her şeyde aynı görünüme sahip değildir.

VII. DİYALEKTİĞİN PRATİK SONUÇLARI

O halde, diyalektik, pratikte, bizi şeyleri yalnızca bir tek yanıyla değil, ama her iki yanıyla dikkate almaya, yanlışsız doğruyu; bilgisiz bilimi asla düşünmemeye zorlar. Metafiziğin büyük yanılgısı, şeyleri yalnızca bir yanıyla düşünmek tekyanlı yargılamaktır. Ve biz, şeyleri, tek yanından

gördüğümüz ölçüde yanlışlar yaparız, ve çok sık yanlış yapıyorsak, bu, tekyanlı düşünüş tarzını tutmamızdandır.

İdealist felsefe, dünyanın yalnızca insanların fikirlerinde olduğunu ileri sürerse, gerçekten de, yalnızca bizim düşüncemizde bulunan şeylerin varolduğunu kabul etmek gerekir. Doğrudur bu. Ama idealizm tekyanlıdır, (sorunun) yalnız bu yanını görür. O, yalnızca, gerçekte olmayan şeyleri türeten insanı görür ve bundan, bizim fikirlerimizin dışında hiçbir şeyin varolmadığı sonucuna varır. İdealizm, insanın bu yetisini belirtmekte haklıdır, ama pratiğin ölçütünü [sayfa 182] uygulamadığından, yalnızca bunu görür.

Metafizik materyalizm de yanılır, çünkü o da, yalnızca sorunların tekyanını görür. Evreni bir mekanik gibi görür. Mekanik bilimi var mıdır? Evet! Büyük bir rol oynar mı? Evet! Şu halde metafizik materyalizm bunu söylemekte haklıdır, ama yalnız mekanik hareketi görmek, bir yanılgıdır.

Biz, doğal olarak şeylerin ve insanların yalnız bir tek yanlarını görmeye sürüklenmişizdir. Bir arkadaşımıza değer biçerken, hemen hemen her zaman onun yalnız iyi ya da kötü yanını görürüz. Birini de, ötekini de görmek gerekir, yoksa örgütler içinde kadrolar oluşturmak olanaklı olmazdı. Siyasal pratikte, tekyanlı yargılama yöntemi sekterlikle sonuçlanır. Gerici bir örgütten bir hasımla karşılaştığımızda, onun hakkında liderlerine göre karar veririz. Ama bununla birlikte, o, dertli, kırgın, saf, küçük bir memur olabilir, ve biz, onu, büyük bir faşist patron gibi düşünmemeliyiz. Bu düşünme yöntemi, patronların kendilerine de uygulanabilir; onlar bize kötü

görünüyorlarsa da, kendileri de toplum yapısının baskısı altındadırlar, *başka toplumsal koşullarda* başka türlü olabilirlerdi.

Eğer karşıtların birliğini düşünürsek, şeyleri çeşitli yönleriyle ele alırız. Öyleyse görürüz ki, bu, gerici, bir yanıyla gericidir; ama öteki yanıyla bir emekçidir ve onda bir çelişki vardır. Bu durumda, o örgüte neden katıldığı aranır ve bulunur ve gene, o örgüte neden katılmaması gerektiği araştırılır. Ve böylece, daha az sekter olan bir

biçimde değerlendirir ve tartışırız.

Öyleyse diyalektiğe uygun olarak, şeyleri, görülebilen bütün açılardan dikkate almalıyız.

Teorik sonuç olarak ve özetlemek için diyeceğiz ki: Şeyler değişirler, çünkü bir iç çelişkiyi (kendi kendilerini ve kendi karşıtlarını) içlerinde bulundururlar. Karşıtlar çatışma halindedirler ve değişmeler bu çatışmalardan doğar; böylece değişme, çatışmanın çözümüdür. [sayfa 183]

Kapitalizm de, proletarya ile burjuvazi arasındaki bu iç çelişkiyi, bu çatışmayı içinde taşır; değişme, çatışma ile açıklanır ve kapitalist toplumun sosyalist topluma dönüşmesi çatışmanın ortadan kaldırılmasıdır.

Çelişki olan her yerde değişme vardır, hareket vardır. Çelişki olumlamanın yadsınmasıdır, ve üçüncü basamak yadsımanın yadsınması elde edildiğinde, çözüm ortaya çıkar, çünkü, bu anda çelişkinin nedeni elenmiş, *aşılmıştır.*

Öyleyse denilebilir ki, bilimler yani kimya, fizik, biyoloji, vb. kendi özel değişme yasalarını inceliyorlarsa, diyalektik de daha genel değişme yasalarını inceler. Engels diyor ki:

> "Gerçekte diyalektik, doğanın, insan toplumunun ve düşüncenin genel hareket ve gelişme yasaları biliminden başka bir şey değildir."[65] [sayfa 184]

OKUMA PARÇALARI

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Onüçüncü Bölüm, Diyalektik Yadsımanın Yadsınması; Ondördüncü Bölüm, Sonuç s. 204-223.

V. İ. Lenin, “Karl Marx” -Diyalektik-. (Bkz: *Marx-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, Ankara 1990, s. 21-24.)

BEŞİNCİ BÖLÜM DÖRDÜNCÜ YASA: NİCELİĞİN NİTELİĞE DÖNÜŞMESİ YA DA

SIÇRAMALI İLERLEME YASASI

I. Reformlar mı, devrim mi?

1. Siyasal kanıtlama.

2. Tarihsel kanıtlama.

3. Bilimsel kanıtlama.

II. Tarihsel materyalizm.

1. Tarihi nasıl açıklamak gerekir?

2. Tarih insanların eseridir.

DİYALEKTİĞİN tarihe uygulanması sorununu ele almadan önce, diyalektiğin son bir yasasını incelememiz gerekiyor.

Bu inceleme, bize, yadsımanın yadsınmasının ne olduğunu ve karşıtların birliğinin ne olduğunu daha önce gördüğümüz için, kolay gelecektir.

Her zamanki gibi, gene örneklerle başlayalım.

I. REFORMLAR MI, DEVRİM Mİ?

Toplumdan sözedilirken şöyle denir: reformlar mı yapmalı, yoksa devrim mi? Kapitalist toplumu, sosyalist [sayfa 185] topluma dönüştürmek için, bu amaca, birbirini izleyen reformlarla mı, yoksa ani bir dönüşümle, yani devrimle mi ulaşmak gerekeceği konusunda tartışılır.

Bu sorun karşısında, daha önce öğrendiklerimizi anımsayalım. Her dönüşüm, birbirine karşı güçlerin savaşımıdır. Eğer bir şey gelişiyorsa, bu, her şey bir karşıtlar birliği olduğuna göre, kendi içinde kendi karşıtını taşımasındandır. Karşıtların savaşımı ve bir şeyin başka bir şeye dönüşmesi saptanılır. *Peki bu dönüşüm nasıl olur?* Burada, yeni bir sorun ortaya çıkar. Düşünülebilinir ki, bu dönüşüm, azar azar, bir dizi küçük dönüşümlerle gerçekleşir: yeşil elma, ilerleyen bir dizi küçük değişikliklerle olgun elma haline dönüşür.

Pek çok kişi, bunun gibi, toplumun yavaş yavaş dönüştüğünü, bir dizi böyle küçük dönüşümlerin sonucu olarak kapitalist toplumun, sosyalist topluma dönüşeceğini düşünür. Bu küçük dönüşümler, reformlardır ve bunların tümü, bu derece derece gerçekleşen küçük değişimlerin toplamı, bize, yeni bir toplum verecektir.

Bu teoriye, *reformculuk* denir. Bu teorilerden yana olanlara da, reformlar istedikleri için değil, reformların *yeterli olduğunu* ve bu

reformların birikerek yavaş yavaş *belli olmadan* toplumu dönüştüreceğini düşündükleri için, reformcu adı verilir.

Bu teorinin, ne derece doğru olduğunu araştıralım:

1. *Siyasal kanıtlama.* Olaylara, yani başka ülkelerde yapılanlara bakarsak, bu sistemin, denendiği yerlerde başarılı olmadığını görürüz. Kapitalist toplumun dönüşümü bir tek ülkede başarılmıştır: SSCB'de; ve görüyoruz ki, bu, orada da, bir dizi reformlarla değil, devrimle olmuştur.

2. *Tarihsel kanıtlama.* Genel bir biçimde şeylerin, küçük değişikliklerle, reformlarla dönüştükleri doğru mudur?

Gene olaylara bakalım. Tarihsel değişmeleri incelersek, [sayfa 186] bunların *belirsizce* oluşmadığını ve sürekli olmadığını görürüz. Bir an gelir, değişme, *küçük* değişiklikler yerine, ani bir sıçrayışla yapılır.

Toplumlar tarihinde kaydettiğimiz çarpıcı olaylar, ani değişiklikler, devrimlerdir.

Diyalektiği bilmeyenler bile, zamanımızda, tarihte zorlu değişmelerin meydana gelmiş olduğunu bilirler; bununla birlikte, 17. yüzyıla kadar, "doğanın sıçramalar yapmadığı", atlamalar yapmadığı sanılıyordu; değişmelerin sürekliliği içindeki ani değişiklikleri görmek istemiyorlardı. Ama bilim işin içine karıştı ve olgular gösterdi ki, değişmeler ani olmaktadır. 1789 Devrimi, insanların gözlerini daha iyi açtı; bu devrimin kendisi, geçmişle ansızın kopmanın apaçık bir örneğiydi. Ve bundan sonra,

tarihin bütün kesin belirleyici aşamalarının, önemli, sert, ani altüst oluşlar olduğunun farkına varıldı. Örneğin: şu ve bu devlet arasındakiler ne kadar dostça olursa olsun, giderek soğuyor, gerginleşiyor, iyice kötüleşiyor, bir düşmanlık niteliği kazanıyordu ve olayların sürekliliğinde ani kopuş, yani savaş geliyordu. Ya da Almanya'da 1914-1918 Savaşından sonra, faşizm derece derece yükseldi, sonra bir gün Hitler iktidarı aldı: Almanya yeni bir tarihsel aşamaya girdi.

Bugün, bu ani değişiklikleri yadsımayanlar, ileri sürerler ki, *bunlar raslantılardır;* bir raslantı, olan ve olmayabilir olan bir şeydir.

Toplumların tarihindeki devrimler işte böyle açıklanır. "Onlar birer raslantıdır".

Örneğin Fransa tarihiyle ilgili olarak, Fransız Devriminin meydana gelişi, XVI. Louis'nin zihniyetiyle ve zayıf, yumuşak bir adam olmasıyla açıklanır; "güçlü bir adam olsaydı, bu devrim olmayacaktı" denir: Hatta, eğer, Varennes'deki yemeği o kadar uzun sürmeseydi onu tutuklayamayacaklardı ve tarihin akışı değişmiş olacaktı, diye yazılır. Demek ki, Fransız devrimi bir raslantıdır, denir. [sayfa 187]

Diyalektik; tersine, devrimlerin *zorunluluğunu* kabul eder. Elbette ki, sürekli değişmeler vardır, ama bunlar, birikerek, sonunda ani değişiklikler meydana getirmeye başlarlar.

3. *Bilimsel kanıtlama.* Su örneğini alalım. Sıfır dereceden başlayalım ve suyun ısısını, 1, 2, 3 derecelerden 98 dereceye kadar yükseltelim: değişme süreklidir. Ama bu böyle sonsuzcasına sürebilir mi? Daha çıkalım, 99 dereceye gelelim; ama 100 dereceye geldik mi ani bir değişme göreceğiz: su, buhar haline *dönüşür.*

Eğer ters yönde, 99 dereceden 0 dereceye doğru inersek, gene sürekli bir değişme olacak, ama bu yönde de sonsuzcasına inemeyiz, çünkü 0 derecede su, buz haline dönüşür.

1 dereceden 99 dereceye kadar su, daima su olarak kalır, yalnızca ısısı değişir. Bu, *nicel değişiklik* denilen değişmedir ve "ne kadar?" sorusuna, yani suda "ne kadar ısı var?" sorusuna karşılık verir. Ama su, buz ya da su buharı haline dönüştüğü zaman, burada, bir *nitel değişiklik* vardır, bir nitelik değişmesi olmuştur. O, artık

su değildir, buz ya da buhar olmuştur.

Bir şeyin yapısı değişmediği zaman, nicel bir değişiklik vardır (su örneğinde ısının bir derece değişmesi, bir yapı değişmesi olmadığı gibi). Ama şey, yapısını değiştirirse, yani şey *başka bir şey* olursa, buradaki değişme nitel değişikliktir.

Öyleyse görüyoruz ki, şeylerin evrimi sonsuzcasına nicel olamaz; şeyler dönüşürken, sonunda, nitel bir değişikliğe uğrarlar: *Nicelik, nitelik*

haline dönüşür. Bu, genel bir yasadır. Ama, gene her zaman olduğu gibi, yalnızca bu soyut formülle yetinmemek gerekir.

Engels, *Anti-Dühring'in* “Diyalektik, Nicelik ve Nitelik” bölümünde, doğa bilimlerinde olduğu gibi, her şeyde, “nicel değişmenin bazı noktalarında, birdenbire nitel bir dönüşümün [sayfa 188] oluştuğu”[66] yasasının şaşmazlığının, doğruluğunun gerçeklendiğini bize anlatacak pek çok örnek verir.

İşte *Fransız Ansiklopedisinin* VII. cildinde H. Wallon'un (Engels'i kaynak göstererek) verdiği yeni bir örnek: Sinirsel enerji bir çocukta birikerek gülmeye yolaçar; ama eğer gülme büyümeye devam ederse, gözyaşı krizine dönüşür; böylece çocuklar coşarlar, aşırı uyarılmış bir duruma gelirler, fazla gülerler ve sonunda ağlamaya başlarlar.

Son olarak, iyi bilinen bir örneği, herhangi bir seçim için adaylığını koyan bir adam örneğini vereceğiz. Eğer salt çoğunluğu elde etmek için 4.500 oy gerekli ise, aday 4.499 oyla seçilmemiş olur; bir adaydı, bir aday olarak kalır. Bir oy daha aldığında, bu nicel değişiklik, nitel bir değişmeyi belirler; çünkü adayken, seçilmiş olur.

Bu yasa, reformlar mı, devrim mi sorusunun çözümünü getirir bize. Reformcu şöyle der: “Ancak raslantılar sonucu olabilir şeyler istiyorsunuz, ütopyacısınız siz.” Olmayacak şeyleri düşleyenlerin kimler olduğunu, bu yasa, bize, çok iyi gösteriyor. Doğa olaylarının ve bilimin incelenmesi bize gösterir ki, değişmeler sonsuzcasına sürekli değildir, ama belirli bir anda,

değişme, ani olur. Bunu, biz keyfimize bağlı olarak ileri sürmüyoruz; bunu, bilim, doğa, gerçek ortaya çıkarıyor. Bu ani değişiklikte, bizim nasıl bir rol oynadığımız sorulabilir.

Diyalektiği tarihe uygulayarak, bu soruyu yanıtlayacak ve bu sorunu geliştireceğiz. İşte diyalektik materyalizmin çok ünlü bir bölümüne, tarihsel materyalizme gelmiş bulunuyoruz.

II. TARİHSEL MATERYALİZM

Tarihsel materyalizm nedir? Diyalektiğin ne olduğu bilindiğine göre, tarihsel materyalizm, kısaca, bu diyalektik [sayfa 189] yöntemin insan toplumlarının tarihine uygulanmasıdır, diyebiliriz.

Bunu iyi anlamak için, tarihin ne olduğunu belirtmek gerekir. Tarih diyen, değişme ve toplumda değişme der. Toplumun bir tarihi vardır ve o, bu tarih boyunca, sürekli olarak değişir; biz, bu akış içinde büyük olayların ortaya çıktığını görüyoruz. O zaman şöyle bir durum ortaya çıkar: mademki, tarihte, toplumlar değişiyor, bu değişiklikler nasıl açıklanır?

1. *Tarih nasıl açıklanır?*

İnsan kendi kendine şöyle sorar: "Savaşların yeniden ortaya çıkmasının nedeni ne olabilir? İnsanlar, barış içinde yaşayabilmeliydiler!"

Bu sorulara materyalistçe yanıtlar vereceğiz.

Savaş, bir kardinalin açıklamasına göre tanrının bir cezasıdır; bu, idealistçe bir yanıttır, çünkü olayları, tanrı ile açıklamaktadır; bu, tarihi, ruh yoluyla açıklamak demektir. Buna göre, tarihi yaratan ve yapan ruhtur.

Tanrısal iradeden sözetmek de, gene idealistçe bir yanıttır. Hitler de, *Mein* Kamp/Tnda, tarih, tanrısal iradenin eseridir diyor bize, ve doğum yerini Avusturya sınırına koyduğu için bu iradeye teşekkür ediyor.

Tanrıyı ya da tanrısal iradeyi, tarihin sorumlusu olarak göstermek, kolay bir teoridir: İnsanlar hiçbir şey yapamazlar ve dolayısıyla, savaş karşısında elimizden hiçbir şey gelmez, buna razı olmak gerekir!

Bilimsel açıdan, böyle bir teoriyi savunabilir miyiz? Bu teorinin tanıtını, olgularda bulabilir miyiz? Hayır.

Materyalist, bu tartışmada, ilkin, tarihin, tanrının eseri olmadığını, ama insanların eseri olduğunu olumlar. Öyleyse, insanlar, tarih üzerinde etkili olabilirler ve savaşı önleyebilirler. [sayfa 190]

"İnsanlar, her biri bilinçli olarak istedikleri kendi amaçlarını izleyerek, bu tarih nasıl bir biçim alırsa alsın, kendi tarihlerini yaparlar, ve işte bu başka başka doğrultularda etki yapan sayısız iradenin ve bunların dış dünya üzerindeki çeşitli yankılarının bileşkesi, tarihi oluşturur. Öyleyse burada da önemli olan sayısız bireyin ne istediğidir. İrade, tutku ile ya da düşünme ile belirlenir. Ama, kendileri de doğrudan tutkuyu ya da düşünmeyi belirleyen araçlar çok değişik niteliktedir. ... Öte yandan, ... etkin insanların beyinlerinde hangi tarihsel nedenlerin bu güdülere dönüştüğünü kendi kendine sorabilir insan."[67] Engels'in bu metni, bize, insanların, kendi iradelerine göre davrandıklarını, ama bu iradelerin hep

aynı yönde olmadığını söylüyor. Öyleyse insanların eylemlerini *belirleyen*, bunları yapan nedir? Onların iradeleri, niçin aynı yönde olmuyor?

Bazı idealistler, tarihi, insanların eylemleri yapar ve bu eylem onların iradesinin sonucudur demeye razı olacaklardır: bu, işi, eylemi belirleyen iradedir, bizim irademizi belirleyen ise düşüncelerimiz ya da duygularımızdır. Bunun arkasında şu süreci buluyoruz: fikir- irade-eylem, ve işi, eylemi *açıklamak* için, belirleyici neden olan fikri araştırmak üzere ters bir yön izleyeceğiz.

Burada hemen belirtelim ki, büyük adamların ve öğretilerin etkisi yadsınamaz, ama bunu açıklamaya gerek vardır. Bunu açıklayan, fikir-irade-eylem süreci değildir. Bunun gibi, bazıları, 18. yüzyılda, Diderot ve ansiklopedicilerin, halk içinde, insan hakları teorisini yayarak, bu fikirlerle insanların iradesini ayarttıklarını ve onları kazandıklarını, bu insanların da sonuç olarak, devrimi yaptıklarını ileri sürerler; [sayfa 191] aynı şekilde, SSCB'de de, Lenin'in fikirleri yayılmıştı, insanlar bu fikirlere uygun olarak davrandılar, eylemde bulundular, derler. Bundan, devrimci fikirler olmasaydı, devrim de olmazdı sonucu çıkar. Bu görüş, tarihin devindirici gücü büyük önderlerin fikirleridir, tarihi büyük önderler yapar diyen görüştür. *Action Française'in* formülünü bilirsiniz: "Fransa'yı 40 kral yaptı"; öte yandan, kralların pek fazla "fikir"leri olmadığı da eklenebilirdi.

Bu soru hakkında, materyalist bakış açısı nedir?

18. yüzyıl materyalizmi ile çağdaş materyalizm arasında birçok ortak noktalar bulunduğunu, ama eski materyalizmin idealist bir tarih teorisi olduğunu görmüştük.

İster açıkça idealist olsun, ister tutarsız bir materyalizmin arkasına gizlenerek idealist olsun, şimdi gördüğümüz ve tarihi açıklama havasındaki idealist teori, hiçbir şeyi açıklamaz. Çünkü, *eyleme iten nedir?*

> "Eski materyalizm" diyor Engels "her şeyi eylemin güdülerine göre yargılar, tarihsel bir etki oluşturan insanları soylu olan ve soylu-olmayan ruhlar olarak ayırır, ve sonra da düzenli olarak soyluların hep aldandıklarını, soylu olmayanların da galip geldiklerini saptar, eski materyalizme göre tarihin incelenmesinden hiçbir ders alınamayacağı düşüncesi de bundan ileri gelir, ve bize göre ise, tarih alanında; eski materyalizm kendi kendisiyle uyumlu değildir, çünkü devindirici güçlerin ardında ne olduğunu, devindirici güçlerin kendi devindiricilerinin de neler olduklarını inceleyeceğine, tarihte etkin ülküsel (*ideales*) devindirici güçleri son nedenler olarak alır."[68]

İrade, fikirler, ileri sürülür. Ama niçin 18. yüzyılın filozofları, *açıkça* bu fikirdeydiler? Eğer marksizmi ortaya koymaya çalışsalardı, onları kimse dinlemezdi, çünkü o çağda, insanlar, bunu kavrayamazdı. Yalnız fikirlerin verilmesi yetmiyor, [sayfa 192] bunların kavranılması da gerekir; öyleyse fikirleri kabul edecek ve ayrıca onlara biçim verecek *belirli çağlar* vardır.

Daima söylüyoruz ki, fikirlerin büyük bir önemi vardır, ama onların nereden geldiğini görebilmeliyiz.

Şu halde, bu fikirleri veren nedenlerin neler olduğunu, son tahlilde, tarihin devindirici güçlerinin neler olduğunu araştırmalıyız.

[sayfa 193]

OKUMA PARÇALARI

Friedrich Engels, *Anti-Dühring,* Onikinci Bölüm, “Diyalektik, Nicelik ve Nitelik”, s. 191-203.

V. İ. Lenin, “Diyalektik Sorunu Üzerine”, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm,* s. 412-418.

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Dördüncü Bölüm, “Diyalektik Materyalizm”, s. 40 vd..

YOKLAMA SORULARI

BİRİNCİ BOLÜM

1. Metafizik yöntem nereden gelir?

2. Diyalektik yöntem nereden gelir?

3. Metafizik materyalizm niçin ve nasıl diyalektik materyalizme dönüştü?

4. Hegel ile Marx arasındaki felsefe bakımından ilişkiler nelerdir?

İKİNCİ BOLÜM

1. Mekanik değişme nedir?

2. Diyalektik, değişmeyi nasıl anlar?

ÜÇÜNCÜ BOLÜM

1. Diyalektik, değişmeyi nasıl anlar? (Birinci dersin yanıtını, bu dersin yanıtı ile karşılaştırınız.)

2. Tarihsel gelişme nedir?

3. Şeyler niçin ve nasıl başka bir şeye dönüşürler?

DORDÜNCÜ BOLÜM

Diyalektiği nasıl anlamamalıyız?

BEŞİNCİ BOLÜM

1. Diyalektik nedir?

2. Diyalektiğin yasaları nelerdir?

BEŞİNCİ KISIM **TARİHSEL MATERYALİZM**

Georges Politzer Felsefenin Başlangıç İlkeleri

BİRİNCİ BÖLÜM TARİHİN DEVİNDİRİCİ GÜÇLERİ

I. Sakınılması gereken yanlış bir düşünce.

II. "Toplumsal varlık" ve bilinç.

III. İdealist teoriler.

IV. "Toplumsal varlık" ve yaşam koşulları.

V. Sınıf savaşımları; tarihin devindiricisi.

FİKİRLERİMİZ nereden gelir sorusuyla birlikte, araştırmalarımızı da daha ilerilere götürmek gerekir. 18. yüzyıl materyalistleri gibi, “karaciğerin safrayı salgıladığı gibi beynin de düşünceyi salgıladığını düşünürsek, bu soruya da, doğanın ruhu yarattığı, dolayısıyla fikirlerimizin doğanın ürünleri olduğu, beynin ürünleri olduğu yanıtını veririz.

Öyleyse şöyle denecektir: *Tarihi*, kendi iradeleri tarafından itilen insanların *eylemi* yapar; iradeleri ise o insanların fikirlerinin ifadesidir, fikirlerin kendileri ise insanların beyninden gelir. Ama

dikkat! [sayfa 197]

I. SAKINILMASI GEREKEN YANLIŞ BİR DÜŞÜNCE

Biz, Büyük Devrimi, filozofların beyinlerinde doğmuş fikirlerin uygulanmasının bir sonucudur diye açıklarsak, bu, sınırlı, yetersiz bir açıklama ve materyalizmin kötü bir uygulaması olur.

Çünkü görülmesi gereken şudur: bu çağın düşünürlerince ortaya atılan bu fikirleri yığınlar niçin benimsedi? Diderot, bu fikirleri kavramakta, niçin tek başına değildi? Ve niçin 16. yüzyıldan beri beyinlerin büyük bir çoğunluğu hep aynı fikirleri yoğuruyordu?

Acaba, bu beyinler, birdenbire, aynı ağırlığa ve aynı kıvrıntılara mı sahip oldular? Hayır. Fikirlerde değişmeler var, ama kafatası içinde bir değişme olmamış.

Fikirlerin böyle beyinle açıklanması, materyalist bir açıklama olarak *görünür.* Ama Diderot'nun beyninden sözetmek, gerçekte Diderot'nun beyninden, *fikirlerinden* sözetmektir ve o halde bozulmuş, yanıltılmış materyalist bir teoridir; bu teoride, fikirlerle birlikte, idealist eğilimin de doğmakta olduğunu görüyoruz.

Daha önceki tarih-eylem-irade-fikirler zincirine dönelim. Fikirlerin bir anlamı, bir içeriği vardır: İşçi sınıfı, örneğin, kapitalizmin devrilmesi için savaşım verir. Bu, savaşım halindeki işçiler tarafından düşünülür. Kuşkusuz, onlar bir beyinleri olduğu için düşünürler ve buna göre beyin, düşünmek için *zorunlu bir koşuldur; ama yeterli* koşul değildir. Beyin, fikirlere sahip olmanın maddi olgusunu açıklar, ama neden şu fikirlere değil de, daha çok bu fikirlere sahip olunduğunu açıklamaz.

> "İnsanları harekete geçiren ne varsa, hepsi zorunlu olarak onların beyninden geçer, ama bunun beyinde alacağı biçim, koşullara çok bağlıdır."[69] [sayfa 198]

Öyleyse fikirlerimizin içeriğini, yani örneğin kapitalizmi devirme fikrinin bizde oluşmasını nasıl açıklayabiliriz?

II. “TOPLUMSAL VARLIK” VE BİLİNÇ

Biliyoruz ki, fikirlerimiz, şeylerin yansılarıdır; fikirlerimizin taşıdıkları amaçlar da şeylerin yansılarıdır, ama hangi şeylerin?

Bu soruyu yanıtlamak için, insanların *nerede* yaşadıklarına, onların fikirlerinin *nerede* ortaya çıktığına bakmak gerekir. Şimdi saptıyoruz ki, insanlar, kapitalist bir toplumda yaşıyorlar ve onların fikirleri bu toplum içinde ortaya çıkıyor ve bu fikirler, bu insanlara, bu toplumdan geliyor.

> “İnsanların varlığını belirleyen, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır.”[70]

Bu tanımlamada, Marx’ın, “insanların varlığı” dediği şey, biziz, biz olduğumuz şeydir; “bilinç” ise, bizim düşündüğümüz, istediğimiz şeydir.

Genellikle, içime işlemiş derin bir ülkü uğruna savaşım veriyorum, denir ve bundan bizim varlığımızı belirleyen şeyin, bizim *bilincimiz* olduğu sonucu çıkarılır; biz, bir şey yapıyoruz, çünkü öyle düşünüyoruz ve öyle istiyoruz.

Böyle söylemek büyük bir yanlıştır, çünkü gerçekte bizim *bilincimizi belirleyen toplumsal varlığımızdır.*

Proleter olan bir "varlık" proleterce *düşünür* ve burjuva olan bir "varlık", burjuvaca *düşünür* (neden her zaman böyle olmadığını daha ilerde göreceğiz). Ama, genel biçimiyle "bir sarayda başka türlü düşünülür, bir kulübede başka türlü".[71]

HI. İDEALİST TEORİLER

İdealistler derler ki, bir proleter, proleter gibi düşündüğü [sayfa 199] için proleterdir ya da bir burjuva, burjuva gibi düşündüğü için burjuvadır.

Biz de, tersine, deriz ki, eğer onlar bir proleter ya da bir burjuva gibi düşünüyorlarsa, bu, bir proleter ya da bir burjuva *olmamalarındandır*. Bir proleter, proleter *olduğu* için proletarya sınıfının bilincine sahiptir.

Burada iyice dikkat etmemiz gereken bir şey, idealist teorinin pratik bir sonucu olduğudur. Deniliyor ki, burjuva olunuyorsa, bu, burjuva gibi düşünüldüğündendir; öyleyse, artık burjuva olmamak için, sözkonusu olan düşünüş biçimini değiştirmek yeterlidir, ve burjuva sömürüsünü durdurmak için de patronları ikna etmeye çalışmak yeterlidir. Bu da hıristiyan sosyalistler tarafından savunulan bir teoridir; aynı zamanda, bu ütopyacı sosyalizmin kurucularının da teorisi olmuştur.

Ama bu, aynı zamanda, kapitalizme karşı, onu ortadan kaldırmak için değil, ama daha “akla-yatkın” olmasını sağlamak için savaşım veren faşistlerin de teorisidir. Bunlar patronların, işçileri sömürdüklerini anladıkları zaman, artık sömürmeyeceklerini söylerler. İşte baştan sona idealist ve tehlikeli bir teori.

IV. “TOPLUMSAL VARLIK” VE YAŞAM KOŞULLARI

Marx, bize, “toplumsal varlık”tan sözeder. “Toplumsal varlık” ile ne demek istemektedir?

“Toplumsal varlık”, insanların içinde yaşadıkları toplumun maddi yaşam koşulları tarafından belirlenir.

İnsanların maddi yaşam koşullarını belirleyen, onların bilinçleri değildir; bu maddi koşullar, onların bilinçlerini belirler.

Maddi yaşam koşulları denen şey nedir? Toplumda zenginler vardır, yoksullar vardır ve onların düşünüş biçimleri ayrı ayrıdır; onların aynı bir konu üzerindeki fikirleri değişiktir. [sayfa 200] Bir yoksul, bir işsiz için, otobüse binmek bir lükstür; ama kendi özel arabası olan bir zengin için, bir aşağılanmadır.

Yoksulun otobüs konusundaki fikirleri, acaba yoksul olduğu için mi vardır, yoksa bu fikirlere, otobüse bindiği için mi sahiptir? Yoksul olduğu için. Yoksul olmak, burada; onun yaşam koşuludur.

Öyleyse, insanların yaşam koşullarını açıklayabilmek için, niçin zenginler vardır, niçin yoksullar vardır, ona bakmak gerekir.

Üretimin ekonomik sürecinde, benzer yer tutan (yani bugünkü kapitalist düzende üretim araçlarına sahip olan ya da tersine, üretim araçları üzerinde çalışıp da ona sahip olmayan) bir insanlar grubu, belirli bir ölçüde

aynı maddi yaşam koşullarına sahip olan bir insanlar grubu, bir sınıf oluşturur; ama bir sınıf kavramı, sınıf düşüncesi, zenginlik ya da yoksulluk kavramına indirgenemez. Bir proleter, bir burjuvadan daha fazla kazanabilir; ama bu yüzden daha az proleter değildir, çünkü o, bir patrona bağlıdır ve çünkü onun ne yaşamı *güven altına alınmıştır,* ne de o *bağımsızdır.* Varlığın koşulları, yalnızca kazanılan para ile oluşmaz, *toplumsal görev* ile oluşur, ve o zaman şu zincirlemeyi elde ediyoruz:

İnsanlar *fikirlerinin* ifadesi olan *iradeleri* doğrultusunda, *eylemleri* ile *tarihlerini yaparlar.* Fikirleri ise, insanların içinde bulundukları maddi yaşam koşullarından, yani onların bir sınıfın mensubu olmalarından gelir.

V. SINIF SAVAŞIMLARI, TARİHİN DEVİNDİRİCİSİ

İnsanlar bir şey yaparlar, çünkü bazı fikirleri vardır. Onlar, bu fikirlerini, maddi yaşam koşullarına borçludurlar, çünkü onlar, bu ya da diğer sınıftandırlar. Bu demek değildir ki, [kapitalist] toplumda, yalnızca iki sınıf vardır; [sayfa 201] birçok sınıf vardır. Başlıca iki sınıf savaşım halindedir: burjuvazi ve proletarya.

Demek ki, fikirlerin arkasında sınıflar bulunur.

Toplum, birbirlerine karşı savaşım veren sınıflara bölünmüştür. Böylece, eğer insanların fikirleri incelenirse, bu fikirlerin de çatışma

halinde oldukları ve bu fikirlerin arkasında, birbirleriyle çatışma halinde olan sınıfların bulunduğu görülür.

Şu halde, tarihin devindirici güçleri; yani *tarihi açıklayan şey, sınıf savaşımlarıdır.*

Eğer sürekli bütçe açığını örnek olarak alırsak, görürüz ki, iki çözüm vardır: biri, mali ortodoksluk (geleneksel ilkelere uygunluk), yani yeni tasarruflara, yeni istikrazlara, yeni vergilere vb. devam ederek açığı kapamak; öteki çözüm ise, bu açığı zenginlere ödettirmektir.

Bu fikirler çevresinde siyasal bir savaşım olduğunu görürüz ve genellikle, bu konuda, bir anlaşma sağlanamamasına "üzülünür"; ama marksistler, bu siyasal savaşımın ardında yatan gerçeği anlamak isterler ve araştırırlar; araştırınca da, toplumsal savaşımı, yani sınıf savaşımını bulurlar. Birinci çözümden yana olanlar (kapitalistler) ile zenginlere ödettirmeden yana olanlar (orta sınıflar ve proletarya) arasındaki savaşım olduğunu görürler.

> "Öyleyse, *diyecektir Engels,* hiç değilse modern tarihte, bütün siyasal savaşımların sınıf savaşımları oldukları ve sınıfların bütün kurtuluş savaşımlarının, zorunlu olan siyasal biçimlerine karşın -çünkü her sınıf savaşımı bir siyasal savaşımdır- son tahlilde *ekonomik* kurtuluş sorunu çevresinde döndükleri tanıtlanmıştır."[72]

Böylece, tarihi açıklamak için, daha önce öğrendiğimiz zincire eklenecek bir halkamız daha oluyor: [sayfa 202] *eylem, irade, fikirler,* fikirlerin arkasında *sınıflar,* sınıfların arkasında da *ekonomi. Demek ki, tarihi açıklayan gerçekten sınıf savaşımlarıdır, ama sınıflan belirleyen ekonomidir*.

Bir tarih olayını açıklamak istediğimiz zaman, savaşım veren fikirler nelerdir, onları incelemek, fikirlerin gerisinde sınıfları araştırmak ve son olarak da sınıfların temel özelliklerini belirleyen ekonomik tarzı belirtmek zorundayız.

Şimdi gene, sınıfların ve ekonomik tarzın nereden geldiği sorulabilir (diyalektikçiler ardarda bütün bu soruları sormaktan korkmazlar, çünkü her şeyin kaynağını bulmak gerektiğini bilirler). Bu, bundan sonraki bölümde ayrıntılı olarak öğreneceğimiz konudur, ama şimdiden diyebiliriz ki:

Sınıfların *nereden* geldiklerini bilmek için, toplumun tarihini incelemek gerekir, o zaman bugün karşılaştığımız sınıfların, daima aynı sınıflar olmadığı görülecektir. Eski Yunan'da, köleler ve efendileri; ortaçağda, serfler ve senyörler (feodal beyler); sonra da, (bu sıralamada basitleştirildiği üzere) burjuvazi ve proletarya.

Bu tabloda saptıyoruz ki, sınıflar değişiyorlar ve nedenini araştırdığımız zaman, görüyoruz ki, *ekonomik koşullar* değiştiği için sınıflar da değişmişlerdir (ekonomik koşullar şunlardır: üretimin, dolaşımın,

üleşimin ve zenginlikleri tüketimin yapısı ve, geri kalan her şeyin son koşulu olarak, üretim *biçimi*, teknik).

İşte gene Engels'ten bir parça:

> "Burjuvazi ve proletarya, her ikisi de, ekonomik koşulların, daha doğrusu üretim tarzının dönüşümü sonucu oluşmuşlardı. Bu dönüşüm, ilkin lonca tezgahından manüfaktüre, manüfaktürden de makineler kullanan, su buharı ile işleyen ve bu iki sınıfı geliştirmiş olan geniş-ölçekli sanayiye geçiştir."[72] [73]

Demek ki, son tahlilde, tarihin devindirici güçlerini, bize aşağıdaki zincirleme vermektedir: [sayfa 203]

a) Tarih, insanların eseridir.

b) Tarihi yapan eylem, insanların *iradesiyle* belirlenir.

c) Bu irade, onların *fikirlerinin* ifadesidir.

d) Bu fikirler, insanların içinde yaşadıkları *toplumsal koşulların* yansısıdır.

e) *Sınıfları* ve onların savaşımını belirleyen, bu toplumsal koşullardır.

f) Sınıfların kendileri, *ekonomik koşullar* tarafından belirlenirler.

Bu zincirlemenin hangi biçimler altında ve hangi koşullarda akıp geçtiğini açıklıkla belirtmek için diyoruz ki:

1. Fikirler, yaşamda *siyasal* planda açığa çıkarılırlar.

2. Fikir savaşımlarının arkasındaki *sınıf savaşımları toplumsal planda* açığa çıkarılırlar.

3. *Ekonomik koşullar* (tekniğin durumu ile belirlenmiş bulunan) *ekonomik planda* ifadelerini bulurlar. [sayfa 204]

OKUMA PARÇALARI

Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz". Marx-Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*.

İKİNCİ BÖLÜM SINIFLAR NEREDEN GELİR? EKONOMİK KOŞULLAR NEREDEN GELİR?

I. Birinci işbölümü.

II. Toplumun sınıflara ilk bölünüşü.

III. İkinci büyük işbölümü.

IV. Toplumun sınıflara ikinci bölünüşü.

V. Ekonomik koşulları belirleyen şey.

VI. Üretim tarzları.

VII. Uyarılar.

GÖRDÜK Kİ, tarihin devindirici güçleri, son tahlilde, *ekonomik koşulların* belirledikleri *sınıflar ve sınıfların savaşımlarıdır.*

Bu zincirleme sırası şöyleydi: İnsanların kafalarında, kendilerini bir şey yapmaya iten fikirler vardır. Bu fikirler, insanların içinde yaşadıkları maddi yaşam koşullarından doğmaktadır. Bu maddi yaşam koşullarını insanların toplum içindeki yerleri, yani ait oldukları sınıf belirler ve sınıflar ise, toplumun içinde geliştiği ekonomik koşullar tarafından belirlenir. [sayfa 205]

Ama bu durumda, ekonomik koşulları ve bu koşulların yarattıkları sınıfları belirleyen nedir, onu görmemiz gerekir. Şimdi bunu inceleyeceğiz.

I. BİRİNCİ BÜYÜK İŞBÖLÜMÜ

Toplumun evrimi incelenirken ve geçmişteki olaylar ele alınırken, ilkin, toplumun her zaman sınıflara bölünmüş olmadığı görülür. Diyalektik, her şeyin kökenini araştırmamızı ister; biz de, çok uzak bir geçmişte, sınıfların bulunmadığını görüyoruz. Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni'nde* şöyle der:

> "Toplumun geçmiş bütün aşamalarında, üretim, her şeyden önce, ortaklaşa bir üretimdi; tıpkı tüketimin de, azçok geniş komünist topluluklar içinde, ürünlerin doğrudan doğruya üleşimiyle yapılmış olduğu gibi."[73]

Bütün insanlar üretime katılırlar; bireysel iş aletleri özel mülkiyettir, ama ortaklaşa kullanılanlar ortaklığa (*communaute*) aittir. Bu alt aşamada, işbölümü; yalnızca cinsler arasında vardır. Erkekler avlanır, balık tutar vb., kadınlar ise eve bakar. Kişiye özgü ya da "özel" çıkarlar yoktur.

Ama insanlar bu dönemde durup kalmadılar ve insanların yaşamında ilk değişme, toplumdaki işbölümü olacaktır.

> "İşbölümü, yavaş yavaş, bu üretim süreci içine sızar."[74]

Bu ilk olguda, insanlar "önce hayvanları evcilleştirdiler, daha sonra, esas çalışma kolları olan hayvan yetiştirme ve hayvan sürülerinin

korunmasına geçtiler. Çoban aşiretler, kendilerini öteki barbarlardan ayırdılar: *birinci büyük toplumsal işbölümü*”.[75]

Demek ki, ilk üretim tarzı olarak avlanmayı ve balık [sayfa 206] avını; ikinci üretim tarzı olarak ise, çoban kabilelerin doğuşuna yolaçan hayvan yetiştiriciliğini görüyoruz.

İşte toplumun ilk kez sınıflara bölünüşünün temelinde yatan, bu birinci işbölümüdür.

II. TOPLUMUN SINIFLARA İLK BÖLÜNÜŞÜ

> “Bütün çalışma kollarındaki -hayvancılık, tarım, ev sanayii üretim artışı, insan emek-gücüne, kendisine gerekenden daha çoğunu üretmek yeteneğini kazandırdı. Bu, [74] [75] [76] aynı zamanda, her gens, ev topluluğu ya da karı-koca ailesi üyesine düşen günlük iş tutarını artırdı. Yeni emek- güçlerine başvurmak gerekli duruma geldi. Savaş bunları sağladı: savaş tutsakları köle haline getirildiler. Birinci büyük toplumsal işbölümü, emek üretkenliğini, dolayısıyla servetleri artırıp üretim alanını genişleterek, o günkü tarihsel koşullar içinde, zorunlu olarak köleliği getirdi. Birinci büyük toplumsal işbölümünden, toplumun iki sınıf: efendiler ve köleler, sömürenler ve sömürülenler biçimindeki ilk büyük bölünüşü doğdu.”[77]

“Şimdi uygarlığın eşiğine gelmiş bulunuyoruz. ... En aşağı aşamada, insanlar yalnızca doğrudan doğruya kişisel gereksinmeleri için üretiyorlardı; zaman zaman, yapılan değişimler, yalnızca raslantı sonucu elde kalan fazlalıkla ilgili tek tek olaylardı. Barbarlığın orta aşamasında, çoban halklar arasında, sürü, belirli bir büyüklük kazanınca, davarın, ... bir mülk durumuna geldiğini görürüz; ... düzenli bir değişimin koşulları da bundan doğar.”[78] Öyleyse, bu sırada, toplumda iki sınıf buluyoruz: efendiler ve köleler. Sonra toplum, yaşamını sürdürecek ve yeni gelişmelere uğrayacaktır. Yeni bir sınıf doğacak ve büyüyecektir. [sayfa 207]

HI. İKİNCİ BÜYÜK İŞBÖLÜMÜ

“Servet hızla arttı, ama bireysel servet olarak; dokumacılık, madenlerin işlenmesi ve gitgide farklılaşan öteki zanaatlar, üretime, artan bir çeşitlilik ve yetkinlik veriyordu; bundan böyle, tahıl, sebze ve meyvelerin yanısıra, tarım, elde edilmeleri öğrenilmiş bulunan zeytinyağı ve şarabı da sağlamaktaydı. Böylesine çeşitli bir çalışma, artık aynı birey tarafından yürütülemezdi; *ikinci büyük* [toplumsal -ç.] *işbölümü gerçekleşti*: küçük zanaatlar, tarımdan ayrıldı. Üretimde, ve onunla birlikte emek üretkenliğindeki sürekli artış, insan emek-gücünün değerini artırdı; önceki aşamada başlangıç durumunda ve yer yer görülen kölelik, şimdi toplumsal sistemin esaslı bir unsuru (bileştireni, *composant'ı)* durumuna gelir, köleler basit yardımcılar olmaktan çıkarlar; tarlalarda ve atölyede, düzinelerle köle işe sürülür. Üretimin, başlıca iki kola: tarım ve küçük sanayiye ayrılmasıyla doğrudan doğruya değişim için üretim doğar; bu, meta üretimidir. Meta üretimiyle, ... ticaret ... doğar.”[78]

IV. TOPLUMUN SINIFLARA İKİNCİ BÖLÜNÜŞÜ

Böylece, birinci büyük işbölümü, insan çalışmasının (işin) değerini artırıyor, zenginliklerde bir artma yaratıyor, bu da yeni baştan işin değerini artırıyor ve ikinci bir işbölümünü zorunlu kılıyor: zanaatlar ve tarım. Bu

aşamada, üretimin aralıksız artması ve buna paralel olarak insana ait emek-gücünün öneminin yükselmesi, köleleri "vazgeçilmez" duruma getiriyor, ticaret için üretimi, onunla birlikte de üçüncü bir sınıfı: *tüccarlar sınıfını* yaratıyor.

Demek ki, bu aşamada, toplumda üçlü bir işbölümü ve üç sınıf var: tarımcılar, zanaatçılar, tüccarlar. Burada ilk kez *üretime katılmayan* bir sınıf görüyoruz, ve bu sınıf, tüccarlar [sayfa 208] sınıfı öteki iki sınıfa egemen olacaktır.

> "Barbarlığın yukarı aşaması, bize, tarımla küçük sanayi arasında yeni bir işbölümü ve bunun sonucu, çalışma ürünlerinin daima artan bir parçasının doğrudan doğruya değişim için üretilmesini getirir; bireysel üreticiler arasındaki değişimin, toplum için dirimsel bir zorunluluk kazanması da bundan doğar. Uygarlık, özellikle kent ve köy arasındaki karşıtlığı daha da belirgin bir duruma getirerek (iktisadi bakımdan, ilkçağdaki gibi, kent köye, ya da ortaçağdaki gibi; köy kente egemen olabilir), daha önce varolan bütün bu işbölümlerini güçlendirip geliştirir, ve onlara, kendine özgü ve çok önemli bir üçüncü işbölümünü ekler: artık, üretimle değil yalnızca ürünlerin değişimiyle uğraşan bir sınıf doğurur tüccarlar. O zamana kadar, sınıfların oluşumundaki bütün izler üretime bağlanıyorlardı; bunlar üretime katılan kimseleri, azçok geniş bir ölçek üzerinde, yönetici ve yürütücü, ya da üretici olarak bölüyorlardı. Burada, sahneye, ilk kez olarak, üretime herhangi bir biçimde katılmaksızın, onun yönetimini elegeçiren ve üreticileri iktisadi bakımdan

> egemenliği altına alan bir sınıf girer; bir sınıf ki, iki üretici arasında zorunlu aracı olarak geçinir ve her ikisini de sömürür. Üreticileri değişim zahmet ve riskinden kurtarmak bahanesiyle, ürünlerinin satışını en uzak pazarlara kadar yaymak ve böylece nüfusun en yararlı sınıfı olmak bahanesiyle, gerçekte çok küçük hizmetler için, karşılık (*salaire*) olarak, yerli üretimin olduğu kadar yabancı üretimin de kaymağını alan, hızla büyük servetler ve buna uygun düşen toplumsal bir etkililik kazanan ve böyle olduğu için de, sonunda o da kendine özgü bir ürünü - devirli ticari bunalımları oluşturana kadar, uygarlık dönemi içinde durmadan yeni saygınlıklar ve üretimde durmadan artan bir egemenlik sahibi olan bir kar düşkünleri, bir gerçek toplumsal asalaklar sınıfı oluşur."[79] [sayfa 209]

Böylece, ilkel komünizmden başlayarak, bizi kapitalizme götüren zincirleme sırayı görüyoruz.

1. İlkel komünizm.

2. Yabanıl (vahşi) kabilelerle çoban kabileler arasında bölünme (birinci işbölümü: efendiler, köleler).

3. Tarımcılarla zanaatçılar arasında bölünme (ikinci işbölümü).

4. Tüccar sınıfının doğuşu (üçüncü işbölümü), ki bu,

5. Devresel olarak ticari bunalımları doğuruyor (kapitalizm).

Şimdi artık sınıfların nereden geldiklerini biliyoruz, ve geriye bunu incelemek kalıyor:

V. EKONOMİK KOŞULLARI BELİRLEYEN ŞEY

İlkin, bizden önce gelen çeşitli toplumları çok kısaca gözden geçirelim.

Antikçağ toplumlarından önceki toplumları ayrıntılı bir biçimde incelemek için yeterli belgelerimiz yok, ama örneğin Eski Yunanlılarda efendilerin ve kölelerin bulunduğunu ve tüccarlar sınıfının daha o zamandan gelişmeye başladığını biliyoruz. Sonra, ortaçağda, senyörleri ve serileriyle feodal toplum, tüccarların gittikçe daha büyük bir önem kazanmalarına olanak verir. Bunlar, şatoların yakınlarında, *bourg (burjuva* adı buradan gelir) denilen kasabalarda toplaşırlar; öte yandan ortaçağda, kapitalist üretimden önce, yalnız küçük üretim vardı, ki bu küçük üretimin birinci koşulu, üreticinin kendi iş aletlerinin sahibi olması idi. Üretim araçları bireye ait bulunuyordu ve ancak bireysel kullanıma göre ayarlanmışlardı. Bu bakımdan üretim araçları, sıradan, küçük ve sınırlı idiler. Bu üretim araçlarını yoğunlaştırmak ve genişletmek, onları modern üretimin güçlü araçları haline dönüştürmek, kapitalist üretimin ve burjuvazinin tarihsel rolü idi. [sayfa 210]

Burjuvazi, “15. yüzyıldan bu yana, *basit elbirliği*, manüfaktür ve modern sanayi olmak üzere, üç evrede bunu başarmıştır. Burjuvazi, cüce üretim araçlarını, onları aynı zamanda bireysel üretim araçları olmaktan çıkarıp, insanların ancak ortaklaşa (elbirliğiyle) işletebileceği *toplumsal* üretim araçları haline getirmiştir.”[80]

Öyleyse görüyoruz ki, sınıfların evrimine paralel olarak (efendiler ve köleler; senyörler ve seriler.), servetlerin üretimi, dolaşımı, dağılımı koşulları, yani ekonomik koşullar, evrim gösterir ve ekonomik evrim, adım adım ve paralel olarak üretim biçimlerinin evrimini izler.

VI. ÜRETİM TARZLARI

Öyleyse bunu, üretim biçimleri, yani büyük küçük her çeşit aletin durumu, onların kullanımı, iş yöntemleri, kısaca, teknik durum, ekonomik koşullar belirler.

> “Kapitalist üretimden önce yani ortaçağda, her yerde, emekçilerin kendi üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetine dayanan küçük üretim görülüyordu... Çalışma araçları, ... bireyin, yalnızca bireysel kullanım için hesaplanmış çalışma araçları idi ... Bu dağınık ve daracık üretim araçlarını biraraya toplayıp genişletmek, onları bugünkü üretimin güçlü kaldıraçları durumuna getirmek [gerekiyordu]. ... Bireysel atölye yerine, yüzlerce ve binlerce insanın elbirliğini egemenlik altında bulunduran fabrika geçti. Ve tıpkı üretim araçları gibi, üretim, bir dizi bireysel eylem durumundan, bir dizi toplumsal eylem durumuna, ve ürünler de bireysel ürünler durumundan toplumsal ürünler durumuna dönüştü.”[79]

Burada görüyoruz ki, üretim *biçimlerinin* evrimi, üretici *güçleri* tamamen dönüştürmüştür. Oysa, iş aletleri kolektifleşmiş olmakla birlikte *mülkiyet düzeni bireysel olarak kalmıştır*! [sayfa 211] Ancak, birçok kişinin ortaklaşa işe koyulmasıyla işleyebilen makineler bir tek adamın mülkiyeti olarak kaldı. Gene görüyoruz ki: “Üretici güçlerin, kendini kapitalistlere de kabul ettiren toplumsal niteliğinin kısmi tanınması. Büyük üretim ve

ulaştırma örgenliklerinin, önce *hisse senetli şirketler*, sonra tröstler, en sonra da devlet tarafından sahiplenilmesi. Burjuvazi artık gereksiz bir sınıf olarak görünür; onun tüm toplumsal işlevleri, ücretli görevliler tarafından yerine getirilir”.[80]

“Bir yandan, makinelerde rekabetin her fabrikatör için zorunlu kıldığı o gittikçe artan sayıda emekçinin yerinden olması ile tamamlanan yetkinleşme. *Yedek sanayi ordusu.* Öte yandan, üretimin sınırsız genişlemesi ve rekabet karşısında her fabrikatör için [bunun -ç.] zorunluluğu. Her iki yandan da, üretken güçlerin işitilmemiş gelişmesi, arzın talepten fazlalığı, pazarların dolup taşması, her on yılda bir bunalımlar, kısır döngü: burada, üretim araçlarında ve üründe fazlalık - orada, işsiz ve geçim araçlarından yoksun emekçilerde fazlalık. Ama bu iki üretim ve toplumsal esenlik kaldıracı, birlikte işleyememektedir, çünkü kapitalist üretim tarzı, üretici güçleri çalışmaktan ve ürünleri, önce sermayeye dönüşmedikleri sürece, dolaşımdan alıkor.”[81] Toplumsal, ortaklaşa hale gelen iş ile bireysel kalan mülkiyet arasında çelişki vardır. O zaman Marx’la birlikte diyeceğiz ki:

“Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler,

onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar.”[84] [sayfa 212]

VII. UYARILAR

Bu bölümü bitirmeden önce bazı uyarılarda bulunmak ve bu incelemede, daha önce incelemiş olduğumuz diyalektiğin bütün temel özelliklerini ve yasalarını bulduğumuzu belirtmek gereklidir.

Gerçekten, toplumların tarihini, sınıfların ve üretim biçimlerinin tarihini büyük bir hızla izlemiş bulunuyoruz. Bu son incelemenin her bölümünün ötekilere ne kadar bağımlı olduğunu görüyoruz. Bu tarihin, özünde, devinmekte, değişmekte olduğunu ve toplumların evriminin her aşamasında meydana gelen değişmelere, bir iç savaşıma, tutucu öğelerle ilerici öğeler arasındaki bir savaşıma, her toplumun yıkımı ve yeni bir toplumun doğuşu ile sonuçlanan bir savaşıma yolaçtığını saptıyoruz. Bu toplumların her birinin, kendinden önce gelenden çok ayrı, çok değişik bir temel özelliği, bir yapısı vardır. Bu köklü dönüşümler, kendi başlarına önemsiz görünen, ama belirli bir noktada, üst üste gelip birikmeleriyle ani, devrimci bir değişmeye yolaçacak bir durum yaratan olayların birikmesinden sonra meydana gelirler.

Öyleyse, burada, diyalektiğin temel özelliklerini ve büyük yasalarını yeniden karşımızda buluyoruz, şöyle ki:

Şeylerin ve olayların karşılıklı bağımlılığı.

Diyalektik hareket ve diyalektik değişme.

Otodinamizm (özgüç).

Çelişki.

Karşılıklı etki.

Ve sıçramalı evrim (niceliğin niteliğe dönüşmesi). [sayfa 213]

OKUMA PARÇALARI

Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.* Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm.* [82]

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İdealistler tarihi nasıl açıklarlar?

2. Tarihsel materyalizm nedir?

3. 18. yüzyıl materyalistleri tarihi nasıl açıklıyorlardı? Bu açıklayış biçiminin yetersizliğini gösteriniz.

İKİNCİ BÖLÜM

1. Sınıflar nereden gelir?

2. Tarihin devindirici güçleri nelerdir?

YAZILI ÖDEV

Marksizm (tarihsel materyalizm); diyalektiği, tarihe nasıl uygular? [sayfa 214]

ALTINCI KISIM **DİYALEKTİK MATERYALİZM VE İDEOLOJİLER**

TEK BÖLÜM

DİYALEKTİK YÖNTEMİN İDEOLOJİLERE UYGULANMASI

I. Marksizm için ideolojilerin önemi nedir?

II. İdeoloji nedir? (İdeolojik etken ve ideolojik biçimler.) III . Ekonomik yapı ve ideolojik yapı.

IV. Doğru bilinç ve yanlış bilinç.

V. İdeolojik etkenlerin etki ve tepkisi.

VI. Diyalektik tahlil yöntemi.

VII. İdeolojik savaşımın zorunluluğu.

VIII. Vargı.

I. MARKSİZM İÇİN İDEOLOJİLERİN ÖNEMİ NEDİR?

Marksizm, tarihte fikirlerin rolünü yadsıyan, ideolojik etkinin rolünü yadsıyan, yalnızca ekonomik etkileri dikkate almak isteyen bir felsefedir, denildiğini hep duyarız.

Bu yanlıştır. Marksizm, düşünüşün, sanatın ve fikirlerin, yaşamdaki çok önemli rollerini yadsımaz. Tam tersine, bu ideolojik biçimlere özel bir önem verir, ve biz de, şimdi [sayfa 217] marksizmin başlangıç ilkelerine ait incelememizi, diyalektik materyalizm yönteminin ideolojilere nasıl uygulandığını inceleyerek bitireceğiz; ideolojilerin tarihteki rollerinin ne olduğunu, ideolojik etkenin etkisini ve ideolojik biçimin ne olduğunu göreceğiz.

Marksizmin şimdi inceleyeceğimiz bu bölümü; bu felsefenin en az, en yanlış bilinen noktasıdır. Bunun nedeni de, uzun zaman marksizmin yalnız ekonomi politiği inceleyen bölümünün işlenmiş ve yayılmış olmasıdır. Böylece bu konu, yalnızca marksizmin oluşturduğu büyük "bütün"den keyfi bir biçimde ayrılmakla kalmıyor, ama temellerinden de ayrılmış oluyordu; çünkü ekonomi politiğin gerçek bir bilim haline getirilmesini sağlayan, buna olanak veren, görmüş olduğumuz gibi, diyalektik materyalizmin bir uygulaması olan *tarihsel materyalizmdir.*

Yeri gelmişken bu arada şunu da belirtebiliriz ki, böyle bir yol kullanılması daha önceden tanıdığımız ve kendimizi kurtarmak için o kadar güçlük çektiğimiz metafizik düşünüşten ileri gelmektedir. Burada, gene yineleyelim ki, biz, şeyleri, birbirlerinden ayrı tuttuğumuz, onları tekyanlı olarak incelediğimiz ölçüde yanılgılara düşeriz.

Öyleyse marksizmin kötü yorumları, ideolojilerin tarihteki ve yaşamdaki rolleri üzerinde yeterince durulmamış olmasından ileri gelmektedir. İdeolojiler marksizmden ayrıldı ve bunu yaparken de marksizm, diyalektik materyalizmden, yani kendi kendisinden ayrıldı.

Birkaç yıldan beri, kısmen, binlerce öğrencinin marksizm konusundaki bilgilerini borçlu oldukları Paris İşçi Üniversitesinin çalışmaları sayesinde, kısmen de çalışmaları ve kitapları ile katkıda bulunan aydın arkadaşlarımızın çalışması sayesinde, marksizmin kendi gerçek çehresini ve hakkı olan yeri yeniden kazanmış olduğunu görmekten çok mutluyuz. [sayfa 218]

II. İDEOLOJİ NEDİR?

(İDEOLOJİK ETKEN VE İDEOLOJİK BİÇİMLER)

İdeolojilerin rolüne ayrılmış olan bu bölüme birkaç tanımlama ile başlayacağız.

İdeoloji dediğimiz şey nedir? İdeoloji diyen, her şeyden önce *fikir (idee)* demektedir. İdeoloji, bir bütün, bir teori, bir sistem, hatta bazan yalnızca bir zihniyet oluşturan fikirlerin tümüdür.

Marksizm, bir bütünü biçimlendiren ve bütün sorunlar için bir çözüm yöntemi sunan bir ideolojidir. Cumhuriyetçi bir ideoloji, bir cumhuriyetçinin kafasında bulacağımız fikirlerin bütünüdür.

Ama bir ideoloji, yalnızca salt fikirlerin, her türlü duygudan ayrıldığı varsayılacak fikirlerin toplamı değildir (zaten bu, metafizik bir anlayıştır), bir ideoloji, zorunlu olarak, duyguları, gönül yakınlıklarını, hoşlanmazlıkları, umutları, korkuları vb. içerir. Proletarya ideolojisinde, sınıf savaşımının düşünceye dayanan öğeleri yanında, kapitalist düzenin sömürdüklerine karşı, “mahpuslara” karşı duyulan dayanışma duygularını da, isyan duygularını da, coşku ve hayranlık duygularını vb. buluruz. Bütün bunların hepsi bir ideolojiyi oluşturan şeylerdir.

Şimdi de *ideolojik etken* denen şeyi görelim: bu, ideolojiyi, bir neden olarak ya da etkileme yeteneğinde bir şey yapan bir güç olarak anlamaktır, ve bunun için de, *ideolojik etkenin etkisinden* sözedilir. Örneğin dinler, hesaba katmamız gereken birer ideolojik etkendir; hala önemli bir biçimde etken olan manevi bir güçleri vardır.

İdeolojik biçim denince ne anlaşılır? Bu deyimle, özelleşmiş bir alanda (bilim ve sanat alanında) bir ideoloji oluşturan, özel fikirlerden bir bütün anlatılır. Din, ahlak, ideolojik biçimlerdir; aynı şekilde, bilim, felsefe, edebiyat, sanat, şiir de ideolojik biçimlerdir. [sayfa 219]

Öyleyse, genellikle ideoloji tarihini, özelikle bütün bu biçimlerin rolünü incelemek istersek, bu incelememizi, ideolojiyi tarihten, yani toplumların yaşamından ayırarak değil, ideolojinin, etkenlerinin, biçimlerinin rolünü toplum içine yerleştirerek ve toplumdan yola çıkarak yürüteceğiz.

III. EKONOMİK YAPI VE İDEOLOJİK YAPI

Tarihsel materyalizmi okurken toplumların tarihinin şu aşağıdaki zincirleme sıralanışla açıklandığını görmüştük: insanlar, tarihi, kendi işleri, eylemleri ile, iradelerinin ifadesi olan eylemleri ile yaparlar. İnsanların iradelerini belirleyen fikirleridir. Gördük ki, insanların fikirlerini, yani

onların ideolojilerini açıklayan şey, sınıfların kendilerini ortaya koydukları toplumsal çevre, toplumsal ortamdır.

Ayrıca biz gördük ki, ideolojik etken ile toplumsal etken arasında, toplumsal savaşımın ifadesi olarak ideolojik savaşımda görünen siyasal etken bulunur.

Öyleyse biz, tarihsel materyalizmin ışığında toplumun yapısını araştırırsak, temelde ekonomik yapıyı, sonra, onun üstünde, siyasal yapıya dayanan toplumsal yapıyı, ve ensonu ideolojik yapıyı göreceğiz.

Biz görüyoruz ki, materyalistler için, ideolojik yapı sondur, toplumsal bünyenin tepesidir, oysa, idealistler için toplumsal yapı, temeldir.

> "Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur [bu, ideolojik şekillenme demektir] . Maddi yaşamın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini [sayfa 220] koşullandırır."[83]

Öyleyse biz görüyoruz ki, toplumun temelinde ekonomik yapı vardır. Buna, (aşağıdaki yapı anlamına gelen) altyapı da denir.

Bütün biçimleri, ahlak, din, bilim, şiir, sanat, edebiyat gibi bütün biçimleri içine alan ideoloji, *üstteki* yapıyı - ya da (tepedeki yapı anlamına gelen) *üstyapıyı* oluşturur.

Materyalist teorinin gösterdiği gibi, fikirlerimizin şeylerin yansısı olduklarını ve bizim toplumsal varlığımızın bilinci belirlediğini bildiğimize göre, şimdi artık, üstyapı, altyapının yansısıdır diyeceğiz.

İşte Engels'in, bunu, bize pek iyi tanıtlayan bir örneği:

> "Kalvin'in inancı, çağının en gözüpek burjuvalarına uygundu. Onun alınyazısı öğretisi, rekabete dayalı ticaret dünyasında, başarının ya da başarısızlığın bir insanın çalışkanlığına ve becerikliliğine değil de, onun denetleyemeyeceği koşullara bağlı olduğu olgusunun dinsel dışavurumuydu. Bu koşullar, isteyenin ya da rekabet edenin buyruğunda değildir; tersine, bilinmedik üstün ekonomik güçlerin lütfuna bağlıdır; ve bu, bir ekonomik devrim döneminde, bütün ticari merkezlerin ve yolların yerlerini yenilerinin aldığı çağda, Hindistan'ın ve Amerika'nın dünyaya açıldığı dönemde, ve en kutsal ekonomik imanların -altının ve gümüşün değeri- sarsılmaya ve yıkılmaya başladığı bir dönemde, özellikle doğruydu."[84]

Gerçekte, tüccarlara göre; ekonomik yaşamda ne olmaz ki? Tüccarlar rekabet halindedirler. Tüccarlar, burjuvalar, bu rekabetten deneyim kazanırlar, bu yarışmada yenenler ve yenilenler vardır. Çoğu kez, en işini

bilirler, en zekiler, rekabetle, çıkagelen ve onları yere seren bir bunalımla yenilmişlerdir. Bu bunalım onlar için önceden görülemeyen bir şeydir, [sayfa 221] hatta onlara kaçınılmaz bir alınyazısı gibi gelir. Ve işte gerekçesi olmayan, en az kötü olanların bazan bunalımı atlattıkları, bunalımdan sonra da yaşaya kaldıkları fikri, protestan dinine geçirilmiştir. Bazılarının şans eseri başarıya "erişmeleri", bu *alınyazısı* fikrini besler; o alınyazısı fikri ki, buna göre, insanlar, tanrı tarafından, bütün sonsuzluk için saptanmış bir yazgıya katlanmak zorundadırlar.

Ekonomik koşulların yansısı olan bu örneğe göre, üstyapının, nasıl altyapının yansısı olduğunu görüyoruz.

Bir örnek daha: Sendikalı olmayan, yani siyasal bakımdan gelişmemiş iki işçinin zihniyetini alalım; biri, işin verimli olduğu çok büyük bir fabrikada, öteki de küçük bir zanaatçının yanında çalışıyor olsun. Açıktır ki, ikisinin de birbirinden ayrı bir patron anlayışları olacaktır. Birine göre patron, kapitalizmin karakteristik, yırtıcı sömürücüsüdür; öteki ise, patronu, bir emekçi olarak görecektir, elbette halinden memnun, ama emekçi ve zorba değil.

Elbette ki onların patronluğu anlayış biçimlerini belirleyecek olan, çalışma koşullarının yansısıdır.

Bu örnek, bizi, açık ve kesin olmak için bazı uyarmalarda bulunmaya götürdüğü için önemlidir.

IV. DOĞRU BİLİNÇ VE YANLIŞ BİLİNÇ

Az önce, ideolojilerin, toplumun maddi koşullarının yansısı olduğunu, toplumsal varlığın toplumsal bilinci belirlediğini söyledik.

Bundan, proletaryanın *otomatik olarak* bir proletarya ideolojisine sahip olması gerektiği sonucu çıkarılabilirdi.

Ama böyle bir varsayım gerçeğe uygun düşmez, çünkü bir işçi bilincine sahip olmayan işçiler vardır.

Öyleyse yapılacak bir ayrım vardır: İnsanlar belirli koşullar içinde yaşayabilirler, ama onların bu koşullar hakkındaki bilinçleri gerçeğe uygun düşmeyebilir. Bu, Engels'in [sayfa 222] "yanlış bir bilinci olmak" dediği şeydir.

Örnek: Bazı işçiler, ortaçağa, zanaatçılığa doğru bir geri dönüş olan lonca öğretisinin etkisi altında kalmışlardır. Bu durumda, işçilerin bir yoksulluk bilinci vardır, ama bu bilinç, doğru ve gerçek bir bilinç değildir. İdeoloji, burada da, elbet toplumsal yaşamın koşullarının yansısıdır; ama bu, doğru bir yansı, dosdoğru bir yansı değildir.

İnsanların bilinçlerinde, yansı, çoğu kez "tersine" bir yansıdır . Yoksulluk olgusunu saptamak, toplumsal koşulların bir yansısıdır; ama bu yansı, zanaatçılığa doğru bir geri dönüşün, sorunu çözümleyeceği

[yoksulluğu kaldıracağı] düşünüldüğü zaman, yanlış bir yansı olur. Demek ki, burada, bir bölümüyle doğru, bir bölümüyle yanlış bir bilinç görüyoruz.

Kralcı olan bir işçinin de aynı zamanda hem doğru, hem de yanlış bir bilinci vardır. Doğru, çünkü, o, gördüğü, saptadığı yoksulluğu ortadan kaldırmak ister; yanlış, çünkü bir kralın bu işi yapabileceğini düşünür. Ve, bu işçi, kısaca yanlış düşündüğü için, ideolojisini yanlış seçtiği için, her şeye karşın gene de bizim sınıfımızdan olduğu halde, bizim için, bir sınıf düşmanı haline gelebilir. Bunun gibi, yanlış bir bilinci olmak, kendi gerçek koşulu hakkında yanılmak ya da yanıltılmaktır.

Şu halde diyeceğiz ki, ideoloji, yaşam koşullarının yansısıdır, ama yazgının bir yansıması değildir.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, bize yanlış bir bilinç vermek ve yönetici sınıfların ideolojilerinin sömürülen sınıflar üzerindeki etkisini geliştirmek için, elden gelen her şey yapılır. Bizim edindiğimiz yaşam anlayışının ilk öğeleri, eğitimimiz, öğrenimimiz bize yanlış bir bilinç verir. Yaşamla olan bağlarımız, bazılarımızın köylü asıllı olması, propaganda, basın ve radyo da zaman zaman bilincimizi bozarlar.

Buna göre, bizler, biz marksistler için, ideolojik çalışmanın son derece büyük önemi vardır. Doğru bir bilinç kazanmak [sayfa 223] için yanlış bilinci yıkmak gerekir ve ideolojik çalışma olmadan bu dönüşüm gerçekleşemez.

Demek ki, marksizmi kaderci bir öğreti sayanlar ve öyle diyenler haksızdır, çünkü gerçekte biz, ideolojilerin toplumda büyük bir rol oynadığını düşünüyoruz, ve marksizm olan bu felsefenin etkili bir alet, etkili bir silah olabilmesi için, onu öğretmek ve öğrenmek gerektiğini düşünüyoruz.

V. İDEOLOJİK ETKENLERİN ETKİ VE TEPKİSİ

Doğru bilinç ve yanlış bilinç örnekleriyle gördük ki, fikirleri her zaman yalnızca ekonomi ile açıklamaya çalışmamak ve fikirlerin bir etkileri olduğunu yadsımamak gerekir. Böyle bir tutum takınmak marksizmi kötü bir biçimde yorumlamak olurdu.

Fikirler, kuşkusuz *son tahlilde,* ekonomi ile açıklanır; ama fikirlerin de kendilerine özgü etkileri vardır.

> "... Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte belirleyici etken, son tahlilde, maddi yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne Marx, ne de ben, hiçbir zaman daha fazlasını dile getirmedik. Eğer sonradan, biri çıkıp da, bunun anlamını, ekonomik etken tek belirleyicidir diyecek kadar zorlarsa, bu ifadeyi, boş, soyut ve saçma bir söz haline getirmiş olur. Ekonomik yapı temeldir, ama üstyapının çeşitli bölümleri ... de tarihsel savaşımların akışı üzerinde etki yaparlar ve birçok durumda ağır basarak, bu savaşımın biçimini, belirlerler.

> Bütün bu etkenlerin etkileri ve tepkileri vardır, öyle ki ekonomik hareket, bütün bu etkenlerin bağrında, sonunda, bir zorunluluk olarak, sonsuz bir raslantılar yığını arasından kendine yolaçmaya başlar."[87]

Böylece, görüyoruz ki, ekonomiyi araştırmadan önce, her şeyi incelememiz gerekir ve, son tahlilde neden, gene ekonomi [sayfa 224] ise de, ekonominin *tek* neden olmadığını akılda tutmak gerekir.

İdeolojiler, ekonomik koşulların *yansılan* ve *etkileridir,* ama ideolojiler ile ekonomi arasındaki ilişki, basit bir ilişki değildir, çünkü, biz, *altyapı* üzerinde *ideolojilerin karşılıklı bir etkisi* olduğunu görüyoruz.

Örneğin, Fransa'da, 6 Şubat 1934'ten sonra gelişen yığın hareketini, yazdıklarımızı kanıtlamak için, en az iki görünüş altında inceleyeceğiz:

1. Bazıları bu akımın nedenini, ekonomik bunalım olarak açıklıyorlar. Bu, materyalist ama tekyanlı bir açıklamadır. Bu açıklama, yalnızca tek etkeni, burada bunalım olan ekonomik etkeni dikkate alıyor.

2. Öyleyse, düşünüş tarzı, kısmen doğrudur; ama *insanların ne düşündüğünü,* yani ideolojiyi bir etken olarak açıklaması koşuluyla. Evet, bu yığınsal akımda, insanlar "anti-faşist"tir, işte ideolojik etken. Ve eğer insanlar anti-faşist iseler; bu, Halk Cephesinin doğmasına yolaçan propaganda sayesindedir. Ama, bu propagandanın etkili olması için elverişli bir temel, bir taban gerekiyordu, ve 1936'da yapılabilmiş olan şey, 1932'de

olanaklı değildi. Son olarak, bu yığın hareketinin ve onun ideolojisinin başlattığı toplumsal savaşımın, sonradan, ekonomiyi nasıl etkilediğini de biliyoruz.

Bu örnekte görüyoruz ki, toplumsal koşulların yansısı olan ideoloji, sırasında, olayların bir nedeni olur.

> "Siyasete, hukuka, felsefeye, dine, edebiyata ve sanata ilişkin gelişme vb., ekonomik gelişmeye dayanır. Ama bunların hepsi de birbirleri üzerinde ve keza ekonomik temel üzerinde etki yaparlar. Böyle oluşu ekonomik durumun *tek etkin neden*, bütün geri kalanın ise ancak edilgin bir etki olmasından dolayı değildir: Tersine, *son tahlilde*, her zaman üstün gelen ekonomik zorunluluk temeli üzerinde karşılıklı etki vardır."[88] [sayfa 225]

Bunun gibi, örneğin "Miras hukukunun temeli, ailenin gelişim aşamasının eşitliğini varsayan ekonomik bir temeldir. Bununla birlikte, örneğin, vasiyette bulunmanın, İngiltere'de mutlak serbest oluşu, Fransa'da ise çok kısıtlanmış bulunması, bunun, bütün özellikleriyle, yalnızca ekonomik nedenlerden olduğunu kanıtlamaya yetmeyecektir. Ama, her ikisi de çok önemli bir oranda, servetin bölüşülmesini etkilemeleri bakımından ekonomi üzerinde etkili olurlar".[89]

Daha güncel bir örnek olarak, vergileri alalım. Her birimizin vergiler üzerinde bir fikri vardır. Zenginler vergilerini azaltmak isterler ve dolaylı vergilerden yanadırlar; emekçiler ve orta sınıflar, tersine, dolaysız ve

kazançla birlikte artan vergilere dayanan bir maliye sistemi isterler. İşte böylece, kapitalizm tarafından vergiye bağlı olarak yaratılan ve bizim düşüncemiz haline gelen vergi hakkındaki fikrimizin kaynağı, bu ideolojik etkenin kaynağı, ekonomik durumda bulunur. Zenginler, kendi ayrıcalıklarını korumak isterler ve vergilendirmenin bugünkü biçimini olduğu gibi korumak ve yasaları bu doğrultuda güçlendirmek için savaşım verirler. Oysa, fikirlerden gelen yasalar, ekonomi üzerinde etkili olurlar, çünkü küçük ticareti, zanaatçıları öldürür ve kapitalist yoğunlaşmayı çabuklaştırırlar.

Şu halde görüyoruz ki, ekonomik koşullar, fikirleri doğurur, ama fikirler de ekonomik koşullarda değişiklikler yaratır ve işte *ilişkilerin bu karşılıklı oluşlarını* dikkate alırsak, ideolojileri, bütün ideolojileri incelemek gerektiğini anlarız; ve ancak son tahlilde, köke inildiğinde, ekonomik zorunlulukların her zaman üstün geldiğini görürüz.

Biliyoruz ki, ideolojileri savunmak, hiç olmazsa yaymak, yazarların ve düşünürlerin özel görevidir. Onların düşünceleri [sayfa 226] ve yazıları, temel özelliklere her zaman pek sahip değildir, ama gerçekte, basit bir masal ya da öykü niteliğindeki yazılarda bile, her zaman ideolojik bir tahlil buluruz. Bu tahlili yapmak pek ince bir işlemdir ve bizim, bunu, çok büyük bir ihtiyatla yapmamız gerekir. Şimdi büyük bir yardımı dokunacak olan bir diyalektik tahlil örneği göstereceğiz, ama mekanikçi olmamaya çok dikkat etmeli ve açıklanamaz olanı açıklamak için çabalamamalıdır.

VI. DİYALEKTİK TAHLİL YÖNTEMİ

Diyalektik yöntemi iyi uygulamak için, çok şey bilmek gerekir, ve tahlilini yapacağımız şeyin konusu bilinmiyorsa, bunun inceden inceye araştırılması gerekir, yoksa basit yargılama karikatürleri yapmaya varılır.

Bir kitabın ya da bir edebiyat yazısının diyalektik tahlilinde kullanılmak üzere, başka konulara da uygulanabilecek bir yöntem göstereceğiz.

a) İlkin tahlil edilecek kitap ya da öykünün *içeriğine* dikkat etmek gerekir. Bu, tüm toplumsal sorunlardan bağımsız olarak incelenmelidir, çünkü her şey, sınıf savaşımından ve ekonomik koşullardan gelmez.

Edebiyata ilişkin etkiler vardır ve biz bunları hesaba katmak zorundayız. Yapıtın, herhangi bir "edebi okul"dan olup olmadığı aranır. İdeolojilerin iç gelişmelerini dikkate almak gerekir. Kolaylık bakımından, tahlil edilecek konunun bir özetini yapmak ve göze çarpan noktaları not etmek iyi olur.

b) Sonra olayın kahramanları olan toplumsal tipler gözönüne alınır. Bu tiplerin ait bulundukları *sınıflar aranır,* kişilerin davranışı incelenir ve romanda geçen olayların herhangi bir biçimde toplumsal bir görüş açısına bağlanıp bağlanamayacağına bakılır.

Bu olanaklı değilse, eğer bunu yapmak akla-uygun gelmiyorsa, [sayfa 227] uydurmaktansa, tahlilden vazgeçmek daha iyi olur. *Hiçbir zaman* uydurma bir açıklama yapmamalıdır.

c) Olayda hangi sınıf ya da hangi sınıflar olduğu saptandığı zaman, *ekonomik* temel, yani romanın konusunun geçtiği anda üretim araçlarının ve üretim tarzının neler olduğu araştırılmalıdır.

Eğer, örneğin, olay, günümüzde geçiyorsa, ekonomi, kapitalizmdir. Zamanımızda, kapitalizmi eleştiren, ona karşı savaşan pek çok öykü ve roman görülmektedir. Ama kapitalizme karşı çıkmanın iki biçimi vardır:

1. İleriye dönük devrimci olarak.

2. Geçmişe dönmek isteyen gerici olarak, ve çağdaş romanlarda da sık sık bu biçimle karşılaşılmaktadır: bu romanlarda geçmiş zamana özlem duyulmaktadır.

d) Bütün bunları kavradıktan sonra, artık *ideolojiyi* araştırabiliriz, yani fikirler, duygular nelerdir, yazarın düşünüş biçimi nedir, ona bakabiliriz. İdeolojiyi araştırırken, onun oynadığı rolü, ideolojinin bu kitabı okuyanların düşüncesi üzerinde yaratacağı etkiyi düşüneceğiz.

e) Bunun üzerine, artık tahlilimizin vardığı sonucu bildirebilir, ve falan öykünün ya da romanın falan zamanda *ne için* yazılmış olduğunu söyleyebiliriz. Kitabın (çoğu kez yazarının bilincine varmadığı) niyetlerini açığa vurabilir, duruma göre yerebilir ya da övebiliriz.

Bu tahlil yöntemi uygulanırken, ancak buraya kadar söylediklerimizin tümü anımsanırsa, iyi bir yöntem olabilir. Şunu çok iyi akılda tutmak gerekir ki, diyalektik, her ne kadar bize yeni şeyleri anlama, kavrama biçimi getiriyorsa da, gene diyalektik, şeylerden sözedebilmek ve onları tahlil edebilmek için, onların çok iyi bilinmesini ister.

Şu halde, şimdi artık yöntemimizin ne olduğunu gördükten sonra, incelemelerimizde, militan yaşamımızda ve kişisel yaşamımızda, şeyleri, durgun, hareketsiz bir durumda değil, [sayfa 228] ama hareketleri içinde, değişmeleri içinde, çelişkileri içinde ve tarihsel anlamları içinde görmemiz, ve gene şeyleri tekyanlı değil, bütün yönleri, bütün görünümleriyle görmemiz ve incelememiz gerekir. Kısacası, her yerde ve her zaman diyalektik düşünüşü uygulamamız gerekir.

VII. İDEOLOJİK SAVAŞIMIN ZORUNLULUĞU

Şimdi artık, diyalektik materyalizmin, Marx ve Engels tarafından kurulup Lenin tarafından geliştirilen materyalizmin çağdaş biçiminin ne olduğunu daha iyi biliyoruz. Bu kitabımızda, özellikle Marx ve Engels'in metinlerinden yararlandık, ama Lenin'in felsefe konusundaki yapıtının da çok önemli olduğunu belirtmeden bu dersleri tamamlayamayız.[85] Bunun içindir ki, bugün *marksizm-leninizmden* sözedilmektedir.

Marksizm-leninizm ve diyalektik materyalizm çözülmezcesine birleşmişlerdir, ve ancak diyalektik materyalizm bilgisi marksizm-leninizmin tüm genişliğinin, tüm değerinin, bütün zenginliğinin ölçülebilmesine olanak verir. Bu, bizi, *bir militan ancak bu öğretinin tümünü biliyorsa, gerçekten ideolojik olarak silahlanmıştır* demeye götürür.

Bunu çok iyi anlamış olan burjuvazi, her çareye başvurarak, işçilerin bilincine kendi ideolojisini sokmaya çalışır. Marksizm-leninizmin en az bilinen yanının diyalektik materyalizm olduğunu çok iyi bilerek, burjuvazi, ona karşı bir susma kampanyası düzenlemiştir. Resmi öğretimin böyle bir yöntemden habersiz olduğunu ve okullarda ve üniversitelerde öğretimin yüz yıl önce yapıldığı gibi sürdürüldüğünü görmek acıdır.

Eskiden, metafizik yöntemin, diyalektik yönteme [sayfa 229] egemen durumda oluşu, gördüğümüz gibi, insanların bilgisizliği yüzündendi. Bugün, bilim, diyalektik yöntemin bilimsel araştırmalara uygun gelen yöntem olduğunu tanıtlamanın yollarını vermiştir bize, ve çocuklarımıza bilgisizlikten ileri gelen bir yöntemle düşünmeyi ve incelemeyi öğretmek utanılacak bir şeydir.

Bilginler, bilimsel araştırmalarında, bilimlerin karşılıklı içiçe geçişini ve birbirini etkileyişini hesaba katmaksızın kendi uzmanlık alanlarında artık incelemeler yapamıyorlar ve bu yüzden bilinçsiz olarak diyalektiğin bir bölümünü uyguluyorlarsa da, metafizik düşünüş biçimlerini sık sık işin içine sokmadan edemiyorlar. İnsanlığa büyük şeyler veren bilginler -idealist ve dinsel inanca sahip olan Pasteur'ü, Branly'yi anımsayalım-, eğer

diyalektik bir kafa yapısına, bir düşünüşe sahip olsalardı, daha büyük ilerlemeler gerçekleştirmeyecekler miydi ya da gerçekleştirilmesine olanak hazırlamayacaklar mıydı?

Ama marksizm-leninizme karşı savaşımın, bu susma kampanyasından daha da tehlikeli olan bir biçimi vardır: bu da burjuvazinin bizzat işçi hareketinin içinde düzenlemeye çalıştığı kalpazanlıklardır. Şu sıralarda kendilerini "marksist" diye sunan, ve marksizmi "yenilemek", "gençleştirmek" iddiasında olan sayısız "teorisyenler"in açılıp serpildiklerini görüyoruz. *Bu türden kampanyalar, en çok, marksizmin en az bilinen yönlerini, özellikle de materyalist felsefeyi dayanak noktası olarak seçiyorlar.*

Böylece, örneğin, marksizmi, devrimci eylem anlayışı olarak kabul ettiklerini, ama genel bir dünya anlayışı olarak kabul etmediklerini açıklayan insanlar ortaya çıkıyor. Bunlar, pekala, materyalist felsefeyi kabul etmeden de marksist olunabileceğini bildiriyorlar. Bu genel tutuma uygun olarak çeşitli yolsuzluk girişimleri gelişiyor. Kendilerine hep [sayfa 230] marksist diyen kişiler, marksizmin kendi temeli ile, yani materyalist felsefe ile bağdaşmaz anlayışları marksizme sokmak istiyorlar. Geçmişte bu çeşit girişimlere tanık olunmuştur. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* adlı kitabını bu gibi girişimlere karşı yazmıştır. Bugün de, marksizmin geniş yayılma döneminde, bu girişimlerin yeniden doğuşuna ve çoğalmasına tanık olunmaktadır. Eğer marksizmin gerçek felsefesini bilmezsek, marksizmin kesinlikle felsefi yönüne saldıran bu gibi girişimleri nasıl tanıyabilir, nasıl gerçek yüzlerini meydana çıkarabiliriz?

VIII. VARGI

Bereket versin ki, birkaç yıldan beri, özellikle işçi sınıfı içinde, marksizmin bir bütün olarak incelenmesine doğru yaman bir itilim, özellikle de materyalist felsefenin incelenmesine gittikçe artan bir ilgi görülmektedir. Bu, bugünkü durumda, işçi sınıfının, materyalist felsefenin okunup öğrenilmesi gereğinden yana, başlangıçta ileri sürdüğümüz nedenlerin haklı olduklarını çok iyi anladığını gösteren bir belirtidir. İşçiler, kendi özel deneyimleriyle, pratiğin teoriye bağlanması zorunluluğunu, aynı zamanda da teorik çalışmayı olabildiği kadar ilerilere götürmek zorunluluğunu öğrenmişlerdir. Her militanın görevi, bu akımı güçlendirmek ve ona doğru bir yönelim ve doğru bir içerik vermektir.

Paris İşçi Üniversitesi[86] sayesinde binlerce kişinin diyalektik materyalizmin ne olduğunu öğrenmiş olmalarını görmekten çok mutluyuz ve diyalektik materyalizm nasıl bizim burjuvaziye karşı savaşımımızı, bilimin kimden yana olduğunu göstererek çarpıcı bir biçimde aydınlığa kavuşturuyorsa, aynı zamanda; bize, ödevimizi de gösterir. Okumak, öğrenmek, çalışmak gerekir. Marksizmi tanımak ve tanıtmak gerekir. [sayfa 231] Militanlar, sokaktaki ve işyerindeki savaşımın yanında ve ona paralel olarak *ideolojik* bir savaşım da yürütmelidirler. Onların ödevi, ideolojiyi bütün saldırı biçimlerine karşı savunmak ve aynı zamanda işçilerin bilincinde burjuva ideolojisini yıkmak için *karşı-saldtnyı* yürütmektir. Ama bu savaşımın bütün yönlerine egemen olmak için ideolojik bilgiyle

donatılmış olmak gerekir. O, ancak, diyalektik materyalizm bilgisiyle, gerçek militan olacaktır.

Hiçbir şeyin bilimlerin gelişmesini engelleyemeyeceği en yüksek toplumu kuruncaya kadar ödevimizin temel bir bölümü de

budur. [sayfa 232]

1. Fikirlerin rolünü, marksizmin yadsıdığı doğru mu?

2. Toplum yapısını belirleyen ve oluşturan çeşitli etkenler nelerdir?

3. Bir gazetede yayınlanmış bir öyküyü, diyalektik materyalizm yöntemi ile tahlil ediniz.

GENEL ÖZETLEME ÖDEVİ

Diyalektik materyalizmden, düşünce için ve eylem için ne gibi yararlar sağladınız?

ADCILIK (*Nominalisme*). - Genel kavramları, cinsleri, türleri yalnız ad olarak varmış gibi sayan bir felsefi öğreti. Kavram, cins, tür yalnızca zeka için vardır.

AKILCILIK *(Rationalisme,* Usçuluk) - Dinsel esinlere, vahiylere dayanan sistemlere karşılık akla dayanan bir sistem. Akılcılığa, aynı zamanda, ancak deneyin verilerini tanıyabilecğimizi,

bilebileceğimizi açıklayan görgücülüğe (ampirizme) karşı, aklın, fikirlerin kökeni olduğu görüşünde olan sistem de denir. Bir de bu terimden, akla güvenen ve her türlü gizemi yadsıyan düşünme yöntemi de anlaşılır; bize göre, akılcılık, özellikle, yalnız akla inanıp güvenmeyi, denetimsiz bir imgelemeden, kurgucu bir fanteziden ve “iman”dan kaynaklanan her şeyden kaçınmayı bizim için bir ödev durumuna getiren bilimsel bir düşünme yöntemidir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, diyalektiğin yardımı, akılcılığın verimli -ve “çağdaş”- olmasını sağlar.

ANAKSİMENES (Miletli), (İÖ 6. yüzyıl). - İyonya okulundan bir filozof Hocası Anaksimandros’u izledi ve onun yerini aldı. Anaksimenes’in öğretilileri de Anaksagoras ile Diogenes olmuştur. Ona göre, hava, her şeyin ana öğesidir.

ANSİKLOPEDİ. - Genel bir biçimde, bütün insan bilgilerinin özetini içine alan yapıt. Fransız edebiyat tarihinde, *Ansiklopedi,* 18. yüzyılda yayınlanmış, içinde ilk kez devrimci burjuvazinin görüş açısından sunulan bütün insan bilgilerinin yeraldığı büyük yapıttır. *Ansiklopedi,* monarşik feodal rejimin günahlarını amansız bir biçimde açığa vuruşu ile etkin olduğu gibi, üç ayrı konuya katkısıyla da etkin oldu: materyalizm (mekanikçi), tanrıtanımazlık ve teknik ilerleme.

ARİSTOTELES (İÖ 384-322). - Platon’la birlikte antikçağın en büyük filozofu. Ölümünden bir yıl önce “dinsizlik” gerekçesiyle uğradığı kovuşturmadan kurtulmak üzere, ders verdiği Atina’dan kaçmak zorunda kaldı. Platon’un öğretilisi olmakla birlikte, ona karşı olan Aristoteles, Platon’un idealist felsefesini, duyulabilir dünyanın sistemli gözlemiyle, gerçekçi temellere oturtmaya çalışır, ama o da, Platon gibi, fikir (idee) kavramından yola çıkar. Her varlık -ya da töz *(substance)*- iki ilkeden yapılmıştır: öz ve biçim. Öz, kaba, hareketsiz, belli belirsiz bir yığındır; onun şu ya da bu şey olması, “şu” ya da “bu” olması için, ona, bir *biçimin* uyması gerekir. Biçim, etkin, özgül fikirdir. Öze niteliğini veren biçimdir. En üstün, bütün ötekileri içeren biçim, tanrıdır. Gene Aristoteles, Demokritos’un mekanikçi anlayışını yadsıyarak erekçiliği *(finalisme)* getirmiştir: evrene düzen veren

tanrıdır. Aristoteles, doğru uslamlamanın, doğru düşünüş teorisinin, mantığın kurucusudur. *Gelişme* fikri, onun sisteminin ana fikridir. Evrensel gelişme, organik gelişme, devlet biçimlerinin gelişmesi vb. her yerde, tamamlanmamış olandan tamamlanmışa, eksik olandan eksik olmayana, genel olandan özel olana doğru bir evrim olarak kavranır. Engels, Aristoteles'i, bütün Yunan filozoflarının en evrensel beyni, diyalektik düşünüş tarzının esas biçimlerinin araştırılmasına daha o zamandan girişen kişisi diye niteler (Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm'e* bakınız).

Ortaçağda, bu büyük bilginin, bu büyük mantıkçının öğretilileri, onun öğretisinin yalnızca biçimsel, soyut yanını alıkoydular; aristoculuğu, bilimdeki ilerlemelerin ışığı altında yeniden ele almak yeteneğinde olmayan bu kimseler, ondan, kuru, kısır bir sistem oluşturdular ki, bu skolastiğin temelini oluşturdu.

ATOM. - Kimyada ve fizikte, bileşimlere girebilen bir elementin nicel olarak en küçüğü olan maddi parçacıklarına verilen ad.

Antikçağın materyalist felsefesinde, bu sözcük, maddenin mutlak olarak artık bölünemez, en küçük öğesi anlamına geliyordu, bu ilk öğe, bileşerek ve topaklanarak, bütün doğayı oluşturuyordu.

BACON, François de Verulam (1561-1626). - Ünlü İngiliz filozofu. 1593'te Avam Kamarası üyesi olan Bacon, 1613'te başsavcı, 1614'te krallık avukatlığına atandı, 1617'de adalet bakanı, 1618'de krallık büyük şansölyesi oldu, 1624 yılında, ahlak bozukluğu nedeniyle, parlamento tarafından hapse mahkum edildi, hak ve yetkileri elinden alındı; iki gün sonra serbest bırakıldı ve kendi köşesine çekildi.

François Bacon'un birçok bilimsel ve felsefi yapıtı vardır. Bunlar arasında, özellikle, *Novum Organum'u* (1620) anmak gerekir. Bu yapıtında, önsel (a *priori*) fikirlerin eski metafiziğine karşı,

deney üzerine kurulu mantığı koyar.

Bacon, çağdaş felsefenin ve çağdaş bilimsel yöntemin kurucularından

biridir.

BERKELEY, Georges (1685-1753). - İngiliz filozofu, piskopos ve bir zaman için Amerika’da bahtsız bir misyoner. Onun (18. yüzyılın başlangıcında zorla ilhak edilen ve sömürgeleştirilen katolik İrlanda’da, protestan papazı olarak), fatih İngiliz ulusunun siyasetine hizmet eden papazlık etkinliği, tümüyle gerici bir nitelik taşır. Manevi alandaki spekülasyonlarına paralel olarak, *South- sea Company’nin* iflası üzerine kaleme aldığı *Büyük Britanya'nın Yıkımını Önlemenin Çareleri Üzerine Deneme* (1720) adlı yapıtında da görüleceği üzere, kendisini, (örneğin, ünlü işçi evleri ve çocuklarının çalışmasının yararlılığı gibi) daha maddi spekülasyonlara vermiştir. Lenin, Berkeley felsefesinin temel özelliklerini, derin bir biçimde açıklamıştır. Elinizdeki kitapta (Birinci Kısım, İkinci Bölümde) Berkeley felsefesinin bir açıklamasını bulacaksınız. Berkeley’in (Soruşturucu’daki) ekonomik anlayışı, özellikle para hakkındaki görüşleri, Marx tarafından, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı’da derinlemesine incelenmiştir. Yapıtları: Ruhun Algılarının Yeni Teorisi (1707), İnsan Bilgisinin İlkeleri (1710), Hylas ile Philonoüs Arasındaki Söyleşiler (1712)

BİLİNEMEZCİLER (AGNOSTİKLER). - Gerçeği, insan aklının anlayamayacağını, bilemeyeceğini söyleyenlere felsefede verilen ad.

BRANLY, Edouard (1846-1940). - Fizikçi, 1873’te almaşık akımları “düzeltmek” üzere, bakıroksidin özelliklerini buldu. 1888’de “demirtozu” banyosunun özelliğini bularak, ilk radyo vericilerini hazırladı. Onun “detecteur”ü sayesinde telsiz-telgraf doğdu. 1898’de, bu buluşun, gemilerin yardım çağrılarına uygulanışını, Bilimler Akademisine sundu.

ÇÖZÜMLEME (ANALİZ, TAHLİL). - Bir şeyi ya da bir fikri öğelerine ayırmak için yapılan akıl işlemi.

D’ALEMBERT, Jean le Rond (1717-1783). - Fransa’da, aydınlık çağın en belirgin temsilcilerinden biri ve büyük bir matematikçi olan D’Alembert, mekaniğin ilkelerini kurmak için, çok önemli çalışmalar yaptı. Diderot ile birlikte, Ansiklopedi’yi ya da Bir Yazarlar Derneği Tarafından Hazırlanan Açıklamalı Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Sözlüğü’nü yayınladı. Monarşinin amansız saldırılarına uğrayan ve sonunda gerici Devlet Konseyi tarafından yasaklanan, çok yaygınlaşmış bu büyük yapıt, aydınlık çağın başlıca anıtıdır (33 cilt, 1751-1777). D’Alembert, bu ansiklopedinin Giriş Yazısını yazmıştır. Bu yazı, onun felsefi görüşünü, kuşkuculuğu (scepticisme) içerir. Ne madde, ne de ruh, özlerinde tanınamazlar, ve dünya, bizim duygularımıza göründüğünden bambaşka bir biçimde varsayılabilir.

DARWIN, Charles Robert (1809-1882). - Ünlü İngiliz doğa bilimleri uzmanı, geçen yüzyılın doğa bilimlerinde evrimin en önemli teorisyeni. Daha önce Lamarck, Goethe vb. tarafından da üzerinde çalışılan dönüşümcülük (transformisme) teorisi, Darwin’de son ve kesin ifadesini bulmuş, böylece bilime yeni yollar açmıştır. Darwin; kendi evrim teorisini, doğal seçme (selection naturelle), yani yaşam savaşında, en iyileri, en güçlüleri seçen, onların yaşayakalmasını sağlayan, güçsüzleri, cılızları vb. ayıklayan bir varsayım üzerine kurmuştur. Darwin, yapay hayvan yetiştirme deneylerinden yola çıkıyordu. Ama kör doğada, yetiştiricinin eli neredeydi? Bu soruyu yanıtlamak için, Malthus’un Nüfus İlkesi Üzerine Deneme adlı yapıtından, nüfusun çoğalması ile geçim araçlarının artması olanakları arasındaki bir oransızlıktan yola çıkması ölçüsünde yararlandı. Her ne kadar çağdaş biyoloji, pek çok yeni olay incelemiş ve bu nedenle Darwin tarafından kullanılan etkenler çok genel bir biçimde değişikliğe uğramış ve tamamlanmışsa da, evrim teorisinin temel düşüncesi, çağdaş düşüncedeki sağlam yerini, hiçbir şey yitirmeden korumuştur. Engels, bu konuda, Sosyalizmin Evrimi’nde şöyle yazar: “Darwin, bugün varolan bütün organik doğanın, bitkilerin,

hayvanların ve insanların, milyonlarca yıldan beri, süregelen bir evrim sürecinin ürünü olduklarını tanıtlayarak, metafizik doğa anlayışına en yaman darbeyi indirmiştir.” Engels, Marx’ın mezarı başında yaptığı konuşmada, Marx ile Darwin arasındaki ilişkileri şu sözlerle anlatmıştır: “Nasıl Darwin organik doğanın evrim yasasını bulduysa, Marx da, insan tarihinin evrim yasasını buldu.” Marx, daha 1860’ta, o sırada (1859) yayınlanmış olan Darwin’in başlıca yapıtı Türlerin Kökeni üzerine, Engels’e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: “Her ne kadar kabaca, İngilizvari geliştirilmişse de, bu kitap, doğa bilimleri açısından, bizim görüşümüze uygun bir temel taşımaktadır.” (Marx-Engels, Yazışmalar, c. II, s. 426). Marx, Lassalle’a yazdığı bir mektupta da, düşüncelerini, benzer bir biçimde açıklar (s. 346). “Darwin’in yapıtı çok dikkate değer ve tarihte sınıf savaşımlarına, doğa bilimleri açısından, temel olması bana çok uygun görünüyor. ... Bütün eksikliklerine karşın kitap, yalnızca, her şeyden önce, tanrıbilime, doğa bilimleri alanında ölümcül bir darbe indirmekle kalmıyor, aynı zamanda doğa bilimlerinin akla-uygunluğunu da görgücü (ampirik) bir biçimde yerine oturtuyor...” (s. 214, 287.)

DEMOKRİTOS (Abderalı) (İÖ yaklaşık 460-370). - Yunan filozofu, antikçağın en büyük materyalisti. Ona göre, gerçek olarak yalnız atomlar ve boşluk vardır. Atomlar, son derece küçük, bölünmez, biçimleri, büyüklükleri ve durumları farklı ve sürekli hareket halinde ilk öğelerdir. Nesneler, atomların düzenlenmesinden doğarlar. Demokritos, ruhun da maddi olduğunu ve her şey gibi, onun da, atomlardan (ötekilerden daha ince olan atomlardan) oluşmuş olduğunu iddia eder. Öte yandan, ona göre, şeylerin nitelikleri (renkleri, kokuları vb.) salt özneldir ve bizim duyularımızın yanılsamalarıdır. Gerçek ve nesnel dünya, bu gibi nitelikleri içermez ve aklın görevi, atomların kendilerini bulmak için, bu nitelikleri soyutlamak olmalıdır.

Demokritos’ta, duyuların verdikleri “niteliklerin” öznel temel özelliği ile aklın kavradığı, tasarladığı, atomların gerçek ya da nesnel dünyası arasındaki çelişki, materyalist diyalektiğin bilgi

sorununu ilk ilkel biçimiyle, ortaya koymaktadır. Demokritos'un atomlar teorisi, atom biliminin (atomistik) dahice bir önsezisidir.

DESCARTES, Rene (1596-1650). - İkici (yani madde ile ruhu metafizik bir biçimde karşı karşıya getiren ikicilikten yana) Fransız filozofu. O, skolastiğe karşı savaştı ve analitik geometriyi kurdu. Onun ikiciliği *(dualisme)* duyulabilir maddi dünyayı, fiziğe ya da, daha doğrusu, matematik mekaniğe, akli olan manevi ruhu ise metafiziğe teslim eder. Onun için pratikte materyalist, teoride ise idealisttir. Bu ikilik, onu, mekanikçi-materyalist eğiliminde olduğu kadar, metafizikçi-ruhçu eğiliminde de, yeni zamanların tüm burjuva felsefesinin ekseni haline getirir. Skolastiği yıkmak ve gerçeği bulmak için, her şeyden "yöntemli bir biçimde" kuşkulanmakla işe başlamaya karar veren, bir usçu olarak duyuların deneyini aldatıcı diye yadsıyan, matematik yöntemi bütün bilimler için örnek ilan eden Descartes, "düşünüyorum, öyleyse varım" önermesinde, bütün apaçık gerçeklerin ülküsünü bulur. Bir sürü tümdengelimlerle, ruhsal töz olarak ruhun varlığı ve tanrının varlığı sonucuna varır. Ve maddi dünyanın varlığını, Tanrının varlığı üzerine oturtur. Ama aynı zamanda, Descartes'a göre, madde, süre (*etendue*) ile özdeştir. Böylece doğabilimin, her türlü deneyi sınırlayan tanrıbilimin etkisinden özgür olduğunu ilan eder. Onun felsefesindeki esas ilerleme, bütün nesneleri, kendilerini oluşturan en basit parçalara ayrıştıran bilimsel bir yöntem öne sürülmesinden ibarettir. Descartes, Engels'in dediği gibi, bu matematik-mekanikçi tahlil temeli üzerinde nesneleri soyutlarken, onların ilişkilerini metafizik bir biçimde yerinden oynatıp çıkarırken, bunların diyalektik sentezi için zorunlu olan öncülleri de biçimlendirmiş oluyordu. Descartes, zamanının teknik ve sınai gelişmesi için kendi "yeni yöntem"ine çok büyük bir önem veriyordu. Gerçekte bu yöntem, genel bir biçimde, onun bütün felsefe anlayışı (bu anlayışta hayvanlar birer otomat olarak tasarlanır), manüfaktür döneminin belirgin felsefesidir. Bununla birlikte, son derece değerli ve geçerli usçu bir mirastır. Başlıca yapıtları: *Aklını İyi Kullanmak ve Gerçeği Bilimlerde Aramak İçin Yöntem Üzerine Konuşmalar* (1637), *Metafizik Düşünceler* (1641), *Felsefenin İlkeleri* (1644), *Ruhun Tutkuları Üzerine İnceleme* (1649), *İnsan Üzerine İnceleme* (öldükten sonra yayınlanmıştır).

DEKARTÇILIK (Karteziyanizm). - Descartes'ın felsefesine verilen ad.

DİDEROT, Denis (1713-1784). - Fransız aydınlık çağı materyalistleri arasında en büyük Fransız düşünürü, ansiklopedicilerin şefi ve ruhudur. D'Alembert ile birlikte çeyrek yüzyıl boyunca (1751'den başlayarak) "Kör İnanca (taassuba) ve Zorbalığa Karşı Kutsal Birlik" denilen ünlü *Ansiklopediyi* yayınladı. Devletin ve cizvit papazlarının hışmına uğrayan bu *Ansiklopedi*'nin yayınlanması, son derece büyük bir manevi güç, yılmaz bir irade, büyük bir başeğmezlik ve mutlak bir sakınmazlık gerektirmişti. "Bütün yaşamını coşku ile, şevkle, gerçeğe ve hakka -bu sözcük doğruluk anlamında alınmıştır- adamış bir kimse varsa, bu, Diderot olmuştur" diye yazıyordu Engels. Diderot çeşitli konular üzerinde, doğa bilimleri ve matematik, tarih ve toplum, ekonomi ve devlet, hukuk ve ahlak, sanat ve edebiyat üzerinde pek çok şey yazmıştır. Katı bir katolik eğitimi ile yetişmiş olan Diderot, hayranlık veren bir mantıkla gelişmiştir, yaradancılıktan (tanrıyı yalnızca ilk neden sayan *deisme*'den) materyalizme, tanrıtanımazlığa (atheisme) geçerek, "aydınlık dönemi" Fransız burjuva devrimci felsefesinin en yüksek amaçlarını temsil etmeye başlamıştır. Zamanın toplumu üzerinde, en derin ve en uzun ömürlü etkiyi yaratmıştır. Ama onun düşüncesi, kaba bir materyalizmin dar sınırları içinde kalmamıştır. Onda, diyalektik bir düşüncenin sayısız tohumlarını bulmak olanaklıdır. Daha parlamentonun emri üzerine yakılan *Felsefi Düşünceler'inde* (La Haye 1746), basılmadan elkonulan *Kuşkucunun Gezintisi'nde* (1747), kiliseye karşı yiğitçe saldırılara girişir. Tanrıtanımaz yapıtı, *Körler Üzerine Mektup* (Londra 1749), ona bir yıl hapse maloldu. Diderot, aynı zamanda, haklı olarak, Lamarck ve Darwin'in müjdecisi de sayılır, çünkü, daha o zamandan, organizmaların evrimi fikrini ve başlangıçta, hayvanlar aleminin ve bitkiler aleminin çeşitliliğinin ilerleyici bir dönüşümle (transformasyon) kendisinden çıktığı bir ilkel varlıkın varolduğu fikrini, açık, tutarlı ve kararlı bir biçimde savunur. Aynı şekilde, bir bireysel evrim vardır, ve gene, Diderot'ya göre, bir de türlerin evrimi vardır. Diderot, evrim fikrini, mantıklı bir biçimde izleyerek, sonunda, cansız maddenin evriminin kabul edilmesini de zorunlu görür. *Doğanın Yorumu Üzerine Düşünceler* (1754) adlı yapıtında, ruhsal olayları açıklamak için, hayvanlarda zaten varolan ve

insanlarda düşünceyi belirleyen duyumla bezenmiş atomlar varsayımını düşünüyordu. Doğanın bütün eylemleri, varlığı tümüyle içeren, içinde sürekli dönüşüm halinde ve sürekli karşılıklı tepki halinde bulunan güçlerin birliğinin kendini gösterdiği bir tözün tezahürüdürler. En korkusuzcasına materyalist olan ve en fazla zeka parıltılarıyla yüklü yapıtları arasında, *Diderot ile d'Alembert'in Söyleşileri* (1769) ile *d'Alembert'in Düşü'nü* anmamız gerekir; bunlar, aynı zamanda, kusursuz edebiyat başyapıtlarıdır. Diderot, ayrıca, büyük bir dram yazarı ve yazı ustasıdır. Sanat ve sahne reformu uğruna savaşımında; doğacılıktan (natüralizmden) yanadır; canlı, somut gerçeğin allanıp pullanmadan yansılanmasından yanadır, Diderot, bunlardan başka - geçerken söylemiş olalım, Marx'ın en sevdiği yazardır- birçok roman, mizah öyküsü yazmıştır; bunların önemi şundan da anlaşılır ki, Lessing, Schiller ve Goethe gibi adamlar, yalnızca onun hayranları olmakla kalmadılar, kitaplardan çoğunu Almancaya çevirdiler. En ünlü yapıtı, Engels'in "bir diyalektik şaheseri" dediği *Rameau'nun Yeğeni*dir.

DİYALEKTİK. - "Diyalektik" sözü, başlangıçta tartışma sanatı ya da tartışma bilimi anlamına geliyordu. Platon'a göre diyalektik, her şeyden önce, bir fikirden ya da bir ilkeden, içinde taşıdığı bütün olumlu ya da olumsuz sonuçları çıkartmak sanatıdır. Daha sonraki anlamıyla diyalektik, ardarda gelen aşamalarla duyulabilir verilerden şeylerin fikirlerine, sonsuz ve değişmez ilkelerine doğru ve bütün bunların ilki olan iyi fikrine doğru çıkan düşüncenin, mantıklı ve yükselen yürüyüşüdür. Platon'a göre fikirler, gerçek adına yakışır tek gerçek olduklarından, bu ad, fikirlerin diyalektiği ya da bilimi, sonunda da bilimin kendisi olmaya başladı.

Hegel'de diyalektik, mutlak fikre kadar, ardarda gelen tez, antitez, sentez aşamaları arasından geçen fikrin hareketidir.

Marx'ta ve marksistlerde diyalektik, artık fikrin hareketi değil, ama şeylerin kendilerinin çelişkiler arasında geçen hareketidir; aklın hareketi ise, bunun bilinçli bir ifadesinden başka bir şey

değildir. Bu kitabın Dördüncü Kısmında, marksist diyalektiğin derinleştirilmiş bir incelemesini bulacaksınız.

DUYUMCULUK *(Sensualisme).* - Bir felsefe sistemi. Buna göre, bütün fikirler, dolaysız olarak, duyumlardan gelir.

DÜHRİNG, Eugen (1833-1921). - Alman filozof ve iktisatçısı, bir süre Berlin Üniversitesinde felsefe ve ekonomi politik dersleri vermiştir. Kısa süre sonra gözleri görmez oldu; ölümüne kadar, önce Berlin'de, daha sonra da Nowawes'te, yazar olarak yaşadı. Bir burjuva sosyalizminin, toplum düzeninin temelini "bireysel ruhun doğal çabaları"nda gören bu en belirgin temsilcisi, toplumsal üründe işçilerin artan payı teorisini öğretiyor ve geleceğin kurtuluşunu sınıflararası uzlaşmaz karşıtlıkların uzlaşmasından bekliyordu; kendisini insanlığın düzelticisi, iyileştiricisi gibi görüyordu. Çok çeşitli konularda konferanslar verdi. Berlin profesörlerine karşı uluorta saldırılan sonucu, kısa zamanda koltuğundan oldu. 1870-1880 yılları arasında, sosyal-demokrasi, pek çok yandaş bulmuştu. Dühring, birçok yapıtında, toplumsal-felsefi özel bir sistem geliştirdi ki, bu sistem, kendisinin bulmuş olduğunu sandığı bir sürü mutlak "son yargı gerçekleri"nin yardımıyla oluşturulmuştu. Hıristiyanlığa karşıydı ve ateşli bir yahudi düşmanıydı. Kendi elinde olmayarak, dolaylı bir şekilde, bilimsel komünizme büyük bir hizmeti olmuştur; Marx'a ve Lassalle'a karşı tutkulu saldırıları ve büyüklük deliliğinin damgasını taşıyan "gerçeğin felsefesi", Engels'in ünlü yergi yazısındaki yanıta yolaçtı: *Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor* (*Anti-Dühring*) kitabı, kısa zamanda yeni devrimci işçi kuşağının felsefe kılavuzu haline geldi. Bu yapıtında Engels, Dühring'in yavanlıklar sistemini acımasızca yıkıyor ve ilk kez diyalektik materyalizmin, usta elinden çıkma tam ve açık bir açıklamasını yapıyordu (Engels'in *Anti-Dühring*'ine bakınız).

EFLATUN (MÖ 427-348) - Bkz. Platon.

ELEALILAR. - Güney İtalya'da Yunanlıların kurduğu Elea kentinden Elealı filozoflar. Heraklitos'a ve Milet (Milas) okuluna (Thales'e bakınız) karşı olan Elealılar, varlığın değişmezliğini iddia ediyorlardı. Bunlar arasında en ünlüleri Zenon'dur (İÖ 500 yılları).

ENGELS, Friedrich (1820-1895). - Marx'ın en sevgili dostu ve ayrılmaz savaşım arkadaşı, diyalektik materyalizmin ve bilimsel sosyalizmin ortak kurucusu ve *Komünist Parti Manifestosu'nun* hazırlanışında Marx'ın yardımcısı; Komünistler Birliğinin ve Uluslararası İşçi Birliğinin ya da Birinci Enternasyonalin kurucularından. Marx'ın (1883'te) ölümünden sonra, uluslararası işçi hareketinin manevi önderi ve en büyük otoritesi oldu. Onun başlıca değeri, diyalektik materyalizmi geliştirmesinde ve açıklamasındadır. Teorik yapıtları arasında ilk yeri, felsefe konusundaki yergi yazılarına vermek gerekir. Bunlar proletarya düşüncesi üzerinde en kalıcı etkiyi yapmış olan ve giderek artan bir önem kazanan başyapıtlardır. Engels, bu yapıtlarında, toplumsal sınıfların savaşımları ile ve üretici güçlerin gelişmesi ve doğa bilimlerinin paralel ilerleyişi ile felsefenin diyalektik ilişkilerini ustalıkla ve eşi bulunmaz bir duruluk ve açıklıkla gösterir. Böylece okuru, hep aynı yollardan geçirerek şu gerçeğe götürür: Bütün insanlığı gerçekten kurtaran bir felsefe, ancak diyalektik materyalizm felsefesi olabilir, çünkü, yalnız bu felsefe teorik düşünceyi idealizmin Scylla'sından, mekanikçi kaba materyalizmin Charybde'inden koruyabilecek ve bilginin tutarlı bir materyalist teorisinin zaferini sağlayabilecek yetenektedir. Engels'in bu konudaki başlıca yapıtları: *Anti-Dühring,* Lessing tarzında hazırlanmış, taptaze bir hava, canlılık, savaşımcı bir güçle dolu bu polemik yapıtı, materyalist dünya anlayışının olağanüstü verimli bir savunmasıdır; *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, felsefenin Hegel'den Marx'a kadar gelişmesi üzerine parlak bir deneme yazısıdır. Daha az tanınan, ama *Anti-Dühring* ile birlikte marksistlerin, felsefesinin yeni idealist sistemlerine karşı savaşımlarında temel bir silahı olabilecek bütün niteliklere sahip olan bir yapıtı da *Doğanın Diyalektiği'*dir. Fransa'da birkaç yıl önce yayınlanmış, 1873'ten 1892'ye kadar yazılmış makalelerden ve parçalardan derlenmiştir; -bazı noktalarda son bilimsel bulgularla aşılmış olsa bile- diyalektik materyalizm ve onun doğru yorumu için, savaşım veren herkes için, çağdaş doğa

bilimlerinin sonuçlarını uyumlu bir biçimde marksizmin bünyesine katma zorunluluğunu kafasına koymuş olan herkes için tükenmez bir kaynaktır. Öteki teorik ve yöntem bilimsel önemli yapıtları arasında şunları sayalım: *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* (1845); *Komünist Parti Manifestosu* -Marx'la birlikte-; *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim* (1850-1852) - içerdiği bölümler: Köylüler Savaşı, Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim ve Reich Anayasası İçin Kampanya-; *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* (1880); *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (1884); *Konut Sorunu* (1872); *İlkel Hıristiyanlık Tarihine Katkı; Kapital Üzerine İncelemeler; Erfurt Programının Eleştirisi*

(1891).

Bunlardan başka, *Edebiyat ve Sanat Üzerine*, *Din Üzerine*, *"Kapital" Üzerine*, *Felsefe İncelemeleri*, Marx ve Engels'in bu konulardaki seçilmiş metinlerini içerir. Engels'in yazışmaları arasında, *K. Marx-F. Engels Yazışması'nı* (9 cilt) ve *Friedrich Engels-Paul ve Laura Lafargue Yazışması'nı* (3 cilt) analım.

EPİKÜROS (İO 341-270). - Yunan filozofu Epiküros, Atina'da, felsefe öğretmiştir. Denildiğine göre, yaklaşık olarak 300 cilt tutan yapıtından, bize, ancak öğretisinin özetini taşıyan birkaç mektupla özdeyişlerinden bir derleme kalmıştır.

Epiküros, dünyanın, başlangıcı rasgele, arızi (*accident*) bir şey olan bir nedensellik gereğince buluşan, birleşen ve dağılan bir atomlar sonsuzluğundan yapılmış olduğunu öğretir, Belki de gerçekten tanrılar vardır, ama onlar, gene Epiküros'a göre, her ne olursa olsun bizim dünyamızla uğraşmazlar. Demek ki, insan özgürdür ve ölümden korkacak bir şey yoktur. Böylece korkudan ve yanılgıdan kurtulan insan, dayanıksız ve geçici yararlara sırt çevirmeli ve ölçülü zevkler verecek dayanıklı ve kalıcı yararlar aramalıdır.

EREKBİLİM *(Teleologie)*. - Doğadaki bütün varlıkların bir sonu *(telos,* Yunanca son), -çok kez tanrının ya da alınyazısının, takdiri ilahinin istediği- belirli bir amacı olduğu yolunda bir varsayım. Bu açıklamanın en ileri götürülmüş biçimini, Bernardin de Saint-Pierre'de (18. yüzyıl) görürüz. O, eğer elma ağacın dalında asılı duruyorsa, bu insanın onu kolaylıkla elegeçirebilmesi içindir; eğer balkabağı bir ağaçta değil de yerde bitiyorsa, bu balkabağının gelip geçenlerin başına düşmemesi içindir, vb. diyordu. Bu varsayım, zamanımızda bile, bazı doğabilim uzmanlarınca, daha az karikatürümsü bir biçimiyle benimsenmektedir.

FEUERBACH, Ludwig (1804-1872). - Alman filozofu materyalist, zamanın ünlü suçbilimcisi. Paul-Anselme Feuerbach'ın oğlu. Felsefe anlayışı yüzünden akademik kariyerini bırakmak zorunda kaldı ve köyde yaşadığı halde para sıkıntısı içindeydi. Sol-hegelcilikten materyalizme geçti. "Düşünce varlıktan çıkmıştır, varlık düşünceden değil." İnsan doğanın ürünüdür; din, insan doğasının mitlere ilişkin yansısıdır. "Onun tanrısında insanı görüp tanırsın, ve insanda da gene onun tanrısını; ikisi özdeştir." İnsanı yaratan tanrı değildir, ama insan düş olarak tanrıyı yaratmıştır. Feuerbach'ın felsefesi, Hegel'in felsefesi ile Marx felsefesi arasında bağlayıcı bir ara halkadır. Her ne kadar birkaç yerde 18. yüzyıl Fransız materyalizmi üzerine çok aşağılayıcı düşünceler ileri sürse de, Feuerbach, gene de, gerçekte, bütün erdemleri ve bütün kusurları ile birlikte, bütün "tanrıbilime" karşı, soylu, ağırbaşlı ve devrimci hıncı ile ve toplumsal olayları ve edimleri açıklama sözkonusu olduğunda idealizme eğilimi ile 18. yüzyıl materyalizminin en iyi eleştircisi oldu.

Belirli bir süre Feuerbach'ın öğretilileri olan Marx ve Engels, onun materyalizminin yetersizliğini kısa bir zamanda ortaya koydular. Feuerbach'ın düşüncesinde değerli ne varsa, hepsini özümleyerek, onu aşan diyalektik materyalizmi kurdular.

FİZYOLOJİ. - Yaşam belirtisi olan organik işlevleri, görevleri inceleyen

bilim.

FLOJİSTİK. - Eski kimyacılar tarafından, yanma, ateş olayını açıklamak için düşünülen bir ilke ya da akışkan madde.

GALİLEİ (1564-1642). - Matematikçi, fizikçi, astronom, İtalya'da deneysel bilimin kurucusu. Galilei, sarkacın salınımlarının eşzamanlılığını bulur ve farklı ağırlıktaki cisimlerin boşluk içinde eşit zamanda düştüklerini kanıtlar. Astronomide Kopernik sistemini kabul eder ve yeni bir teleskop yaparak Kopernik sistemine uygun buluşlar yapar. Böylece güneşin dünyanın merkezi olduğunu ve yeryüzünün güneşin çevresinde döndüğünü açıklar. Engizisyonun kovuşturmasına uğrayınca, sözünü geri almak zorunda kalır ve sözünü geri aldıktan sonra da ünlü sözünü söyler: "Ama o, gene de dönüyor!"

GİZEMCİLİK *(Mysticisme).* - Felsefi ve dinsel bir tutum. Buna göre, yetkinlik (ahlakta olduğu kadar bilgide yetkinlik), gizemli bir tarzda, insanı (kendi iç alemini) tanrıya birleştiren bir çeşit tapınma; ibadettir. Gizemcilik sözünden, aynı zamanda, karanlık olanı yeğ tutan ve gizemli olana inanan zihinsel bir eğilim anlaşılır. Bu, usçuluğa karşıdır.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich (1770-1831). - Almanya'nın en önemli idealist filozofu. Önemini, özellikle, idealist bir biçimde tasarladığı ama temelde doğru olan diyalektik yöntemiyle kazanmıştır. Hegel, nesnel bir idealisttir; ona göre gerçeğin ilk ilkesi mutlak Fikir'dir (Idee). Bu mutlak Fikir, önce doğada kendini açığa vurur, sonra ruh ve bilgi olur. Fikirin bu oluşu, mantıksal diyalektik bir gelişme oluşturur ki, gerçek tarih bunun anlatımından başka bir şey değildir. Şu halde dünyanın ve dünya tarihinin yaratıcısı, salt düşüncedir; dünya Fikir'in bir gösterisinden başka bir şey değildir. Feuerbach'ın da gösterdiği gibi bu Fikir *(Idee)* sonu sonuna, soyut ve mantıksal bir kılıf içindeki hıristiyanlığın tanrısından başka bir şey değildir. Marx ve Engels, Hegel'in diyalektiğini

tersine çevirdiler ve ona materyalist bir içerik vererek ve böylece onu gerçekten devrimci teorik bir silah haline getirerek "ayaklarının üzerine oturttular".

HEGELCİLER (Genç). - Hegel'in ölümünden sonra öğrencileri, hocalarının öğretisini yorumlayışlarına göre birbirine karşı iki gruba bölündüler. Bu öğretinin yalnızca sözleri (lafzı) ile yetinenler, sağ-hegelciliği oluşturdular. Bunlar, Prusya devletinin savunucuları idiler. Ötekiler, gene Hegel'in kendi yöntemine dayanarak onun idealist ve gerici yargılarını reddederek, sol-hegelcileri ya da "genç hegelcileri" oluşturdular. Bütün gericilik biçimlerine saldırdılar. Bunlar arasında, Arnold Ruge, Strauss, Bruno Bauer, Feuerbach, Stirner, Koppen, Karl Marx, Friedrich Engels vb. vardı.

HELVETİUS, Claude Adrien. (1715-1771). - Paris'te doğmuş mültezim, edebiyatçı ve filozof; 18. yüzyılın büyük materyalistlerinden biri. Başlıca yapıtları: *Ruh Üzerine* (1758) -Parlamentonun emri ile yakıldı-; *İnsan Üzerine* (1772). Feodalitenin ve tanrıbilimin düşmanı olan Helvetius, bireysel çıkarlarla, toplumsal çıkarların uyumu üzerine kurulu "hukuk düzeni" önerir, ama toplumu iyileştirmek için eğitime güvenir.

HERAKLİTOS (İÖ 544-475), Obscur *(Karanlık, Muzlim)* de denilir. - Heraklitos, küçük Asya'da bir ticaret kenti olan Efes'te yaşadı. Antikçağın en büyük diyalektikçilerinden biri oldu. Ona göre, oluş, evrenin temel yasasıdır; savaşım, karşıtların birliği, varlıkla varlık olmayanın birliği, dünyanın özü işte budur. Heraklitos, evrenin en genel yasasını, bütün şeylerin bu kalımsızlığında, durulmamışlığında, her varlığın bu sürekli değişmesinde görmüştür. Her şey akar, her şey değişir ve hiçbir şey kalıcı değildir, bu nedenle, "aynı ırmağa iki kere giremeyiz". Evren, savaş ve barıştır, yaz ve kıştır, akış ve durgunluktur vb. Ve çelişki, dünyanın egemen ilkesi, Heraklitos'a göre ayrılmazcasına şeylerin içinde olan bir şeydir, öyle ki her şey bir karşıtlar birliğidir.

HOLBACH, Paul Henri Thiry, baron (1723-1789). - Fransız materyalisti. 12 yaşında Paris'e geldi, öğrenimini, gerçek yurdu haline gelen Fransa'da, sonra da Leyde'de yaptı. Holbach, Diderot ile birlikte, *Ansiklopedi*'nin hazırlanmasında etkin bir görev aldı. *Ansiklopedi*'ye, doğa bilimlerine ilişkin açıklamalar ve makaleler yazdı. Onun salonu, o zamanın Fransası'nın en iyi kafalarının toplantı yeriydi. Üçüncü gücün *(Tiers* Etat-soylular ve din mensupları dışında kalan halk) devrimci ideolojisi bu salonda biçimlendi, daha sonra 18. yüzyılın Fransız materyalizmi diye adlandırılacak olan felsefenin ilkeleri, birkaç dostun dar çevresi içinde, bu salonda dile getirildi. Mekanikçi materyalizm, onun yapıtlarında sistemli ve tamamlanmış ifadesini buldu. Holbach, ikiciliğe, dünyanın madde ve ruh diye ikileştirilmesine karşı çıkmıştır. İnsan, doğanın zorunlu ürününden başka bir şey değildir. Doğa, hareket halinde bir maddedir. Madde, bizim duyu organlarımız üzerinde doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak işleyen, etki yapan şeydir. Ruhçu ve tanrıbilimci sistemler, ancak insan beyninin ipesapa gelmez saçmalarıdır, insan bilgisizliğinin meyvesi ve bu sistemlerden çıkar sağlayanların çoğunun, özellikle de kilisenin bilinçli bir aldatmacasının ürünüdür. *Doğanın Sistemi* (1770) adlı yapıtının, kendi zamanında, olağanüstü devrimci bir etkisi oldu.

HUME, David (1711-1776). - İskoçyalı filozof, felsefede kuşkucu ve bilinemezci (septik ve agnostik), aktif politikacı, toplumsal ekonomi sorunları üzerine denemeler yazdı ve özgün bir tarihçi oldu. Hume'un felsefesi İngiliz burjuvazisine özgü düşüncenin yöneliminin, yani Locke'un deneysel felsefesi ile başlayıp sonradan Berkeley'in öznelciliğine *(subjectivisme)* dönen, ve en sonunda bütün temel sorunlarda bilinemezcilikten yana, yani gerçek bilginin olanaksızlığını iddia eden teoriden yana düşünceleri benimseyen yönelimin en belirgin örneğini temsil eder. Hume, Berkeley gibi, maddenin varlığını yadsımakla yetinmez, nedensellik ilişkilerinin nesnel gerçeklikleri olmadığını, yalnızca öznel bir alışkanlığın değişikliklerine uyarak kurulmuş olduklarını bildirerek, kuşkuculuğunu, şeylerin nedensel ilişkilerine kadar genişletir. İnsan, olaylar dizilerinin, düzenli bir biçimde *yinelendiğini saptadı*, ve bundan, başka hiçbir neden olmaksızın, olaylardan birinin, ötekinin nedeni olduğu sonucuna vardı. Şunu gözlüyorum, diyor Hume, ne zaman ak bilye; kızıl bilyeye çarpsa, kızıl

bilye hareket ediyor. Bunun sürekli böyle olmasını, beyaz bilyenin çarpması, kızıl bilyenin hareketinin nedenidir diyerek ifade ediyorum. Peki ama, burada, zorunlu ve nesnel bir nedensellik olduğunu, basit kişisel bir yanılma olmadığını kim temin edebilir bana? Kim bana temin edebilir, yarın da, gene beyaz bilyenin çarpmasının kızıl bilyeyi harekete geçireceğini ve gene onun hareketinin nedeni olacağını? Demek ki, Hume, her şeye karşın, gene de dünyanın bilinmesi ve açıklanmasının eksenini oluşturan nedensellik ilişkisi konusunda, her türlü garantiyi reddediyor. Gene ona göre, dış dünya, en sonunda bir varsayımdan bir "sanı"dan başka bir şey değildir. İşte Hume'u çürütmek için Kant, kendi "eleştiri" öğretisini hazırlamıştır. Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'da* tahlil ettiği Hume'un para teorisi, onun, şeylerin yüzeysel görünüşlerinin her zaman esas temel süreçlerin yerlerini aldığı yolundaki yutturmaca burjuva anlayışının ekonomik ilişkilere uygulanışıdır. Başlıca felsefe yapıtları: *İnsan Tabiatı Üzerine İnceleme* (1739-1740), *İnsan Aklı Üzerine Araştırmalar* (1748).

KANT, Emmanuel (1724-1804). - Ünlü Alman filozofu. Bütün ömrünce Koenigsberg Üniversitesi'nde felsefe öğretti. 1755'te *Evrensel Fizik ve Gök Teorisi* adlı kitabını yayınladı; bu kitap, yıldızların oluşumu üzerine Laplace teorisinin ön belirtisidir. 1781'de *Salt Aklın Eleştirisini*, 1887'de ise *Sonsuz Barış Üzerine Bilimsel İnceleme'yi* yazdı.

Onun bilinemezciliği, şeylerin kendilerini "kendinde" oldukları gibi tanımanın olanaksız olduğunu ileri sürer, onları ancak bize göründükleri gibi ("olaylar", sözcüğün etimolojik anlamında "görüngüler" demektir) tanıyabiliriz.

Kant, Fransız Devrimini sempati ile karşılamıştır. Kant, bir liberal, ama kurulu yasalara saygılı bir liberal olmuştur. Dinde, usçudur, ama olumlu (*positives*) dinlere saygı gösterir. Felsefede dogmatizme saldırır, ama kuşkuculuğu da kabul etmez. Ahlakta bütün dış yasaları yadsır, ama bütün yadsıdıklarından çok daha sert bir iç yasaya tabi olmak üzere, kurgu konusunda ataklık, cesaret, ama

olgular düzenine ve pratik düzene saygı. Onun kafasının belirgin özelliği budur. Kısacası, liberal burjuvazinin gerçek tipidir.

KOPERNİK (1473-1543). - Ünlü Polonyalı astronom, *Gök Kürenin Dönüşleri* adlı kitabında, yerin kendi ekseni çevresinde dönme *(rotasyon)* hareketi ile güneşin çevresindeki dönme *(translasyon)* hareketini kanıtlar.

LA METTRIE, Julien Offroy de (1709-1751). - Fransız hekim ve filozofu. Kesinlikle materyalist olan *Ruhun Doğal Tarihi* adlı yapıtının yayınlanması, ona, askeri hekimlik görevini kaybettirince Frederic II'nin yanına gitti ve onun gözde okutmanı oldu.

La Mettrie, duyguları, tasarımlan, yargıları, yalnızca sinir sisteminin mekanik işleyişiyle açıklayan, hayvanların otomatizmine (özdevim) ait dekartçı teoriyi insanlara uygulayan birçok kitap yazdı. Bunlardan *İnsan-Makine'yi* (1748) belirtelim.

LENİN, Vladimir İliç Ulyanov (1870-1924). - 22 Nisan 1870'te, Sibirya'nın Simbirsk kasabasında doğdu. Daha 1885'te *Kapitali*, Marx'ı okuyup öğrenmeye ve militanlığa başladı. İlk kez, 1887'de hapsedildi. Ağabeyi, çar Aleksandr'a karşı bir suikaste katıldığı için kurşuna dizildi. 1891'de hukuk öğrenimini bitirdi. İşçi ve köylü sınıfının kurtuluş savaşımına başladı. Tutuklandı. Sibirya'ya sürüldü, serbest bırakıldı ve hemen arkasından yeniden tutuklandı. 1900'de ülke dışına, Zürih, Londra vc Cenevre'ye gitti. Ama, "Rusya'da kalanlardan çok az kimse Rus yaşamına Lenin kadar sıkı sıkıya içten bağlıydı." (Stalin). Bolşevik Partisini kurdu. 1905'te ezilen, ama Lenin'in dersler çıkardığı birinci devrim. Yeniden yurdundan ayrıldı ve oldukça uzun bir zaman Paris'te yaşadı (1908-1912). Ancak 1917'de "Bolşevik Partisinin her an iktidarı üstlenmeye hazır olduğunu" açıklamak üzere ülkesine döndü. Kerenski'nin Geçici Hükümetine karşı savaşım verdi. 26 Ekim akşamı, Geçici Hükümetin merkezi Kışlık Saray, saldırıyla elegeçirildi. Lenin artık, "Sosyalist

toplumu kurmaya başlıyoruz.” diyecektir. O günden sonra, Lenin, kendini, bütünüyle ülkesini sosyalist bir ülke haline getirmeye adadı. Duraksamasız bir çalışmayla yıpranan Lenin, 21 Ocak 1924’te, ellidört yaşında iken öldü.

Lenin, militan uğraşlarına, sonra da devlet adamlığı uğraşlarına karşın, bir an olsun marksist tezlerin yetkinleşmesine katkıda bulunmaktan geri kalmadı, o ölçüde ki, bugün diyalektik materyalizm, marksizm-leninizm diye anılmaktadır. Bu açıdan en önemli yapıtı kuşkusuz: *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması’dır* (1917). Gene tarihsel materyalizmin pratiğe ilişkin siyasal sorunlara uygulanması bakımından aynı derecede önemli yapıtı, *Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı’dır* (1920). Felsefe yapıtları arasında *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* (1908), *Felsefe Notları, Devlet ve Devrim* (1917) ilk sırayı tutar. *Toplu Yapıtlar,* 45 ciltte toplanmıştır.

LOCKE, John (1632-1704). - İngiliz filozofu, deneyin, bütün bilginin tek temeli olduğu görüşünü savunan görgücülüğün (empirisme) temsilcisi. *Anlayış Üzerine Deneme* (1690) adlı kitabında, Locke, bilgi sorununun çözümü için deney ilkesine başvurur, doğuştan fikirlerin varlığını yadsır ve bütün tasarımları iki kaynaktan, dış duyu ve iç duyudan çıkartır. Locke, dış duyumları, şeylerin bizim üzerimizdeki etkisi ile açıkladığı ve zamanı için cesurca olan madde (eğer tanrı istemiş olsaydı) düşünebilirdi varsayımını ortaya attığı ölçüde, materyalist görüşte yeralır. Ama ruh ve tanrı fikirlerine -zaten ona göre inan alanına giren bu fikirlere- bağlı kaldığı ölçüde de ikici (yani düalist, dünyayı madde ve ruh halinde bölen) bir düşünürdür ve İngiliz tanrıcılığının gelişmesini başlatır. Onun bilgi teorisinin temel özelliği, insan anlayışını atomlaştırmasıdır (*atomisation),* yani bizim zihnimizi, bir duyumlar toplamı, duyumlardan yapılma bir “mozayik” haline indirger. Bu bilinç mozayiği, atomlaşmış burjuva dünyasını aslı gibi yansıtan bir aynadan başka bir şey değildir. Toplumsal siyaset konusundaki anlayışlarında Locke, burjuva çıkarlarının kararlı bir savunucusu olmuştur; liberalizm teorisyeni olarak anayasal monarşiden, tanrıtanımazlığa karşı hoşgörüden yana

olmuştur. Başlıca yapıtları: *Anlayış Üzerine Deneme* (1690), *Hoşgörü Üzerine Mektuplar* (1685-1704).

LÖKİPPOS (İÖ 5. yüzyıl). - Materyalist filozof, Zenon'un öğrencisi ve Demokritos'un hocası, atomlar teorisini geliştirdi.

LUCRETİUS, Titus I.ucretius Carus (İÖ, yaklaşık olarak 95-51). - Roma'da doğmuş ünlü Latin şairi. Epiküros'un öğretilisi, hocasının materyalist fikirlerini şiirlerinde dile getirir.

MARX, Karl Heinrich (1818-1883). - 19. yüzyılın büyük dehalarından, bilimsel komünizmin, uluslararası modern devrimci proletaryanın sınıf savaşımı teori ve pratiğinin kurucusu. Marx'ın sistemi, diyalektik materyalizm ilkeleri üzerine oturur. Marx, kapitalizmin kendi iç yasalarını bulmakta ya da insanlık tarihinin belirli dönemlerini ve belirli olaylarını açıklamakta görüldüğü gibi, somut sorunları ustaca tahliliyle, geçmişteki tarihsel ilişkileri araştırmak için, bugünün toplumsal evriminin gerçek devindirici güçlerini bilmek için ve aynı şekilde gelecekteki gelişme eğilimlerini belirlemek için, teorik bir yöntem olarak diyalektik materyalizmin üstünlüğünü ortaya koymuştur. Onun burjuva toplumu konusundaki dahice eleştirisi, aynı zamanda, hem yıkıcı, hem de yapıcı olmuştur; burjuvazinin bitişini ilan ettiği için yıkıcı, proletaryanın zaferini haber verdiği için de yapıcı. Onun diyalektiği insanın etkinliği için hem bir araştırma yöntemi, hem de iletken teldir. Onun materyalist diyalektiği, yalnızca insan tarihinin yasalarının bilinmesine değil, ama aynı zamanda doğa tarihinin bilinmesine de uzanır. Diyalektiğin, Darwin'in evrim teorisinin doğa bilimlerinde yarattığı devrime yapışık olması, buradan gelir. Marksizmin oluşturduğu düşünce ve eylem yöntemi, proletaryanın kendi kurtuluşu için ve tam bir insancılık (hümanizm) çağının gelmesi için yürüttüğü savaşımda en değerli araçtır.

Tarih sırasına göre Marx'ın en önemli yapıtlarını sayalım: *1844 Elyazmaları* (Felsefe, Ekonomi Politik); *Kutsal Aile* (1845) ve *Alman ideolojisi.* (18451846) - Engels'le ortaklaşa yazmışlardır-; *Felsefenin Sefaleti* (1847); *Komünist Parti Manifestosu* (Friedrich Engels'le birlikte yazılmıştır) (1848); *Ücretli Emek ve Sermaye* (1849); *Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850* (1850); *Louis Bonapante'in 18 Brumaire'i* (1852); *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* (1859); *Herr Vogt* (1860); *Ücret, Fiyat ve Kâr* (1865); *Kapital,* Birinci Cilt (1867) -2. ve 3. ciltler, Marx'ın ölümünden sonra Engels tarafından yayınlanmıştır-; *Gotha Programının Eleştirisi* (1875). Çoğu kez *Kapitalin* 4. cildini oluşturan bölümlerden biri sayılan *Artı-Değer Üzerine Teoriler* de gene ölümünden sonra yayınlanmıştır.

Marx ve Engels'in seçilmiş metinlerinden meydana getirilen derlemelerden bazıları: *Felsefe Yazıları, Din Üzerine, Yazın ve Sanat Üzerine.*

Karl Marx üzerine, Lenin'in makalelerinden yapılmış derlemeye bakınız: *Marx-Engels-Marksizm.*

MEKANİK. - Hareketler ve kuvvetler bilimi.

METAFİZİK. - Dünyayı doğaüstü ve maddesiz ilkelerle -en çok da tanrı ile- açıklamak iddiasında olan azçok fantezist, azçok dinci fikirler ve tezler sistemi. İnceleme konusu şeyleri ve nesneleri birbirinden ayrı tutan ve onları sürekli hareketlilikleri içinde düşünmeyi reddeden bir düşünme yöntemi. Diyalektiğin karşıtıdır. Bu kitabın üçüncü kısmına bakınız.

MİTOLOJİ. - Antikçağ ve vahşet devri toplulukları tarafından inanılan tanrıların, masalımsı ve efsanevi tarihi. Geniş anlamıyla bütün mitler sistemi.

MOLIERE, Jean-Baptiste, Poquelin (1622-1773). - En büyük Fransız komedi yazarı. Onun tiyatro yapıtları zamanının insanlarını bütün toplumsal koşulları içinde sahneye koyar: köylüleri, tüccarları, burjuvaları, hekimleri, kentlileri, saraylıları. Onun piyeslerinin komik öğesi, farslarında (*Zoraki Hekim* ya da *Scapin'in Dolapları)* ve öteki ahlak ve karakter konusundaki komedilerinde *(Cimri, Mizantrop)* çok değişik bir nitelik gösterirse de, bu öğe hep, insan budalalığından ve ahlak bozukluğundan doğar. Moliere, her yerde, genel sağduyuya seslenerek, sağduyuyu savunur. Düşündürmeyi elden bırakmaksızın güldürmeyi bilir. Her zaman için güncel, geçerli sorunları, çoğu kez halk diliyle ya da bölgesel bir şiveyle işlerken, yapmacıktan ve zorlamadan tamamen uzaktır. Piyeslerinin etkinliğinin nedeni çağdaşlarının gülünç yanlarının arkasında, insan gerçeğini sürekli yansıtmasıdır.

ORTODOKSLUK *(Orthodoxie)* (İslam dininde Ehl-i sünnet). - Bir kanının, bir düşüncenin, gerçek olarak kabul edilen bir dinsel inana uygunluğu. Aynı zamanda, geniş anlamda, felsefi, bilimsel ya da benzeri bir teorinin, en doğru ve ilk kökten gelen anlayışına uyguluğunu anlatmak için de kullanılır.

ÖRGENBİLİM (ANATOMİ). - Canlı varlıkların beden yapısını ve bunu oluşturan çeşitli örgenlerin ilişkilerini inceleyen bilim.

PALENTOLOJİ (TAŞILLAR BİLİMİ). - Fosilleri, yani kalıntılar ya da izler biçiminde jeolojik tabakalar arasında saklı kalmış hayvan ya da bitkileri inceleyen bilim.

PASTEUR, Louis (1822-1895). - Dole’da doğmuştur. Ünlü kimyacı ve biyoloji uzmanı, pek çok bilimsel ve yararlı buluşları ile, bilimin bulaşıcı hastalıklara karşı savaşımda ilerlemesini sağlamıştır.

PLATON [EFLATUN](İÖ 427-348). - Yunan filozofu. Antikçağın en büyük idealist düşünürü.

Platon'a göre, bizim algıladıımız duyulabilir şeyler, sahici gerçeği oluşturmazlar; bunlar, ancak görünüşler, yansılar, kopyalar, suretlerdir. Sahici gerçek, ancak duyulabilir şeylerin ilkel örnekleri olan ve zihinsel bir boşlukta asılı duran, değişmez, sonsuz vb. Fikirler'dir. *(Idees)* Öyleyse, şeyler kadar Fikir vardır; bir masa fikri, bir sandalye fikri vb.. Şunu iyi anlamak gerekir ki, Platon'a göre, bu fikirler, bizdeki basit tasarımlar değil, bizden bağımsız bir varlık sürdüren gerçek varlıklardır. Platon'a göre, bilgi, ancak, daha önceki bir varlıkta, cismen (bedenen) yaradılışımızdan önce görmüş olduğumuz Fikirlerin anımsanmasıdır: bu, "anımsama" *(reminiscence)* denilen teoridir. Ne var ki, Platon, diyalektiğin öğelerini de geliştirmiştir, ama idealist ve söze dayanır bir biçimde. Siyasal ve toplumsal tezlerinde, eflatuncu idealizm, köle emeğine dayanan antikçağ toplumunun egemen sınıflarının -ticaret ve tefecilik ekonomisinin gelişmesiyle- çöküşünün hızlandığı dönemin ideolojisi olmuştur. Platon, devlet ülküsünü, Cumhuriyet adlı yapıtında açıklamıştır.; burada, aristokratların egemen kesimi için servetlerde ortaklığı ileri sürer, bu da antikçağın sosyasit ütopyalarının en büyük sapıtmasıdır. Başlıca yapıtları karşılıklı söyleşiler biçiminde sunulmuştur: *Criton, Sokrates'in Savunması, Phedon, Timee, Phedre, Gorgias, Şölen, Theetete, Cumhuriyet, Yasalar,* vb..

PORT-ROYAL (manastırı). - 1204'te kurulmuştur. Magny-les-Hameaux bucağında, Chevreuse (Seine ve Oise arasında) yakınlarında ünlü jansenist manastırı. Ününü, 16. Louis zamanında jansenistlerle cizvitler arasındaki savaşıma ve bu manastırda hazırlanan (aristocu eğilimler taşıyan) *Mantık İncelemesi'ne* borçludur. 1910'da kralın emri ile yıkılmıştır.

PROUDHON, Pierre-Joseph (1809-1865). - Fransız yazar ve iktisatçısı. Küçük-burjuva sosyalizminin klasik temsilcisi. Bir yoksul köylünün oğlu olan Proudhon, Paris'te, Marsilya'da ve başka kentlerde düzeltmen olarak çalıştı. Bir süre Besançon'da bir basımevi yönetti.

Mülkiyet Nedir?'i yazmıştır; bu kitap, 1840'ta yayınlanır ve içinde şu ünlü tümce vardır: "Mülkiyet, hırsızlıktır". 1846'da yayınlanan *Ekonomik Çelişkiler ve Sefaletin Felsefesine,* Marx, *Felsefenin Sefaleti* ile karşılık vermiştir. Proudhon, aynı zamanda, Fransız sosyalist işçi hareketi üzerinde derin bir etki yaratan *İşçi Sınıfının Siyasal Yeteneğini* (1851) yazmıştır. Son tahlilde, bir küçük-burjuva ütopyacısıdır, kanıtlarından hiçbiri, Marx'ın eleştirisi karşısında tutunamamıştır ve gericilik, onunla, sık sık övünebilmiştir. 1848 Devriminin ertesinde kurucu meclis üyeliğine atanmıştır. 2 Aralık 1851 Hükümet Darbesi sırasında da sosyal adaletin zaferini sağlamak için Louis Napoleon'a güvenmiştir.

RUHÇULUK *(Spiritualisme,* Tinselcilik). - Felsefe öğretisi. Buna göre ruh, can verdiği ve yönettiği maddeden ayrı bir gerçeklik olarak mevcuttur. Ruhçuluk, çok kez, tanrıda, bütün doğa yasalarının bağlı ve bağımlı bulunduğu üstün ruhu görür. İdealizmin değişik bir biçimi ve sonucudur.

SİMYA (ALŞİMİ). - Ortaçağ kimyasına verilen ad. Bu, bir bilim olmaktan çok, büyücülüğe yakın, bütün hastalıkları iyileştirecek (her derde deva) bir ilaç bulmaya ve madenleri simya taşı ile altına çevirmeye çalışan bir sanattı.

TANRIBİLİM (Theologie). - Tanrının "bilimi". Dogmaların ve dinsel metinlerin incelenmesi.

THALES. - Küçük Asya'da Milet (Milas) okulunun başlıca düşünürlerinden biridir (İÖ 6. yüzyıl). Milet okulu, antikçağ Yunanistanı'nda, ilk materyalist okul olmuştur. Milet filozofları, her şeyin, havadan, ateşten ya da sudan nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışıyorlardı.

THOMAS D'AQUİN, (Aquinolu Thomas) (1227-1274). - Ortaçağda tanrı- bilimci ve filozof. Kilise doktoru unvanını almıştır. Başlıca yapıtları, *Kafirlere* (dinsizlere) *Karşı Felsefe Kitabı ve Tanrıbilim Kitabı'dır.* Birincisi katolik öğretisini açıklar ve savunur ve inanla aklın hiçbir zaman

birbirine karşı olmadıklarını kanıtlamaya çalışır. Kilisenin kutsal kitaplar arasına koyduğu ikincisi üç bölüme ayrılır: 1. Tanrı üzerine bir inceleme. 2. İnsanın yetileri üzerine bir teori. 3. İsa üzerine, Kurtarma (İsa'nın insan soyunu bağışlaması) üzerine ve hıristiyanlığın dinsel eylemleri üzerine bir inceleme. Tomasçılık, bugün bile katolik filozoflar arasında çok yaygın olan Aquinolu aziz Thomas' nın tanrıbilimsel ve felsefi öğretisidir. Son derece skolastik bir öğretidir - ve tümüyle gericidir (bu da din adamları zümresinin ve papalığın resmi felsefesi olmasını açıklar).

TÜMDENGELİM *(Deduction.).* - Bir önermeden *(proposition)* ya da bir olgudan yola çıkarak, ondan çıkan, ondan ileri gelen sonuçları anlatan ya da genelden özele varan uslamlama yöntemi.

TÜMEVARIM *(Induction).* - Aynı anlamı taşıyan özel olgular kümesinden genel bir sonuç çıkarmak demek olan ya da özelden genele varan bir uslamlama yöntemi.

1

V. I. Lenin, *Ne Yapmalı*?, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 29.

2

Bkz: Lenin, Materyalizm ve Reformizmin Felsefesi, *Kari Marx. et sa doctrine,* Editions Sociales 1953, s. 60.

[3]

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach. ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 20.

[4]

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach. ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 21.

[5]

s. 13. Herkes İçin Klasikler koleksiyonu. Librairie Hatier, Paris.

[6]

Diderot, Körler Üzerine Mektup, *Textes* Choisis, c. I, Editions Sociales, Halk Klasikleri, s. 87. *(Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 27'de Lenin sözünü ediyor.

[7]

V. İ. Lenin, *Materyalizm ue Ampiryokritisizm*, Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 31.

[8]

A. Penjon, *Precis d'histoire de la Philosophie*, Librairie Paul Delaplace, s. 320-321.

9

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 13.

10

Berkeley, s. 21.

11

Teoloji (tanrıbilim), tanrıyı ve tanrısal şeyleri inceleyen bilim.

12

Rene Maublanc, *La Vie Ouvriere,* 25 Kasım 1935.

13

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 24.

14

agy, s.24.

15

agy, s. 22.

[16]

Materyalizm ve Ampiryokritisizm, Bölüm I., s. 47 vd.

[17]

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 19.

[18]

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 25-26.

[19]

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 26.

[20]

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Giriş, Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 37.

[21]

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Giriş, s. 38.

[22]

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Giriş, s. 37.

[23]

Bu bölümün Birbirini İzleyen Madde Teorileri başlığı altındaki ikinci kesimi, Luce Langevin ve Jean Orcel'in yardımıyla yeniden gözden geçirilerek düzeltilmiştir. Madde yapısının incelenmesinde yüzyılın başından bu yana yapılmış olan ilerlemeler hakkında F. Joliot-Curie'ye bakınız: *Textes Choisis*, *Editions Sociales*, s. 85-89.

[24]

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 297.

[25]

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 297.

[26]

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, Ankara 1995, s. 106.

[27]

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 72.

[28]

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 116.

[29]

V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampiryokritisizm*, s. 189.

[30]

Bakınız: P. Langevin, *La Pensee et L'action*, Editeurs Français Reunis, Paris.

[31]

Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 25.

[32]

K. Marx- F. Engels, *Kutsal Aile*, Sol Yayınları, Ankara 1994, s. 171.

[33]

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, "Giriş", s. 38.

[34]

Bakınız: Halk Klasikleri koleksiyonunda (Editions Sociales) yayınlanmış olan, Diderot (6 cilt), Holbach, Helvetius, La Mettrie ve Morelly ile, bir ölçüde de, Rousseau ve Voltaire'in metinleri.

35

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 18.

36

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 45.

37

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 44.

38

Bkz. Birinci Bölüm, VI

39

Tektanrıcılık (*Monotheisme*), Yunanca *monos:* bir tek - ve *theos:* tanrı sözlerinden oluşur.

40

Galilei davası için bakınız: P. Laberenne, *L'Origine des Mondes*, Editeurs Français Reunis.

41

Bakınız: *Pages Choisies de L'Encyclopedie*, Les Classiques du Peuple, Editions Sociales.

42

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu,* s. 25.

43

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu,* s. 25.

44

Bundan sonraki kısımda metafizik yöntemin incelenmesine başlayacağız.

45

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu,* s. 26.

46

Toplumsal ortam sözkonusudur.

47

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 43.

48

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s.65.

49

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 65.

50

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 44.

51

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 63-64.

52

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 13.

53

Bu sözcük *[processus=vetire]*, Latinceden gelir ve anlamı, ileri gidiş ya da ilerlemek olgusu, ilerlemedir.

54

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 43-44.

55

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 43.

56

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 44.

57

Organik hücre ile birlikte çoğalma ve başkalaşma (farklılaşma) yoluyla bütün bitkisel ve hayvansal organizmanın gelişmesinin başladığı birimi bularak, canlı doğanın iki büyük aleminin (bitkiler ve hayvanlar aleminin) birbirine bağlılığını, sürekliliğini ortaya koyan Schwann ile Schleiden olmuştur.

58

"Nesneleri dinginlik durumunda ve cansız, her biri kendi başına, biri ötekinin yanında ve biri ötekinden sonra olarak düşündüğümüz sürece, kuşkusuz onlarda hiçbir çelişki ile karşılaşmayız. Burada kısmen ortak, kısmen farklı, hatta birbiriyle çelişik, ama bu takdirde, farklı şeylere dağıtılmış ve bunun sonucu kendinde çelişki içermeyen bazı özgülükler buluruz. Bu gözlem alanı sınırları içinde, işimizi alışılmış metafizik düşünce biçimi ile yürütebiliriz. Ama nesneleri hareketleri,

değişmeleri, yaşamları, birbirleri üzerindeki karşılıklı etkileri içinde düşünmeye başladığımız andan başlayarak durum iyiden iyiye değişir. Burada birdenbire çelişkiler içine düşeriz.” (Friedrich Engels, *Anti- Dühring*, s. 192-193.

59

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 193-194.

60

Rene Maublanc’ın *La Vie Ouvriere,* 14 Ekim 1937’deki makalesine bakınız.

61

Karl Marx-Friedrich Engels, *Komünist Manifesto* ve *Komünizmin İlkeleri*, Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 122.

62

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu,* s. 43.

63

“Bilimlerin tarihi, yanılgının ilerletici dıştalanmasının tarihidir, yani yanılgının yerini başka yeni bir yanılgının, ama gittikçe daha az saçma olan bir yanılgının almasının tarihidir.” (Engels)

[64]

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 43.

[65]

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 218.

[66]

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 208.

[67]

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 47.

[68]

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 47-48.

[69]

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 49.

[70]

Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz", Ankara 1993, s. 23.

71

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 37.

72

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu,* s. 50. - Gene bakınız: Marx-Engels, *Komünist Parti Manifestosu ve Komünizmin ilkeleri,* Sol Yayınları, Ankara 1993, s. 109 vd.; V. İ. Lenin, "Karl Marx", *Marx-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, Ankara 1990, s. 11 vd..

73

F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu,* s. 50.

74

Friedrich Engels; *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol Yayınları, Ankara 1992, s. 179; ayrıca bkz: 163-165.

75

Friedrich Engels; *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, s. 179.

76

Friedrich Engels; *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, s. 165.

77

F. Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, s. 166.

78

F. Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, s. 170.

79

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 386.

80

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 405.

81

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, s. 101.

82

Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, “Önsöz”, s. 23.

83

Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, “Önsöz”, s. 23.

84

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Giriş, s. 42-43.

85

“Dizin”de “Lenin”e bakınız. Lenin’in, marksizme felsefi katkısı - burada açıklanması uzun ve karmaşık olur - *Materyalizm ve Ampiryokritisizm* ve *Felsefe Defterlerinde* açıkça görülür.

86

Bugünkü “Yeni Üniversite”, 8. Avenue Mathurin-Moreau, Paris.